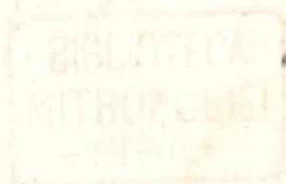
REVISTA TEOLOGICĂ

SERIE NOUĂ, Anul I (73), Nr. 1, IANUARIE—FEBRUARIE, 1991

EDITURA MITROPOLIEI ARDEALULUI
S I B I U

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

CUPRINS

REVISTA TEOLOGICĂ

REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI ARDEALULUI

1

SERIE NOUĂ, Anul I (73), Nr. 1, IANUARIE—FEBRUARIE, 1991

EDITURA MITROPOLIEI ARDEALULUI
SIBIU

R E V I S T A   T E O L O G I C Ă

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ

ÎNTEMEIAT ÎN 1907

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

CENTRUL MITROPOLITAN SIBIU, STR. MITROPOLIEI, Nr. 24

CUVÎNT DE LĂMURIRE

Întemeietorul „Revistei teologice“ nu mai este. A trecut la Domnul în 1955, lăsînd în urma lui un nume care s-a adăugat celui al lui Șaguna cu strălucire de stea din aceeași constelație. Ca și Andrei Șaguna, și Nicolae Bălan a fost ctitorul multor fapte mari în viața bisericească și culturală a Transilvaniei. A dat o nouă strălucire învățămîntului teologic de la Sibiu, unde la un moment dat a numit un rector tînăr, căruia i-a deschis cu profetică viziune drumul unei cariere teologice, care avea să-l urce pe vîrful piramidei Teologiei ortodoxe, și nu numai a celei românești. Chiar și fără să-l fi numit, oricine a și ghicit că e vorba de Părintele Dumitru Stăniloae.

Mitropolitul Nicolae Bălan a scos din ruină bisericuța mănăstirii lui Constantin Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus, distrusă de austriecii catolici în anul 1785 și a dat viață nouă mănăstirii, repopulînd-o cu călugări și dorind-o a fi un centru de iradiere spirituală și culturală. A reușit acest lucru. Cine nu-și aduce aminte, din cei mulți care mai trăiesc încă, de acea „Sîmbăta“ din anii 1946—1949, cînd o țară întreagă se îndrepta într-acolo ca să-l vadă și să-l asculte pe părintele Arsenie! Odihnindu-se, vara, în fața modestei reședințe pe care și-o construise acolo, Mitropolitul Nicolae Bălan urmărea cu imensă bucurie valurile de pelerini care îi vizitau ctitoria, venind din toată Transilvania și de dincolo de munți. Eram printre cei fascinați de frumusețea locului și de sfințenia oamenilor. Cine nu va înțelege de ce, peste ani, pelerinul anilor acelora va încerca o nouă restaurare a mănăstirii, zidind din temelie incinta dispărută în 1785, în stil brîncovenesc, cu paraclis, cu foișoare, cu chilii și cu casă domnească, precum va fi fost.

În 1907 Nicolae Bălan, încă profesor laic, a ctitorit, precum am arătat la început, și „Revista teologică“, intrată repede în competiție cu cele mai bune reviste din aceeași familie, din țară și străinătate. E deajuns să ne amintim, printre altele, că prin paginile acestei reviste au pătruns în gîndirea teologică românească noutăți ale vremii, precum teologia dialectică și existențialismul modern, îndeosebi Martin Heideg-

ger netradus încă și greu de înțeles. Prof. diac. Nicolae Balca, întors de la studii din Germania, unde fusese trimis de Nicolae Bălan, a făcut prin prezentarea acestor curente și gînditori, în „Revista teologică", operă de pionierat.

Nu e în intenția noastră să facem aici o prezentare a revistei, care ar cere un studiu lung. Prin cele cîteva lucruri pe care le-am reamintit, am vrut doar să arătăm că „Revista teologică" și-a creat repede un cerc larg de cititori și colaboratori și a intrat cu autoritate în conștiința publică a vremii. Și-a creat repede o tradiție, un nume și un renume. Așa se și explică de ce regimul instaurat în România după război, pornit pe distrugerea tradițiilor și a renumelor de autoritate în cultură și în Teologie, a distrus și multe *nume*, silindu-le să dispară, pentru a rupe generațiile noi de bunele tradiții în gîndirea și în scrisul teologic. Și, precum se știe, nu numai în aceasta, ci și în alte domenii ale culturii, în filosofie, în pedagogie, în psihologie, și în multe altele.

Așa a dispărut și „Revista teologică" cu numele și lucrarea ei chiar cînd împlinea 40 de ani de existență.

I-au trebuit Bisericii și, în sînul ei, eparhiilor și școlilor teologice, timp și înțelepciune ca să refacă sub alte forme, atît cît s-a putut, ceea ce i-a fost distrus. Așa, în locul *„Revistei teologice"*, desființată în 1947, va fi întemeiată revista *„Mitropolia Ardealului"*, în anul 1956. Cei care au aprobat-o au gîndit-o să fie mai ales un fel de buletin oficial și să nu atragă nici colaboratori, nici interesul cititorilor. Numele, impus, confundîndu-se cu instituția, trebuia să lipsească publicația de un anume sens și scop, acela de propagatoare de idei și cultură teologică. Norocul a fost că, chiar și sub acest nume, Biserica și oamenii ei, profesorii de Teologie îndeosebi, au știut s-o folosească și pentru studii, nu numai pentru știri și texte dirijate. Acest lucru s-a întîmplat de altfel cu toate revistele eparhiale, ca și cu cele centrale, editate la București. Așa se întîmplă că, în acele reviste, au putut scrie toți teologii noștri, cei mari și cei în formație, ba chiar și laicii care nu-și puteau publica lucrările cu tangențe bisericești, religioase și teologice, în alte reviste din România. De mai multe ori redacțiile au primit ordinul de a nu mai găzdui articole semnate de laici. Ca nu cumva să se vadă că există laici interesați de astfel de probleme, ci să se creadă că ele sînt doar preocupări ale preoților, ale unor oameni izolați de societate și de cultură! Ordinul se respecta o vreme scurtă, apoi „se uita", și revistele se deschideau din nou și condeielor laicilor. Și chiar în perioadele de supraveghere atentă, s-au găsit metode de a publica tot ceea ce merita să fie publicat. Se apela fie la pseudonime transparente, fie la

adăugarea înaintea numelor ușor trunchiate a unui pr. (preot), care însemna că autorul era cleric!

Revoluția din decembrie 1989 a adus și în acest domeniu al vieții publice, libertatea. Au dispărut interdicțiile, cenzura, autocenzura și, îndeosebi, teama, și s-a intrat într-o zodie a restaurărilor, a reparațiilor atîtor și atîtor nedreptăți. Au reapărut ziare, reviste, cărora numai cei încărunțiți le mai știau numele, sau cei care le-au întîlnit prin biblioteci și arhive.

Din datoria acestei restaurări, din datoria reparării unei nedreptăți, s-a născut și gîndul nostru de a reînvia vechea „Revistă teologică" de la Sibiu, așa cum a fost, așa cum a voit-o ctitorul ei, așa cum a îndumat-o de-a lungul anilor redactorii ei, așa cum au scris-o numeroșii și valoroșii ei colaboratori, gîndul nostru urmărind ca toți aceștia să le fie modele celor de azi.

Așadar, „Revista teologică" reia și continuă vechea „Revistă teologică" care și-a încetat apariția în 1947, nu de voie, ci de silă.

„Revista teologică" este însă și continuatoarea revistei „Mitropolia Ardealului" care, în vremi de opresiune culturală și religioasă, a făcut și ea tot ce a putut, strecurînd printre cele impuse și împotriva oficialilor comuniști și atei, și *Teologie bună*, și ținînd candela aprinsă în ciuda vijeliei unei epoci care a manifestat o pasiune ciudată pentru întuneric, pentru răstălmăciri și obscurantism cultural, tocmai atunci cînd, prin răstălmăcire, pretindea că luptă pentru înnoire și lumină.

„Revista teologică" se va înscrie prin urmare pe linia tradiției ei inițiale. Pe linia și a „Mitropoliei Ardealului", ea va menține și o parte oficială care va încerca să prezinte întreaga viață bisericească din eparhiile Mitropoliei. Paginile ei sînt deschise, așadar, acestor eparhii în primul rînd, clericilor, teologilor și laicilor, dar și altora din alte eparhii care se vor simți atrași de numele și renumele ei, pe care îl dorim în creștere permanentă.

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul românilor ortodocși
din Ardeal, Crișana și Maramureș

RELUÎND FIRUL ÎNTRERUPT

La începutul anului 1947 se împlineau 40 de ani de la înființarea la Sibiu a *„Revistei teologice. Organ pentru știința și viața bisericească"*, „cea dintîi publicație periodică din Ardeal, închinată științei teologice și vieții bisericești".

În 1907, un grup entuziast de teologi și preoți, majoritatea tineri, sub îndrumarea prof. dr. Nicolae Bălan, conștienți de rolul important al științei teologice în viața Bisericii și anticipînd zorile unei vieți noi în istoria poporului român, Unirea cea mare de la 1918, au înțeles să-și concentreze toate forțele pentru „a da formelor de organizare și administrație bisericească, un conținut mai plin și adecvat originii și scopului lor și de a face să pulseze în organismul bisericesc elementul viu și de viață făcător".

Profitînd de prezența în Sibiu a Academiei Teologice Andreiene, singura de acest gen în Ardeal, se urmărea implicarea ei și a tuturor ramurilor științei teologice în toate laturile vieții bisericești, pentru a face din Biserică și o „instituție culturală", care să contribuie „la promovarea cauzei bisericești-culturale a poporului nostru". În acest scop „revista noastră nu are să facă numai știință pură — sau abstractă — bisericească, ci să îmbrățișeze și domeniul practic: viața bisericească". Și lucrul cel mai important de reținut din programul „Revistei Teologice", anunțat încă din primul număr al ei, care rămîne valabil și astăzi, este că reînviorarea autentică a vieții noastre bisericești nu se poate face la întîmplare și prin improvizații, ci numai cu ajutorul științei teologice singure, pentru a nu aluneca pe diferite piste false și periculoase, fundamentaliste, care periclitează însăși mîntuirea și îndepărtează de rostul Bisericii. De aceea e necesar „să privim prin prisma limpede și neamăgitoare a științei toate problemele practice ale vieții noastre bisericești" (*Către cititori*, Revista Teologică, I (1907) nr. 1, p. 2).

În toți cei 40 de ani, 1907—1947, în care s-a schimbat așezarea lumii și s-a înfăptuit visul nostru secular, „Revista Teologică" a adus o importantă contribuție nu numai la dezvoltarea științei teologice și implicarea ei în viața noastră bisericească, dar și la implicarea activă a Teologiei ardelene în cultura românească.

Așa cum remarca pe bună dreptate redactorul de atunci al revistei, pr. prof. Grigorie Marcu, cu prilejul împlinirii a patru decenii de la înființare, anticipînd parcă zilele grele care vor veni pentru ea, dar și încrederea optimistă în dăinuirea crezului ctitorului ei, „Revista Teologică" corespunzînd unei nevoi vitale permanente, ea nu poate să piară. „Atîtea alte publicații, similare, mai tinere decît ea, s-au aplecat spre asfințitul vremelnicei lor existențe, lăsînd amintiri spălăcite și poate nici o urmă. „Revista Teologică" trăiește și făgăduiește o viață îndelungată... Ctitoria ei a corespuns unei funcții pe care vremurile n-o pot epuiza. Faptă a unei generații — generația de la 1907 — „Revista Teologică" este astăzi patrimoniul unui

şir de generaţii, care nu începe, şi sîntem siguri că nu sfîrşeşte, cu cea actuală. Nimeni dintre slujitorii ei vremelnici, de azi sau din viitor, nu-şi va putea permite faţă de ea atitudini neiertate de restauratori decadenţi care doboară frumuseţea cea dintîi a unui templu superb ca să facă prag inform la o colibă mizeră. Cu faţa îndreptată spre viitor, purtînd azi flamura generaţiei de la 1907, crezul propriei noastre generaţii este: *„fidelitate faţă de original"* (*Fidelitate faţă de original*, RT. XXXVII (1947) nr. 1 p. 81—82).

Deşi „Revista Teologică" a mai dăinuit fizic doar cîteva luni, pînă la sfîrşitul anului 1947, existenţa ei este întreruptă samavolnic de noua stăpînire totalitară, ateo-comunistă care, începînd cu 1948, a suprimat toate instituţiile democratice, ca şi întreaga presă liberă din România. Începe lunga noapte a totalitarismului stalinist, ateo-comunist, care va încerca să aducă la tăcere principalele puncte de rezistenţă ale neamului: Biserica şi cultura. La Sibiu, „Telegraful Român", care nu va fi desfiinţat, datorită unei cenzuri necruţătoare, cu greu îşi poate păstra specificul unui periodic bisericesc-cultural.

Şi totuşi datorită vrednicei generaţii de profesori teologi de la 1947 crezul generaţiei de la 1907 s-a menţinut intact la Sibiu, vreme de mai bine de patru decenii. După nouă ani, în 1956, prin insistenţele noului mitropolit al Ardealului, Iustin Moisescu, se înfiinţează la Sibiu revista „Mitropolia Ardealului", al cărei redactor, pr. prof. Grigorie Marcu şi aceiaşi colaboratori de la 1947, vor continua, atît cît li se va permite, programul şi spiritul „Revistei Teologice".

Deşi în noua sa titulatură, ca revistă oficială a Mitropoliei Ardealului, s-ar părea că accentul cade mai mult pe latura vieţii bisericeşti, pastoral-misionare şi mai puţin pe ştiinţa teologică, totuşi în mare s-a păstrat aceeaşi legătură strînsă între ştiinţa teologică şi viaţa bisericească şi în parte chiar aceleaşi rubrici. Astfel, în 1907 „Revista Teologică" avea următoarele rubrici: I. Studii şi articole; II. Predici; III. Diverse; IV. Informaţii; V. Mişcarea literară (recenzii); în 1947: I. Studii şi articole; II. Atitudini; III. Mişcarea literară; IV. Cronică; V. Note, informaţii, iar în 1956 „Mitropolia Ardealului" cuprindea: I. Biserica şi problemele vremii; II. Studii de teologie exegetică, istorică, sistematică şi practică; III. Îndrumări omiletice; IV. Urme din trecut; V. Recenzii; VI. Viaţa bisericească; VII. Însemnări. Cu timpul, datorită recunoaşterii tot mai largi a relaţiei strînse între Teologie şi spiritualitate, spiritualitate şi viaţa creştină, precum şi a necesităţii întoarcerii spre autenticele izvoare ale reînnoirii vieţii bisericeşti, ca şi complexităţii problemelor cu care era confruntată Biserica şi pentru situarea ei corectă în actualitate, problematica revistei, „Mitropolia Ardealului", s-a lărgit cu noi rubrici: Din Sfinţii Părinţi; Din spiritualitatea ortodoxă; Din actualitatea panortodoxă şi ecumenică; Documentare ş.a.

Sub forma aceasta, revista „Mitropolia Ardealului" a încercat să menţină fidelă, atît cît i-a fost cu putinţă, vreme de peste trei decenii, flacăra Ortodoxiei şi crezul şi spiritul generaţiei de la 1907, în ciuda îngrădirilor de tot felul şi a unei cenzuri stricte.

Speranţele nutrite fără încetare de popor în restaurarea valorilor adevărului, libertăţii şi democraţiei şi-au găsit încununarea în Revoluţia tinerilor din decembrie 1989, care a pus capăt pentru totdeauna dictaturii totalitare, ateo-comuniste, minciunii şi corupţiei. Revoluţia ne-a eliberat pe toţi de frică şi întuneric şi ne-a redat libertatea adevărată a spiritului, libertatea cuvîntului şi a presei, liberă de orice cenzură şi îngrădire.

Eliberați odată de formidabila opresiune la care am fost supuși timp de peste patru decenii, revista noastră are acum posibilitatea de a relua firul întrerupt în 1947, revenind nu numai la vechea ei denumire de „Revista Teologică", ci și de a-și exprima plenar „fidelitatea față de original", față de crezul și spiritul ctitorilor ei de la 1907 și față de cei care au slujit-o cu devotament timp de 40 de ani, fiind cu adevărat un „organ de știință și viață bisericească", ce militează pentru o Biserică vie, implicată real, critic-profetic, în societatea românească actuală. Dar aceasta va fi cu putință numai în *Duh, adevăr* și *libertate*, pentru că numai „adevărul ne va face liberi" (Ioan 8, 32) și pentru că „împotriva adevărului nu avem nici o putere, ci avem pentru adevăr" (I Cor. 13, 8). Dacă puterea totalitară s-a menținut numai prin forță și minciună, înnoirea societății și a Bisericii se va realiza numai prin libertate și adevăr, al căror ultim izvor este Duhul Sfînt (Ioan, 14, 17; II Cor. 3, 17).

Așa cum spuneam imediat după Revoluție, în nr. 1/ 1990, p. 11—16, urgența înnoirii întregii vieți a Bisericii în perioada post-revoluționară nu se poate face improvizat și la întîmplare, ci numai ținînd seama de ființa, criteriile și finalitatea ei. Pentru aceasta de trei lucruri are urgent nevoie Biserica Ortodoxă Română spre a asigura o înnoire de anvergură și de profunzime a întregii vieți și activități și în aceste trei direcții se va strădui în viitor revista să ofere materialul absolut indispensabil pentru formarea unei viziuni teoretice de ansamblu, a unei atitudini practice și a unei acțiuni corespunzătoare coerente:

1. Reamintirea criteriilor spirituale și coordonatelor esențiale ale etosului ortodox, așa cum le-au formulat Sfînta Scriptură și Sfinții Părinți, singurele care garantează înnoirea Ortodoxiei prin înnoirea existențială a tutror fiilor ei în duhul autentic evanghelic și filocalic patristic.

2. O analiză istorică retrospectivă, autocritică, a mersului istoric al Ortodoxiei răsăritene în general și a Ortodoxiei românești în special, cu revelarea cauzelor fenomenelor negative care au însoțit acest mers, în perioada bizantină, postbizantină, modernă și contemporană, fenomene care au dus la compromisul ei cu puterea și cu utopiile totalitare ca și la slaba ei rezistență în fața totalitarismului ateo-comunist.

3. O investigare constructivă și creatoare a perspectivelor unei reinculturări a Ortodoxiei într-o societate postcomunistă și într-o cultură dominată de liniile de forță ale unei paradigme postmoderne în curs de cristalizare în spațiul european.

Este vorba, deci, nu numai de niște acomodări conjuncturale exterioare, ci și de schimbări mai profunde, de mentalitate la toate nivelurile și în toate domeniile vieții bisericești, ce vor aduce după sine, sperăm, o relansare a activității misionare a Bisericii Ortodoxe în contextul actual.

Este un program vast care necesită o muncă uriașă și contribuția tuturor teologilor, preoților și laicilor responsabili.

Prin revenirea la vechea ei denumire, mult mai sugestivă, adecvată și specifică tradiției culturale sibiene, „Revista Teologică" reia nu numai o frumoasă tradiție de luptă și de muncă teologică întreruptă brutal în 1947, dar se și integrează mai bine în efortul general de reînnoire a întregii vieți bisericești, care — așa cum se exprima în programul ei inițial la 1907 — trebuie să țină seama de luminile sigure și neamăgitoare ale științei teologice, spre a nu se cădea în diletantism și improvizații păgubitoare.

Reluarea vechii denumiri a revistei nu e numai un prilej de exprimare deplină a fidelității față de programul generației entuziaste de la 1907, dar și un prinos de adîncă recunoștință față de toți cei care au contribuit la susținerea „Revistei Teologice" timp de 40 de ani, pînă în 1947, ca și la continuarea crezului și spiritului ei după aceea, în cadrul revistei „Mitropolia Ardealului", timp de peste trei decenii, în condițiile grele ale opresiunii totalitariste.

Merită amintiți aici întîi mitropoliții Ardealului: Nicolae Bălan, ctitorul ei, Iustin Moisescu, Nicolae Colan, Nicolae Mladin și Antonie Plămădeală, care au continuat crezul generației de la 1907, ca și pe foștii ei redactori: Prof. N. Bălan (1907—1916), Policarp Morușca (1921—1922), Nicolae Colan (1923—1936) și Grigorie T. Marcu (1936—1947), precum și pe redactorii revistei „Mitropolia Ardealului", pr. prof. Grigorie T. Marcu (1956—1976), arhid. Gheorghe Papuc (1976—1978) și pr. prof. Ioan I. Ică (1978—1990), ca și pe toți colaboratorii și susținătorii lor apropiați.

Sperăm că în noua sa formă „Revista Teologică" de la Sibiu va trăi o nouă tinerețe fără bătrînețe și se va bucura și în continuare de sprijinul Centrului Mitropolitan și al Institutului Teologic Universitar „Andrei Șaguna", precum și al unui număr cît mai mare de colaboratori, și că va avea aceeași largă audiență în rîndul teologilor, preoților și laicilor responsabili, o contribuție importantă la dificila sarcină a reașezării pe baze noi a vieții spirituale și tradiționale în același timp a Bisericii și neamului nostru, aflate acum într-un ceas hotărîtor, de cumpănă, al istoriei lor.

Pr. prof. dr. *Ioan I. Ică*

Studii şi articole

VLADIMIR SOLOVIOV
90 DE ANI DE LA MOARTE
1853—1900

I.

La 25 august s-au împlinit 90 de ani de la moartea celui ce a fost Friedrich Nietzsche (1844—1900), celebru filosof anticreştin care a proclamat în 1882 „moartea lui Dumnezeu" ca să pună în locul lui „supraomul" care trecînd „dincolo de bine şi de rău", să revină printr-o „transvaluare a tuturor valorilor", la percepţia antică păgînă, vitalist dionisiacă, ciclică, a lumii ca „eternă reîntoarcere a identicului". Presa noastră culturală a marcat acest eveniment cu o nuanţă de simpatie şi tendinţă recuperativă incontestabilă („Contemporanul" nr. 20 şi 21, 30 august şi 7 septembrie 1990).

Neobservată a trecut împlinirea în anul trecut, tot în august dar în ziua de 13 — ziua morţii şi a Sf. Maxim Mărturisitorul (+662), a 90 de ani de la moartea genialului filosof religios ortodox rus al secolului XIX, *Vladimir Serghevici Soloviov* (1853—1900), unul din cele mai marcante figuri ale culturii şi spiritualităţii ruse şi europene. Filosof înzestrat cu o extraordinară forţă de sinteză intelectuală, poet simbolist de mare fineţe şi influenţă în epocă, critic literar, teolog remarcabil, Soloviov este figura emblematică şi paradigmatică a filosofiei religioase ruse din ultima jumătate a secolului trecut şi prima jumătate a secolului nostru. Gîndirea sa inspirată de motivul Logosului este raţională şi religioasă în acelaşi timp: cu cît devine mai raţională, devine mai religioasă şi, invers, cu cît e mai religioasă cu atît e mai raţională. Dominată de nostalgia depăşirii diviziunilor şi de nostalgia sintezelor totale, sub semnul uni-totalităţii, gîndirea religioasă a lui Soloviov este structurată de intuiţia sofianităţii globale a existenţei — el este de altfel cel ce lasă moştenire gîndirii ruse motivul sofiologic — adică revelaţia unităţii organice a lumii materiale şi spirituale, a creatului şi necreatului, revelaţia care a devenit experienţa originară, fondatoare a gîndirii sale.

Autor al unei opere imense — 10 volume de scrieri plus 4 scrisori editate la Petersburg după moartea lui, în două rînduri între 1901—1903 şi respectiv 1911—1914, tradusă integral în 8 volume de W. Szylkarski şi L. Müller la Freiburg în Breisau şi München între 1953—1980 — personalitatea şi opera lui Soloviov necesită, pentru o comprehensiune adecvată şi nuanţată, o abordare în acelaşi timp globală şi genetic-istorică, atentă la cronologia diferitelor scrieri şi la evoluţia interioară a unei gîndiri dinamice aflate în continuă mişcare, şi luînd în considerare itinerarul ei solitar. Adesea straniu şi imprevizibil, dar întotdeauna surprinzător şi strălucitor prin forţa ideilor, claritatea şi transparenţa de cristal a expresiei, acest itinerar este departe de a fi marcat de o continuitate foarte evidentă ci, dimpotrivă, este jalonat de o serie de crize interioare care marchează tot atîtea trepte şi etape ale maturizării interioare a unei gîndiri de excepţie prin amploarea şi bogăţia ei.

Născut la 29 ianuarie 1853, Vladimir Soloviov este fiul unui celebru istoric rus, şi rector al Universităţii de aici, Serghei Soloviov, şi nepot de preot ortodox. Mama sa era de origine ucraineană şi poloneză, înrudită de aproape cu strania figură mistică a filosofului religios ucrainean peregrin, Hryhoriy Skovaroda

(1722—1794). A fost un copil foarte fragil şi visător, foarte sensibil şi foarte personal. A avut opt fraţi şi surori împreună cu care a crescut într-o atmosferă familială sobră şi austeră, pioasă şi studioasă, dar plină de afecţiune. Prima criză interioară are loc între 13—18 ani pe cînd îşi făcea studiile clasice şi se leagă de descoperirea scientismului pozitivist, a naturalismului, evoluţionismului şi religiei moderne a progresului. Tînărul elev respinge credinţa creştină şi devine ateu. Criza este foarte violentă, tînărul Soloviov face experienţa nihilismului intelectual, care nu-i atinge însă viaţa morală ce rămîne intactă. Trecînd prin ea însă, Soloviov descoperă vacuitatea absolută a ştiinţei materialiste pe care o analizează magistral în precocea sa teză de doctorat: *Criza filosofiei occidentale. Contra pozitiviştilor* (1874). Teza de abilitare va fi consacrată teoriei cunoaşterii: *Critica principiilor abstracte* (1880). În loc de a ajunge de la credinţă la ştiinţa atee, Soloviov descoperă că, în totalitatea ei, ştiinţa nu poate fi sesizată, şi întemeiată decît în interiorul credinţei. După un an de ştiinţe naturale, se întoarce la filosofie şi chiar la Teologie urmînd în paralel filosofia la Universitate şi Teologia la Academia teologică de la Lavra, Troiţa Serghieva (Zagorsk).

Această concluzie raţională, şi trecere de la ştiinţă la teologie, este întemeiată de experienţele sale interioare legate de revelaţia Sofiei, a sofianităţii personificate a creaţiei, ale cărei figuri şi interpretări principale sînt: Fecioara Maria, Hristos şi Biserica. E vorba de o revelaţie personală în acelaşi timp intelectuală şi religioasă, metafizică şi mistică care comandă întreaga sinuoasă evoluţie a gîndirii sale ulterioare; de experienţa întemeietoare a filosofiei religioase soloviovienе chiar dacă ulterior ea va fi neîncetat nuanţată şi chiar modificată substanţial. În acest timp Soloviov călătoreşte mult în străinătate (Anglia, Egipt, Italia şi Franţa, în 1875—1876), după ce devenise deja la 20 de ani profesor de filosofie la Universitatea din Moscova. Puţin timp după întoarcerea din străinătate susţine aici celebrele sale *12 Prelegeri despre divino-umanitate* (1877) care au cunoscut un foarte mare succes şi reprezintă principala operă a acestei prime etape din gîndirea sa, care ar putea fi caracterizată ca expresie filosofică a slavofilismului. Efortul filosofiei trebuie să fie unirea religiei şi ştiinţei: Religia în puritatea ei s-a păstrat însă în Răsăritul Ortodox. Catolicismul a raţionalizat misterul prin gîndirea lui juridică şi a oprimat libertatea umană, protestantismul rupînd cu Tradiţia şi-a pierdut conţinutul religios şi a căzut în raţionalism. Misiunea Rusiei este de a realiza sinteza istoriei universale şi ea este, prin superioritatea ei religioasă, viitorul umanităţii pe care-l va aduce reconciliind Orientul şi Occidentul, religia şi ştiinţa.

După 1881, cînd abandonează învăţămîntul şi duce o existenţă de scriitor, filosof şi jurnalist independent şi după moartea lui Dostoievski — de care a fost foarte apropiat şi împreună cu care a călătorit odată la celebra sihăstrie Optima, ca să-l vadă pe Sfîntul stareţ Amvrosi — Soloviov trece printr-o nouă criză puternică. Are acum revelaţia unilateralităţii slavofilismului, a vanităţii mesianismului rus şi a precarităţii punerii sub acuzaţie sistematică a Occidentului de către reprezentanţii acestui curent ortodoxist. Acum îşi precizează dimensiunea politic-socială a sofiologiei lui. Biruinţa sofianităţii adică instaurarea politic-socială a sofiologiei lui. Biruinţa sofianităţii adică instaurarea istorică a unitotalităţii, a sintezei organice, prefigurate în Persoana divino-umană a lui Hristos, între Dumnezeu şi om, reclamă ideea directoare a „teocraţiei libere", a cărei esenţă stă în depăşirea profetică a dihotomiei şi sciziunii sociale şi istorice create în modernitate: între sacru şi profan, ştiinţă şi religie şi, Biserică şi stat. Intuit bine de Evul mediu, idealul „teocraţiei" a fost pervertit însă prin încercarea impunerii sale prin violenţă şi constrîngere, ceea ce a dus la respingerea lui de către modernitate şi la secularizarea actuală; de aceea, viitoarea adevărată teocraţie nu va putea fi decît „*liberă*". Realizarea ei, însă, necesită existenţa unei Biserici creştine independente a unui stat creştin autentic şi a unei intelectualităţi creştine libere şi profetice (triada preot-împărat-profet). Privind însă în istorie Soloviov a descoperit că Orientul şi Occidentul creştin au evoluat diferit, dezvoltînd două tipuri de societate distincte, diferite, dar complementare şi condamnate la eşec istoric şi pieire dacă nu se vor putea armoniza într-o unire reală şi organică. Occidentul în catolicism a militat pentru o Biserică liberă şi independentă faţă

de stat și societate, dar nu și-a putut realiza misiunea teocratică datorită absenței unui stat creștin puternic care să impună social și istoric exigențele spirituale ale creștinismului. Acest stat creștin puternic l-a văzut realizat Soloviov în Răsărit în autocrațiile bizantină și țaristă, dar și aici Biserica Ortodoxă nu s-a putut dezvolta social și istoric liber, ci a fost ținută mereu sub tutela statului fiind lipsită de autonomie instituțională și morală, ceea ce a făcut ca și aici „teocrația" creștină adevărată să eșueze de fapt. Așa cum arată în marile sale lucrări din această etapă: *Istoria și viitorul teocrației* (1882—1887), *Marea controversă (Orient—Occident) și politica creștină* (1883), *Judaismul și problema creștină* (1884) și mai ales, în rezumat în *Ideea rusă* (1887) și *Rusia și Biserica universală* (1889), ultimele două publicate în franceză la Paris fiind interzise de cenzura țaristă, realizarea „teocrației libere" și reconcilierea între Răsărit și Apus, Soloviov o vedea în supunerea liberă a țarului papei, a șefului Imperiului creștin, capului Bisericii universale. Unirea Bisericilor Catolică și Ortodoxă avea apoi să fie urmată de aderarea atît a protestanților cît și a evreilor la Biserica universală, unificată în cadrul unui nou Imperiu creștin (al treilea, după cel constantinian și carolingian). Un rol deosebit în acest proces urma să revină națiunilor slave creștine, neatinse de secularism, ca cele latine și germanice, ale Rusiei și Poloniei, prima reprezentanta ideii imperiale creștine, bizantine, viabile a Răsăritului, iar a doua exponenta ideii papale romane, ideea mare a Occidentului, la care se vor alătura, în cazul unirii lor, și evreii din Polonia și Rusia reprezentanții intelectuali ai ideii profetice vechitestamentare, și împreună vor realiza ideea „teocrației" libere în care va redeveni transparentă sofianitatea creatului.

Inspirat de această impresionantă dar, trebuie să o recunoaștem, himerică și cu totul nerealistă utopie a teocrației libere, Soloviov a cheltuit multă energie în a demonstra slavofililor ortodoxia dogmatică a catolicismului și lipsa de catolicitate reală și eficientă a Ortodoxiei și eroarea identificării Ortodoxiei Bisericilor creștine, singura cale prin care realizîndu-se creștinismul social integral, va putea fi biruit secularismul modern și evita catastrofa istorică cu care amenință umanitatea și natura, consecințele nefaste ale modernității antireligioase și atee. Într-un efort ultim nelipsit de grandoare dar și de donquichotism în 1889, la împlinirea a 100 de ani de la revoluția franceză, în încheierea Cuvîntului înainte al lucrării *Rusia și Biserica universală*, Soloviov declară patetic că, întrucît țarul a refuzat să-și realizeze obligația ce-i revenea în instaurarea „teocrației libere", el, Soloviov, declară, „în numele a 100 de milioane de credincioși ruși", că „în calitatea lui de membru al venerabilei și adevăratei Biserici Ortodoxe greco-slave a Răsăritului", recunoaște pe papă ca șeful Bisericii și judecător suprem în chestiuni religioase, exact în sensul în care l-au recunoscut astfel Sinoadele Ecumenice și Sfinții Părinți" greci: Ioan Hrisostom, Maxim Mărturisitorul, Teodor Studitul ș.a. Iar în 1896 a ratificat și juridic acest act înregistrîndu-l la un preot *unit* greco-catolic și primind de la el Sfintele Taine.

Acest gest de „intercomuniune" a creat foarte multe neînțelegeri și discuții aprinse care i-au adus lui Soloviov multă amărăciune și tristețe. El este discutat pînă astăzi. Adeseori se aude spunîndu-se că Soloviov a trecut la catolicism, pentru că catolicii și-l revendică ca pe un adevărat „Newman rus" (Mgr. d'Herbigny). Problema e însă mai complexă și mai nuanțată. Pentru Soloviov esențială și mîntuitoare era nu apartenența la una din Bisericile existente, ci la Biserica una și universală, plurală dar nedivizată. El nu s-a „convertit" la catolicism, pentru că pentru el lucrul nu avea pur și simplu sens: un ortodox, spunea el, nu se poate converti la ceea ce el este deja. Pe de altă parte, el făcea o distincție clară între catolicismul Bisericii una și universale și „latinismul" Bisericii *romano*-catolice, cu care nu era de acord. Avînd o gîndire dominată de ideea sintezelor și unitotalității, ca și un ascuțit simț al unității și indivizibilității Bisericii, Soloviov a luptat împotriva particularismelor și mesianismelor de o parte și de alta. Cu toatea acestea, prin afirmații ca: „Biserica Una, sfîntă, catolică și apostolică subzistă esențial în Răsărit și Apus și va subzista veșnic în ciuda ostilității și schismei" și că ele „sînt *părți* ale Singurului și Unicului Trup al lui Hristos", și altele de acest gen, procatolice, este evidentă tendința de minimalizare și relativizare a deosebirilor doctrinare între cele două Biserici, de dragul unității lor adînci. Gestul lui deși sincer și dezinteresat, nu e lipsit totuși de echivoc, pentru

că soluţia unirii celor două Biserici nu este nici uniatismul şi nici ocolirea dialogului teologic aprofundat asupra problemelor controversate.

Cum era de aşteptat, atitudinea lui Soloviov a fost rău primită şi interpretată atît de ortodocşi cît şi de catolici. Gestul lui prematur şi provocator care anticipa deschiderea ecumenică a sec. XX, deranja prea multe prejudecăţi istorice instalate de sute de ani. Apelului său profetic la situarea pe poziţia integratoare deschisă a Bisericii nedivizate, i s-a răspuns cu înăsprirea punctului de vedere confesional, în care se uită Tradiţia creştină comună, una, în diversitatea expresiilor şi manifestărilor ei. Combătut neîncetat de ortodocşi şi slavofili ca un „trădător al Ortodoxiei", neînţeles de prietenii catolici care-l tratau ca pe un „convertit" şi se mirau de ce nu acceptă „latinismul", Soloviov abandonează la începutul anilor '90 utopia teocraţiei libere şi se dedică exclusiv activităţii ştiinţific-filosofice sub egida planului monumental al unei „instaurări generale a filosofiei creştine", care urma să conţină o filosofie a cunoaşterii, binelui şi frumosului. Integral realizată a fost numai filosofia morală cuprinsă în ampla şi remarcabila lucrare *Justificarea binelui* (1891), pe lîngă care a mai publicat doar fragmente din filosofia cunoaşterii şi estetice în *Filosofia teoretică* (1887—1889), *Sensul general al artei* (1890).

În fine, ultima frază a gîndirii lui Soloviov se găseşte exprimată în ultima sa lucrare publicată: extraordinarele *Trei dialoguri despre război, morală şi religie* (1899) care includ o impresionantă *„Povestire despre Antihrist"*, lucrare care marchează o cotitură fundamentală a viziunii despre lume şi existenţă a filosofului rus în această ultimă etapă a itinerarului său. Viziunii pozitiv optimiste despre istorie din primele două perioade îi ia locul acum o viziune negativă, apocaliptică profund pesimistă, în care se simte gustul amar şi tenta catastrofică a prăbuşirii gîndirii utopice. Mesianismul naţional s-a transformat în aceşti ani în convingerea din ce în ce mai profundă că, după ce Rusia a abdicat de la misiunea ei istorică mondială, sfîrşitul lumii este aproape. Datoria fiecărui creştin este deci de a se regăsi şi pregăti pentru aceasta, alăturîndu-se pe cît îi permite conştiinţa Bisericii nedivizate şi universale. Dominantă devine acum problema răului pe care Soloviov îl concepe în mod remarcabil ca falsificarea rafinată, aproape imperceptibilă a binelui, fapt care atrage după sine pierderea adevăratului sens al existenţei lui Dumnezeu şi a omului. Reflexia asupra problemei răului şi a libertăţii îl face pe Soloviov să opereze cîteva corecturi şi echilibrări decisive în înţelegerea motivelor esenţiale ale viziunii sale despre lume interpretate pînă acum într-un sens puternic platonician. Ideea pozitivă a evoluţiei şi mişcării creatului şi a progresului imanentist al istoriei şi omului spre Dumnezeu primeşte complementul şi corectivul ei necesar, absolut esenţial pentru evitarea panteismului, al împlinirii ei eshatologice, apocaliptice, în supra-istorie. Întruparea Logosului devine din nou din principiu quasi-natural de inteligibilitate al universului, un eveniment personal, sofiologia trece progresiv de la cronologie la hristologie. Discontinuitatea completează peste tot continuitatea. Teologia cosmică şi a slavei primeşte corectivul Crucii şi eshatologicului care relativizează biblic gnozele teosofice şi teoretizările idealiste în domeniul moralităţii. Întreaga lume, umanitatea, şi istoria, moralitatea sînt văzute acum consecvent din perspectiva eshatologică a Învierii şi celei de a Doua veniri a lui Hristos şi a luptei finale dintre Hrist şi Antihrist cum arată extraordinara „Apocalipsă" a lui Soloviov din *„Scurta istorisire despre Antihrist"* cu care se încheie cele trei *„Convorbiri"*. Unirea Bisericilor are loc acum doar la capătul luptei puţinilor creştini rămaşi fideli lui Hristos şi care nu s-au închinat lui Antichrist, binefăcătorului universului şi instauratorului păcii mondiale al secolului XXI şi este urmată îndată de semnele celei de-a doua Veniri. În aceste consideraţii finale ale lui Soloviov se poate remarca ceva din presimţirea pe care o avea filosoful, a marilor catastrofe istorice înregistrate în prima jumătate a secolului XX, ceva din izbucnirea satanocartică în istoria contemporană ce şi-a găsit expresia sinistră în revoluţia bolşevică, războaiele mondiale şi totalitarismele veacului nostru. Dar avertismentul pe care-l dă Soloviov este altul şi se referă la istoria secolului XXI: marea ispită a umanităţii va veni nu din izbucnirile violente clar identificate ale răului, ci din falsificarea binelui, din devierea imanentistă a aspiraţiilor umane *pozitive*. Antihrist va seduce lumea prin *binele* şi nu răul fizic pe care-l face

umanităţii făcînd-o să uite de Dumnezeu şi să adore o creatură în locul Creatorului. Ceea ce va crea mari dificultăţi în discernămîntul şi aprecierea clară a realităţilor pe care doar puţini creştini neconvertiţi la seducţia imanentistă a prosperităţii generalizate o vor avea, detectînd uzarea produsă prin falsificarea binelui (stareţul Ioan, papa Petru II şi profesorul Pauli).

Epuizat prematur de o operă gigantică şi solitară, Soloviov care avea şi aşa o sănătate precară, se stinge din viaţă la 13 august 1900 lîngă Moscova răpus de o banală pneumonie în vîrstă de doar 47 de ani. Fapt semnificativ, pe patul de moarte a cerut să fie împărtăşit de un preot ortodox, deşi exista posibilitatea de a apela şi la unul unit.

Singurul studiu de anvergură în limba română asupra gîndirii lui Soloviov este pînă acum cel al regretatului preot profesor doctor Nicolae Terchilă de la Sibiu şi a fost publicat în serial în „Revista Teologică" de la Sibiu în anii 1933—1935 şi în broşură separată cu titlul *Idei de filosofie religioasă la Vladimir Solovief*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1936, 95 p.

Textul pe care-l redăm mai jos în traducere redă cu pregnanţă unul din motivele solovioviene fundamentale: denunţarea compromisului istoric al creştinismului cu lumea în cursul Evului Mediu, conceperea dihotonică, schizoidă, a relaţiilor lui cu lumea în această viziune: dedublarea lui şi scindarea între sacru şi profan, religie şi viaţă, creştinism şi istorie, Biserică şi stat, interioritate şi sociabilitate, spirit şi materie şi este o pledoarie viguroasă pentru un creştinism *integral*, unificat şi unificator, de care astăzi avem nevoie mai mult poate decît oricînd. Provocator şi profetic mesajul gîndirii lui Soloviov continuă să fie actual şi astăzi, la o sută de ani de la elaborarea ei, atestînd faptul, subliniat cu pregnanţă deosebită şi de un H.V. Balthasar, că în Soloviov avem de-a face cu un adevărat Origen şi Maxim modern, în orice caz, cu una din cele mai profilate şi grandioase figuri ale cugetării creştine universale.

II.

DECLINUL CONCEPŢIEI MEDIEVALE DESPRE LUME*

Numesc prin abreviere, „concepţia medievală", compromisul istoric între creştinism şi păgînism, acel sistem de idei şi de viaţă dublu, jumătate-creştin, jumătate-păgîn, care s-a format şi a dominat în Evul Mediu, atît în Occidentul romano-germanic, cît şi în Orientul bizantin. De regulă atît adversarii cît şi apărătorii concepţiei medievale asupra lumii o identifică pe aceasta cu creştinismul însuşi sau, cel puţin, recunosc între ele o legătură la fel de intimă ca cea care uneşte conţinutul cu forma care-i corespunde. Socotesc util şi important să pun în lumină faptul că creştinismul şi concepţia medievală despre lume nu numai că nu sînt identice, dar că între ele există o poziţie nemijlocită. Prin aceasta se va vedea în mod limpede că pricinile decadenţei concepţiei medievale asupra lumii nu sînt inerente creştinismului, ci provin dintr-o alterare a acestuia şi, prin urmare, această decadenţă nu e deloc imputabilă creştinismului autentic.

I. Substanţa (esenţa) creştinismului autentic este renaşterea umanităţii şi lumii în Duhul lui Hristos, transformarea împărăţiei lumii acesteia în Împărăţia lui Dumnezeu (care nu e din lumea aceasta).

Această renaştere este un proces lung şi complex şi de aceea, nu fără motiv, el este comparat chiar în Evanghelie cu creşterea unui arbore, cu maturaţia unei holde, cu fermentarea aluatului sub acţiunea dospirii, şi alte imagini de acest gen.

Evident, renaşterea creştină a umanităţii nu poate fi numai un proces natural care merge de la sine prin mişcări şi schimbări, inconştiente. Această renaş-

* Conferinţă ţinută la 19 octombrie 1891 la „Societatea psihologilor din Moscova". Traducere după Vladimir Soloviov, *La grande controverse et la politique chrétienne. Orient-Occident*. Traduit du misse par T.D.M. Aubier, Paris, 1953, p. 197—214; să se vadă şi traducerea germană în: V. Solovieff, *Ausfevählte Werke*, Aus dem Russischen Übersetzt von Hary Köhler, Band IV, Stuttgart, 1922, p. 333—349.

tere este un proces spiritual: „Adevărat, adevărat, zic ţie: de nu se va naşte cineva din apă şi din Duh, nu va intra în Împărăţia lui Dumnezeu" (Ioan 3, 5). Cu necesitate deci, umanitatea trebuie să participe ea însăşi la acest proces cu forţele ei proprii şi în mod conştient. Diferenţa substanţială şi radicală între religia noastră şi celelalte religii orientale, mai ales cea musulmană, constă în aceea că creştinismul, ca religie teandrică sau divino-umană, presupune lucrarea lui Dumnezeu, dar reclamă în acelaşi timp şi conlucrarea omului. De aceea, realizarea Împărăţiei lui Dumnezeu depinde nu numai de Dumnezeu, ci şi de noi, căci este evident că renaşterea spirituală a umanităţii nu se poate face fără umanitatea însăşi, nu poate fi numai un fapt exterior; ea este o lucrare, *o operă cu care sîntem însărcinaţi, o* problemă *căreia trebuie să-i dăm o soluţie. Nu este mai puţin evident însă faptul că* nu *este cu putinţă, numai de a rezolva această problemă* dintr-o dată, printr-un singur act. *Pentru că nici conversiunea şi renaşterea unui singur individ nu se efectuează dintr-o dată.*

Să luăm exemplul ucenicilor personali ai lui Hristos. Nimeni n-a avut ca şi ei ocazia unei renaşteri spirituale totale şi rapide; totuşi, în tot timpul vieţii pămînteşti a Mîntuitorului şi chiar pînă la Cincizecime, nu observăm deloc o astfel de renaştele. Ei rămîn ceea ce au fost. Apariţia lui Hristos i-a uimit, forţa Lui spirituală i-a atras şi i-a ataşat de El, dar nu i-a renăscut. Ei credeau în El ca într-un fapt de ordin superior şi aşteptau de la El, ca pe un fapt exterior, *instaurarea Împărăţiei lui Dumnezeu. Dar tocmai la ei, cei aleşi, la „sarea pămîntului", putem observa cel mai bine cît de puţin contează o astfel de credinţă în divin, dacă acesta este considerat ca un simplu fapt exterior, supranatural. Desigur nu este o întîmplare faptul că în celebrul capitol XVI, al Evangheliei după Matei se găsesc alăturate, unul lîngă altul, pe de o parte elogiul suprem al Sfîntului Petru pentru aprinsa sa mărturisire a credinţei celei drepte în Iisus ca „Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu" (versetele 13—20), iar pe de alta, aceste cuvinte adresate de Mîntuitorul aceluiaşi Petru: „Înapoia Mea, Satano! Sminteală Imi eşti, că nu cugeţi cele ale lui Dumnezeu, ci cele ale oamenilor" (versetul 23). Aceasta înseamnă că poţi să ai* credinţa *cea mai zeloasă, cea mai aprinsă şi cea mai ortodoxă,* fără *să ai, totuşi,* Duhul *lui Dumnezeu şi să te asemeni lui Satan, despre care se zice, altundeva în Noul Testament, că „şi demonii cred şi se cutremură de frică" înaintea lui Dumnezeu (Iacob 2, 19). Şi cu cît mai exterioară e manifestarea unei astfel de credinţe zeloase şi drepte cu atît mai opusă este ea Duhului lui Hristos, mai puţin eficace şi fermă interior. Iarăşi, nu fără motiv se istoriseşte în Evanghelie că acelaşi ucenic zelos al lui Hristos a tăiat urechea slujitorului marelui preot iudeu pentru a-L apăra pe Învăţătorul, şi mai apoi, în aceeaşi noapte, s-a lepădat de El de trei ori. A atribui această slăbiciune a credinţei lui Petru, caracterului lui particular este atitudinea obişnuită nouă, ortodocşilor, prin care imputăm un fanatism şi acte de violenţă pseudo-creştine numai Bisericii occidentale, al cărei prototip special e recunoscut ca fiind Apostolul Petru. Prin un asemănător e istorisit tot în Evanghelie şi cu privire la ucenicul cel iubit al lui Hristos, Ioan, prototipul, după unii, al Ortodoxiei noastre răsăritene: „Iar Ioan i-a zis: Învăţătorule, am văzut pe unul care, în numele Tău scotea demoni şi l-am oprit, pentru că nu-Ţi urmează împreună cu noi. Iisus însă, a zis către el: Nu-l opriţi; căci cine nu este împotriva voastră este pentru voi. Şi cînd s-au împlinit zilele înălţării Sale, S-a hotărît să meargă la Ierusalim. Şi a trimis vestitori înaintea Lui. Şi ei, mergînd, au intrat într-un sat de samarineni, ca să-I pregătească găzduire. Dar ei nu L-au primit pentru că El se îndrepta spre Ierusalim. Şi văzînd aceasta, ucenicii Iacob şi Ioan I-au zis: Doamne, vrei să zicem să coboare foc din cer să-i mistuie, cum a făcut şi Ilie? Iar El, întorcîndu-Se, i-a certat şi le-a zis:* Nu ştiţi oare, fiii cărui duh sînteţi? *Căci Fiul Omului n-a venit ca să piardă sufletele oamenilor, ci ca să le mîntuiască. Şi s-au dus în alt sat" (Luca 9, 49—56). Dacă credinţa este cea care contează înainte de orice, atunci ne putem întreba ce credinţă poate fi mai puternică decît aceasta, care, într-o clipă, fără cea mai mică îndoială, era gata să facă să coboare focul din cer. Şi totuşi, cu o credinţă atît de mare, Iacob şi Ioan nu cunoşteau Duhul lui Hristos, tocmai pentru că ei credeau mai ales în forţa Lui taumaturgică, făcătoare-de-minuni exterioară. Această forţă era reală, dar esenţialul nu era în ea.*

II. Abia separația exterioară care a avut loc prin Înălțarea lui Hristos, Duhul lui Hristos a pus stăpînire pe Apostoli în mod interior și a lucrat re-nașterea lor spirituală. În același chip El a pus stăpînire și pe prima comunitate de credincioși din Ierusalim, care nu era, după cuvintele Faptele Apostolilor „decît o singură inimă și un singur suflet" (4, 32). Dar Biserica, în sens larg, adică umanitatea creștină în întreg cuprinsul ei n-a experiat pînă astăzi Cincizecimea ei; raporturile ei cu Hristos sînt la fel de exterioare cum au fost cele ale Apostolilor în timpul vieții Lui pămîntești, căci n-a învățat încă să gîndească la modul divin și nu știe încă cărui Duh îi aparține.

Cu cît mai mult se extindea învățătura lui Adam cel nou și spiritual, Hristos, în lumea păgînă, cu atît mai mult creștea și rezistența și supleţea manifestată de Adam cel vechi și trupesc. Încă în Epistolele adresate de Apostoli diferitelor biserici predomină deja net tonul acuzator ca și în primele comunități creștine deja, alături de daruri deosebite ale Duhului Sfînt, au apărut și scandaluri deosebite (vezi Epistolele Sfîntului Apostol Pavel către Corinteni).

Viziunea veche și foarte răspîndită despre epoca anterioară lui Constantin cel Mare ca despre o epocă a unei purități ideale, ca despre o epocă de aur a creștinismului nu mai poate fi admisă decît cu mari rețineri. Desigur, între secolele următoare și aceste prime secole a existat o diferență dar în mod sigur nu și o opoziție deplină. Și în acea epocă în general, majoritatea creștinilor se raportau față de Împărăția lui Dumnezeu într-un mod exterior, așteptau venirea ei ca pe cea a unei catastrofe exterioare, taumaturgice, ca pe o minune ce urmează să izbucnească și explodeze mîine, dacă nu chiar astăzi. Dar indiferent de acest mod rudimentar și grosolan de a privi lucrurile, această proximitate presupusă a sfîrșitului lumii ca și posibilitatea, mai sigură încă, a martiriului i-au menținut pe creștinii acelui timp la o anumită înălțime spirituală care n-a permis materialismului practic să pună stăpînire asupra lor. În mod sigur persecuțiile n-au fost un fenomen constant general și de toate zilele; persecuții generale, pe întreg teritoriul Imperiului roman nu au existat; persecuțiile cu întindere vastă durau un timp foarte scurt; majoritatea aveau un caracter local și ocazional. Dar, cum existau legi romane în virtutea cărora creștinismul putea fi urmărit ca o crimă capitală împotriva Statului, posibilitatea martiriului atîrna pretutindeni și peste tot ca o sabie a lui Damokles deasupra capetelor creștinilor și dădea vieții lor un caracter purificator și tragic.

Un privilegiu important al acestor secole, în raport cu cele următoare, a constat în faptul că creștinii puteau fi și au fost adeseori persecutați dar nu puteau fi în nici un caz persecutori. În general, faptul de a aparține noii religii prezenta mult mai multe riscuri decît avantaje și, din această cauză, cei ce se converteau erau de regulă cei mai buni oameni, convinși și sinceri. Dacă viața Bisericii n-a fost pătrunsă nici în această epocă pe deplin de Duhul lui Hristos, totuși în ea predominau motivele superioare religios-morale. Exista, într-adevăr, în mijlocul lumii păgîne, o societate realmente creștină, care, chiar dacă era departe de a fi perfectă, era condusă, totuși, de un alt principiu de viață, mai înalt, decît aceasta.

Din acest punct de vedere, încetarea persecuțiilor și recunoașterea oficială a noii religii, mai întîi ca religie licită (permisă), apoi ca religie dominantă, au produs o schimbare înspre mai rău. Sub Constantin cel Mare și Constanțiu, mari mase păgîne au aderat în avalanșă la creștinism, nu din convingere, ci din imitație servilă sau calcul interesat. A apărut un tip de creștin, simulat și ipocrit, tip care nu existase înainte. Acest tip s-a înmulțit încă mai mult, atunci cînd, sub Teodosie cel Mare, și în mod definitiv sub Justinian, păgînismul a fost interzis prin lege și, în afara unei mîini dispersate de evrei, pe jumătate tolerați, fiecare supus al Imperiului greco-roman a fost obligat, sub constrîngerea legii penale și sub amenințarea unor pedepse grave, să fie creștin. Bineînțeles, între tipul creștinilor fără voie și de frică, produs astfel și restul creștinilor adevărați, din convingere, s-a format și un mare număr de nuanțe intermediare ale unui creștinism superficial și indiferent. Dar toate erau fără distincție ascunse de organizarea generală a unei Biserici exterioare, în care se amestecau și ștergeau toate nuanțele de valoare interioare. Societatea anterioară realmente creștină a intrat în deca-

dență și a sfîrșit prin a se dizolva într-o masă uriașă creștină cu numele, dar de fapt păgînă.

Majoritatea de departe predominantă a creștinilor superficiali, indiferenți sau ipocriți, nu numai că a conservat, în fapt, sub numele de creștin, principiile de viață păgîne, ci s-a străduit în tot chipul, parte instinctiv, parte conștient, să afirme, să legalizeze pe lîngă creștinism, vechea ordine păgînă, opunîndu-se din principiu sarcinii de înnoire interioară a acesteia în Duhul lui Hristos. Astfel a fost pusă prima piatră de temelie a acelui compromis creștino-păgîn care a determinat în fapt concepția medievală asupra lumii și vieții.

III. *Nu vorbesc aici de un compromis de fapt între adevărul absolut și realitatea noastră. Întreaga noastră viață, trecută, prezentă sau viitoare, pînă la sfîrșitul istoriei este un compromis de fapt între principiul superior și ideal care se realizează în lume și acel mediu material, diferit de el în care acesta trebuie să se realizeze. Cînd el se va fi realizat în plenitudinea lui atunci va veni și sfîrșitul oricărui compromis, dar va fi și sfîrșitul istoriei și al întregului proces al lumii. Cît timp mai există în lume o imperfecțiune oarecare, aceasta înseamnă că trebuie să existe și un compromis între principiile aflate în luptă unul împotriva celuilalt, căci ce altceva este o imperfecțiune dacă nu o concesie de fapt făcută de principiul superior principiului inferior? Adevărata perfecțiune pretinde ca principiul ideal să pătrundă mereu mai adînc în mediul care-i rezistă și să-l ia în stăpînire din ce în ce mai deplin. Dacă există luptă și victorie, efort și ameliorare, dacă idealul absolut nu este negat și uitat, dacă el rămîne principiul interior și animator, și scopul final al întregii activități, atunci compromisul de fapt cu mediul real nu e decît o necesitate exterioară, nu există minciună interioară, nu există o dublă credință. Faptul de a ține seama ca de un fapt, de o realitate rea nu înseamnă și a crede în ea; faptul de a face concesii temporare în lucruri puțin importante pentru a o suprima definitiv în lucrurile cu adevărat importante, nu înseamnă a o adora. Și tratamentul bolilor ar putea fi considerat drept un compromis pe care moraliștii rigoriști l-ar putea dezaproba ca atare, deși Hristos l-a consacrat prin exemplul Lui propriu.*

Totuși, atunci cînd lumea păgînă a acceptat creștinismul nu era vorba de un compromis de fapt, care exista și fără aceasta, ci de un compromis de principiu. Cel mai mare număr de noi convertiți voiau ca totul să rămînă ca înainte. Ei recunoșteau adevărul creștinismului stabilind cu el unele raporturi exterioare și formale, dar cu condiția ca viața lor să poată rămîne păgînă ca și înainte, ca împărăția acestei lumi să subziste neschimbată, ca Împărăția lui Dumnezeu, care nu e din lumea aceasta, să rămînă, și ea, în afara lumii, fără nici o influență vitală asupra ei, adică să fie ca un ornament inutil, ca un simplu apendice al împărăției acestei lumi. Ori, Hristos a venit în lume nu pentru a îmbogăți viața acestei lumi cu noi ceremonii, ci pentru a mîntui lumea. Prin moartea și Învierea Lui, El a mîntuit lumea în principiul, în temeiul, în însăși centrul ei. În ce privește extinderea acestei mîntuiri asupra întregului cerc al vieții umane și al vieții lumii, în ce privește realizarea principiului mîntuirii în întreaga noastră realitate — acesta nu o poate realiza El singur, ci numai împreună cu umanitatea însăși, căci nimeni nu poate fi mîntuit cu forța fără să știe și fără să vrea aceasta. Dar adevărata mîntuire este o renaștere, o naștere din nou, ceea ce presupune moartea față de viața anterioară neadevărată, ori nimeni nu vrea să moară de bunăvoie. Înainte de a se hotărî să accepte adevărata mîntuire ca pe sarcina sa proprie, ca pe lupta care i se impune, lumea păgînă a vrut să încerce o mîntuire facilă, o mîntuire ieftină, o mîntuire prin credința cea moartă, o mîntuire constînd din acte de pietate, o mîntuire prin acte, nu prin act, și mai mult, prin acte exterioare. Ori adevăratul creștinism este, înainte de toate, un act, o sarcină vitală pentru umanitate: numai după aceea vin actele particulare; dar actul vital este dificil, actele particulare sînt facile. Cea mai ușoară este credința abstractă în lucruri de neînțeles, adică mărturisirea pur verbală de către noi a unei astfel de credințe. Ori creștinismul a fost acceptat în principal sub această formă.

Desigur, nici în primele trei secole creștinismul n-a fost recunoscut în conștiință în mod clar și precis, ca o sarcină moral-istorică, ca opera comună a în-

tregii umanităţi, dar el era, totuşi, pentru mulţi, un act vital, căci nu era o sarcină uşoară să te pregăteşti şi să fii gata în fiecare clipă pentru martiriu şi sfîrşitul apropiat al lumii. Dar iată că martiriul a încetat, şi sfîrşitul lumii s-a îndepărtat tot mai mult. Nimeni nu mai trebuia să moară pentru Hristos, nici să se pregătească pentru întîlnirea cu El la cea de-a doua Lui venire. Atît prima cît şi cea de a doua Lui venire şi arătare şi-au pierdut sensul lor vital, au devenit obiecte ale unei credinţe abstracte. Ori, între limitele îndepărtate ale unui trecut divin şi ale unui viitor divin, viaţa umană actuală, care ar fi trebuit să fie o prelungire activă a primului şi o pregătire activă a celuilalt, subzista cu întreaga ei absurditate şi inerţie materială. Conservarea acestei vieţi păgîne, aşa cum era, nedîndu-i decît o aparenţă externă de creştinism, aceasta voiau în esenţă toţi aceşti pseudo-creştini care nu mai trebuiau să-şi verse sîngele propriu dar începeau să-l verse pe cel al altora.

Esenţa religiei constă în aceea că adevărul nu este abstract şi teoretic, ci că ea se afirmă ca normă a realităţii, *ca* lege a vieţii. *Cel ce crede de exemplu, nu numai în cuvinte ci şi de fapt, în Treimea Divinităţii, ca într-un adevăr religios, trebuie să înţeleagă şi accepte şi sensul ei moral şi vital, căci toate dogmele noastre au un asemenea sens, care, chiar dacă n-a fost înţeles în mod clar de la început, a fost profund simţit în lumea creştină.*

IV. Nu voi expune aici viziunea mea asupra semnificaţiei vitale a adevărurilor fundamentale ale creştinismului, îndeosebi a tri-unităţii Divinităţii şi a divino-umanităţii lui Hristos; viziunea mea asupra acestor dogme este prea particulară încît expusă în două cuvinte, ar fi de neînţeles. Pot însă, să explic despre ce este vorba în esenţă, prin comparaţie cu o altă religie, mai simplă. Conţinutul religios al Islamului este destul de sărac, dar această religie particulară îşi găseşte în viaţa lumii musulmane o realizare completă. Reprezentarea Dumnezeului unic, ca formă exclusiv *foarte unilaterală, dar determină prin ea însăşi întreaga organizare musulmană: unui singur despot în cer îi corespunde un singur şi unic despot pe pămînt, negaţiei teoretice a libertăţii voinţei, şi în general, a independenţei principiului uman îi corespunde deplin fatalismul şi quietismul ca atitudini predominante ale spiritului în viaţa tuturor musulmanilor. Spre deosebire de Islam, doctrina creştină cuprinde* adevărul total. *Dar rămîne nerealizat (de fapt o realizare totală a lui este* imposibilă în această lume), *dar ei neagă chiar şi datoria de a tinde spre o astfel de realizare, ceea ce înseamnă că este negat de ei însăşi sensul creştinismului. Sensul creştinismului constă în transformarea înţelegerii vieţii umanităţii în conformitate cu adevărurile credinţei, ceea ce înseamnă tocmai justificarea credinţei prin fapte. Dar dacă viaţa prezentă este abandonată vechilor ei legi păgîne, dacă însăşi ideea transformării ei radicale şi a renaşterii ei este îndepărtată, prin însăşi acest fapt adevărurile religiei creştine îşi pierd sensul şi importanţa lor ca norme ale realităţii, ca legi ale vieţii, nemaipăstrîndu-şi decît conţinutul abstract şi teoretic. Acest conţinut fiind greu de înţeles, adevărurile credinţei s-au transformat în dogme obligatorii, adică în semne convenţionale ale unităţii Bisericii şi ascultării poporului faţă de autorităţile spirituale. Cum nu se putea, totuşi, renunţa la ideea că creştinismul e* religia mîntuirii, *s-a produs o legătură nelegitimă între această idee a mîntuirii şi cea a dogmaticului ecleziastic din care s-a născut doctrina monstruoasă după care singura şi unica cale de mîntuire este credinţa în dogme, că fără această credinţă mîntuirea este cu neputinţă.*

Din fericire, afară de dogme au fost păstrate, ca o parte integrantă a acestora, Sfintele Taine. *Deşi sensul lor adevărat a fost în mare parte uitat, deşi acest element esenţial al creştinismului n-a avut timp să se dezvolte, el ar avea totuşi, privilegiul de a fi la îndemîna tuturor. Nici cel mai înfocat şi zelos apărător al Ortodoxiei nu putea pretinde de la un prunc mărturisirea formală a dogmei unirii fără împărţire nici amestecare a firilor în Hristos sau anatemizarea lui Nestorie sau Eutihie; pentru copilul foarte mic Botezul era suficient. Dar dacă murea înainte de a fi botezat, ce se întîmpla? Atunci nu era nimic de făcut, s-a terminat cu el, nu mai exista mîntuire. Sufletele sentimentale au inventat pentru aceşti copii mici nebotezaţi, diverse paravane situate în faţa iadului. În ce priveşte pe necredincioşii conştienţi şi ereticii, se ştie că ei erau obişnuiţi dinainte cu supliciile eterne ale iadului prin intermediul supliciilor temporale. Iată în ce mod în-*

fricoșător succesorii Apostolilor au împlinit cuvîntul profetic al lui Hristos: „Nu știți fiii cărui duh sînteți?".

V. Cu toate acestea, în sînul acestui creștinism denaturat au existat personalități care nu au înlocuit adevărul viu și de-viață-făcător printr-un dogmatism mort și aducător-de-moarte și pentru care creștinismul a rămas o sarcină de viață. Dacă n-ar fi existat astfel de creștini adevărați orînduirea medievală n-ar fi ținut atît de multă vreme, n-ar fi manifestat acea vitalitate spirituală pe care o găsim realmente în ea. De ce aceste personalități n-au salvat-o și regenerat-o? Ei n-au putut salva societatea creștină, lumea creștină *pentru motivul că, în pofida dreptății și sfințeniei lor personale, aveau ideea falsă că nu se poate și nu trebuie să se salveze decît sufletele individuale. Acești creștini au atins ceea ce voiau, și-au salvat sufletele lor și multe alte suflete, dar societatea și lumea, de care s-au separat și pe care au părăsit-o au rămas în afara acțiunii lor și și-au urmat căile lor proprii. Din momentul în care societatea cu adevărat creștină a primelor secole s-a dizolvat în mediul păgîn a acceptat caracterul păgîn al acestuia, ideea însăși de comunitate socială a dispărut din mintea chiar a celor mai buni creștini. Ei au abandonat întreaga viață socială, puterea bisericească și lumească, neimpunîndu-și drept sarcină decît* mîntuirea individului. *Desigur ei au avut cel puțin scuza că aceste autorități se prevalau și ele de creștinism și de aceea, ele puteau și trebuiau să se îngrijească de orientarea creștină a vieții publice. Dar, ceea ce este esențial în acest caz, e că întreaga autoritate în primul rînd conservatoare, și cu excepția unor fenomene extraordinare, ca de exemplu Petru cel Mare, aceste autorități nu întreprind din propria lor inițiativă reforme speciale radicale. Întotdeauna guvernămîntul purcede din societatea din care emană fiind legat organic de ea, și dacă corpul social, atît în Imperiul greco-roman cît și în Imperiul romano-germanic, avea un caracter precumpănitor păgîn, nici un motiv nu împingea statul să se îngrijească de orientarea creștină a vieții publice. Desigur, această sarcină revine, în primul rînd, autorității bisericești, dar în Occident această autoritate, absorbită de lupta împotriva statului pentru revendicarea drepturilor ei, a uitat din ce în ce mai mult de obligațiile sale, în vreme ce în Răsărit ea n-a avut nici o independență în acest sens. Aici, în Răsărit, s-a manifestat într-un mod deosebit de tranșant contrastul dintre* păgînismul cetății și creștinismul deșertului. *Cu singura excepție a Sfîntului Ioan Hrisostom, învățătura asceților răsăriteni n-a avut în vedere o reformă creștină a organizării sociale. În toată istoria Bizanțului nu se poate evidenția nici o exigență determinată formulată în acest sens. Este atunci de mirare că statul și legile lui au rămas păgîne în măsura însăși în care păgîne erau moravurile societății? Este de mirare că Codul lui Justinian este, în substanță, legislația păgînă a Imperiului roman spoită numai pe dinafară cu o terminologie creștină? În Occident lucrurile au stat puțin mai bine: au existat exemple străluctie de aspirații spre un creștinism socio-moral, începînd cu protestul de principiu al Sf. Martin de Tours și al Sf. Ambrozie al Milanului împotriva pedepsei cu moartea aplicate șefilor sectei prisciliene executați la Triere de împăratul uzurpator Maxim, pentru a termina cu activitatea papei Grigorie VII. Dar, în general, și aici, acțiunea puterii bisericești nu era nici destul de puternică, nici destul de eficace, și nu a putut să suprime influența exemplelor date de aceeași putere în sens opus.*

VI. Limitînd lucrarea de mîntuire numai la viața personală, individualismul pseudo-creștin a trebuit în mod consecvent cu el însuși să renunțe nu numai la lume, în sens restrîns, adică la societate, la viața publică, ci și la lume în sens larg, adică la întreaga natură materială.

Cu acest spiritualism unilateral care-i era propriu, concepția medievală asupra lumii intra însă, în opoziție directă cu însăși fundamentul creștinismului. Creștinismul este religia Întrupării divine și a Învierii trupului. *Ori ea l-a transformat într-un dualism oriental, care neagă natura materială considerînd-o principiul răului. Dar natura materială nu poate fi în sine și pentru sine principiu al răului căci ea este pasivă și inertă, ea este elementul feminin, care primește întru sine cutare sau cutare principiu spiritual. Hristos a scos din Maria Magdalena șapte demoni și a însuflețit-o cu Duhul Lui.*

Iar atunci cînd pseudo-creștinii au scos natura materială din comuniunea în duhul lui Hristos, această Maria Magdalena cosmică, atunci în mod firesc au pus

stăpînire pe ea duhurile rele: mă refer aici la dezvoltarea extraordinară a magiei negre și a tot felul de vrăjitorii la sfîrșitul Evului mediu și la începutul erei moderne. Duhurile fuseseră chemate, dar exorcismele rămîneau fără efect. Reprezentanții pseudo-creștinismului au început, parte prin dogmatismul lor parte prin falsul lor spiritualism, să semene demonilor, „care cred" și ei, fiindcă pierduseră forța adevărată a spiritului, ei n-au putut imita pe Hristos și pe Apostoli și au recurs la o metodă inversă: dacă aceia scoteau demonii ca să-i vindece pe cei posedați, ei dimpotrivă, au început să ucidă pe posedați ca să scoată pe demoni.

VII. *În timp ce prin dogmatismul lor exclusiv, prin individualismul lor și falsul lor spiritualism, pseudo-creștinii s-au lepădat și se leapădă mereu de Duhul lui Hristos, în timp ce au pierdut și pierd mereu acest Duh în viața și lucrarea lor, ne putem întreba: unde S-a ascuns acest Duh? Nu vorbesc de prezența Lui mistică în Sfintele Taine ale Bisericii, nici de lucrarea Lui individuală asupra sufletelor de elită. Umanitatea în* ansamblul ei *și istoria ei au fost ele oare într-adevăr abandonate de Duhul lui Hristos? Dar atunci de unde purcede întreg progresul social-moral și intelectual al ultimelor secole?*

Majoritatea celor ce au fost și sînt autorii acestui progres nu se consideră creștini. Dar dacă cei ce sînt creștini cu numele au trădat opera lui Hristos și aproape că au nimicit-o, dacă ea ar putea fi nimicită în genere, pentru ce acei ce sînt, așa-zicînd, necreștini cu numele, *cei ce în cuvinte s-au lepădat de Hristos, n-ar putea sluji opera lui Hristos? În Evanghelie citim despre doi fii trimiși de tatăl lor să lucreze în via lui: „Unul a zis: mă duc, dar nu s-a dus, iar celălalt a zis: nu mă duc, dar s-a dus. Care dintre ei", întreabă Hristos, „a făcut voia tatălui?" (Mt. 21, 28—31). Nu se poate nega faptul că progresul social al ultimelor secole s-a realizat într-un spirit de umanitate și dreptate, adică în Duhul lui Hristos. Abolirea torturii și supliciilor crude, încetarea, cel puțin în Vest, a tuturor felurilor de persecuții față de cei ce cred altfel sau eretici, abolirea sclaviei, a sistemului feudal a dreptului de proprietate a nobililor asupra persoanelor fizice ale țăranilor, dacă toate aceste reforme creștine în esența lor au fost realizate de necredincioși, cu atît mai rău pentru credincioși!*

Cei scandalizați de ideea că Duhul lui Hristos trebuie să lucreze și prin intermediul celor ce nu cred în El, nu au dreptate chiar din propriul lor punct de vedere dogmatic: atunci cînd un preot care și-ar fi pierdut credința săvîrșește în mod corect Sfînta Liturghie, Hristos este prezent în mod real în sacrament de dragul celor ce au nevoie de El, indiferent de necredința sau nevrednicia săvîrșitorului. Dacă Duhul lui Hristos poate lucra într-un Sacrament al Bisericii chiar dacă el este săvîrșit de un preot necredincios, de ce n-ar putea să-și exercite acțiunea Lui în istorie prin lucrarea necredincioșilor, mai cu seamă dacă credincioșii Îl alungă și nu-L primesc?

„Duhul suflă unde vrea El" (Ioan 3, 8). Chiar și dușmanii Lui Îl slujesc. Hristos Însuși care ne-a poruncit să-i iubim pe vrăjmașii noștri, nu numai că-i iubește El Însuși, dar se și slujește de ei pentru opera Lui. Cît despre creștinii cu numele, care se bat în piept cu zelul credinței lor, comparabile cu a demonilor, ar trebui să-și mai aducă aminte de o altă istorie a Evangheliei, cea a celor doi Apostoli Iuda Iscarioteanul și Toma Geamănul: Iuda L-a lăudat pe Hristos prin salutul și sărutul lui; Toma, dimpotrivă, i-a declarat în față necredința lui; ori Iuda L-a trădat pe Hristos și s-a dus și s-a spînzurat, în vreme ce Toma a rămas Apostol și a murit pentru Hristos.

Promotorii necredincioși ai progreselor moderne au lucrat în fapt și spre binele creștinismului în sensul adevărat, atunci cînd au înmormîntat falsa concepție medievală despre lume cu dogmatismul ei anticreștin, individualismul și falsul ei spiritualism. Lui Hristos ei nu i-au putut dăuna prin necredința lor, dar au dăunat și dăunează în schimb naturii materiale însăși în numele căreia mulți dintre ei au acționat și acționează în continuare. În contra falsului spiritualism al unui pseudo-creștinism care vede în natura materială principiul răului ei i-au opus o altă concepție, deopotrivă de falsă, care nu vede în natură decît o materie inertă, o mașină fără suflet. Și iată că natura pămîntească, ofensată de ambele aceste erori, refuză să mai hrănească umanitatea.

Acest pericol comun trebuie să-i unească pe credincioși și necredincioși. Este într-adevăr timpul ca și unii și alții să recunoască și să realizeze solidaritatea

lor cu pămîntul-mamă, scăpîndu-l de la moarte, ca să se salveze ei înşişi de moarte. Dar care poate fi solidaritatea noastră cu pămîntul, care este raportul nostru moral faţă de el, cîtă vreme nu avem întru noi înşine nici solidaritate, nici un raport moral?

Promotorii necredincioşi se străduiesc, de bine de rău, să creeze o astfel de solidaritate şi au făcut deja ceva în acest sens. Cei ce-şi zic creştini nu cred că aceştia vor reuşi, blamează cu maliţie eforturile lor şi li se opun. E uşor însă să-i blamezi pe alţii şi să te opui lor. Încercaţi însă voi înşivă să faceţi mai mult şi mai bine, să creaţi un creştinism viu, social, universal. *Dacă sîntem creştini nu numai cu numele, ci şi în fapt, depinde atunci numai de noi ca Hristos să învie şi umanitatea Lui. Şi atunci şi omul modern, acest Toma necredinciosul al istoriei universale îşi va pune mîinile lui pe acest creştinism cu adevărat înviat cu trupul şi va striga plin de bucurie: „Domnul meu şi Dumnezeul meu!“*

Prezentare şi traducere
de
Diac. asist. *Ioan I. Ică*

MOISE FULEA — OM DE CULTURĂ ŞI ÎNDRUMĂTOR AL ŞCOLII ROMÂNEŞTI*

După cum se cunoaşte, personalitatea lui Moise Fulea nu a făcut, pînă în prezent, obiectul unei cercetări mai aprofundate. De aceea, străduniile sale în slujba neamului românesc şi a Bisericii strămoşeşti nu au fost decît în parte evidenţiate. Cu dorinţa de a-l readuce în memoria neamului pe care l-a slujit cu vie abnegaţie încercăm să facem, pe cît ne stă în putinţă, mai multă lumină asupra vieţii şi mai cu seamă asupra activităţii pe care a desfăşurat-o.

Din puţinele date biografice cunoscute,[1] reiese că Moise Fulea s-a născut, probabil, în anul 1787 în localitatea Ludoş, judeţul Sibiu. Se crede că studiile gimnaziale le-a făcut la Sibiu. Cert este faptul că, în urma decretelor imperiale din 13 august 1810 şi 30 octombrie 1812, Moise Fulea a studiat între anii 1812—1814, împreună cu Ioan Moga şi Luca Pop, Teologia la Universitatea „Sf. Barbara“ din Viena.[2]

În anul 1814 a fost rechemat de la studii de către episcopul Vasile Moga şi numit, alături de Gheorghe Lazăr, profesor la „Cursurile de preoţie“ (Şcoala clericală) de la Sibiu. Aici a predat pînă la 25 octombrie 1849, Cîntările bisericeşti, Tipicul, Scrierea, Citirea, Aritmetica, Manuarea protocoalelor matriculare“.[3]

---

* Lucrare de seminar alcătuită şi susţinută în cadrul cursurilor pentru pregătirea doctoratului în teologie, la catedra de Istoria Bisericii Ortodoxe Române, sub îndrumarea Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, care a dat şi avizul pentru publicare.

1 Dr. Eusebiu Roşca, *Monografia Institutului seminarial teologic-pedagogic „Andreian“ al Arhidiecezei gr. or. române din Transilvania,* Sibiu, 1911, p. 92; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Două sute de ani de învăţămînt teologic la Sibiu,* Sibiu, 1987, p. 272.

2 Ioan Hannia, *Întîia Programă a Institutului pedagogic-teologic al Arhidiecezei ortodoxe române din Transilvania, în Sibiu, pe anul scolasctic 1884/5,* Sibiu, 1885, p. 15; Dr. Eusebiu Roşca, *op. cit.*, p. 7; I. Lupaş, *Episcopul Vasile Moga şi Gheorghe Lazăr. Cu mai multe acte şi documente inedite*, în „Analele Academiei Române, Memoriile Secţiei Istorice“, s. II, t. XXXVII, nr. 21, Bucureşti, 1915, p. 12; Dr. Sebastian Stanca, *Viaţa şi activitatea episcopului Vasile Moga, 1774—1845,* Cluj, 1939, p. 29.

3 Dr. Eusebiu R. Roşca, *op. cit.*, p. 86; I. Lupaş, *op. cit.*, p. 10; Dr. Sebastian Stanca, *op. cit.*, p. 77; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 40 şi 272; Ladislau Gyémant, *Mişcarea naţională a românilor din Transilvania 1790—1848,* Bucureşti, 1986, p. 341.

Ca urmare a numelui bun pe care şi l-a cîştigat, la scurt timp după numirea sa ca profesor — la 24 decembrie 1814 — Moise Fulea (împreună cu Nicolae Huţovici, Gheorghe Lazăr şi Ioan Moga) a fost propus între candidaţii la scaunul de episcop al Aradului, ce urma să fie completat după moartea episcopului sîrb Pavel Avacumovici, cu un episcop „de neam român, cu sîngele şi cu inima românească".[4] Dar, la fel ca şi ceilalţi trei candidaţi, Moise Fulea nu s-a numărat printre favoriţii stăpînitorilor vremelnici ai Transilvaniei.

În urma morţii lui Gheorghe Haines (1 martie 1812), Fulea a fost numit „director al şcoalelor naţionale neunite din Ardeal", funcţie pe care o va îndeplini pînă în 1848 şi în care „chiar dacă nu şi-a egalat prin pregătire înaintaşii, i-a urmat în intenţii printr-o stăruitoare muncă de peste 20 de ani".[5]

În această calitate, Moise Fulea a condus între anii 1816—1838 şi cursurile „Şcolii de normă" de şase săptămîni, predînd viitorilor dascăli: Scrierea, Citirea, Aritmetica, Tipicul, Catehismul, Cîntările bisericeşti şi cursul de Metodică.[6]

Fiind un bun preot, înzestrat cu alese însuşiri spirituale, intelectuale, Moise Fulea a fost ales protopop al „tractului" Sibiu II precum şi asesor consistorial.

Toate acestea l-au îndreptăţit ca în anul 1845, după moartea episcopului Vasile Moga, să candideze, alături de profesorul Ioan Moga şi de protopopul Braşovului Ioan Popasu, la postul de vicar administrativ al Episcopiei Sibiului. În anul 1847 a candidat, alături de Andrei Şaguna, Ioan Moga, Iosif Ighian şi Ioan Popasu la scaunul episcopal al Sibiului, obţinînd 31 de voturi la alegerile de la Turda din 1—2 decembrie 1847.[7]

Pentru a veni în ajutorul dascălilor săteşti precum şi în cel al elevilor acestora, Moise Fulea a tradus şi tipărit următoarele cărţi:

1) *Bucoavnă sau cărticică de nume pentru trebuinţa pruncilor româneşti neuniţi din Ardeal, Sibiu,* 1815, 105 p;

2) *Bucoavnă de nume cu slove româneşti şi latineşti, Sibiu,* 1820 (poate fi socotită a doua ediţie a Bucoavnei din 1815, întrucît între ele există doar mici deosebiri).

---

4 Dr. Sebastian Stanca, *op. cit.*, p. 82; Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, Bucureşti, 1981, p. 79.

5 Nicolae Albu, *Istoria şcolilor româneşti din Transilvania între 1800—1867*, Bucureşti, 1971, p. 75. Asupra perioadei în care Moise Fulea a funcţionat ca „director al şcoalelor neunite", părerile diferă. Dr. Eusebiu Roşca susţine că a funcţionat pînă în anul 1850. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu (în *Istoria Bisericii*..., vol. III, p. 69) afirmă că în anul 1838 — cînd guvernul a luat episcopului Vasile Moga dreptul de „superinspecţie" asupra acestor şcoli şi l-a acordat episcopului romano-catolic maghiar de Alba Iulia — a încetat şi directoratul lui Moise Fulea. Personal înclin să cred că Moise Fulea a funcţionat ca director pînă în anul 1848. Această afirmaţie o face şi Nicolae Albu (în *op. cit.*, p. 83) şi este confirmată de circularele trimise de Moise Fulea, între cele păstrate ultima provenind din anul 1846. Din această circulară, emisă la 1 octombrie 1846, reproduc un fragment care ne confirmă afirmaţia de mai sus: „Acesst Ennettrat sub 15 iunie a.c. Nr. Guber. 7272 atsaste preanalte Porunce au Intimato Exellentii sale Domnului Episcop al Catholitsilor ka supremului Director al tuturor scoalelor din Ardeal, iare Exellentia sa Domnului Inspector al Scoalelor Normalitsesti si Domn Inspector mie mi-au vestit-o ca pre aqueaste Directie enketui pentru perintzi tsei enderednitsi kari nu voiesc asi trimite pruntsi la Scoale, entracolo sei endreptezi ka se fake renduiale dupe entzelesul preamilo(stivului) rescript Emper(etesc) din 10 Maiu 816 nr. Curţi 1281 eşit şi supt 24 Decem(brie) 821 nr. Guber. 6423 tuturor tistiilor Politicsesti din Ardeal spre strensa emplinire publicat". (Arhiva Bibliotecii Mitropolitane, Sibiu, Fond Moga, nr. 76. Vom cita A.B.M.S.M.).

6 Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Două sute de ani*... p. 55; Dr. Eusebiu R. Roşca, *op. cit.*, p. 25.

7 Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii*..., vol. III, p. 94; Ladislau Gyémant, *op. cit.*, p. 158—159. Menţionăm că la alegerile de la Turda Ioan Moga a obţinut 33 de voturi şi Andrei Şaguna 27.

3) *Carticica năravurilor bune pentru folosul şi trebuinţa tinerimei, de pe nemţie în românie întoarsă*, Sibiu, 1819 (3+146 p.) şi 1837 (8+117 p.).

Despre preocupările cărturăreşti ale lui Moise Fulea mărturisesc, de asemenea, un număr însemnat de circulare adresate protopopilor din subordine în probleme şcolare, precum şi un manuscris intitulat „Instrucţii".[8] De asemenea, credem că şi o parte din pastoralele episcopului Vasile Moga privitoare la şcolile româneşti au fost redactate tot de către Moise Fulea.

Ancorat adînc în realităţile societăţii româneşti din prima jumătate a secolului al XIX-lea, împărtăşind cu întreaga-i fiinţă aspiraţiile poporului român, Moise Fulea a participat — alături de generaţiile de preoţi şi dascăli pe care i-a format — la Adunarea naţională românească de pe Cîmpia Libertăţii de la Blaj, de la 3/15 mai 1848. Cu acest prilej a fost cooptat în comitetul permanent al românilor, cu sediul la Sibiu, prezidat de episcopul Andrei Şaguna. Tot atunci a fost ales membru al delegaţiei conduse de către Andrei Şaguna pentru a prezenta împăratului austriac doleanţele românilor transilvăneni. La încheierea lucrărilor Adunării, Moise Fulea a rostit rugăciunea de mulţumire.[9]

După o viaţă închinată poporului din sînul căruia s-a ridicat Moise Fulea şi-a dat obştescul sfîrşit la Sibiu, la 14/26 noiembrie 1863. Este înmormîntat în cimitirul bisericii „din groapă" din Sibiu.

În continuare vom încerca, pe baza mărturiilor pe care le deţinem, să-i creionăm activităţile ce ni-l înfăţişează ca om de cultură şi îndrumător al şcolii româneşti.

1. *„Director al şcoalelor neunite din Ardeal"*

După cum am menţionat mai înainte, Moise Fulea a fost al patrulea director al şcolilor româneşti ortodoxe din Transilvania, fiind precedat în această funcţie de către Dimitrie Eustatievici, protopopul Radu Tempea şi preoţii Gheorghe Haines, „harnici cărturari şi bărbaţi de mare prestigiu intelectual, care au pus multă conştiinţă în îndeplinirea datoriei lor".[10]

În cei 36 de ani de directorat a avut prilejul să cunoască durerile poporului, obstacolele în calea progresului acestuia, dar mai ales greutăţile învăţămîntului, începînd cu pregătirea învăţătorilor şi sfîrşind cu vicioasa problemă a frecvenţei.[11] Începînd din anul 1814, Moise Fulea „cel mai activ militant pentru ridicarea poporului prin învăţătură, respectiv prin carte. Circulare, apeluri, ameninţări, inspecţii, amenzi, comparaţii cu alte popoare — pentru a deştepta mîndria naţională — toate acestea şi încă altele au fost procedee folosite de Moise Fulea pentru ca dascălii să-şi facă datoria, părinţii să-i plătească pe dascăli, copiii să frecventeze şcoala, poporul să prospere, să iasă din negura „neştiinţei" cum însuşi spune. Concepţiile, metodele şi tehnicile utilizate în marea sa operă i-au fost furnizate de-a lungul timpului de cărţile şi experienţa sa de viaţă".[12]

Din textul circularelor pe care le-a adresat protopopilor se desprinde hotărîrea fermă a lui Moise Fulea de a contribui cu orice preţ la luminarea neamului românesc. Graiul viu al documentelor păstrate vin să ne ofere numeroase mărturii în acest sens.

În circulara adresată la 23 septembrie 1820, Moise Fulea îi scrie protopopului Iosif Ighian al Zlatnei că — de cînd este „întru această slujbă de la prea înalt loc orînduit" — a îndemnat pe protopopi „ca să poruncească subordonaţilor preoţi ca şi Sfinţiile lor însuşi să îndemne şi să dojenească pre preoţi şi credincioşii noş-

8 Prof. Nicolae Albu, *Copia unui manuscris necunoscut al lui Moise Fulea*, în rev. „Mitropolia Ardealului", anul XVII (1972), nr. 11—12, p. 890—897.

9 V. Cheresteşiu, *Adunarea Naţională de la Blaj*, Bucureşti, 1966, p. 470—472 şi 478; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii*... p. 351; Idem, *Două sute de ani*..., p. 48 şi 272.

10 Nicolae Albu, *Istoria învăţămîntului*..., p. 75.

11 *Ibidem*, p. 83—84.

12 Zoe Stoicescu-Apostolache, Ana Grama, *Consideraţii asupra catalogului bibliotecii lui Moise Fulea din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Revista muzeelor şi monumentelor", anul XXVI, 1989, nr. 2, p. 89.

tri şi cu cuvîntul şi cu fapta întru urmarea prea înaltelor milostive orînduieli, să facă rînd în tot satul unde iaste preot, de casă de şcoală, de dascăl şi de plată la dascăl şi să să deprindă în temeiurile credinţii şi a năravurilor bune, adecă să *să invețe creştini buni şi oameni* de omenie". Amintindu-i de situaţia deficitară a învăţămîntului din protopopiatul Zlatna, în care „până acum necum să să mai fie ridicat şi într-alte sate din acest Protopopiat şcoale şi să să fie învăţat pruncii legea şi credinţa, dară încă nici (în) cele pomenite nu s-au mai ţinut", Moise Fulea îşi exprimă speranţa că „poate doară să vor îndemna mai bine cei noi Preoţi, care cu mult mai bine ştiu ce plăteşte şcoala ca cei bătrîni" şi dă cuvenitele sfaturi pentru desfăşurarea procesului de învăţămînt în condiţii optime. Asemenea poveţe le va da în toate circularele, amintind şi avantajele de care se vor bucura „cei ce vor învăţa pruncii" (scutirea de darea capului, de armată şi de alte obligaţii la care erau supuşi sătenii) dar şi pedepsele pe care le vor suferi, care mergeau de la supunerea „supt slujbele de obşte în rînd cu sătenii" pînă la înlăturarea „din dregătorie".[13]

În acest sens, în circulara din 9 octombrie 1822, Moise Fulea cerea protopopului Ighian ca „pre părinţii cei îndărătnici", care nu-şi trimit copiii la şcoală, să-i arate „solgăbiraelor şi la inspectorii locurilor ca să-i pedepsească cu arişte, sau de va fi de lipsă şi cu bătae trupească, eară pre dascăli, de cumva ei nu-şi fac slujba lor, să-i arate încoace ca eu să-i supun slujbelor de obşte au să-şi peardă simbria şi de darea capului să nu se scutească, au să-i pue după mărimea greşalii lor şi din slujbă jos". Îndemnîndu-i pe preoţi — în calitatea lor de inspectori şcolari locali — să vegheze la îndeplinirea „prea înaltelor orînduieli guberniali-ceşti şi episcopeşti de supt N(ume)rile Guberniale 8729 anul 1787, 10810/819 şi 9178/820 iară episcopeşti 758/819 şi 712/820 prin care sînt orînduiţi catiheţii adecă să înveţe pruncii cei de şcoală Credinţa, Legea şi Nădejdea în şcoală din Catihis şi în duminici şi sărbători după vecernie să le facă Catehizaţie", explicîndu-le Evanghelia şi Apostolul zilei, „adecă să-i înveţe Dogma şi Morala şi să-i înveţe despre datoria către Dumnezeu, către deaproapele şi către sine însuşi, să-i înveţe despre datoria şi slujba lor cum au a o face acum, adecă să-i înveţe cum să asculte pre părinţii lor, să trăească în dragoste frăţească cu toţi oamenii, să se ferească de furtişaguri mici, ca să fie apăraţi a nu muri moarte fără vreme şi cu ocară şi altele pre rînd, cum le arată Catihisul", Moise Fulea mărturiseşte că „numai atunci poate avea un preot şi un dascăl odihnă şi mîngăere în peptul său cînd va avea poporănii mai buni şi oameni mai buni şi mai cu frica lui D(umne)zeu".[14]

El le va reaminti protopopilor despre „înaltele orînduieli gubernialiceşti şi episcopeşti" care cereau preoţilor şi dascălilor „a face duminecа şi sărbătoarea după Vecernie tinerimii de parte bărbătească şi femeiască învăţătură de Dogmă şi Moral...", în circularele din 10 august 1829,[15] 1 octombrie 1835,[16] 8 februarie 1837,[17] şi 13 februarie 1839.[18] Iar prin circulara din 21 octombrie 1842 Moise Fulea sfătuia pe protopopul Ighian să nu pregete „a porunci subordinaţilor preoţi ca în Duminicile Postului Crăciunului în loc de Predică şi Cazanie să cetească Didahiile despre creşterea pruncilor, ca auzind părinţii datoria cu care sînt din fire legaţi către născuţii lor a-i creşte creştineşte şi a-i învăţa, doară să îndeamnă

---

13 A.B.M.S.M. nr. 4.

14 A.B.M.S.M. nr. 12.

15 Atrăgînd protopopilor atenţia asupra importanţei catehizaţiei în duminici şi sărbători, Moise Fulea conchide „că prea mare pagubă de obşte să face tinerimii cu lăsarea acestei porunci neîmplinită". A.B.M.S.M. nr. 30.

16 A.B.M.S.M. nr. 42.

17 În circulara din 8 februarie 1838, Moise Fulea cerea protopopului Ighian „să îndatorez au pre Dascălul au pre Cantorul Duminica şi în sărbători au în locul Heruvicului au în sfîrşitul Liturghiei au la Vecernie a spune în auzul tuturor oamenilor şi a tinerilor învăţăturile cele creştineşti din Bucoavna de Liturghie...". A.B.M.S.M. nr. 57.

18 A.B.M.S.M. nr. 62.

mai cu căldură a şi-i trimite la învăţătură".[19] La 1 decembrie 1845 Moise Fulea relua aceste dispoziţii, sfătuind pe protopopi să vegheze ca preoţii — pentru care această sfîntă datorie „trebuie să fie cea mai întîie în peptul feştecărui preot" — „să nu-şi uite ci să sfătuiască pe poporeni sei a-şi mîna pruncii nu numai în schoala noastră, dare pre unde iaste modru şi sunt schoale nemtzeşti şi ungureşti că noi avem lipse a şti şi acelia limbi".[20]

Purtarea de grijă a directorului Moise Fulea s-a răsfrînt şi asupra dascălilor, pe care-i voia cît mai pregătiţi şi conştiincioşi în a-şi îndeplini datoriile ce le reveneau. Astfel, trebuie să consemnăm faptul că în 1822 Moise Fulea a elaborat pentru dascălii vremurilor sale o „Instrucţie",[21] care astăzi ne apare ca un ghid şi totodată ca o programă de învăţămînt, autorul oferind amănunţite explicaţii pentru aplicarea ei. Partea de început a „Instrucţiei" este alcătuită din „Rugăciune întru blagoslovenia pruncilor". Urmează, apoi, „Instrucţie despre ceale ce fieştecarele Dascăl învăţătoriu (pentru) creşterea şi purtarea cea bună a pruncilor spre a-i face creştini buni şi oameni de omenie de astăzi înainte are a păzi...".

Spicuind din cuprinsul „Instrucţiei" aflăm că şcoala începea la 1 noiembrie. Dar, încă din octombrie, dascălii aveau obligaţia „să meargă cu un jurat din casă în casă şi să-i înscrie pre toţi, toţi copiii feciori şi feate de la 7 ani pînă la 15 în sus". În şcoală elevii erau împărţiţi în trei clase. În clasa întîi erau „cei ce învaţă cunoaşterea slovelor", în a doua „slovenitorii" iar într-a treia „cei ce învaţă a ceti". În şcoală dascălii aveau obligaţia să-i înveţe pe elevi felurite rugăciuni, apoi elementele de bază ale învăţăturii creştine cuprinse în Catehism (care la nevoie trebuia învăţat „din tablă în tablă de rost"), apoi „4 speţii ale armeticii, a scrie binişor cu lităre rumâneşti şi latineşti; cîntările, herovicele, peazne şi priceazne" ş.a.

„Instrucţiile" cuprind şi norme de conduită morală, atît pentru dascăli, cît şi pentru tineri în biserică, la şcoală şi în afara ei. Pentru actualitatea lor le reproducem:

„Să mai înveţe dascălul pre ucenicii săi ca (atunci) cînd vin de la şcoală să sărute mîna părinţilor, aşişderea să facă şi cînd să duc la şcoală, şi pre uliţă întîlnindu-să cu oamenii, să-i cinstească cu luarea pălăriilor, dîndu-le oamenilor respect la toţi; să-i înveţe dascălul pe prunci cătră toţi oamenii dară pre feţele ceale bisericeşti adecă pe preoţi şi aşa trebue pre toţi să-i cinstească.

Mergînd în biserică, doi cîte doi să-i rînduiască dascălul, jumătate de-a dreapta şi jumătate de-a stînga; cei mai mici înainte, cei mai mari înapoi şi stînd cu frică şi cu cucernicie în casa lui Dumnezeu să laude cu toţii pre Dumnezeu cîntînd ceale din Sfînta Liturghie precum sînt pre rînd.

Să mai pue dascălii pruncii ca totdeauna cînd să culcă şi cînd să scoală, să să roage lui Dumnezeu; la fel şi cînd şed la masă de mîncă şi cînd să scoală de la mîncare, totdeauna cînd începe oarece lucru cînd îl isprăveşte să nu uite a să ruga întîi lui Dumnezeu şi a-i mulţămi zmerit şi cu evlavie pentru ceale primite (cerînd şi ceale de aici înainte ale sufletului şi ale trupului şi de folos să-i înveţe mai încolea dascălul pruncilor a asculta şi pre toţi stăpînitorii, a iubi pre deaproapele său adecă pre toţi oamenii ca însuşi pre sine; să-i înveţe ca pre tot locul cum să facă numai ce e drept şi plăcut înaintea lui Dumnezeu; aşa vor (fi) în lumea aceasta norocoşi şi în cealaltă lume pururea buni fraţi.

Dascălul trebuie să fie ca un învăţătoriu bun înaintea pruncilor, cu pildă bună să fie totdeauna, trebuie să fie bun şi blînd şi zmerit, cucernic, drept, fără pizmă şi cu toată purtarea bună şi năravuri bune, ca văzînd pruncii purtarea lui bună şi ei să urmeze lui".

În circulara din 1 martie 1834, Moise Fulea cerea protopopilor ca „nime nici preot, diacon, dascăl nici cantor să nu se pue în slujbă pînă nu va învăţa a ceti şi a scrie cu slove latineşti româneşte" şi-i îndemna ca toţi cei „carii nu ştiu ceti şi scrie cu slove latineşti româneşte să vie de la Paşti pînă la Rusalii în tot anul

19 A.B.M.S.M. nr. 71.

20 A.B.M.S.M. nr. 75.

21 Vezi textul integral la Nicolae Albu, *Copia unui manuscris*... p. 892—897.

la cursu să-nveţe, că în locul dascălilor şi a cantorilor care nu ştiu ceti şi scrie cu acel feliu de slove, se vor pune de cei care ştiu... Carii nu vor vrea să vie la învăţătură acum, să nu le cază cu greu cînd se vor orîndui alţii în locul lor dascăli şi cantori, care ştiu cu slove latineşti ceti şi scrie."[22]

Mîhnit că nu se dădea curs acestor sfaturi, Moise Fulea scria la 1 octombrie 1835 protopopului Iosif Ighian că „... sub nr. Director 25-1834 te-am fost poftit ca să îndatorezi pre dascăli şi pre cantori însă şi pre aceia dieci care au nădejdea oarecîndva a păşi la treapta preoţiei care nu ştiu cu slove latineşti ceti şi scrie, a veni la cursul de 6 luni, spre a să deprinde în acea învăţătură şi nici în treaba aceasta n-ai făcut Sf(inţia) Ta împlinire, că nici dascăli, nici cantori, nici dieci de aceia nu s-au arătat la curs... pentru aceea dară acum încă odată îmi fac datoria iară dacă aceasta dascălii şi cantorii care nu ştiu ceti şi scrie cu slove latineşti, prin tistia mirenească a locului să vor supune subt plătirea dării şi purtarea slujbelor".[23]

Această dispoziţie o va da şi în 7 februarie 1837, scriind aceluiaşi protopop ca „atît pre dascălii cît şi pre cantorii carii nu ştiu ceti şi scrie cu slove latineşti să-i trimiţi la Dumineca Tomii la curs, spre ascultarea Metodului, învăţarea Catihismului, învăţarea cu slove latineşti şi altor învăţături, împreună cu Aritmetica".[24]

Moise Fulea s-a interesat în mod deosebit şi de numirea în funcţie a unor dascăli în şcolile în care aceştia lipseau. În 1823 a cerut ca în localitatea Micleşti un oarecare „Teodor să rămîie dascăl întru mîngăerea sa şi pacea oamenilor".[25] În anul 1826 — constatînd că în „satele cu oraşul Zlatna învecinate care nu au local Dascăl adecă Arseaca, Feneşul, Izlazul, Petringeni, Vulturi, Trîmpoile şi Vadu Dosului precum şi Meteşul, Poienii Turzii, Poiana, Almaşul Mare, Almaşul de Mijloc, Almaşul Mic, Nădăştia, Cibu, Răcătău, Roşia Poiană, lîngă Almaşi... Zamul..." a cerut locuitorilor ca împreună „cu cuviincioşii protopopi înţeleşi să năzuiască cu pruncii săi (sic!) pentru procopsirea lor la Dascălul din Zlatna".[26]

Dar Moise Fulea a fost şi un neobosit apărător al drepturilor materiale ce se cuveneau dascălilor pentru munca depusă în şcoli. Astfel, la 17 ianuarie 1826, a cerut protopopului Ighian să rezolve diferendul ivit între dascălul Nicolae Simtion din Zlatna şi parohul locului Vasile Popovici, pentru ca „jeluitorul dascăl să-şi capete simbria sa după togmeala avută".[27] De altfel şi în alte circulare Moise Fulea a cerut protopopilor săi să consemneze „şi ce plată are fieştecarele dascăl în bani, în bucate sau alte cealea, de tot pruncul umblătoriu în şcoale".[28] În circulara din 10 august 1829, Moise Fulea cerea ca „dascălilor simbria cuviincios să se plătească, ca să-i tragă şi pre ei inima a sta mai cu deadinsul de învăţătura copiilor".[29] Iar în circulara din 13 februarie 1839 cerea să i se comunice: „1. În ce sat se află şcoală făcută pe locul Eclejii, în care sat ar fi loc bisericesc, de a să putea ridica şcoala şi în care sat locuieşte dascălul pre moşie domnească după care trebuie să facă slujbă domnească cu carul şi cu mîinile şi cîte zile în săptămînă?

2. Oare cînd s-ar milostivi domnii posesori a îngădui pre dascălul să plătească aceia slujbă cu taxe de un galben sau şi doi pre an, voire-ar dascălul a plăti aceia taxă ca fiind scutit de slujba domnească să poată pe copii a-i învăţa?

3. În satele unde locuiesc românii mestecaţi cu ungurii, papistaşi şi calvini, sau saşi, dascălii acelor naţii ce plată au? în moşie de arat, în fîn sau bucate şi cine le dă acea simbrie, domnii posesori sau părinţii copiilor? Şi lemnele cuviincioase pentru încălzirea şcoalei de unde le capătă? Pre unde sînt băi (mine aurifere n.n.) de unde capătă dascălii altor naţii simbria, de la oamenii ce să ţin

22 A.B.M.S.M. nr. 40.
23 A.B.M.S.M. nr. 42.
24 A.B.M.S.M. nr. 49.
25 A.B.M.S.M. nr. 13.
26 A.B.M.S.M. nr. 21.
27 *Ibidem.*
28 A.B.M.S.M. nr. 40 şi 56.
29 A.B.M.S.M. nr. 30.

de religia lor sau şi oamenii noştri lucrători în băi dau din plata lor şi cam cîţi oameni, adecă: mai mulţi de-ai noştri au mai mulţi de-ai lor?" [30]

Din această circulară reiese că Moise Fulea era interesat ca şi din punct de vedere material dascălii de naţionalitate română să beneficieze de aceleaşi drepturi ca şi cei ai naţionalităţilor conlocuitoare, pentru a le spori rîvna faţă de şcoală şi dragostea pentru luminarea vlăstarelor neamului românesc. De altfel, Moise Fulea i-a îndrumat permanent pe protopopi ca să poruncească „dascălilor să stea cu toată rîvna şi strădania de învăţătura copiilor".[31] În caz contrar — „de nu vor ţine şcoală şi nu vor trimite extract în tot anul" — urmau să fie supuşi „dării şi slujbelor şi nice de cătane nu vor fi scutiţi ba şi din dăscălie... de tot să vor lipsi...".[32] În acest sens, la 8 februarie 1838 cerea protopopului Ighian ca „pre dascălii de la Gura Negrii, Abrudbanya (Abrud), Abrudfalva (Abrud-sat), Zalathna (Zlatna), Ofenbaia (Baia de Arieş), Siharul, Ciuruleasa, Gura Albacului şi alte sate să-i strîngi a învăţa copii(i), de nu vor putea mai mult măcar numai rugăciunile... iară de la dascălii care se vor îndărătnici a împlini această poruncă să iai atestaturile şi să le trimiţi încoace ca să-i arăt tistiilor politiceşti spre a-i pune supt dare şi slujbe, că ei încă sînt vinovaţi în neumblarea pruncilor la şcoală...".[33]

Cerînd mereu date despre numărul „pruncilor ce să află buni de umblat în şcoală" — de la vîrsta de 5 la 13 ani [34] — Moise Fulea voia să cunoască şi cauzele obiective pentru care elevii nu puteau frecventa şcoala: îndărătnicia unor părinţi sau, cel mai adesea, lipsa mijloacelor materiale pentru a-i întreţine în şcoli.[35] Impresionat de numărul celor care, din asemenea motive, nu puteau frecventa şcoala, Moise Fulea a cerut la 1 octombrie 1846 ca „de la cei de tot săraci să nu se iaie nice o plată ci să li se înveţe copii(i) şi fără plată".[36]

Dar activitatea lui Moise Fulea pe tărîmul şcolilor naţionale nu s-a rezumat, cum s-ar putea deduce din cele expuse pînă acum numai la trimiterea circularelor către protopopii care trebuiau să-i ducă la îndeplinire dispoziţiile. Dimpotrivă. Acolo unde lucrurile nu mergeau pe făgaşul dorit, Moise Fulea intervenea personal, înlăturînd piedicile ivite în calea împlinirii celor cerute prin dispoziţiile sale. El s-a adresat Guberniului, jurisdicţiilor comitatense şi scăunale, autorităţilor de pe Pămîntul Crăiesc, cerînd ajutor pentru înfiinţarea şcolilor româneşti şi asigurarea efectivă a scutirilor promise pentru dascăli.[37]

Sesizînd că din lipsa mijloacelor materiale în multe sate din Scaunul Mureş românii ortodocşi nu-şi pot construi şcoli, Moise Fulea, în calitatea oficială pe care o deţinea, a intervenit în 27 noiembrie 1827 la prefectura acestui scaun, cerînd să se ia măsuri drastice „pentru reglementarea frecvenţei, achitarea dreptu-

---

30 A.B.M.S.M. nr. 62.

31 A.B.M.S.M. nr. 33.

32 A.B.M.S.M. nr. 49 şi 72.

33 A.B.M.S.M. nr. 57.

34 La: 29 noiembrie 1829 — A.B.M.S.M. nr. 33; 12 august 1832 — A.B.M.S.M. nr. 39; 27 octombrie 1841 — A.B.M.S.M. nr. 67; 22 iunie 1842 — A.B.M.S.M. nr. 68; 1 octombrie 1846 — A.B.M.S.M. nr. 76.

35 La 29 noiembrie 1829 Moise Fulea cerea ca la duminica Tomii „să mai aducă dascălii nu numai în acest ann ci întru annii de aici încolo însămnare despre toţi pruncii ce să află în satul fieştecăruia şi feciori şi fete de la al 5-lea ann pînă la al 13-lea ann încheiat, despre toţi zic, adecă: şi pre carii părinţii pentru sărăcie nu-i vor putea îmbrăca şi încălţa şi aşa nici a-i trimite în şcoală, pentru că dacă să va vedea la preabunul nostru împărat numărul la atîţia copii săraci să va milostivi în oarece chip a ne ajuta şi pre noi". A.B.M.S.M. nr. 33. Vezi şi circularele din: 12 august 1832 — A.B.M.S.M. nr. 39; 8 februarie 1838 — A.B.M.S.M. nr. 56; 13 februarie 1839 — A.B.M.S.M. nr. 62; 27 octombrie 1841 în care scrie că „este păgubitoare întru hrănirea sufletelor tinerilor cu învăţătura că ce românii noştri numai atunci îşi trimit pruncii la învăţătură cînd se află pămîntul acoperit cu zăpadă" — A.B.M.S.M. nr. 67.

36 A.B.M.S.M. nr. 76.

37 Ladislau Gyémant, *op. cit.*, p. 292.

rilor materiale ale învățătorilor și edificarea localurilor de școală. Tot atunci, la stăruințele lui, s-au înființat școli ortodoxe în: Band, Acățari, Sîngeorgiul de Pădure și în alte sate".[38]

Strădaniile sale — unite cu cele ale vrednicului ierarh Vasile Moga — au fost pe deplin răsplătite, astfel încît prin modesta contribuție a clerului și credincioșilor ortodocși, pe teritoriul Transilvaniei se găseau 300 de școli ortodoxe în anul 1837,[39] care, în pofida tuturor vitregiilor, și-au îndeplinit menirea pentru care au fost create: luminarea neamului românesc.

II. *Autor și traducător de manuale școlare*

Constatînd greutățile pe care le întîmpinau în procesul de învățămînt atît dascălii cît și elevii, datorită lipsei manualelor școlare, una dintre preocupările majore ale noului „director al școalelor" a fost aceea de a le pune la dispoziție manuale școlare. Spirit luminat, Moise Fulea și-a dat seama că „Bucoavnele" care erau folosite în școli erau destul de simple, neoferind „pruncilor și pruncelor" suficiente cunoștințe. Din „Bucoavna pentru învățătura pruncilor" (Sibiu, 1808) constatăm că materia ce se preda se reducea la rînduiala slujbelor Vecerniei, Utreniei și a Sfintei Liturghii, la Pricesnele de peste săptămînă și la praznicele împărătești. Cuprindea, de asemenea, și „Învățături bisericești", despre cele șapte darurі ale Duhului Sfînt, cele șapte Sfinte Taine, cele nouă porunci bisericești, faptele milei trupești, faptele milei duhovnicești, păcatul și felurile sale, fericirile, irmoasele praznicelor și felurite rugăciuni. Bucoavna avea în încheiere „Arătarea numerelor" (românești, arăbești și latinești) și tabla înmulțirii.

Considerăm că din această cauză, precum și din dorința de a introduce un spirit novator în școlile naționale ortodoxe românești, Moise Fulea a tradus și editat în anul 1815 prima sa carte intitulată „*Bukoavne szau Kerticsike de nume pentru trebuintza Pruntsilor Romaenești Ne-Unitzi din Ardeal.* Despre Nemtzie pre Romaenie acum entaeii entoarse, Sibiiu, în Typografia lui Gheorghe de Clozius.[40] Această Bucoavnă este traducerea unui Abecedar folosit în școlile săsești din Transilvania, intitulat *Namenbüchlein* zum Gebrauche der Stadtsculen in der kaiserl. königl. Staaten. Mit seiner kaiserl. könig. apost. Majestät allergnädigster Druckfreyheit. Hermannstadt, in Verlag bei Martin Edlen von Hochmeister (nu este indicat anul apariției). Menționăm că, la rîndul său, acest Abecedar este o retipărire a unei cărți apărute la Viena în mai multe ediții,[41] fapt ce ne face să avansăm ipoteza că Moise Fulea ar fi putut să facă această traducere în timpul studiilor la Viena, chiar după vreun exemplar dintr-o asemenea ediție.

Textul Bucoavnei traduse de Moise Fulea este tipărit în paralel cu litere latine și cu slove chirilice. După cum remarcă Onisifor Ghibu, ortografia cărții este greoaie și complicată, păstrînd caracteristicile limbii maghiare (zs, k, sz, cs, ts, ds, en ș.a.).

Tot din descrierea lui O. Ghibu — în posesia căruia s-a aflat un exemplar, singurul complet, după cum afirmă, descoperit în biblioteca școlii din Rășinari (jud. Sibiu) — aflăm că Bucoavna avea următorul cuprins: pe primele două pagini erau literele mari, apoi cele mici în ordine alfabetică. Urmau exercițiile de slovenire, exercițiile de citire constînd din cuvinte monosilabice precum și din

---

38 Nicolae Albu, *Istoria învățămîntului*... p. 144.

39 *Ibidem*, p. 84.

40 *Bibliografia românească veche*, vol. III. p. 117, 330, 484; Onisifor Ghibu, *Din istoria literaturii didactice românești*, București, 1975, p. 80—83; Elena Dunăreanu — Aurica Popa, *Cartea românească sibiană (1544—1918)*, Sibiu, 1979, p. 26—27; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Două sute de ani*..., p. 56.

41 Onisifor Ghibu în *op. cit.*, p. 82, amintește că în Biblioteca Academiei Române se păstrează exemplare din edițiile tipărite la Viena în 1830 și 1836. Abecedarul a fost tipărit chiar și la București, cu puține modificări, în anul 1858, sub titlul: *ABC Buch für Knaben und Mädchen*, Siebente Auflage, Bukarest, Gedruckt bei Iosef Romanow & Companie, 1858, 62 p.

două şi trei silabe. De la pagina 14 a Bucoavnei urmau sfaturi sau instrucţiuni adresate dascălului, poveţe despre „ce face mama acasă, ce lucrează în conhă (bucătărie n.n.) o fată, ce se face în şcoală, ce facem cu mîinile, cu urechile, etc. Urmau apoi noţiuni despre: împărţirea timpului, bani, măsurile, tîrguitul, ce lucrează părinţii, ocupaţiile plugarului, morarului, măcelarului, pălărierului, cojocarului, postăvarului, croitorului, zidarului, săpătorului de piatră, cărămidarului, bărdaşului, măsarului, glăjarului (sticlarului n.n.), lăcătuşului, olarului, bugnerului, vărsătorului de plumb, căldărarului, rotarului, şelarului şi funarului. Apoi, între paginile 56—57, era reprodusă „Forma literelor scrise mici şi mari". Bucoavna mai cuprindea povestiri despre cum şi ce jocuri desfăşoară copiii, acestea avînd şi un rol în deprinderea unor viitoare profesii. „Jupînul dascăl" povestea copiilor despre lume, Dumnezeu, oameni, natură, după care — în finalul Bucoavnei (p. 91—105) copilul însuşi povesteşte cum a învăţat cititul.[42]

Această Bucoavnă a cunoscut o nouă ediţie în anul 1820, purtînd titlul de „Bucoavnă cu slove româneşti şi latineşti". Traducerea lui Moise Fulea a fost folosită în anul 1848 de către profesorul Atanasie Şandor de la Preparandia din Arad, care a alcătuit un *Abecedar* păstrat în manuscris.[43]

O altă carte de care şi-a legat numele Moise Fulea se numeşte *„Cărticica năravurilor bune pentru tinerime,* acum întîiu de pre Nemţie pre Rumânie întoarsă". Ea a fost tipărită la „Sibii, în Tipografia lui Ioann Bart", în anul 1819.[44] Cartea cuprinde patru „dialoguri de seară" care au loc între Iacob, „un om foarte bun şi înţelept" şi între copiii săi, Luca şi Iacob, şi cei ai unui vecin, Andrei. Din cuprins[45] reiese că este o carte de morală, prin care se urmărea modelarea în bine a caracterului tinerilor. Cartea este un îndreptar ce cuprinde norme de vieţuire morală, prin intermediul cărora omul trebuie să înveţe a trăi în armonie cu Dumnezeu, cu aproapele, cu sine însuşi şi cu lumea înconjurătoare. Din mulţimea de îndemnuri bune — totdeauna însoţite de cîte o scurtă istorioară moralizatoare — desprindem cîteva:

— „Cinsteşte pre Dumnezeu şi lui singur i te încredinţează, însă te păzeşte a nu judeca căile purtării lui de grije" (p. 142).

— „De obşte nici un prilej nu lăsaţi a trece, ca să nu micşoraţi lipsa aproapelui vostru şi să nu faceţi lui bucurie. Nu întrebaţi mai întîiu cine e acela, căruia voiţi a ajuta, nu întrebaţi de starea lui, nici de Religia (Legea) lui, ci vă îndestulaţi cu aceea numai a şti că iaste om" (p. 115).

— „Noi sîntem nemuritori, noi niciodată nu vom trece. Numai trupul acesta de carne şi oase, cu adevărat odată va muri şi va putrezi, dară noi înşuşi, carii în aceste trupuri lăcuim, vom trece atunci la altă viaţă, în care de tot fericiţi vom fi şi trăi. Aceasta ne-au făgăduit noao Dumnezeu, dacă vom împlini aici în lumea

42 *Ibidem*, p. 81.

43 *Ibidem*, p. 124.

44 *Bibliografia românească veche*, vol. III, p. 293; Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 189—190; Elena Dunăreanu şi Aurelia Popa, *op. cit.*, p. 27.

45 Întîiul dialog de seară (p. 5—41):
I. Despre datoriile către noi înşine (faţă de trup şi de suflet).
Al doilea dialog de seară:
II. Despre datoriile cătră alţii (crai, deregătorii, judecăţi, legi, cătane, dări; ferirea de furtişag, înceluşag, vicleşug, minciună, jurămînt strîmb, întoarcerea pagubei făcute).
Al treilea dialog de seară:
III. Despre datoriile însoţirii (slugărire şi plăcută purtare, pizmă, mîndrie, clevetire, batjocură, defăimare, prieteşug, mînie, neîmpăciuire, nemulţumire).
IV. Despre datoriile vieţii de casă (către părinţi, dascăli, surori, prieteni de şcoală, oameni de casă).
V. Despre datoriile către săraci.
VI. Despre datoriile către feară (animale sălbatice n.n.).
Al patrulea dialog de seară:
VII. Despre cunoştinţa sufletului.
VIII. Despre religie.

aceasta trecătoare poruncile lui, adecă: dacă vom fi oameni buni şi drepţi. Aceia carii aceasta nu vor face, încă vor trăi cu adevărat în veci, dară nu le va umbla bine, că vor trebui să sufere acolo, unde atunci vor veni, pentru faptele lor cele rele, pedeapsa, ce vor fi amiruit" (p. 143—144).

În anul 1837 cartea a apărut într-a doua ediţie, sub titlul *Cărticica năravurilor bune pentru folosul şi trebuinţa tinerimei* despre nemţie în românie întoarsă de Moisi Fulea, Directorul Scoalelor Neuniţilor din Ardeal, Protopopul 2-lea a Sibiiului şi Conzistorial Asseassorul şi cu Slobozenia Înălţatului Crăesc Guberniu tipărită. Sibiiu, în tipografia lui Georgie de Clozius, 1837, 4 f. + 117 p.[46] Cele două ediţii ale cărţii au fost tipărite numai cu slove chirilice.

Conţinutul celor două cărţi traduse şi tipărite de Moise Fulea mărturisesc că ţelul lui a fost totdeauna ca „pruncii şi pruncele de şcoală" să ajungă „creştini buni şi oameni de omenie", cum cerea dascălilor în circularele sale. Pentru acest scop al educaţiei a stăruit mereu pe lîngă preoţi şi dascăli şi nu excludem posibilitatea ca, datorită funcţiei pe care a îndeplinit-o, să fi avut un rol însemnat şi în editarea altor Bucoavne apărute în tipografiile din Sibiu în perioada directoratului său, în anii 1821, 1826, 1828, 1830 şi 1837.

---

46 Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 190; Elena Dunăreanu şi Aurelia Popa, *op. cit.*, p. 32. Cu doi ani înainte de apariţia acestei ediţii, Moise Fulea îi scria protopopului Iosif Ighian, la 1 octombrie 1835, într-o circulară şcolară, următoarele: „Toate neamurile din vechime au cunoscut că fără cărţi nime nu să poate lumina şi înţelepţii pentru aceea s-au silit feluri de feluri de cărţi a da la lumină. Pentru folosul de obşte această faptă nepreţuită făcîndu-o şi noi, ca să mai eşim şi noi odată din întunerecul neştiinţei, ne-am silit încă cu putinţe a da oarecîteva cărţi la luminarea de obşte a neamului nostru cu cheltuiala pomenitului tipograf Ioan Bart şi a mult lăudatului acei tipografii moştenite George de Klozius, carele nu cruţă nici cheltuieli, nici pregetă osteneli a mai tipări cărţi pentru ca dintru acelea să strălucească şi în neamul nostru măcar numai cîte o scînteiţă de lumină şi de înţelepciune, care povăţuieşte la norocire şi la fericire. Însă durere. În zădar se cheltuieşte şi să osteneşte lăudatul Domn de Clozius, că cărţile tipărite zac în tipografie, nu le cumpără nime. D(omnul) Theolog Ioan Moga are *Viaţa lui Is(us)* şi *Îndreptarea pentru Preoţii Duhovnici* şi nu să apucă nime să le tipărească, pentru că nu le cumpără nime. *Bucoavna cea cu slove latineşti*, care iaste plină de îndreptări şi năravuri bune şi cu toate purtările de cinste îmbrăcată, în care trebuie tinerimea a să deprinde. *Cartea năravurilor bune*, care învaţă pre om cum să-şi grijească din pruncie sănătatea trupului, ca să nu moară fără vreme, cum să-şi ştie cîştiga cele trebuincioasă şi să le şi grijască; învaţă această cărticică pre prunci 10 porunci cu pilde, învaţă despre Dumnezeu, despre urzirea Împăraţilor, a Crailor, Judeţelor / legilor / Dărilor, Dăjdilor, Cătanelor şi altele mai multe care sînt de lipsă fieştecăruia om a le şti, ca mai uşor să-i fie la trai în lume. *Catihizul* cartea cea mai de căpetenie pentru a învăţa dintr-însul religia, dacă temeliile Credinţei, Dragostii şi ale Nădejdii, fără care nici un om nu poate fi fericit. *Cartea de normă* în care toate regulile de a să învăţa omul pre sine şi pre alţii. Şi ce să mai scriu numele tuturor, că nu-mi ajunge vremea. Pentru ca să poată pruncii mai uşor învăţa, am lăsat de mi-au adus de la Buda Testamentul Nou şi Vechi, cu întrebări şi răspunsuri şi cartea carele învaţă despre Stăpînire, ca să să deprindă pruncii şi cu aceea ce sînt datori Stăpînilor. Din toate aceste cărţi în şcoalele Prea Fericitei noastre Monarhii să învaţă tinerimea şi numai în zadar au poruncit în veci pomenitul nostru Monarh Franţiisc Întîielea, carele mai mult decît un Părinte grijeşte fericirea supuşilor săi, ca şi noi să învăţăm tinerimea noastră din acel feli de cărţi — dacă nime nu le cumpără, nime nu lasă a învăţa copiii din ele. Dojeneşte Sf(inţia) Ta pre unde ajungi pre Părinţi să cumpere pruncilor cărţile pomenite. Şi lasă est Ţircularíu prin Preoţii a să vesti norodului doară se va mai deştepta aşi face sieşi bine" (A.B.M.S.M. nr. 42). De altfel, Moise Fulea a semnalat mereu apariţia unor cărţi, pe care le-a recomandat în mod deosebit în circularele sale. Astfel, la 10 august 1829, scria: „De vreme ce Neamul nostru iaste lipsit de cărţi din care ca cel mai prost ar trebui să sugă înţelepciune spre procopsirea tuturor; Aşa fiind că nu prea iubitoriu bărbat de neamul său să află la Peşta anume Damaschin Bo-

III. *„Iniţiator“ al Bibliotecii mitropolitane din Sibiu.*

O ultimă şi grăitoare dovadă a dragostei sale faţă de neamul românesc, la împlinirea aspiraţiilor căruia a participat plenar, a dat-o în anul 1861. În luna decembrie a acelui an, bolnav fiind, Moise Fulea a fost vizitat de profesorul Zaharia Boiu. Întrucît se preconiza înfiinţarea bibliotecii diecezane, Moise Fulea i-a oferit lui Zaharia Boiu biblioteca sa personală, ce era alcătuită dintr-un număr de 245 de cărţi.

La 30 ianuarie 1862 Moise Fulea a alcătuit un act testamentar referitor la cărţile din biblioteca sa, pe care l-a intitulat *„Catalogul despre consignaţia lor“*.[47] În el mărturiseşte că „această jertfă, adecă toate cărţile meale le testezu spre înfiinţarea unei biblioteci dieţezane pentru vecinica pomenire, dîndu şi altoru muritori cu această faptă sfîntu impulzu şi pintenu a urma mie“. Actul său îl considera ca o „dotaţie şi daru de cărţi ce le aduc ca un odor pre altariu înaintării (...) le închin din tot sufletul şi inimă curată spre folosul de obşte“.

În textul autograf de la sfîrşitul catalogului Moise Fulea menţionează că sînt 245 cărţi „cu număr signate, dară socotindu-se Tomii, care sînt într-una băgaţi sînt 301“. El menţionează că şi-a mai „rezărvat pentru îndeletnicirea şi ocupaţia spiritului“ cu cel mai „ecşţelent şi mai gratu nutriment sufletesc“ şi alte cărţi, care „să vor adlatera şi acelea“ prezentei donaţii.

„Catalogul“ donaţiei lui Moise Fulea este alcătuit din opt file format coală ministerială. Descrierea cărţilor este sumară, cuprinzînd autorul (uneori), titlul (adesea incomplet). Nu sînt menţionate editura, ediţia, locul apariţiei, anul. Este indicat, însă, numărul tomurilor dintr-un titlu, legătura cărţii (uneori din piele). Pînă la poziţia a şaptea, aceste indicaţii sînt scrise în limba română. Restul cărţilor sînt notate în limba germană.

Din catalog reiese că în biblioteca sa Moise Fulea poseda un număr de 23 titluri de cărţi româneşti, majoritatea folosite în activitatea sa de „director al şcolilor“. Dintre acestea, menţionăm: „Carte trebuincioasă pentru dascăli“ (204); „Ducerea de mînă către cinste şi dreptate“ (206); „Flo(a)rea adevărului pentru pacea şi dragostea de obşte“ (208); „Gramatica românească şi nemţească“ (216); „Cărticica pentru învăţătoriu“ (218); „Povăţuitorul tinerimei“ (235); „Historia pentru începuturile Romanilor în Dacia“ de Petru Maior (242); „Despre apele minerale de la Arpatak Bodok“ (228).

Celelalte cărţi menţionate în catalog sînt:

— de artă: „Istoria generală a artelor“ (9); „Compendiu de istoria artelor“ (112); „Scurtă istorie a artei romane“ (201); „O instrucţiune pentru a prelucra argintul“ (89); „Cartea de artă a unui fabricant de parfumuri“ (81);

— de literatură: „Carte despre literatura germană şi franceză“ (97); „Legende rutene din Galiţia“ (118); „Wieland“, 3 volume (190—192); „Culegere de poezii germane“; „Evenimente vesele din istoria Transilvaniei“.

— scrieri istorice: „Principatul Transilvaniei“, 4 volume, (12); „Despre caracterul naţional al poporului din Transilvania (29); „Ce-i mai bun, războiul sau pacea?“ (28); „Explicaţii cu privire la memoriul naţiunii săseşti“ (211); „Evenimente din istoria Transilvaniei“ (225); „Comentariu şi explicarea evenimentelor de neuitat ale Revoluţiei franceze“ (83); „Napoleon Bonaparte şi poporul francez“ (169); „Istoria generală a lumii“ (96, 117); „Compendiu de istorie“ (123); „Album despre felul de a scrie istoria“ (145).

---

jincă, carele fără preget să osteneşte a da cărţi în tipariu spre luminarea Neamului său, îndatorîndu-mă şi pre mine a face tuturor „Protopopilor şi Protopopii Preoţilor cunoscută cartea ce să numeşte *„Deregătoriu bunei creşteri“*... (A.B.M.S.M. nr. 30). Iar la 30 septembrie 1837 Moise Fulea îi scria protopopului Ighian că: „Un iubitoriu de cultură Neamului românesc dînd la lumină o carte trebuincioasă anume *Pretenul sau voitorul de bine al Pruncilor* precum arată aici înscrisa însemnare te poftesc pe Sfîn(ţia) Ta ca să o veseşti în tot Protopopiatul Sfîn(ţiei) Tale şi să îndemni pre Preoţii, Dascălii, Cantorii şi Diacii aşi cumpăra această carte din care tot feliul de cunoştinţe şi de ştiinţe ce trebuiesc omului în viaţă pot culege dintr-însa...“ (A.B.M.S.M. nr. 54).

47 Arhiva Arhiepiscopei Sibiului, doc. nr. 775 din 1862.

— lucrări de geografie şi ştiinţe naturale: „Descrierea geografică a pămîntului", 4 volume, (64, 77, 71, 73); „Cuprins şi învăţămînt complet despre hărţi" (82); „Descrierea pămîntului" (92); „Istoria generală a naturii" (79); „Istoria naturii" (a lui Buffon, 4 volume, 80, 103, 222, 230).

Pe lîngă acestea figurează — într-un număr impresionant de volume — clasicii antichităţii: Cicero, 33 volume; Ovidiu, 2 volume; Virgiliu, 2 volume; Tacit, Tit Liviu, Heraclis şi Phedru.

Toate aceste cărţi ne dezvăluie universul preocupărilor cultural ştiinţifice ale protopopului Moise Fulea, completîndu-i profilul intelectual.

* * *

Protopopul Moise Fulea a militat necontenit, prin cuvînt şi prin faptă, pentru luminarea neamului românesc, pentru propăşirea ţării şi a poporului din sînul căruia s-a ridicat şi ale cărui bucurii şi necazuri le-a împărtăşit de-a lungul veacului.

Prin întreaga sa activitate, desfăşurată în slujba Bisericii strămoşeşti şi a şcolii româneşti, Moise Fulea se înscrie între personalităţile de seamă care au activat în Transilvania în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Diacon drd. *Pavel Cherescu*

PRIMATUL PAPAL ŞI CORIFEII ŞCOLII ARDELENE*

Pretenţia la primat a papei de la Roma a constituit şi constituie principala piatră de poticnire şi de separaţie a Bisericii Romano-Catolice atît faţă de Biserica Ortodoxă, cît şi faţă de toate celelalte Biserici şi confesiuni creştine. Acesta este motivul pentru care problema primatului — deşi a fost dezbătută intens de către teologi — a rămas mereu actuală.

În ce priveşte Biserica Ortodoxă, ea şi-a exprimat de nenumărate ori poziţia faţă de primatul papal, considerînd-o o învăţătură greşită. Din punct de vedere canonic, primatul papal constituie o abatere de la principiile dreptului canonic prin care „patriarhii Occidentului s-au distanţat şi s-au rupt, fără putinţă de reconciliere, de către ceilalţi Patriarhi ai Bisericii".[1]

În primul rînd primatul papal constituie o încălcare a *principiului ierarhic*, adică a rînduielii „pe care o imprimă întregii vieţi bisericeşti, ierarhia clerului de instituire divină".[2] Această ierarhie este formată din trei trepte, care se deosebesc unele de altele prin starea lor harică, şi anume, din treapta diaconiei, a presbiteratului şi episcopatului. Învăţătura Bisericii Romano-Catolice adaugă la aceste trepte, pe cea de-a patra, şi anume, treapta papală, care se diferenţiază din punct de vedere haric şi jurisdicţional de celelalte trei. Pe lîngă faptul că Biserica Romano-Catolică nu poate demonstra nou-testamentar existenţa acestei trepte, ea nu poate explica de unde şi cum se transmite acest har deosebit al papei — pe care ei susţin că papa îl deţine, — de vreme ce nu există o taină specială de instituire a papei (care ar fi cea de-a opta taină a Bisericii).

În Noul Testament se vede clar că Mîntuitorul n-a făcut nici o rezervă, ci i-a investit pe toţi Apostolii în mod egal. Din faptul acesta rezultă logic că deplinătatea puterii lăsată Bisericii rezidă în toţi Apostolii, la un loc, nu într-un

---

* Lucrare de seminar alcătuită în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, specialitatea Drept canonic ortodox, sub îndrumarea P. C. Arhid. prof. dr. Floca N. Ioan, care a dat şi avizul de publicare.

1 Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *Drept canonic ortodox, legislaţie şi administraţie bisericească, Bucureşti*, vol. I, 1990, p. 338.

2 *Idem*, p. 195.

singur Apostol[3]. Tocmai în acest scop Mîntuitorul i-a asigurat pe ucenici că va rămîne cu ei pînă la sfîrşitul veacurilor, arătîndu-le prin aceasta că nu vor avea nevoie de altă căpetenie, din moment ce El este prezent permanent în mijlocul lor.[4]

Învăţătura despre primatul papal constituie o abatere şi de la *principiul organic-constituţional*, potrivit căruia Hristos este capul, iar Biserica, trupul Lui, nefiind nevoie de un alt cap văzut al Bisericii — reprezentat de papa —, lucru ce ar da oarecum independenţă trupului Bisericii faţă de Hristos şi prin aceasta o separaţie de El. Strînsa legătură, fără locţiitori, între Hristos — capul şi Biserica — trupul Lui, este deplin afirmată de cuvintele Mîntuitorului: „Eu sînt viţa voi sînteţi mlădiţele" (Ioan XV, 5).

Biserica Romano-Catolică a încălcat şi *principiul sobornicităţii*, potrivit căruia autoritatea supremă în Biserică o constituie sinodul, datorită faptului că papa şi-a arogat un drept superior sinoadelor, prin care el poate da hotărîri cu valoare universală şi obligatorie în Biserică şi poate chiar anula sau întări unele hotărîri ale Sinoadelor ecumenice. Acest fapt — după învăţătura ortodoxă — nu are nici o justificare canonică.[5]

Pe lîngă acestea, Mîntuitorul a scos în evidenţă înaintea Sfinţilor Apostoli, *principiul incompatibilităţii între puterea spirituală şi puterea temporală* — sau politică, respingînd, cu cuvinte aspre, ispita stăpînirii peste împărăţiile lumii, cu toată mărirea lor,[5a] şi a accentuat supunerea faţă de autorităţile şi legile statului, atunci cînd ele nu contravin credinţei. Din acest motiv Biserica Ortodoxă nu aprobă şi nu înţelege instituirea papei ca şi conducător al Bisericii Romano-Catolice, cît şi ca şef al statului Vatican.

Teologii romano-catolici, în susţinerea primatului papal, aduc ca argumente şi textul unor canoane ale unor Sinoade ecumenice. În primul rînd este vorba de canonul 34 Apostolic — reluat de canonul 9 Antiohia — care spune: „Se cuvine ca episcopii fiecărui neam să recunoască pe cel dintîi dintre dînşii şi să-l socotească pe el de cap şi nimic mai însemnat să nu facă fără învoirea aceluia".[6]

Observînd atent acest canon vedem că el nu susţine nicidecum primatul papal, ci el stă la baza formării ierarhiei de instituire bisericească, care se întemeiază pe o întîietate de onoare şi nu o întîietate harică, aşa cum pretinde că are papa. Că papa ocupă prima treaptă în ierarhia de instituire bisericească, în Biserica Romano-Catolică, nu tăgăduiesc ortodocşii, ci doar pretenţia întîietăţii harice a lui, considerîndu-se urmaş al Sf. Apostol Petru.

Invocarea acestui canon este, deci, un fals argument al primatului papal, el fiind, de fapt, formularea *principiului autocefaliei Bisericilor locale*[7], bazate pe principiul etnic, prin care aceste Biserici au o ierarhie independentă de ierarhia alteia, forul suprem de conducere al lor constituindu-l Sinodul ecumenic.

---

3 Romano-catolicii susţin că Mîntuitorul l-a înzestrat cu putere deplină în Biserică pe Apostolul Petru, atunci cînd i-a zis: „Şi îţi voi da cheile împărăţiei cerurilor, şi orice vei lega pe pămînt va fi legat şi în ceruri, şi orice vei dezlega pe pămînt, va fi dezlegat şi în ceruri" (Matei 16, 17).

Această interpretare este unilaterală, deoarece Mîntuitorul s-a adresat tuturor Apostolilor, cu cuvintele: „Oricîte veţi lega pe pămînt vor fi legate şi în cer, şi, oricîte veţi dezlega pe pămînt vor fi dezlegate şi în cer" (Matei 18, 18). Prin urmare toţi Apostolii deţin „cheia" iertării păcatelor — harul Spovedaniei — prin care se „dezleagă" porţile împărăţiei cerurilor. (A se vedea şi H. Cojocaru, *Este primatul lui Petru un privilegiu de drept divin după Noul Testament?*, Sibiu, 1940; H. Cojocaru, *Originea exegezei romano-catolice a textului „Tu eşti Petru?"*, Sibiu, 1941).

4 Prof. Iorgu Ivan, *Abaterile papalităţii de la organizaţia canonică a Bisericii*, O, 1954, nr. 4, p. 477.

5 *Idem*, p. 477.

5 a) *Idem*, p. 478.

6 Dr. Nicodim Milaş, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoţite de comentarii*, Arad, vol. I/p. 1, 1930, pag. 236.

7 Prof. I. Ivan, *art. cit.*, p. 482.

Alte canoane invocate de teologii romano-catolici în susţinerea primatului de jurisdicţie al papei, sînt canoanele 3, II ec., 28, IV ec. şi 36 Trulan, în care se prevede doar că „episcopul Constantinopolului să aibe precăderea onorurilor după episcopul Romei, pentru că acela este în Roma nouă".[8]

Din textul acestor canoane, nu rezultă nicidecum că patriarhul Romei ar avea un primat de jurisdicţie, ci se arată că acesta se bucură numai de un primat de onoare în cadrul Bisericii, impus de faptul că şi-avea reşedinţa în capitala Imperiului. Că aşa stau lucrurile rezultă din faptul că trei Sinoade ecumenice ţin să sublinieze acest lucru şi că dacă patriarhul Romei ar fi avut un astfel de drept, el s-ar fi exercitat în mod firesc şi de patriarhul Constantinopolului, care rezida în noua capitală a Imperiului, Bizanţul, noua Romă.[9] Că este vorba doar de o întîietate onorifică rezultă şi din întreaga istorie a Bisericii, şi anume, este un lucru atestat şi dovedit că:

1. Episcopului, papei sau patriarhului Romei, nu i s-a recunoscut nici un fel de jurisdicţie asupra Bisericii de Răsărit, ci numai un primat de onoare în rîndul celor 5 patriarhi ai întregii Biserici.

2. Nu i s-a recunoscut papei nici primatul jurisdicţional asupra Bisericii din Apus — conferit lui de împăratul Valentin la 445 —, ci numai calitatea de patriarh al Bisericii apusene, avînd ca episcop un vot egal cu orice alt episcop în Sinodul ecumenic ca şi ceilalţi 4 patriarhi orientali.

3. Jurisdicţia unui papă nu poate depăşi jurisdicţia oricărui patriarh.

4. Papa trebuie să se supună hotărîrilor Sinodului ecumenic şi nu invers.

5. Nici un ierarh al Bisericii nu este deţinătorul infailibilităţii, ci numai Biserica întreagă, care îşi exercită acest drept, prin sinodul Ecumenic, ca organ al său[10].

Prin urmare, Sinoadele ecumenice, ca organe supreme, ale Bisericii, s-au ocupat de problema raporturilor ierarhice a scaunelor episcopale din Biserica primară şi au stabilit clar şi precis că în Biserică există un primat de onoare şi nu unul de jurisdicţie, acordat scaunului Romei.

Alături de această perspectivă ortodoxă de înţelegere a lucrurilor[11], legat de învăţătura — mai bine zis pretenţia! — asupra primatului papal, se nasc şi unele întrebări de natură canonică, la care, pînă în prezent, teologii romano-catolici n-au dat răspunsuri satisfăcătoare. Astfel de întrebări îşi pune şi canonistul Liviu Stan, şi anume:

1. „Dacă Sinoadele ecumenice nu amintesc de nici o jurisdicţie universală, ci dimpotrivă de o jurisdicţie teritorială limitată, atunci de unde şi pe baza cărei autorităţi sau hotărîri autoritative se poate vorbi, atît de grav, de o jurisdicţie universală a scaunului roman?

2. În această idee, care documente pot fi mai importante şi mai decisive decît hotărîrile Sinoadelor ecumenice?

---

8 Dr. N. Milaş, *Canoanele...*, Arad, vol. I/p. 2, 1931, p. 97.

9 Pr. prof. dr. Liviu Stan, *O nouă rătăcire a papalităţii*, O, 1950, nr. 4, p. 613.

10 După Pr. prof. dr. Liviu Stan, *Împăratul Justinian, Sinodul V ecumenic şi papalitatea*, ST, 1953, nr. 5—6, p. 358—359.

11 Prof. Iorgu Ivan grupează astfel abaterile papalităţii:

1) Concentrarea întregii puteri bisericeşti în persoana papei.
   a) Schimbarea formei de conducere în Biserica romano-catolică. Înlăturarea autocefaliei şi autonomiei ca principii fundamentale din organizaţia Bisericii romano-catolice.
   b) Papa s-a suprapus Sinoadelor ecumenice şi particulare.
   c) Papa şi-a însuşit dreptul de a numi, în orice parte a lumii, pe episcopi şi a alege, în mod liber, din toată lumea, pe cardinali.
   d) Papa, judecător suprem în Biserica romano-catolică.
2) Organizarea Bisericii romano-catolice ca stat politic suveran, cu teritoriu al cărui deplin şi exclusiv proprietar este papa.
   (După prof. I. Ivan, *Abaterile papalităţii de la organizaţia canonică a Bisericii*, O, 1954, nr. 4, p. 475—506).

3. Înaintea acestor hotărîri, ce valoare pot avea alte documente, de la cine provin şi din ce epocă datează?

4. Şi dacă în fapt ar fi existat vreun primat de jurisdicţie universală a scaunului roman, atunci el n-ar fi fost consemnat şi consacrat de Sinoadele ecumenice, legat de discuţiile asupra ierarhiei principalelor scaune episcopale din Biserica primară sau inclusiv asupra primatului de onoare?" [12]

Mai mult, din toate documentele — care datorită autorităţilor de la care provin, au fost luate în considerare [13] — nu reiese nimic altceva decît că scaunului roman i s-a oferit doar un primat onorific, adică de a se afla în vîrful ierarhiei onorifice a scaunelor principale din Biserica primară, după următoarea ordine: Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia şi Ierusalim.[14]

Prin urmare, la aceste întrebări sînt chemaţi teologii romano-catolici să dea un răspuns, şi nu numai un răspuns, ci şi o soluţie privitoare la posibilitatea de a fi dispuşi să renunţe la aceste „privilegii neîntemeiate prin care s-au făcut piatră de sminteală pentru întreaga creştinătate. Abia prin înlăturarea acestor

---

12 După prof. dr. Liviu Stan, *Der Primat der Wahrheit vor jedem anderem Primat*, (Primatul adevărului înaintea oricărui primat) Athen, 1971, p. 8—10.

La aceste întrebări Prof. Liviu Stan mai adaugă şi o serie de întrebări de natură istorică şi dogmatică, şi anume:

I. Întrebări de natură istorică:

a) Atîta timp cît se mai aflau unii Apostoli în viaţă, cum a fost posibil ca nici unul să nu fie încredinţat ca urmaş al Sf. Ap. Petru, dacă ar fi existat un astfel de urmaş în accepţiunea unei trepte supreme în Biserică, nu numai a episcopatului, ci chiar a apostolatului?

b) Se poate închipui ca Sf. Ap. şi Ev. Ioan sau vreun alt Apostol să fie supus jurisdicţiei vreunui episcop, urmaş al Sf. Ap. Petru, în scaunul Romei, episcop care nu avea şi nici nu putea să aibă însuşirea apostoliei, ştiut fiind faptul că Sf. Ap. Petru a murit cu mult înaintea Sf. Ap. Ioan?

c) Dacă se ştie că nici un Apostol singur, nici colegiul apostolic împreună n-au avut puterea de a institui un alt nou Apostol, cum se poate susţine pretenţia că Sf. Ap. Petru ar fi avut totuşi o deplinătate mai mare a puterii de a-şi institui ca urmaş un episcop care ar fi avut o proprietate supra-apostolică?

II. Întrebări de natură dogmatică:

a) Dacă în anul morţii Sf. Ap. Petru, nu era încă încheiată revelaţia noutestamentară, atunci nu ar fi fost normal ca în acest stadiu al Bisericii, în conţinutul dogmatic al Noului Testament, să se reflecte ceva din ordinea cononico-organizatorică a Bisericii, precum primatul papal şi infailibilitatea papală?

b) În cazul în care ar fi existat unul sau mai mulţi episcopi ca urmaşi ai lui Petru cu jurisdicţie universală şi infailibilitate, n-ar fi fost normal ca Apocalipsa Sf. Ev. Ioan, să sesizeze şi să aprobe în Roma o astfel de autoritate bisericească infailibilă?

c) Ce fel de infailibilitate putea să fi avut căpetenia ierarhică romană, dacă ea a fost acuzată de erezie de un Sinod ecumenic? Cazul episcopului roman Honorius nu este elocvent în acest sens, căci el a fost condamnat ca monotelit prin canonul 2 al Sinodului Trulan!

(*Ibidem*, p. 10—12).

13 A se vedea prot. Leon Păduretanu, *Vaticanul cetate zidită pe nisip: minciuna papalităţii în primele trei veacuri*, S.T., 1952, nr. 56, pag. 293—329, unde sînt analizate amănunţit toate aceste documente.

14 A se vedea şi Pr. dr. Vasile Pocitan, *Geneza demnităţii patriarhale şi patriarhatele Bisericii Ortodoxe*, Bucureşti, 1926; Mgr. Mihail Costandache, *Patriarhia şi demnitatea de patriarh în Biserica Ortodoxă*, O, 1965, nr. 2; Mgr. Ioan F. Stănculescu, *Arhiepiscopii*, ST, 1962, nr. 9—10; Mgr. Cristişor Manea, *Primatul în Biserică*, ST, 1965, nr. 1—2.

piedici se poate ajunge la o reconciliere între patriarhul Occidentului și ceilalți patriarhi ai Bisericii, sau între Biserica din Apus și între Biserica Răsăriteană".[15]

Primatul papal în concepția corifeilor Școlii Ardelene.

Prin actul încheiat între anii 1698—1701, în Ardeal, s-a înfăptuit o unire — forțată — a unor credincioși din cadrul Bisericii Ortodoxe cu Biserica Romano-Catolică, fapt care a dat naștere Bisericii greco-catolice din Transilvania. Între punctele de „unire", care separă doctrinar Biserica greco-catolică de Biserica Ortodoxă, a fost și învățătura despre primatul papal. Că această învățătură a fost — și este — o învățătură străină de spiritul și sufletul românesc, rezultă, în mod expres, și din opera corifeilor Școlii Ardelene [16] și anume:

Petru Maior [17] a respins învățătura despre primatul papal în lucrarea sa numită „Procanon", scrisă la anul 1783. Lucrarea este împărțită în 5 titluri (numerotate de la 1 la 6, titlul 5 lipsește!), în care cambaterea primatului papal este ca un fir roșu al lucrării. Pe bază de argumente biblice, patristice și canonice alese și utilizate cu iscusința învățatului hotărît și capabil să slujească adevărul, Petru Maior răstoarnă toate pretențiile papalității.[18] Astfel el arată că dorința catolicilor de a-l înălța peste măsură pe Sf. Ap. Petru este făcută „nu ca să laude pre Sf. Petru, ci ca apoi să aibe de unde trage cu viclenie înălțarea, vîlfa, țifla, și monarhia papii cea de liniște și de dragoste stricătoare".[19] Dealtfel, Petru Maior ține să sublinieze faptul că Ap. Petru este întru totul egal cu ceilalți Apostoli; căci „puterea și stăpînirea ce e dată Bisericii asemenea și întocma iaste întru toți Apostolii" (p. 20).

Împotriva temeiului biblic adus de catolici în favoarea primatului petrin: „Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea" (Matei 16, 18), Petru Maior răspunde: „Prin piatră nu se înțelese altă fără numai mărturisirea credinții ce o au făcut Sf. Petru despre Domnul Hristos zicînd: Tu ești Hristos, fiul lui Dumnezeu celui viu" (p. 25). Acesta este după P. Maior adevăratul înțeles al cuvîntului „piatră", căci „multe înțelesuri acestui cuvînt au scornit și unii și alții" (p. 25).

Nici textul privitor la cheile împărăției cerurilor (Matei 16, 19) nu poate fi un argument temeinic căci „cheile acestea nu om, ci uniciunea Bisericii le-au luat" (p. 29).

Atunci cînd Mîntuitorul i-a spus lui Petru „Paște oile mele" (Ioan 21, 16—17), „n-a zis să pască Petru și pe Apostoli, că Apostolii nu sînt oi", „ci sînt dascăli și păstori în toată lumea, fără hotărîre și fără mărginire, ca și Petru" (p. 32). Apoi continuă acesta — „arată vreo pildă să fi păscut, să fi învățat, să fi îndreptat Pavel" (p. 33), și citează textul din Gal. 2, 11.

---

15 Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *Drept canonic*..., vol. I, p. 338.

16 Privitor la Școala Ardeleană, a se vedea: Emil Boldan, *Școala Ardeleană*, București, 1959; Mihai Gherman, *Școala Ardeleană*, Cluj-Napoca, 1977; Nicolae Albu, *Istoria învățămîntului românesc din Transilvania pînă la 1800*, Blaj, 1944.

Scrierile reprezentanților Școlii Ardelene au fost publicate (parțial) în colecție de Florea Fugaru, *Școala Ardeleană*, București 1983, 2 volume, 951+988 p.

17 Petru Maior s-a născut în jurul anilor 1754—1756 în Tg. Mureș unde tatăl său Gheorghe Maior era protopop. A urmat școala în Tg. Mureș și Blaj. În 1774 este trimis la studii la Roma după care studiază dreptul, timp de un an, la Viena. În 1780 este numit profesor la Blaj. În 1785 este numit preot în Reghin, apoi protopop al Gurghiului. În 1809 pleacă la Buda unde este numit cenzor și corector al cărților românești care se tipăreau aici. Moare la Buda în 14 februarie 1821 (Diac. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Un precursor al reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania: Petru Maior*, MB, 1971, nr. 10—12, p. 535—537).

18 Pr. prof. Grigorie Marcu, *Procanonul lui Petru Maior*, Sibiu, 1948, p. XXI.

19 Petru Maior, *Procanon*..., p. 24, după Prot. dr. Grigorie T. Marcu, *Procanonul lui Petru Maior*, Sibiu, 1948. (În continuare, vom indica în text, pagina corespunzătoare acestei ediții a Procanonului).

Faptul că, la Sinodul Apostolic din Ierusalim (Fp. 15), Sf. Petru a luat cuvîntul, aceasta nu înseamnă că a avut un rol conducător, căci — spune Petru Maior — atunci cînd „s-a dat judecata şi hotărîrea afară, nu s-a dat cu numele lui Petru, ci cu numele a tot soborului: S-a părut Sf. Duh şi nouă" (p. 45).

Nici schimbarea numelui Sf. Petru, din Simon în Chifa, adică piatră, nu-i arogă vreun drept deosebit, căci „au n-a mutat şi-a fiilor lui Zevedei, a lui Iacob şi a lui Ioan şi i-a numit fiii tunetului? Au nu şi a lui Pavel nume, prin Duhul Sfînt s-a mutat? Căci fiind numele lui mai înainte Saul, s-a chemat apoi Pavel". (p. 47).

Toate titlurile care i se dau papei n-au, pentru Petru Maior, nici o valoare pe baza cărora să se revendice primatul, căci laudele „care se văd a însemna lui Petru a fi dată mai mare putere decît celorlalţi Apostoli, zi că aceasta sînt laude, iar nu dogmă" (p. 50). Apoi „sînt unele titluri a papei de curînd aflate, de cînd adecă s-au ivit monarhia. Dar acestea precum sînt înnoiri, aşa nu trebuie nici să le pomenim" (p. 83).

Întemeindu-se pe Sf. Scriptură, pe „învăţătura părintească" şi „obiceiul cel bătrîn al Bisericii", autorul Procanonului conchide că papa nu are nici „dregătoria şi puterea de a porunci arhiereilor preste toată lumea să se adune la sobor" şi pe bază de documente istorice, arată că cele 7 Sinoade ecumenice au fost adunate de autoritatea de stat.[20] Iar vechea şi buna rînduială era „a se aduna arhiereii cîţi ar putea şi cerînd lucrul cu amănuntul ar face hotărîre, care ar trimite-o pe la toate bisericile pentru înţelesul şi hotărîrea deobşte".

Prin urmare Petru Maior precizează că papa nu are o întîietate faţă de Sinodul ecumenic, şi nici nu reprezintă el unitatea Bisericii, căci doar Sinodul „iaste mijlocirea de a ţinea unirea între credincioşi, iar nu altul" (p. 57).

Petru Maior combate şi învăţătura despre infailibilitatea papală, spunînd că numai Biserica este infailibilă (nesmăntnică), „ca uşor şi fără de greşeală să putem dobîndi mîntuirea sufletului" (p. 63) iar „papa nici cum nu e nesmăntnic, nici sentenţia aceasta despre nesmăntnicia papei nu are largi hotare" (p. 94). Dacă papa ar fi cu adevărat infailibil, atunci — se întreabă Petru Maior — „la ce ne mai ruptem capetele cu atîtea învăţături, la ce ne cheltuim bogăţiile pentru cumpăratul cărţilor, şi cu primejdia vieţii a ne slobozi pe mare spre cîştigarea ştiinţei, destul ar fi să scrii la Roma, ca de acolo prin o epistolie, prin o bulă, să-ţi vie toată ştiinţa dogmaticească!" (p. 98).

Alături de acestea Petru Maior combate şi pretenţia papalităţii de a „supune toată lumea nu numai întru cele duhovniceşti, ci şi în ceale vremelnice şi pămînteşti", de aceea el se întreabă: „papa are putere şi spre ceale vremelnice? De unde oare? Că de la Hristos nu are, mărturisind chiar că împărăţia Lui nu e din lumea aceasta" (p. 102).

După cum se observă, Petru Maior nu este un combatant accidental al primatului papal, ci face acest lucru în mod temeinic, combătînd punct cu punct argumentaţiile romano-catolicilor pentru a le arăta că învăţătura lor nu este „după aşezămîntul canoanelor, ci după nălucirea minţilor" (p. 10). Întreaga sa lucrare este, aşadar, contra „celor ce în toată mişcarea şi în toată slava află taină pentru înălţarea papei" (p. 66). Concluzia lui poate fi aceasta ca „toţi să se înveţe că trebuie să fie uniţi nu cu Petru, ci toţi laolaltă între care iaste şi Petru" (p. 63). Credem că aceasta este cea mai bună soluţie în perspectiva căreia să putem întrevedea, totuşi, unirea Bisericii dintotdeauna.[21]

Un alt corifeu al Şcolii Ardelene este *Samuil Micu Clain*,[22] a cărui viaţă a fost o „necontenită *luptă împotriva catolicizanţilor din sînul Bisericii unite* şi pentru

---

20 Mgr. Armand C. Munteanu, *Opera canonică a lui Petru Maior*, BOR, 1960, nr. 9—10, p. 797.

21 A se vedea şi Gh. Bogdan Duică, *Petru Maior şi Justinus Febronius sau Petru Maior ca vrăjmaş al Papei*, Cluj, 1933; G.T. Marcu, *Lupta lui Petru Maior împotriva papalităţii*, O, 1952, nr. 3—4; Pr. prof. D. Stăniloae, *Uniatismul din Transilvania, încercarea de dezmembrare a poporului român*, Bucureşti, 1973.

22 Samuil Micu Clain s-a născut în 1745 la Sadu, lîngă Sibiu. Tatăl lui, protopop de Sadu, era frate cu episcopul Inochentie Micu Clain. După şcoala din

adevărul ortodox, *pentru păstrarea neschimbată a legii strămoşeşti"*.[23] Opera lui este uriaşă (22.000 pagini, din care tipărite doar vreo 4.000).[24] *A tradus Biblia, multe opere ale Sfinţilor Părinţi ai Răsăritului şi canoanele celor 7 Sinoade ecumenice.* N-a tradus nimic din vreun Părinte din Occident şi nici decrete ale Conciliilor din Occident. Cele două lucrări de istorie bisericească ale lui sînt întocmite după izvoarele istoricilor greci şi se opresc la secolul al XVIII-lea. Din Occident nu traduce decît *Istoria bisericească, a galicanului Fleury, prin care se combătea primatul papal şi se pleda pentru sinodalitate şi pentru independenţa Bisericilor naţionale.*[25]

Această traducere a istoriei bisericeşti de către Samuil Micu Clain a fost considerată de capitlul de la Blaj, ca fiind „cu totul nedemnă a se publica, ba chiar şi dacă s-ar publica ar produce mare scandal, între învăţătorii noştri, prin anotaţiile adaose la margine",[26] de aceea episcopul Bob îl aminteşte pe Micu ca „cel numit neumit". Era clar că Istoria bisericească, scrisă de Micu, era o istorie ortodoxă şi nu catolică, cum ar fi dorit-o episcopul Bob. De aceea ea este declarată „imperfectă, defectuoasă şi scandaloasă".[27]

Samuil Micu Clain este un teolog convins de falsitatea pretenţiilor papalităţii de a stăpîni peste întreaga Biserică. El scrie fără echivoc: „Cumcă unuia singur s-ar fi dat să aibă putere de stăpînire peste toată Biserica, nici o urmă de lucru nu să vede în istoria evanghelicească şi apostolească".[28] Deci, în Noul Testament, nu există „nici o urmă" despre puterea unuia singur peste toată Biserica, ba mai mult „pricea despre ţinerea obiceiurilor legii Moisi... s-au hotărît în soborul de la Ierusalim" şi Petru însuşi a fost „înfruntat" de Sf. Ap. Pavel, pentru că „împotriva aşezămîntului soborului... prea mult se nevoia să placă" iudaizanţilor. La această înfruntare „Petru nici au răspuns că el este cel mai întîi între Apostoli, nici au nebăgat în seamă pe Sf. Pavel că el e mai tînăr Apostol, sau că odinioară au gonit Biserica, ci au primit sfatul cel bun şi bucuros au ascultat de cele ce i-au arătat Sf. Pavel".[29]

Samuil Micu Clain arată apoi că între episcopi există totuşi o ierarhie, dar această ierarhie nu este de origine divină, ci de origine „politicească", căci „urmînd stăpînirea şi ocîrmuirea politicească, episcopii din cetăţile cele mai mari s-au înălţat peste cei din cetăţile cele mai mici". „Aşa întîi s-au zis Arhiepiscopul Romei, că acolo era scaunul împărăţiei şi aceia era cea mai mare cetate". „Acest obicei apoi sinodul din Niceea l-au întărit (can. 5)". Dar mai tîrziu prin can. 28 al Sinodului IV ec. s-a hotărît: „Cu cuviinţă au fost ca părinţii să dea Romei cei vechi privilegiile sale, pentru că cetatea aceia peste toată lumea împărăţea. Dintru aceleaşi pricini o sută cincizeci de episcopi (în soborul de la Ţarigrad) au judecat că se cade ca Roma cea nouă, care este scaunul împărăţiei şi cu senatul este cinstită, aceleaşi prerogative în rîndul bisericesc să aibă şi numai după (Roma) cea veche să fie a doua".[30]

Pretenţia papală de jurisdicţie universală, Samuil Micu o consideră neîntemeiată căci „clar se vede că şi fără de judecata papei, ba încă împotriva voiei şi judecăţii papei poate să fie sobor a toată lumea adevărată şi fără de rătăcire".

---

satul natal, îşi continuă studiile la Blaj. În 1762 este călugărit cu numele de Samuil. Între 1766—1772 studiază teologia şi filozofia la Viena. Se întoarce la Blaj unde este numit profesor. Datorită conflictelor avute cu episcopul Bob, în 1803 pleacă la Buda. Aici se stinge din viaţă la 13 mai 1806.

(Pr. prof. Gh. Moisescu, *Samuil Micu Clain — 150 de ani de la moartea sa*, BOR, 1956, nr. 10—11, p. 1057—1077).

23 Prof. Dr. N. Mladin, cons. arhiep. I. Vlad şi prof. dr. Al. Moisiu, *Samuil Micu Clain — teologul. Viaţa, opera şi concepţia lui teologică*, Sibiu, 1957, p. 77.

24 Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Uniatismul din Transilvania*..., p. 113.

25 *Idem*, p. 114.

26 Prof. dr. N. Mladin..., *op. cit.*, p. 12.

27 *Ibidem.*

28 *Idem*, p. 89.

29 *Idem*, p. 90.

30 *Idem*, p. 91—92.

în acest sens îl aduce exemplu pe papa Virgiliu care a crezut că, părinţii adunaţi la Sinodul V ecumenic (553), „fără de dînsul nu vor cuteza nimic a face". Sinodul a avut, totuşi, loc, de aceea papa Virgiliu „văzînd că nimica nu poate face cu împotrivirea, au socotit mai bine să asculte de Biserică, afară de care mîntuire nu este".[31] Prin aceasta autorul subliniază, evident, principiul sobornicităţii în Biserică, pe care nu îl poate călca papa şi de aceea „fără temeiu învaţă ceice zic că pe papa nici soborul, fără numai Dumnezeu îl poate judeca".

În privinţa învăţăturii Samuil Micu arată că nu hotărîrile papei sînt decisive, ci conformitatea cu învăţătura cea sfîntă, a Bisericii, şi în acest sens aduce argument cuvintele Sfîntului Vasile cel Mare care spunea despre patriarhul Romei că „de nu umblă după învăţătura cea sfîntă, la împărtăşirea mea nu-l pot primi".[32]

Samuil Micu Clain condamnă şi puterea politică a papei. Apostolii „nu au avut altă putere fără numai puterea duhovnicească". Episcopii cei dintru început „nu poftesc domnia asemenea stăpînitorilor lumeşti". Ei cu „trebile lucrurilor lumeşti nu să cuprind." [33]

Prin urmare, la fel ca şi Petru Maior, Samuil Micu Clain combate teza papală despre primat, căci „Biserica niciodată cu acea putere nu l-au ţinut, care lucru destul de clar se vede din soborul cinci a toată lumea, în care împotriva voii papii s-au judecat şi soborul nu a greşit". Dacă hotărîrea Sinodului V ecumenic nu a fost greşită, urmează că învăţătura despre primatul papal este greşită şi la acestea „linguşitorii papei nu au ce să zică".[34]

Cel de-al treilea corifeu al Şcolii Ardelene este *Gheorghe Şincai*.[35] Acesta militează pentru aceleaşi idei ca şi Samuil Micu şi Petru Maior şi împărtăşeşte aceeaşi soartă de victimă a Blajului greco-catolic. Între numeroasele opere ştiinţifice ale sale, principala operă a vieţii lui Şincai, la care a lucrat aproape 40 de ani, este „Hronica" în trei volume şi colecţia de documente care i-a stat la bază. Această lucrare a încercat să o publice încă din viaţă, dar a fost împiedicat de episcopul catolicizat Ioan Bob.

Refuzul publicării era determinat de faptul că *Şincai vede începutul dezbinării între Biserica de Răsărit şi cea de Apus, în „pofta de supremaţie" a papei.* Împăratul Bizanţului, Foca, pentru a nu fi anatematizat de patriarhul de Constantinopol, a căutat să obţină sprijinul patriarhului Romei, dîndu-i titlul de *patriarh ecumenic* „care titlu l-au şi ţinut patriarhii Romei pînă în ziua cînd scriu acestea. Batîr de nu l-ar fi ţinut! Pentru că *titlul acesta a stricat dragostea între răsăriteni şi apuseni*".[36]

Despre puterea papală Şincai notează: „Dumnezeu cel de sus prin Isabela şi prin felul ei a început a bate pe românii din Ardeal, pe care îi mîncase papa de la Roma mai înainte, că nu s-au plecat lui ca să-i fie dobitoace şi nu oi sufleteşti... Că fieşce episcop numai atîta putere are, cîtă i-a dat Domnul nostru Iisus Hristos, nu cîtă i-a dat împăratul Foca, Carol cel Mare, Mohamed II sau Bonaparte acuma. Aceasta este credinţa cea adevărată".[37]

---

31 *Idem*, p. 93—94.

32 *Idem*, p. 95—96.

33 *Idem*, p. 99.

34 *Idem*, p. 97.

35 Gheorghe Şincai s-a născut la 1754 la Rîpcea de Cîmpie, jud. Turda, din părinţi plecaţi din Şinca Veche a Făgăraşului. Şcoala şi-a făcut-o la Sabed, Somşud, Tg. Mureş, Cluj, Bistriţa şi în cele din urmă la Blaj. Din 1774 a studiat la Roma. Între 1779—1780 a studiat dreptul şi pedagogia la Viena. Din 1782 funcţionează la Blaj ca director al şcolilor unite din tot Ardealul. În 1794 este dat afară, se stabileşte la Tega. Apoi în 1803 pleacă la Buda. În 1811 se reîntoarce în ţară pentru a cere să i se publice „Hronica". Este refuzat, se retrage în satul Sinea în Nordul Ungariei, unde moare la 2 noiembrie 1816. (Pr. prof. D. Stăniloae, *Uniatismul*..., p. 119—123).

36 Pr. prof. D. Stăniloae, *Uniatismul*... p. 124.

37 *Ibidem*.

Despre unirea ortodocşilor cu Roma, Şincai precizează că *prin acest act românii „nu şi-au lăsat legea şi obiceiurile cele mai dinainte,* ci numai aşa s-au supus Bisericii Romei ca să ţie pre papa cel mai întîiul între patriarhi şi să nu hulească pe latini şi obiceiurile lor, cum au făcut şi cei din Ardeal românii cînd s-au unit. Iară ruşii din Polonia şi Ungaria nu bine au lucrat cînd au adăugat în simbolul credinţei cuvintele „şi din Fiiul", căci legea şi obiceiul cel vechiu au trebuit ţinut. Aşa ar fi fost unirea adevărată, că apusenii să ţie obiceiurile sale şi răsăritenii iarăşi ale sale şi unii pre alţii să nu se hulească".[38]

După cum se vede, Şincai susţine punctul de vedere curat ortodox, prin care papei de la Roma i se recunoaşte numai un primat de onoare şi nu unul de jurisdicţie, născut din vreun oarecare drept petrin.

Pentru a arăta cît a fost de nedreaptă unirea cu Roma, Şincai reproduce un text din lucrarea istorică a lui Mihai Cserei: „Mai multe încă au făcut papistaşii din Ardeal, că iesuviţii pre ascuns atîta au îmblat pre lîngă Athanasie vlădicul cel românesc pînă l-au înşelat, de şi el şi preoţii cei rumâneşti din Ardeal s-au unit cu papistaşii, făgăduind vlădicului multă cinste şi meregere înainte, iar preoţilor că se vor mîntui de iobăgie".[39]

Cît despre infailibilitatea şi înţelepciunea papală, părerea lui Şincai reiese din textul în care vorbeşte despre bula papii Clement XI (1721): „multe bule patriarhiceşti am cetit în viaţa mea, dară bulă încîlcită şi fără de înţeles ca aceasta n-am cetit; doară Dumnezeu au tulburat mintea celui ce o au scris, pentru că n-au fost spre binele şi folosul, ci spre răul şi stricarea românilor din Ardeal".[40]

Felul în care înţelege Şincai uniaţia reiese foarte clar din următoarele: „unirea n-au stat nici stă din alta fără numai să nu clevetim pre cei ce se ţin de Biserica Romei, pentru obiceiurile lor, iară noi românii să ţinem obiceiurile Besericii răsăritului şi latinii încă să nu ne clevetească pe noi". Prin urmare uniaţia n-a produs nici o schimbare de natură dogmatică în Biserica românească ortodoxă, de aceea el mai notează: *„şi acuma se află nebuni ca aceia care gîndesc că greco-catolicii, pentru că se numesc uniţi, trebuie să fie supuşi romano-catolicilor;* ci înţelegerea arată că a fi supus cuiva atîta însemnează cît a fi lui asemenea".[41]

Din toate acestea reiese evident că Şincai şi-a dat seama de urmările nefaste ale actului uniaţiei din 1698—1701 pe care el o înţelegea numai în sensul de a nu „huli" pe „latini", dar păstrîndu-ne „obiceiurile Bisericii Răsăritului". El osîndeşte uneltirile iezuiţilor şi ale Curţii din Viena de a atrage pe românii transilvăneni la unire cu Biserica Romei şi deplînge încetarea Mitropoliei române a Bălgradului. În toată expunerea sa asupra actului uniaţiei, el s-a dovedit ca un istoric obiectiv, aducînd chiar mărturii ale istoricilor calvini, numai pentru a scoate în evidenţă adevărul istoric.

*
* *

Momentul Şcolii Ardelene în istoria culturii româneşti este un moment-cheie. Şcoala Ardeleană a însemnat pentru întreg poporul român o redeşteptare naţională, o reînnoire spirituală, o reîntoarcere în cultura europeană, afirmînd puternic lupta pentru cele trei probleme majore ale neamului nostru: originea romană a limbii şi a poporului român, continuitatea sa neîntreruptă pe pămîntul pe care trăim şi unitatea de neam, de limbă şi de credinţă strămoşească a românilor de pretutindeni.

Avînd în vedere această însemnătate deosebită, ne apare, firesc, întrebarea: care a fost spiritul care a declanşat această mişcare culturală?

Motivul lucrării de faţă stă în această întrebare şi răspunsul a fost dat deja. Se impun doar următoarele concluzii:

1. Învăţătura despre primatul papal este dogma principală care susţine unirea şi integrarea greco-catolicilor în Biserica Romano-Catolică.

---

38 Pr prof. M. Păcurariu, *150 de ani de la moartea lui Gheorghe Şincai,* BOR, 1967, nr. 1—2, p. 110.

39 *Idem,* p. 111.

40 *Idem,* p. 113.

41 *Idem,* p. 112.

2. Corifeii Şcolii Ardelene s-au opus vehement primatului papal, prin care s-a încercat catolicizarea forţată a românilor uniţi cu Roma şi prin aceasta deznaţionalizarea lor.

3. Tendinţa aceasta rezultă clar şi din planul de maghiarizare din anul 1909, pus în aplicare de statul maghiar, în care se prevedea maghiarizarea românilor uniţi cu Roma prin integrarea Bisericii unite române în cadrul Bisericii Romano-Catolice.[42]

4. Faptul că ierarhii Bisericii Blajului, unite cu Roma, au persecutat reprezentanţii de seamă ai Şcolii Ardelene din sînul ei constituie o dovadă că în concepţia reprezentanţilor Şcolii Ardelene domina spiritualitatea creştinătăţii răsăritene şi autentic româneşti.

5. Trebuie să recunoaştem că unirea cu Roma a facilitat doar obţinerea unor drepturi materiale care au dat posibilitatea intelectualilor români să cunoască istoria şi originea latină a poporului român, care a deschis drumul spre emancipare naţională şi culturală.

6. În final, afirmăm cu tărie că Şcoala Ardeleană nu este produsul spiritului greco-catolic, ci este produsul spiritului românesc — care a luat contact cu iluminismul european —, la baza căruia stă învăţătura Bisericii strămoşeşti.

În ultimul timp s-au auzit numeroase voci care, făcînd apologia uniatismului din Transilvania, aduc ca argument în favoarea acestuia, promovarea spiritului cultural românesc prin Şcoala Ardeleană. Ne surprinde o astfel de motivaţie cu totul străină realităţii, asumînd — fără nici un temei —, pe seama uniatismului din Transilvania, momentul cultural al Şcolii Ardelene.

Drd. *Irimie Marga*

---

42 Faptul acesta nu s-a împlinit în timpul stăpînirii maghiare datorită spiritului naţional românesc viu, pînă la 1918, dar care s-a realizat ulterior prin Concordatul dintre statul naţional român şi Vatican, din 1929, încheiat împotriva voinţei credincioşilor uniţi cu Roma şi cu încălcarea legilor statului român din acea vreme, a Constituţiei (1923) şi a Legii Cultelor (1928) *(Transilvania, ultima prigoană maghiară*, Roma, 1980, cap. Un atentat premeditat la fiinţa naţională românească din Transilvania, p. 154 u.).

Din Sfinții Părinți

SF. SIMEON NOUL TEOLOG, DESPRE IUBIREA CREȘTINĂ, CATEHEZA I*

Despre iubirea agapică. Și care sînt căile și faptele bărbaților duhovnicești. Și fericire a celor care au această iubire în inimă.

Fraților și părinților, vreu să grăiesc vouă cele ce contribuie la folosul sufletului și mă rușinez — martor mi-e Hristos, Adevărul — de iubirea voastră cunoscînd a mea nevrednicie. Pentru aceasta aș fi vrut să tac pururea, cum știe Domnul, și, în genere, și nici măcar să-mi înalț capul și să văd față de om, ca unul pe care conștiința lui îl osîndește pentru că cu totul cu nevrednicie am fost rînduit să stau înaintea voastră, a tuturor, ca unul ce cunoaște calea, eu care nu cunosc nici măcar cele ce se află la picioare și nici măcar nu m-am atins încă de calea care duce la Dumnezeu. Prin urmare întristare nu mică mă cuprinde pentru faptul că eu, smeritul am fost preferat să vă călăuzesc pe voi, cei preacinstiți, pe care mai degrabă eu însumi trebuia să vă am călăuzitori, ca unul ce sînt cel din urmă dintre toți și ca ani și ca vîrstă și nu am încă cuvîntul făptuitor și care are mărturie din viața mea proprie spre a vă îndemna și a vă aduce aminte cele privitoare la legile și voia lui Dumnezeu pentru că încă și despre cele de care vreau să vorbesc știu că n-am pus încă în lucrare nimic. Știu însă, întocmai, că Domnul și Dumnezeul nostru fericește nu pe cel ce vorbește numai, ci pe cel ce, înainte de a vorbi, și face (ceea ce vorbește) căci zice: „Fericit cel ce face și învață; acesta se va chema mare în Împărăția cerurilor" (Mt. 5, 19). Căci ascultînd un asemenea învățător ucenicii devin rîvnitori să-l imite și primesc folosul nu atît din cuvintele aceluia, cît sînt stîrniți (incitați) și siliți să facă aceleași lucruri de către faptele lui cele bune, lucru care nu știu să se afle întru mine, căci n-am conștiința nici unui lucru bun în mine însumi. Ci mă rog și vă îndemn pe voi toți, iubiții mei frați, să nu vă uitați la viața mea împrăștiată, ci la poruncile Domnului și la învățăturile Sfinților noștri Părinți; căci acei luminători n-au scris nimic pe care mai întîi să nu-l fi făcut și făcîndu-l să nu fi izbîndit în făptuirea lui.

Așadar, să ne fie comună o singură cale: poruncile lui Hristos, care ne duc la cer și la Dumnezeu. Căci chiar dacă Cuvîntul (Scripturii) ne înfățișează căi diferite, dar aceasta se zice că se scindează în căi multe negreșit nu după firea aceluia, ci după puterea și scopul fiecăruia. Căci începînd de la lucruri și fapte multe și diferite, plecînd adică fiecare ca din niște locuri și cetăți multe și diferite, ne grăbim să ajungem la un singur sălaș: Împărăția cerurilor. Iar prin faptele și căile bărbaților după Dumnezeu trebuie înțelese virtuțile duhovnicești întru

---

* Traducere după: Symeon le Nouveau Théologien, *Cathéchèses* (1—5), Introduction, texte critique et notes, par Mgr. Basile Krivocheine („Sources chrétiennes" nr. 96), Cerf, Paris, 1965, p. 222—238). Este vorba de textul cuvîntării prin care Sf. Simeon și-a început, la vîrsta de 30 de ani, slujirea sa de egumen al mănăstirii constantinopolitane Sf. Mamas și prin care și-a inaugurat programul său de înnoire duhovnicească a vieții bisericești a epocii sale. În mod semnificativ aceasta începe printr-un înflăcărat elogiu al Iubirii, piscul și suma tuturor virtuților (cf. pe larg în introducerea noastră generală la traducerea ciclului „Catehezelor" simeoniene din „Mitropolia Ardealului" nr. 6/1989).

care cei ce au început să meargă trebuie să alerge spre un singur scop și anume ca pornind din ținuturi și locuri diferite să ajungă precum s-a zis, împreună la o singură cetate: Împărăția cerurilor și să se învrednicească să împărățească împreună cu Hristos, devenind supuși ai unui singur Împărat: Dumnezeu Tatăl. Aici, deci, înțelege prin unica cetate — și nu mai multe — sfînta și nedespărțita treime a virtuților (credința, nădejdea și iubirea) sau mai degrabă, pe cea dintîi dintre ele, chiar dacă ea este numită ultima, ca una ce este sfîrșitul tuturor celor bune și este mai mare decît toate, adică Iubirea, din care și întru care se întemeiază toată credința (Ef. 3, 17; Col. 1, 23) și se zidește nădejdea, și fără de care nu s-a constituit și nu se va constitui în genere nimic din cele ce sînt. Multe sînt numele ei, multe faptele ei, mai multe semnele ei distinctive, și încă mai multe însușirile ei dumnezeiești, dar firea ei este una și în toate privințele deopotrivă de negrăit pentru toți, îngeri și oameni, și chiar pentru o altă creație care ar fi necunoscută nouă. Neînțeleasă în ce privește rațiunea (ființării ei), neapropiată în slavă, nepătrunsă în planurile ei, veșnică pentru că este fără-de-început, neteoretizabilă pentru că este gîndită dar nu este înțeleasă (cuprinsă). Multe sînt frumusețile acestui sfînt și nefăcut-de-mînă Sion, pe care cel ce a început să le vadă nu se mai veselește de priveliștile sensibile, nu se mai atașează de slava lumii acesteia.

Îngăduiți-mi pentru început să mă întrețin puțin cu ea, să-i grăiesc și să-i consacru dorul meu, pe cît îl am. Pentru că, iubiții mei părinți și frați, de îndată ce mi-am adus aminte de frumusețea iubirii celei fără de prihană deodată lumina ei s-a și aflat în inima mea și m-a răpit cu dulceața ei, am pierdut simțirile lucrurilor din afară ajungînd cu totul afară din această viața și am uitat aproape lucrurile pe care să le fac. Dar iată iarăși, nu știu cum, ea s-a depărtat de mine și m-a lăsat să-mi plîng neputința mea.

O, atotdorită iubire (agape), fericit cel ce te-a îmbrățișat pe tine, pentru că niciodată nu va mai pofti să îmbrățișeze în chip pătimaș o frumusețe pămîntească.

Fericit cel înlănțuit de tine de o dragoste (eros) dumnezeiască, căci acela va tăgădui lumea întreagă și apropiindu-se de orice om nicidecum nu se va întina.

Fericit cel ce a sărutat frumusețile tale și s-a desfătat de ele cu un dor infinit, căci se va sfinți sufletește de apa și sîngele care preacurat iese din tine (In. 19, 34).

Fericit cel ce te-a îmbrățișat cu dorință pentru că se va schimba duhovnicește cu schimbarea cea bună și se va veseli sufletește, căci tu ești bucuria cea negrăită.

Fericit cel ce te-a dobîndit căci acela va socoti drept nimic toate comorile lumii, pentru că tu ești cu adevărat bogăția cea nedeșertată.

Fericit, însă, și de trei ori fericit, și cel pe care tu l-ai luat la tine, căci lipsit de slava văzută, va fi mai slăvit decît toți cei slăviți și mai cinstiți și mai venerat decît toți cei cinstiți.

Lăudat cel ce te urmărește, mai lăudat cel ce te-a găsit și mai fericit cel ce a fost iubit de tine, cel ce a fost primit și a intrat la tine, cel ce a fost învățat de tine, cel ce a locuit întru tine, cel ce a fost hrănit prin tine cu hrana care este Hristos Cel nemuritor, Hristos Dumnezeul nostru.

O, iubire dumnezeiască, unde Îl ții pe Hristos? Unde îl ascunzi pe El? De ce l-ai luat pe Mîntuitorul lumii și te-ai depărtat de la noi? Deschide-ne și nouă nevrednicilor ușa ta cea mică ca și noi să vedem pe Hristos, Cel ce a pătimit pentru noi, și să credem că prin milostivirea Lui nu vom mai muri odată ce L-am văzut. Deschide-te nouă, cea care te-ai făcut Lui ușă la arătarea Lui în trup, care ai silit îndurările cele bogate și nesilite ale Stăpînului nostru să poarte păcatele și bolile tuturor și nu ne respinge pe noi zicînd: „Nu vă cunosc pe voi" (Mt. 25, 12). Fii cu noi, ca să ne cunoști, căci sîntem necunoscuți ție.

Sălășluiește întru noi ca, pentru tine venind Domnul, să ne cerceteze și pe noi cei smeriți întîmpinat fiind înainte de tine — căci, noi sîntem cu totul nevrednici — ca El să rămînă puțin timp vorbind cu tine și așa să ne primească și pe noi cei păcătoși să cădem la preacuratele Lui picioare, iar tu să grăiești cu

El lucruri bune despre noi şi să mijloceşti să ne ierte nouă datoria greşelilor ca să ne învrednicim prin tine a sluji din nou Lui, Stăpînului, şi să fim purtaţi de grijă şi hrăniţi de către El; căci faptul de a nu avea nici o datorie dar a pieri de foame şi sărăcie este cu puţin chiar acelaşi lucru ca o pedeapsă şi osîndă.

Să ne facem îngăduiţi (iertaţi) de tine, sfîntă iubire, şi prin tine să ajungem la desfătarea celor bune ale Stăpînului nostru, a căror dulceaţă nimeni nu o va gusta decît prin tine. Căci cine nu te-a iubit cum se cade şi n-a fost iubit de tine cum trebuie, aleargă poate, dar n-a apucat încă, iar tot cel ce aleargă se află încă în îndoială înainte de a sfîrşi alergarea. Dar cel ce te-a apucat pe tine sau a fost apucat de tine este negreşit sigur, pentru că tu eşti sfîrşitul Legii (Rom. 10, 4), tu care mă încercuieşti, care mă înflăcărezi şi mă aprinzi chiar dintr-o inimă chinuită de dor nesfîrşit după Dumnezeu şi după fraţii şi părinţii mei. Căci tu eşti învăţătorul profeţilor, tovarăşul de drum al Apostolilor, puterea Mucenicilor, însuflarea Părinţilor şi Dascălilor (Bisericii) desăvîrşirea tuturor Sfinţilor şi prohirisirea mea acum la slujirea de faţă (— de egumen şi preot al mănăstirii Sf. Mamas; n.tr.).

Dar iertaţi-mă, fraţilor, că m-am depărtat puţin de la tema catehezei, însă dorul iubirii a făcut aceasta. Căci mi-am adus aminte de ea şi „s-a veselit inima mea" (Ps. 15, 9; 72, 21), după cum zice dumnezeiescul David şi m-am întors spre un imn al minunilor ei. Aşadar, rog şi iubirea voastră să o urmaţi pe cît vă stă în putere şi alergînd cu credinţă, să o apucaţi şi să nu fiţi înşelaţi nicidecum în nădejdile voastre. Căci toată osîrdia şi toată nevoinţa cu multe osteneli care nu ajunge la iubire în duh umilit (Ps. 50, 19) este zadarnică şi n-ajunge la nimic folositor. Căci în nici o altă virtute sau plinire a unei porunci a Domnului nu poate fi cunoscut cineva ca ucenic al Domnului, căci El zice: „În aceasta vor cunoaşte toţi că sînteţi ucenici ai Mei, dacă vă iubiţi unii pe alţii" (In. 13, 35). Căci pentru ea s-a făcut Cuvîntul trup şi s-a sălăşluit între noi (In. 1, 14), pentru ea făcîndu-Se om a răbdat de bună voie Patimile cele făcătoare-de-viaţă ca pe făptura Lui cea plăsmuită de el, adică pe om, să o elibereze din legăturile iadului şi luîndu-o pe umeri să o înalţe la ceruri. Pentru ea au alergat Apostolii acea alergare fără odihnă şi pescuind în toată lumea locuită cu cîrligul şi năvodul cuvîntării, au scos-o din adîncul idolatriei şi au mîntuit-o scoţînd-o la limanul Împărăţiei cerurilor. Pentru ea Mucenicii şi-au vărsat sîngele lor ca să nu piardă pe Hristos. Pentru ea de-Dumnezeu-purtătorii noştri Părinţi şi Dascăli ecumenici (ai Bisericii) şi-au pus cu osîrdie sufletele lor pentru Biserica cea sobornicească şi apostolească, iar noi, netrebnicii, am venit ca întîi-stătător la conducerea voastră, a preacinstiţilor voştri părinţi şi fraţi, ca, imitîndu-i după putinţă întru toate pe aceia, toate să suferim şi să le răbdăm pentru voi şi să le săvîrşim spre zidirea şi folosul vostru, ca să vă înfăţişăm jertfe desăvîrşite, arderi-de-tot cuvîntătoare (Rom. 12, 1) la masa Domnului. Căci voi sînteţi copiii lui Dumnezeu pe care mi i-a dat ca pe nişte prunci Dumnezeu (Evr. 2, 13), voi sînteţi măruntaiele mele (Filimon 12), ochii mei. Voi sînteţi, vorbind apostoleşte, lauda mea (II Cor. 1, 14) şi pecetea învăţăturii mele (I Cor. 9, 2).

Să rîvnim, deci, iubiţii mei fraţi întru Hristos, să slujim, după cum slujim prin toate cele aşa şi prin iubirea unii faţă de alţii, pe Dumnezeu şi pe cel pe care l-aţi ales să-l aveţi în chip de părinte duhovnicesc — chiar dacă sînt foarte departe de această vrednicie — ca Dumnezeu să se bucure de înţelegerea şi desăvîrşirea voastră şi să mă bucur şi eu smeritul văzînd aflată pururea în tensiune spre mai bine înaintea vieţii voastre celei după Dumnezeu în credinţă în curăţie (I Tim. 4, 13), în frică de Dumnezeu, în evlavie, în străpungere şi lacrimi, prin care omul lăuntric se curăţă şi se umple de lumină dumnezeiască şi devine întreg al Duhului Sfînt în duh umilit şi înfrînt şi în cuget plecat, iar bucuria mea să fie spre bine-cuvîntarea Voastră şi adaos de viaţă nestricată şi fericită în Hristos Iisus Domnul nostru Căruia fie slava în veci. Amin.

Traducere de
Diac. asist. *Ioan I. Ică*

CUVIOSUL SILUAN ATONITUL
(1866—1938)

ÎNSEMNĂRI DUHOVNICEȘTI*

VI. DESPRE VOIA LUI DUMNEZEU ȘI LIBERTATEA OMULUI ÎN DUMNEZEU

Mare bine este a te lăsa sau preda voii lui Dumnezeu. Atunci doar Domnul singur este în suflet; nu mai intră în el alte gînduri. Rugăciunea devine *curată* și inima simte iubirea lui Dumnezeu chiar dacă trupul ar fi suferind.

Cînd un suflet s-a predat cu totul voii lui Dumnezeu, Domnul Însuși începe să-l călăuzească. Atunci sufletul este învățat direct de Dumnezeu, în vreme ce înainte era învățat de dascăli și de Scriptură. Dar rareori se întîmplă ca Stăpînul sufletului să fie Domnul Însuși și ca El să-l învețe prin harul Duhului Sfînt. Puțini la număr sînt cei ce au experiența Lui: numai cei ce viețuiesc după voia lui Dumnezeu.

Omul mîndru nu vrea să viețuiască după voia lui Dumnezeu căci îi place să se conducă el însuși. Nu înțelege că omul nu se poate conduce el însuși numai prin rațiunea lui, fără Dumnezeu. Și eu, cînd trăiam în lume și nu cunoșteam încă pe Domnul și Duhul Lui Cel Sfînt, nu știam cît de mult ne iubește Domnul și mă încredeam în mintea mea proprie. Dar atunci cînd, prin Duhul Sfînt, am cunoscut pe Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, atunci sufletul meu s-a predat lui Dumnezeu. Și de atunci, primesc toate încercările care vin asupra mea și zic: „Domnul mă vede, de ce să mă tem?“ Dar înainte nu puteam trăi așa.

*

Pentru cel ce se predă voii lui Dumnezeu, este mult mai ușor să trăiască pentru că, chiar fiind în boală, în sărăcie și în prigoană, el gîndește: „Asta i-a plăcut lui Dumnezeu; iar eu trebuie să îndur aceasta pentru păcatele mele“.

Mulți ani, iată, am suferit de dureri de cap și mi-e greu să le îndur dar aceasta îmi face bine căci prin boală sufletul devine smerit. Sufletul meu are o arzătoare dorință de a se ruga și priveghea, dar boala mă împiedică, căci trupul bolnav are nevoie de liniște și odihnă. Am rugat mult pe Domnul să mă vindece, dar El n-a auzit rugăciunea mea. E semn că aceasta nu mi-ar fi de folos.

Dar iată ce mi s-a întîmplat altă dată cînd Domnul m-a ascultat repede și m-a izbăvit. Într-o zi de sărbătoare se servea pește la trapeză. Mîncînd am înghițit un os de pește care a rămas prins în gîtlejul meu. Am chemat pe Sfîntul Pantelimon cerîndu-i să mă vindece pentru că medicii nu puteau extrage un os din piept. Și în clipa în care am rostit cuvîntul: „vindecă-mă“, am primit în sufletul meu răspunsul. „Ieși din trapeză, respiră adînc și osul va ieși cu sînge“. Am făcut așa: am ieșit, am respirat adînc, am tușit și un mare os de pește a țîșnit cu sînge. Și am înțeles că dacă Domnul nu mă vindecă de durerile mele de cap, înseamnă că-mi e de folos să sufăr astfel.

*

---

* Arhim. Sophrony, *Startes Silouane. Moine du Mont Athos. Vie-Doctrine-Ecrits*, Paris, 1973, p. 308—322.

Lucrul cel mai prețios pe lume e de a cunoaște pe Dumnezeu și de a sesiza, cel puțin în parte, voia Lui.

Sufletul care a cunoscut pe Dumnezeu trebuie, în toate, să se predea voii lui Dumnezeu și să trăiască înaintea Lui în frică și în iubire: în iubire, căci Domnul este Iubire; în frică, căci trebuie vegheat să nu supărăm pe Dumnezeu prin vreun gînd rău.

O, Doamne, fă ca ținuți de harul Sfîntului Duh, să viețuim după Sfînta Ta voie.

Cînd harul e cu noi, el întărește mintea noastră; dar cînd îl pierdem atunci se descopere slăbiciunea noastră. Vedem că, fără Dumnezeu, nu ajungem să avem nici măcar un singur gînd bun.

Dumnezeule milostive, Tu știi slăbiciunea noastră. Te rog: dă-mi duh umilit, căci în milostivirea Ta, Tu dai sufletului smerit puterea de a viețui după voia Ta. Tu-i descoperi toate tainele Tale; Tu îi dai să Te cunoască și să înțeleagă cu ce fel de iubire nesfîrșită ne iubești.

*

Cum să știm dacă viețuim după voia lui Dumnezeu?

Iată un semn: dacă lipsa unui lucru te întristează înseamnă că nu te-ai predat în întregime voii lui Dumnezeu, chiar dacă ai, poate, impresia că viețuiești după voia Lui.

Cel ce viețuiește după voia lui Dumnezeu nu se îngrijește de nimic. Și dacă are nevoie de ceva, se încredințează pe sine însuși și acest lucru lui Dumnezeu; și dacă nu dobîndește lucrul de care are nevoie, rămîne, cu toate acestea, liniștit, ca și cum l-ar avea.

Omul care s-a predat voii lui Dumnezeu nu se teme de nimic: nici de furtună, nici de tîlhari, *de nimic*. Și orice i se întîmplă, își spune: „Așa i-a plăcut lui Dumnezeu". Dacă e bolnav, se gîndește: „E semnul că această boală mi-e necesară; dacă nu, Dumnezeu nu mi-ar fi trimis-o".

Așa se păstrează și păzește pacea în suflet și în trup.

*

Cel ce-și face griji pentru sine însuși nu se poate preda voii lui Dumnezeu astfel ca sufletul lui să-și găsească pacea în Dumnezeu. Dar sufletul smerit se predă voii lui Dumnezeu și trăiește înaintea Lui cu frică și iubire: cu frică, ca să nu ofenseze cu nimic pe Dumnezeu; cu iubire, căci știe cît de mult ne iubește Domnul.

*

Lucrul cel mai bun este a ne preda voii lui Dumnezeu și a îndura încercările cu nădejde. Domnul, văzînd chinul nostru, nu ne va împovăra niciodată peste puterile noastre. Dacă suferințele noastre ne par prea grele, e semn că nu ne-am predat încă voii lui Dumnezeu.

Sufletul care s-a predat pe sine întru totul voii lui Dumnezeu își găsește odihna în El, căci știe din experiență și din Sfînta Scriptură că Domnul ne iubește și veghează asupra sufletelor noastre, făcînd să reînvie totul în pace și iubire.

Cel ce s-a predat voii lui Dumnezeu nu se întristează de nimic, chiar dacă ar fi bolnav și prigonit. Sufletul știe că Domnul poartă grijă de noi cu dragoste. Duhul Sfînt dă mărturie lui Dumnezeu și sufletul îl cunoaște. Dar cei mîndri și neascultători nu vor să se predea voii lui Dumnezeu, căci le place să-și facă voia lor proprie, ceea ce este foarte primejdios pentru suflet. Căci zice Ava Pimen: „Voia omului este zid de aramă între noi și Dumnezeu, împiedicîndu-ne să ne apropiem de El și să vedem milostivirea Lui".

*

Întotdeauna trebuie să cerem Domnului pacea sufletului ca să putem împlini mai ușor poruncile Domnului, căci Domnul iubește pe cei ce se străduiesc să facă voia Lui și, astfel, ei află mare pace în Dumnezeu.

Cel ce face voia lui Dumnezeu e mulțumit de toate pentru că harul Domnului îl face bucuros. Dar cel ce e nemulțumit de soarta lui, care se plînge de boala lui sau de cel ce l-a supărat, acela să înțeleagă bine că se află într-un duh de mîndrie care i-a luat recunoștința față de Dumnezeu.

Chiar dacă e așa, nu-ți pierde curajul, ci străduiește-te să-ți pui toată nădejdea ta în Dumnezeu și cere-I un duh umilit și smerit. Duhul Sfînt se va apropia de tine, vei începe să-L iubești și-ți vei găsi odihna.

Sufletul smerit își aduce mereu aminte de Dumnezeu și gîndește: „Dumnezeu m-a făcut, a pătimit pentru Mine, mi-a iertat păcatele și mă mîngîie, mă hrănește și poartă de grijă de mine. De ce să-mi mai fac, deci, griji sau de ce să mă tem, chiar dacă m-ar amenința moartea?

*

Domnul luminează tot sufletul care se predă voii lui Dumnezeu, căci El a zis: „Cheamă-Mă în ziua necazului și te voi izbăvi și tu Mă vei preamări" (Ps. 49, 16).

Tot sufletul tulburat de ceva trebuie să întrebe pe Domnul și Domnul îl va lumina. Și aceasta mai cu seamă în nenorocire și tulburare. Dacă nu trebuie întrebat părintele duhovnicesc, căci acest lucru e mai smerit.

*

În bunătatea Lui Domnul îl face pe om să înțeleagă că trebuie să îndure încercările cu recunoștință. În toată viața mea n-am murmurat o singură dată din pricina suferinței mele, ci am primit totul din mîinile lui Dumnezeu ca pe un leac mîntuitor. Am mulțumit întotdeauna lui Dumnezeu și de aceea, Dumnezeu mi-a dat să îndur cu ușurință toate necazurile.

*

Toți oamenii de pe pămînt întîlnesc în chip inevitabil suferința. Și, deși suferințele pe care mi le trimite Domnul nu sînt mari, ele par de neîndurat oamenilor și îi strivesc. Aceasta vine din faptul că nu vor să-și smerească sufletul nici să se predea voii lui Dumnezeu.

Dar pe cei ce s-au predat voii lui Dumnezeu Domnul Însuși îi conduce prin harul Său; ei îndură totul cu curaj prin iubirea lui Dumnezeu pe Care-L iubesc și împreună cu Care vor fi veșnic preamăriți.

*

Pe pămînt nimeni nu poate scăpa de suferință, dar cel ce s-a predat voii lui Dumnezeu o îndură cu ușurință. El vede suferințele dar nădăjduiește în Dumnezeu și suferințele trec.

Cînd Maica Domnului stătea la picioarele Crucii, suferința ei era *necuprins de mare* pentru că ea iubea pe Fiul Ei mai mult decît se poate închipui. Și știm că, cu cît mai mult iubești pe cineva, cu atît mai mare e suferința. Ca făptură omenească, Maica Domnului n-ar fi putut îndura durerea ei, dar ea s-a predat voii lui Dumnezeu și Duhul Sfînt a întărit-o și i-a dat puterea să îndure această suferință.

Și mai apoi, după Înălțarea Domnului, a devenit pentru tot poporul lui Dumnezeu o mare mîngîiere în necazuri.

*

Domnul a dat pe pămînt pe Duhul Sfînt și cel în care Acesta trăiește simte că poartă în el Raiul.

Vei zice poate: „De ce nu am un asemenea har?" Pentru că nu te-ai predat voii lui Dumnezeu, ci trăiești după bunul tău plac.

Privește pe cel ce-și iubește voia proprie; n-are niciodată pace în suflet, e mereu nesatisfăcut și nemulțumit. Dar cel ce s-a predat cu totul voii lui Dumnezeu primește darul *rugăciunii curate*.

Așa s-a predat lui Dumnezeu Prea Sfînta Fecioară: „Iată roaba Ta. Fie mie după cuvîntul tău!". Dacă am spune și noi la fel: „Iată, robul tău! Fie voia Ta!" cuvintele Domnului scrise de Duhul Sfînt în Evanghelie ar rămîne în sufletele noastre și lumea întreagă s-ar umple de iubirea lui Dumnezeu. Cît de minunată ar fi întreaga viață pe pămînt. Dar, deși cuvintele Domnului se aud în întreaga lume de atîtea veacuri, oamenii nu le înțeleg, și nu vor să le primească. Dar cel ce viețuiește după voia lui Dumnezeu va fi preamărit în Cer și pe pămînt.

*

Cel ce s-a predat voii lui Dumnezeu nu e ocupat decît de Dumnezeu. Harul dumnezeiesc îl ajută să rămînă neîncetat în rugăciune chiar dacă lucrează sau

vorbeşte, sufletul lui este în Dumnezeu, şi pentru că s-a predat voii lui Dumnezeu, Domnul veghează cu purtare de grijă asupra lui.

*

O legendă povesteşte că, în drum spre Egipt, Sfînta Familie a întîlnit un tîlhar şi că acesta nu i-a făcut nici un rău, ci, văzînd Pruncul, a spus că dacă Dumnezeu s-ar fi întrupat n-ar fi mai frumos decît Pruncul acesta; şi i-a lăsat în pace.

Este uimitor faptul că un tîlhar care, de obicei, ca o fiară sălbatică, nu cruţă pe nimeni, nu s-a atins de Sfînta Familie. La vederea Pruncului şi a blîndei Sale Maici, sufletul tîlharului s-a înmuiat şi harul dumnezeiesc l-a atins.

Acelaşi lucru s-a întîmplat şi cu fiarele sălbatice care la vederea Mucenicilor sau a Sfinţilor deveneau paşnice şi nu le făceau nici un rău. Chiar şi demonii se tem de un suflet smerit şi blînd care-i învinge prin ascultare, post şi rugăciune.

Alt fapt uimitor: tîlharului i s-a făcut milă de Pruncul Hristos, dar arhiereii şi bătrînii L-au predat lui Pilat să-L răstignească. Aceasta pentru că ei nu se rugau şi nu cereau Domnului să-i lumineze asupra a ceea ce trebuiau să facă şi cum trebuiau să lucreze.

Astfel, destul de des, ocîrmuitorii, mai-marii şi ceilalţi oameni caută binele, dar nu ştiu unde este; nu ştiu că este în Dumnezeu şi că este dat de Dumnezeu.

*

Trebuie să ne rugăm întotdeauna ca Domnul să ne facă să înţelegem ce trebuie să facem, şi Domnul nu ne va lăsa să mergem pe căi greşite.

Adam n-a avut înţelepciunea să întrebe pe Domnul despre fructul pe care i l-a dat Eva, şi, astfel, a pierdut raiul.

David n-a întrebat pe Domnul: „Este bine să iau pe femeia lui Urie?" şi a căzut în păcatul uciderii şi adulterului.

La fel a fost cu toţi Sfinţii care au făcut păcate; au căzut în păcat pentru că n-au rugat pe Domnul să-i ajute şi să-i lumineze. Sf. Serafim de Sarov zicea: „Cînd vorbeam întemeindu-mă în cuvînt pe mintea mea, făceam greşeli".

Unele greşeli, însă, provin din nedesăvîrşirea noastră şi nu sînt păcate; le vedem chiar şi la Maica Domnului. Astfel, în Evanghelie se spune că atunci cînd a părăsit împreună cu Iosif, Ierusalimul, credea că Fiul ei mergea cu rudele sau cunoscuţii. Şi numai la capătul a trei zile de căutări L-au găsit în Templu vorbind cu cărturarii (Lc. 2, 44).

Numai Domnul singur ştie lucrurile, noi, însă, *oricine am fi,* trebuie pentru a scăpa de la a face greşeli, să rugăm pe Dumnezeu să ne lumineze şi să întrebăm pe părintele nostru duhovnicesc.

*

Duhul lui Dumnezeu călăuzeşte pe fiecare în chip diferit: unul se retrage în singurătatea pustiei şi stăruie în rugăciunea inimii, altul mijloceşte pentru oameni la Dumnezeu; altul are chemarea de a păstori turma lui Hristos; altuia i s-a dat să propovăduiască sau să mîngîie pe cei ce suferă; altul slujeşte pe aproapele prin munca sau averea lui. Toate acestea sînt daruri ale Duhului Sfînt date în măsuri diferite: unuia treizeci, altuia şaizeci, altuia o sută (Mc. 4, 20).

Dacă ne-am iubi unii pe alţii întru simplitatea inimii, Domnul ne-ar arăta prin Duhul Sfînt multe minuni şi ne-ar descoperi mari taine.

Dumnezeu este Iubire de nesăturat...

Mintea mea se opreşte în Dumnezeu şi mă opresc a mai scrie...

Cît de limpede e pentru mine că Domnul ne călăuzeşte. Fără El, nu putem avea nici măcar un singur gînd bun. De aceea, trebuie să ne predăm cu smerenie voii lui Dumnezeu ca Domnul să ne poată călăuzi.

*

Toţi ne chinuim pe pămînt şi căutăm libertatea, dar puţini sînt cei ce ştiu în ce constă libertatea şi unde se găseşte ea.

Şi eu doresc libertatea şi o caut ziua şi noaptea. Am înţeles că ea este la Dumnezeu şi că Dumnezeu o dă celor cu inima smerită, care s-au pocăit şi şi-au tăiat voia lor proprie înaintea Lui. Celui ce se pocăieşte, Domnul îi dă pacea

Lui şi libertatea de a-L iubi. Şi nu e nimic mai bun pe lume decît a iubi pe Dumnezeu şi pe aproapele. În aceasta îşi găseşte sufletul pacea şi bucuria.

O, popoare ale întregului pămînt, cad în genunchi înaintea voastră şi vă rog cu lacrimi în ochi: „Veniţi la Hristos. Eu cunosc iubirea Lui pentru voi. O cunosc şi de aceea strig întregului pămînt. Dacă nu am cunoaşte un lucru, cum am putea vorbi despre el?"

Vei întreba, poate: „Dar cum putem cunoaşte pe Dumnezeu?" Eu, însă, zic că am văzut pe Domnul prin Duhul Sfînt. Dacă şi tu te smereşti, atunci şi ţie Duhul Sfînt îţi va descoperi pe Domnul nostru. Şi atunci, şi tu vei vrea să-L vesteşti cu glas mare lumii întregi.

Sînt bătrîn şi aştept moartea. Scriu adevărul din dragoste de oameni pentru care suferă şi se chinuie sufletul meu. Dacă aş putea ajuta fie şi numai un singur om să se mîntuiască, voi binecuvînta pe Domnul în veci. Dar inima mea suferă pentru lumea întreagă; mă rog şi vărs lacrimi pentru întreaga lume ca oamenii să se pocăiască şi să cunoască pe Dumnezeu, să trăiască în iubire şi să se bucure de libertate în Dumnezeu.

O, voi, toţi, oameni ai pămîntului, rugaţi-vă şi plîngeţi-vă păcatele voastre ca Domnul să vi le ierte; şi acolo unde e iertarea, acolo domnesc şi libertatea şi iubirea.

*

Domnul nu vrea moartea păcătosului şi celui ce se pocăieşte îi dă în dar harul Duhului Sfînt. El dă sufletului pacea şi libertatea de a fi în Dumnezeu cu mintea şi cu inima. Cînd Duhul Sfînt ne iartă păcatele noastre sufletul primeşte libertatea de a se ruga lui Dumnezeu cu *mintea curată;* atunci el vede în chip liber pe Dumnezeu şi rămîne în pace şi bucurie întru El. Aceasta e adevărata libertate. Dar fără Dumnezeu nu poate exista libertate, pentru că vrăjmaşii ne tulbură sufletul prin gînduri rele.

*

Voi spune adevărul lumii întregi: sînt un ticălos înaintea lui Dumnezeu; aş fi deznădăjduit de mîntuirea mea dacă Dumnezeu nu mi-ar fi dat harul Duhului Sfînt. Iar Duhul Sfînt m-a învăţat, şi de aceea scriu fără osteneală despre Dumnezeu, căci El mă poartă să scriu.

Mi-e milă de oameni şi-i compătimesc; plîng şi mă tînguiesc pentru ei. Mulţi sînt cei ce gîndesc: „Am făcut multe păcate: am ucis, am zburdat, am siluit, am defăimat, am trăit în desfrîu, şi am făcut multe alte lucruri". Şi ruşinea îi reţine de a intra pe calea pocăinţei. Dar ei uită că toate păcatele lor sînt înaintea lui Dumnezeu ca o picătură de apă în mare.

O, fraţii mei din tot pămîntul, căiţi-vă pînă cînd mai e vreme! Dumnezeu aşteaptă cu milostivire pocăinţa noastră. Şi tot cerul, toţi Sfinţii aşteaptă această pocăinţă. Aşa cum Dumnezeu este Iubire, aşa şi în Sfinţi Duhul Sfînt e Iubire. Cere şi Dumnezeu te va ierta. Şi cînd vei fi dobîndit iertarea păcatelor tale, atunci va fi bucurie şi săltare în sufletul tău; harul Duhului Sfînt va pătrunde în sufletul tău şi atunci vei zice: „Iată adevărata libertate; ea este în Dumnezeu şi vine de la Dumnezeu".

*

Harul lui Dumnezeu nu desfiinţează libertatea ci o ajută numai la împlinirea poruncilor lui Dumnezeu. Adam era în har, dar voinţa lui nu era desfiinţată. La fel şi Îngerii rămîn în Duhul Sfînt, dar voinţa lor liberă nu este desfiinţată.

*

Mulţi oameni nu cunosc calea mîntuirii; au căzut în întuneric şi nu văd lumina Adevărului. Dar El a fost, este şi va fi, şi cheamă cu dragoste pe toţi oamenii la El: „Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi: Cunoaşteţi-Mă şi Eu vă voi da pacea şi libertatea".

Iată adevărata libertate: este faptul de a fi în Dumnezeu. Înainte nici eu nu o ştiam. Pînă la 27 de ani credeam numai că Dumnezeu există, dar nu-L cunoşteam. Dar de cînd sufletul meu L-a cunoscut prin Duhul Sfînt, el se avîntă spre El cu ardoare; şi acum, ziua şi noaptea, Îl caut cu inimă arzînd.

Domnul vrea ca noi să ne iubim unii pe alţii. În aceasta constă libertatea: în iubirea de Dumnezeu şi de aproapele. Aici se găseşte şi libertatea şi egalitatea.

În ordinea socială nu poate exista egalitate, dar aceasta nu are importanță pentru suflet. Este cu neputință ca fiecare să fie rege sau prinț; nu poate fiecare să fie patriarh, egumen sau conducător; dar în oricare stare poți iubi pe Dumnezeu și să-i fi plăcut și aceasta contează înainte de toate. Cel a cărui iubire de Dumnezeu e mai mare pe pămînt, acela va fi în mai mare Slavă în Împărăție. Cel ce iubește cu o iubire mai mare se avîntă spre Dumnezeu cu mai multă tărie și va fi mai aproape de El. Fiecare va fi preamărit pe măsura iubirii lui. Am înțeles că iubirea poate varia în ce privește tăria.

Frica de a nu supăra pe Dumnezeu în ceva — e prima treaptă a iubirii.

Paza minții curate de gînduri pătimașe — a doua treaptă a iubirii mai mare decît prima.

Simțirea prezenței harului în suflet — e a treia treaptă a iubirii mai mare încă.

A patra treaptă — iubirea desăvîrșită pentru Dumnezeu — e de a avea harul Sfîntului Duh în suflet și în trup. Chiar și trupul unui asemenea om este sfințit și, după moartea sa, se va preface în sfinte moaște. La această treaptă au ajuns mari Sfinți, Mucenicii, Proorocii și Sfinții. Ascet Cel ce se află pe această treaptă este liber de pofta trupească. El poate dormi liber cu o fată tînără fără a simți față de ea cea mai mică dorință. Iubirea de Dumnezeu e mai puternică decît iubirea pentru tînăra fată spre care toată lumea este atrasă afară ce cei care au harul lui Dumnezeu în deplinătate, căci dulceața Duhului Sfînt renaște omul întreg și-i dă să iubească pe Dumnezeu în mod desăvîrșit. Dacă sufletul se află în plinătatea iubirii lui Dumnezeu, lumea nu mai are putere asupra lui. Deși acest om trăiește pe pămînt împreună cu ceilalți oameni, în iubirea lui pentru Dumnezeu el uită tot ceea ce este în lume. Nenorocirea noastră e că, din pricina mîndriei minții noastre, nu stăruim în acest har și el părăsește sufletul. Atunci sufletul îl caută plîngînd și tînguindu-se zice:

„Sufletul meu tînjește după Domnul"

VII. DESPRE POCĂINȚĂ

Sufletul meu Te-a cunoscut, Doamne, și eu vestesc milostivirea Ta poporului Tău. Popoare ale pămîntului, nu vă lăsați strivite de asprimea vieții. Luptați numai împotriva păcatului și cereți ajutorul lui Dumnezeu iar El vi-l va da căci este milostiv și ne iubește.

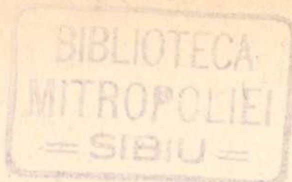
O, popoare ale pămîntului! Cu lacrimi scriu aceste rînduri. Sufletul meu dorește ca voi să cunoașteți pe Domnul și să vedeți mila și Slava Lui. Am 72 de ani; voi muri în curînd și scriu, pentru voi, despre milostivirea lui Dumnezeu pe care Domnul mi-a dat să o cunosc prin Duhul Sfînt; și Duhul Sfînt m-a învățat să iubesc pe toți oamenii. Aș vrea să vă pun pe un munte înalt ca, de pe vîrful lui, să puteți vedea Fața blîndă, milostivă a Domnului și inimile voastre să salte de bucurie. Vă zic adevărul: nu aflu nimic bun în mine și am făcut multe păcate dar harul Duhului Sfînt le-a șters. Și știu că celor ce luptă cu păcatul Domnul le dă nu numai iertarea dar încă și harul Duhului Sfînt care bucură sufletul și le dă o pace dulce și adîncă.

Doamne, tu iubești zidirea Ta. Cine poate înțelege iubirea Ta sau gusta dulceața ei, dacă nu o înveți Tu Însuți prin Duhul Sfînt?

Te rog, Doamne: revarsă peste oameni harul Duhului Sfînt ca ei să poată cunoaște iubirea Ta. Încălzește inimile abătute ale oamenilor ca ei să Te slăvească în bucurie și să uite durerile pămîntului.

Mîngîietorule binecuvîntate, Te rog cu lacrimi în ochi: mîngîie inimile întinate ale oamenilor. Dă tuturor popoarelor să audă glasul Tău zicînd oamenilor: „Iertate sînt păcatele voastre". Da, Doamne, stă în puterea Ta să faci minuni, și nu e minune mai mare decît de a iubi pe păcătoși în căderea lor. E ușor să iubești un Sfînt: El este vrednic de ea. Da, Doamne, ascultă rugăciunea pămîntului. Toate popoarele sînt cufundate în suferință; toate sînt învinse și doborîte de păcat; toate sînt lipsite de harul Tău și se află în întuneric.

Popoare ale pămîntului! Să chemăm pe Domnul și rugăciunea noastră va fi auzită, căci Domnul se bucură de căința oamenilor; toate Puterile cerești ne

așteaptă ca și noi să ne bucurăm de dulceața iubirii lui Dumnezeu și să putem vedea frumusețea Feței Lui.

*

Atunci cînd oamenii păzesc frica de Dumnezeu, viața pe pămînt e pașnică și blîndă. Dar, în zilele noastre, oamenii s-au obișnuit să trăiască după bunul lor plac și după mintea lor proprie și au lăsat poruncile sfinte. Ei gîndesc să-și afle bucuria pe pămînt fără Domnul, neștiind că numai Domnul Singur e bucuria noastră și că sufletul omului nu-și află fericirea decît în Domnul. El încălzește și face viu sufletul așa cum soarele încălzește florile cîmpului și așa cum vîntul le leagănă, le dă viață. Domnul ne-a dat totul ca noi să-i dăm slavă. Dar lumea nu înțelege aceasta. Și cum ar putea înțelege ceea ce nici n-a văzut, nici n-a gustat? Și eu, cînd eram în lume, credeam că aici și aceasta era fericirea: să te bucuri de sănătate, să fi frumos, bogat, iubit de ceilalți. Si eram mîndru de acestea. Dar de cînd am cunoscut pe Domnul prin Duhul Sfînt, m-am deprins să privesc toată fericirea lumii ca fumul purtat de vînt. Însă harul Duhului Sfînt bucură sufletul și-l umple de bucurie iar el, într-o adîncă pace, vede pe Domnul și uită pămîntul.

Doamne, fă ca oamenii să se întoarcă spre Tine, ca toți să cunoască iubirea Ta și ca, în Duhul Sfînt, să poată vedea Fața Ta dulce; ca toți, încă de pe pămînt, să se bucure de această vedere și, văzîndu-Te așa cum ești, să se facă asemenea Ție.

*

Slavă Domnului că ne-a dat pocăința iar prin pocăință toți se vor mîntui fără excepție. Nu se vor mîntui decît numai cei ce nu vor să se pocăiască: în aceasta văd deznădejdea lor și plîng mult compătimindu-i. Ei n-au cunoscut prin Duhul Sfînt cît de mare e milostivirea lui Dumnezeu. Dar dacă tot sufletul ar cunoaște pe Domnul, și ar ști cît de mult ne iubește, atunci nimeni n-ar mai dispera și nici n-ar mai murmura niciodată.

Tot sufletul care a pierdut pacea trebuie să se pocăiască, și Domnul îi va ierta păcatele. Atunci bucuria și pacea vor domni din nou în suflet. Nu e nevoie de alte mărturii, căci Duhul Sfînt Însuși dă mărturie că păcatele au fost iertate. Iată un semn al iertării păcatelor: dacă urăști păcatul înseamnă că Domnul ți-a iertat păcatele tale.

Ce mai așteptăm? Ca din înălțimea Cerurilor să ne cînte un cîntec ceresc? Dar în Cer totul trăiește prin Duhul Sfînt, și *Același* Duh Sfînt ni L-a dat Domnul și pe pămînt. În biserici, slujbele dumnezeiești sînt săvîrșite de Duhul Sfînt; în pustii, pe munți, în peșteri nevoitorii asceți ai lui Hristos viețuiesc prin Duhul Sfînt; și dacă-L păstrăm, vom fi liberi de tot întunericul și viața veșnică va fi în sufletele noastre încă de aici de pe pămînt.

Dacă toți oamenii s-ar pocăi și ar păzi poruncile lui Dumnezeu, atunci ar fi Raiul pe pămînt căci „Împărăția lui Dumnezeu înăuntru nostru este". *Împărăția lui Dumnezeu e Duhul Sfînt și Duhul Sfînt e Același în Cer și pe pămînt.*

*

Celui ce se pocăiește, Domnul îi dă Raiul și Împărăția veșnică, și Se dă pe Sine Însuși. În marea Sa milostivire, El nu-și va aduce aminte de păcatele noastre, așa cum nu și-a adus aminte de cele ale tîlharului răstignit lîngă El.

Doamne, mare e milostivirea Ta. Cine va ști să-ți mulțumească așa cum se cuvine pentru a ne fi dat pe pămînt pe Duhul Sfînt?

Doamne, mare e dreptatea Ta. Tu ai făgăduit Apostolilor Tăi: „Nu vă voi lăsa orfani". Într-adevăr acum simțim prin experiență această milostivire și sufletul nostru simte că Domnul ne iubește. Dar cel care nu le simte, să se pocăiască și să trăiască după voia lui Dumnezeu, și atunci Domnul îi va da harul Lui care va călăuzi sufletul lui. Dar dacă vezi un om care păcătuiește și nu ți-e milă de el, atunci harul te va părăsi.

Ni s-a poruncit să iubim; iubirea lui Hristos are milă de toți oamenii iar Duhul Sfînt învață sufletul să păzească poruncile lui Dumnezeu și-i dă putere să facă binele.

Duhule Sfinte, nu ne părăsi! Cînd ești cu noi, sufletul înțelege prezența Ta și-și găsește în Dumnezeu fericirea lui, căci Tu ne înflăcărezi de iubire pentru Dumnezeu.

*

Domnul a iubit atît de mult pe oameni încît i-a sfințit prin Duhul Sfînt și i-a făcut asemenea Lui. Domnul e milostiv iar Duhul Sfînt ne dă și nouă puterea de a fi milostivi. Fraților, să ne smerim și vom dobîndi prin pocăință o inimă compătimitoare. Atunci vom vedea Slava Domnului; sufletul și mintea o vor cunoaște prin harul Duhului Sfînt.

Cel ce se pocăiește cu adevărat e gata să sufere toate felurile de suferințe: foame, golătate, frig și căldură, boală și sărăcie, dispreț și prigoană, nedreptate și defăimare — căci sufletul lui se avîntă spre Domnul într-o *rugăciune curată* uitînd ce e pe pămînt. Dar cel ce e alipit de bunurile lui și de bani nu va putea niciodată avea *mintea curată* în Dumnezeu căci în mintea lui se află doar această preocupare: ce să facă cu acești bani? Dacă nu se pocăiește în mod sincer și nu se întristează pentru faptul de a fi supărat pe Dumnezeu, va muri în patima sa fără a fi cunoscut pe Dumnezeu.

Cînd ți se ia ceea ce ai, dă acel lucru, căci iubirea dumnezeiască nu poate refuza nimic. Dar cel ce n-a cunoscut iubirea nu poate fi milostiv pentru că bucuria Duhului Sfînt nu e în sufletul lui.

Dacă, prin Patimile Lui, Domnul ne-a dat pe pămînt pe Duhul Sfînt de la Tatăl, ne-a dat Trupul și Sîngele Lui, e evident că El ne va da și tot restul lucrurilor de care avem nevoie. Să ne predăm voii lui Dumnezeu și vom vedea atunci Pronia lui Dumnezeu și Domnul ne va da chiar și lucruri la care nu ne așteptăm. Dar cel ce nu se predă voii lui Dumnezeu nu va putea vedea niciodată Pronia lui Dumnezeu față de noi.

Să nu ne întristăm de pierderea bunurilor noastre: nu merită chinul și osteneala. Tatăl meu m-a învățat aceasta. Cînd se întîmpla o nenorocire în casă, el rămînea liniștit. Într-o zi casa noastră a ars și oamenii spuneau: „Ivan Petrovici, acest incendiu te-a ruinat". Dar el răspundea: „Cu ajutorul lui Dumnezeu, mi-o voi pune pe picioare". Într-o zi cînd mergeam pe ogorul nostru, i-am spus: „Uite, ne-au furat snopii de grîu", iar el mi-a răspuns: „Și ce? Copilul meu, Domnul a făcut să crească grîul pentru noi; avem destul. Dar dacă cineva fură, înseamnă că are nevoie de mîncare". Mi s-a întîmplat să-i spun: „Dai mult de pomană, dar acolo jos oamenii trăiesc mai bine decît noi și dau mai puțin". Iar el mi-a răspuns: „Bine! Domnul ne va da ce ne trebuie!" Și Domnul n-a înșelat nădejdea.

*

Îndată ce un milostiv se pocăiește, Domnul îi arată păcatele. Cel milostiv nu-și aduce aminte de rău. Chiar dacă e jignit sau i se ia ce-i al lui el rămîne liniștit căci cunoaște milostivirea Domnului; *și de această milostivire a Domnului nimeni nu ne poate lipsi, căci ea vine de sus, ea este la Dumnezeu.*

*

Toți oamenii neîntinați și smeriți, ascultători, înfrînați și care se pocăiesc pentru păcatele lor sînt înălțați la ceruri; văd pe Domnul nostru Iisus Hristos întru Slavă, aud cîntările Heruvimilor și nu-și mai aduc aminte de pămînt. Dar noi, pe pămînt, sîntem răscoliți ca praful pe care-l ridică vîntul și mintea noastră rămîne alipită de lucrurile pămîntești.

Cît de slab e duhul meu! Ca pe o mică lumînare, cel mai mic suflu e deajuns ca să-l stingă. Dar duhul Sfinților era în flăcări ca Rugul cel ce ardea și nu se mistuia și nu se temea de nici un vînt. Cine-mi va da o astfel de înfocare ca dragostea Domnului să nu-mi lase odihnă nici ziua, nici noaptea? Iubirea Domnului e arzătoare. Pentru ea, Sfinții au îndurat toate suferințele și au dobîndit puterea de a face minuni. Vindecau bolnavi, înviau morții, mergeau pe ape, erau ridicați în aer la ceasul rugăciunii. Dar eu nu vreau să învăț decît smerenia și iubirea lui Hristos, ca să nu rănesc pe nimeni și să mă rog pentru toți oamenii ca pentru mine însumi.

*

Vai, mie! Eu, care iubesc atît de puțin pe Dumnezeu, scriu despre iubirea lui Dumnezeu. De aceea sînt trist și necăjit ca Adam cînd a fost izgonit din Rai; hohotesc și strig: „Ai milă de mine, Dumnezeule, ai milă de zidirea Ta căzută. De cîte ori nu mi-ai dat harul Tău, dar din pricina mîndriei mele nu l-am păstrat. Și totuși, sufletul meu Te cunoaște pe Tine, Ziditorul și Dumnezeul meu. De aceea Te caut plîngînd, așa cum Iosif plîngea după tatăl lui, Iacob, pe mormîntul maicii sale, cînd a fost dus ca rob în Egipt. „Te supăr cu păcatele mele, Tu Te retragi de la mine, și sufletul meu tînjește după Tine.

„Duhule Sfinte, nu mă lăsa. Cînd Te depărtezi, gîndurile rele se apropie de mine și sufletul meu, tot în lacrimi, tînjește după Tine.

„Prea Sfîntă Stăpînă, Maica Domnului, vezi întristarea mea. Am supărat pe Domnul și El m-a părăsit. Dar rog bunătatea Ta: mîntuiește-mă pe mine care sînt o făptură a lui Dumnezeu căzută în păcat; mîntuiește-mă pe mine, robul tău".

*

Dacă gîndești rău despre un altul, e semnul unui duh rău care trăiește întru tine și care-ți insuflă gînduri rele împotriva oamenilor. Și dacă cineva moare fără să se fi pocăit și fără să fi iertat fratelui său, atunci sufletul lui se va pogorî acolo unde sălășluiește duhul cel rău care-l stăpînește.

Avem această lege: dacă ierți, aceasta înseamnă că Domnul te-a iertat; dar dacă nu ierți fratelui tău, aceasta înseamnă că păcatul rămîne încă întru tine.

Domnul vrea ca noi să iubim pe aproapele nostru. Dacă crezi că Domnul îl iubește, aceasta înseamnă că iubirea Domnului e cu tine. Dacă crezi că Domnul iubește mult făptura sa, dacă tu însuți ai compasiune pentru întreaga zidire și iubești pe vrăjmașii tăi, și dacă, în același timp, te socotești cel mai rău dintre oameni, aceasta arată că marele har al Duhului Sfînt e cu tine.

Omul care poartă întru el pe Duhul Sfînt, chiar dacă nu în mod deplin, suferă pentru toți oamenii ziua și noaptea; inima lui e plină de pătimire pentru întreaga zidire a lui Dumnezeu și mai ales pentru oamenii care nu-l cunosc pe Dumnezeu sau se împotrivesc Lui și care, din acest motiv, vor merge în focul chinurilor. El se roagă pentru ei și ziua și noaptea, mai mult decît pentru sine însuși, ca toți să se pocăiască și să cunoască pe Domnul.

*

Hristos S-a rugat pentru cei ce-L răstigneau: „Părinte, iartă-i că nu știu ce fac". Ștefan, întîiul diacon, se ruga pentru cei ce-l omorau cu pietre ca Domnul să nu le socotească păcatul acesta. Și noi, dacă vrem să păstrăm harul, trebuie să ne rugăm pentru vrăjmași. Dacă nu ai compătimire pentru păcătosul care va fi chinuit în foc, e semnul că nu harul lui Dumnezeu e în tine, ci un duh rău; și cîtă vreme ești încă în viață, străduiește-te, prin pocăință să te slobozești de el.

Traducere de
Pr. prof. *Ioan I. Ică*

SFÎNTUL IOAN GURĂ DE AUR

„MILUIEŞTE-MĂ, DUMNEZEULE, DUPĂ MARE MILA TA..."

Omilie la psalmul al 50-lea.

Artiştii, urmînd firii meşteşugului lor, îmbină culorile şi înfăţişează imaginile celor văzute, priveliști, lupte, războaie, flori sau spini, oameni de excepţie, dar şi dintre cei năvăliţi de imperfecţiuni, nebuni sau genii. Un fel de artist este şi psalmistul care descoperă toate aspectele vieţii omeneşti, fie ele bune sau rele. Ici zice: „O eşti frumos ca nimeni altul, între oameni pe pămînt, cînd din graiul gurii tale se revarsă harul sfînt". acolo izbeşte în:

„Nelegiuiţii lumii care sînt
O pleavă ce se spulberă de vînt".

Psalmistul este o oglindă a credinciosului prins în lupta pentru desăvîrşire. Psalmul 50 este obiectul unei mari atenţii din partea Sfîntului Ioan Gură de Aur. Iată textul: „Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta şi după mulţimea îndurărilor Tale, şterge fărădelegea mea" (1—2).

Cuvintele acestea se potrivesc dumnezeiescului prooroc David, poporului care este robit şi acelora dintre noi care pătimim din pricina păcatului. Ranele cele mari au nevoie de doctori. De aceea se roagă psalmistul David să se verse mila asupra lui şi Izvorul îndurărilor să nimicească urmele păcatului. El numeşte greşeala „fărădelege", pentru că a săvîrşit o îndoită călcare a Legii.

„Şterge fărădelegea mea". Ai auzit pe proorocul Natan zicînd: „Şi Domnul a ridicat păcatul". Ce mai aştepta deci? Stătea mulţumind, stătea lăudînd: Păcatul lui s-a ridicat, dar aştepta să se ridice şi urmările păcatului. De aceea zice: „miluieşte-mă Dumnezeule"! Nu vorbeşte despre isprăvile vieţii sale ci aleargă la mila iubirii de oameni a lui Dumnezeu, care este limanul de obşte al tuturor păcătoşilor. „Miluieşte-mă, Dumnezeule", căci mila Ta este nespusă, mai presus de cuvînt şi de tălmăcire. Ea mîngîie pe păcătos şi dăruieşte multă întărire celui drept. Prin milă se mîntuiesc păcătoşii, iar drepţii se întăresc tot prin milă. Ca să cunoşti că drepţii se întăresc prin milă, ascultă ce zice lui Petru, acelui stîlp şi temelie care s-a numit Petru pentru că avea credinţă ca piatra: „Simone, Simone, iată Satana a cerut să vă cearnă ca pe grîu, iar eu m-am rugat pentru tine ca să nu piară credinţa ta" (Luca 22, 31—32). Vezi că şi drepţii au trebuinţă de milă? Mila este trebuincioasă păcătoşilor pentru ca să se facă drepţi şi pentru ca făcîndu-se drepţi să şi rămînă astfel.

Apostolul Pavel încă din milă a fost făcut Apostol, el zice: „Mulţumesc celui care m-a întărit, lui Iisus Hristos, Domnul nostru, că m-a socotit credincios şi m-a pus să-i slujesc. Pe mine care mai înainte huleam, prigoneam şi batjocoream, totuşi am fost miluit" (I Tim. 1, 12—13). Cum dar s-a mîntuit? Prin milă. Vezi că şi acesta s-a mîntuit prin milă? Izgonea, jefuia Biserica, ocolea binele, ca un lup se făcuse. Citea pe prooroci iar pe cele proorocite le călca. Plin de rîvnă faţă de legea părintească, citea proorociile şi pe cel proorocit nu-l ştia. Şi totuşi cum s-a mîntuit? „Saule! Saule! De ce mă prigoneşti"? (Fapte 9, 4). O, iubire de oameni a Stăpînului unde te-ai coborît? Dumnezeu grăieşte: „De ce mă prigoneşti?" Hristos face asemenea Părintelui său care zicea către poporul evreesc: „Poporul meu! Poporul meu! Ce ţi-am făcut eu ţie şi cu ce te-am împovărat? Răspunde-mi!" (Miheia 4, 7, 6, 3). Fiul de asemenea zice către Saul: „Saule! Saule! De ce mă pri-

gonești?" Și ce zice acela? „Cine ești, Doamne?" Îndată l-a mărturisit a-i fi stăpîn.

„Cine ești, Doamne?" „Eu sînt Iisus Nazarineanul, pe care tu îl prigonești" (Fapte 22, 8). O, înțelepciune a stăpînului? De ce n-a zis: „Eu sînt Fiul lui Dumnezeu, Eu sînt Cuvîntul cel dintru început. Eu sînt Cel ce șed de-a dreapta Tatălui; eu sînt Cel ce sînt asemenea lui Dumnezeu, Eu sînt Cel ce a întins cerul, Eu sînt Cel ce a întemeiat pămîntul, Eu sînt Cel ce a întins marea, Eu sînt Cel ce am făcut imperii, Eu sînt Cel ce este pretutindeni și toate le împlinește. Eu sînt Cel mai înainte de toți vecii. M-am născut din Tatăl! De ce n-a pomenit aceste lucruri, înalte și mari, ci: „Eu sînt Nazarineanul"? Pentru că cel ce-l prigonea nu-l știa pe El, căci de l-ar fi știut nu l-ar fi prigonit. Acela nu știa despre El, decît atîta că e din Nazaret. Deci de i-ar fi zis, că sînt Fiul lui Dumnezeu, Cuvîntul cel din început carele am făcut cerul, de i-ar fi zis așa, acela ar fi putut răspunde: Altul este Acela și altul este cel pe care eu îl prigonesc. Ați înțeles ce am zis? De i-ar fi pomenit lui cele mari și înalte, ar fi putut zice: Nu este acela cel răstignit, ci altul. Așadar, ca să cunoască el că prigonește pe Acela care s-a întrupat, care a luat chip de rob și a petrecut împreună cu noi, care a fost răstignit, a murit, a fost îngropat și a înviat, care era din satul acela de jos, zicea: „Eu sînt Iisus Nazarineanul pe care tu îl prigonești", pe care îl știi și-l cunoști și care a petrecut cu tine.

De aceea Saul l-a numit, îndată, Stăpîn. Stăpînul s-a pogorît atîta, cît putea sluga să se ridice. Și sluga a fost miluită.

„Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta!" La acest liman a alergat și femeia canaaneancă: „Miluiește-mă: fiica mea se chinuie cumplit..." (Mt. 15, 22). Pentru că unde-i vorba de milă nu se discută, nu se șade la divan; la milă nu se cere dare de seamă. Unde este milă mîntuirea este nesecată. Unde este milă se iartă, nu se mai cere cuvînt de îndreptare. Nu cer decît să fiu miluit, cer milă, fără discordie.

„Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta". Ai zis „mare". Spune cît de mare! Nu știu! Știu atît numai că este mare. Să o măsor, însă, nu pot. Să o pricep, nu ajung. Nu știu mărimea ei. Mintea nu o poate înțelege, limba nu o poate tîlcui. văd doar că roada milei este mare. Pentru că de n-ar fi fost așa, puțini s-ar fi mîntuit. Această milă o arată și Fiul lui Dumnezeu. El a venit din milă și a mîntuit pe toți. Miluiește-mă, Dumnezeule, limanul cel neînviforat, cel plin de liniștire! Mare este turburarea păcatelor mele. Dar iubirea de oameni a Stăpînului este și mai multă. El s-a făcut om. Acesta este lucrul milei. S-a zămislit în pîntece de Fecioară, acesta este. Acesta este lucru al iubirii de oameni. S-a făcut ceea ce ești tu, pentru ca tu să te faci ceea ce nu erai. Acesta este lucru al milei. Și pe cine a chemat îndată ce a venit? Pe magi, pe vameși, apoi pe desfrînata, și după aceea? Pe tîlhar. Cine? Și după aceea pe cine? Pe hulitor. O, lucruri noi și preaslăvite! Cei dintîi chemați au fost aceia pe care îi stăpînea păcatul. Lucrurile lumii se aflau în stare proastă, unii erau stăpîniți de păgînătate, iar alții erau ținuți de păcat în deznădejdea mîntuirii. De aceea îndată ce a venit a chemat pe cei ce păcătuiseră mai înainte, ca după aceea să nu-și mai piardă nimeni nădejdea mîntuirii.

Ești păgîn? Adu-ți aminte de magi. Ești hrăpăreț? Adu-ți aminte de vameși. Ești necurat? Adu-ți aminte de desfrînata. Ai ucis oameni? Adu-ți aminte de tîlharul. Ești călcător de lege? Adu-ți aminte de Saul, cel hulitor, care a devenit Apostolul Pavel, care mai înainte a fost prigonitor iar după aceea vestitorul Evangheliei.

Mai înainte desfrînat și apoi aducător de mireasă, mai înainte neghină și după aceea grîu, mai înainte pirat și înecător, după aceea cîrmaci. Mai înainte pîngăritor de Biserică, după aceea purtător de grijă. Mai înainte dezrădăcinător al viilor și după aceea săditor al lor. Mai înainte dărîmător al Bisericii, iar după aceea ziditor. Văzut-ai răutate copleșitoare, iar după aceea faptă bună? Văzut-ai asprime de rob și după aceea iubire de oameni? Să nu-mi spui sînt hulitor, sînt prigonitor, sînt necurat. Ai pildele tuturor. Vrei să le iei din Scriptura veche? Vrei din cea nouă? Aici ai pe Pavel, acolo pe David.

Traducere de
Pr. prof. *Nicolae Neaga*

ZAHEU ÎN FAŢA MÎNTUITORULUI HRISTOS

Sfînta Scriptură nu este o carte abstractă.

Expunerile biblice nu se desfăşoară în sfera teoriilor. Credincioşii care o citesc cu evlavie şi smerenie îşi dau repede seama de caracterul ei viu, concret, legat de realităţile fundamentale ale existenţei umane.

În esenţă Scriptura cuprinde dialogul dintre credincioşi şi Dumnezeu, cuprinde răspunsul omului la revendicările lui Dumnezeu.

Dialogul acesta nu se axează pe schema vreunui sistem filozofic, ci urmează calea faptelor, a exemplelor cu relief tangibil şi de o impunătoare putere de înrîurire.

Unele exemple cuprinse în Scriptură sînt pozitive, înfăţişînd tipul credinciosului care-şi organizează şi-şi duce viaţa sub semnul legilor aşezate de Creatorul la temelia vieţii. Alte exemple biblice sînt negative, ele prezentîndu-ne chipuri de credincioşi cu atitudini în dezacord cu prescripţiile dumnezeieşti.

Dar Scriptura Sfîntă cuprinde şi exemple care ne arată cum se face trecerea de la o viaţă cu semn negativ la una pozitivă, creatoare. Sau care ne arată cum în contact cu Mîntuitorul, credinciosul păcătos este eliberat din robia egoismului şi pus astfel în condiţia de a sluji dezinteresat semenilor.

O asemenea situaţie ne prezintă pericopa de azi despre Zaheu vameşul (Lc. 19, 1—10).

Cum ni se înfăţişează Zaheu? Care-i sînt trăsăturile caracteristice?

De la primul contact cu vameşul ne dăm seama că viaţa lui e lipsită de unitate. Nu are o ţinută precisă. Nu are o atitudine liniară. Simţim în vecinătatea lui vibraţia unei frămîntări şi nelinişti tulburătoare. Ne dăm seama că sufletul vameşului e sfîşiat de tendinţe contradictorii.

Uneori se vede asaltat de tendinţele primare care-l acaparează, îl confiscă, îl solicită pînă la copleşire. Sub impulsul acestor trebuinţe el se zbate, se agită, se chinuie să se asigure împotriva acelui gol imens care-l pîndeşte undeva peaproape, la marginile fiinţei sale, împotriva acelui gol şi acelei spaime cu sorgintea în păcat.

Păcatul înseamnă îndepărtarea de Dumnezeu a credinciosului, întoarcerea spre eul propriu, închiderea egoistă în sine însuşi. Ieşirea din comuniunea cu Dumnezeu lasă fiinţa credinciosului fără reazim, fără reazimul ei cel mai sigur. O lasă în gol cu faţa ei cea mai adîncă. Şi atunci, înspăimîntat de golul creat, subiectul în cauză caută să-l umple cu ceva, să-l acopere, să şi-l ascundă cumva. Şi, de obicei, el face acest lucru prin acaparare de bunuri. Împintenat de spaimă, aleargă febril să acumuleze mult, cît mai mult, abandonîndu-se iluziei că, cu cît posedă mai multe bunuri cu atît viaţa îi este mai asigurată împotriva prăbuşirii în gol; cu cît îngrămădeşte în jurul său mai multe averi cu atît i se pare că e mai puternic şi cu atît spaima de nefiinţă e mai atenuată.

E situaţia în care s-a aflat şi Zaheu. Simţindu-se îndepărtat interior de realitatea ultimă, de Dumnezeu, şi ca urmare, simţindu-se invadat de spaima năruirii în nefiinţă, se lasă în voia cupidităţii, a goanei după acumulări şi îngrămădiri de bunuri, călăuzit de iluzia că rezemîndu-se pe acestea îşi va putea salva fiinţa.

L-a încurajat mult în cupiditate calitatea lui de vameş.

Vameşii erau oameni care percepeau taxe vamale în folosul puterii străine ce stăpînea atunci Ţara Sfîntă. Slujba aceasta le oferea ocazia de a cere şi lua mai mult decît îngăduia legea. Prin ameninţări, şantaj şi presiuni de tot felul vameşii storceau sume mari, sporindu-şi astfel ilicit averile.

Din pricina aceasta erau urîţi de moarte de către conaţionali. Toţi îi ocoleau. Nimănui nu-i era îngăduit să-i cerceteze. Nimeni n-avea voie să împrumute ceva de la ei. Vameşilor nu le era îngăduit să fie judecători. Şi nici să fie chemaţi ca martori. Familiile lor erau considerate ca dezonorate. Aproape că nu era vreo deosebire între vameşi şi leproşi. Desconsiderat, ocolit, arătat de toţi cu degetul, Zaheu era adînc tulburat şi aproape într-o continuă încordare. Ce să facă? La cine să se ducă? Cine să-l salveze? Cărturarii? Fariseii? Credincioşii de rînd?

Nimeni nu-şi pleca urechea la suspinul lui. Nimeni nu se gîndea să-i ajute cu ceva.

Undeva, într-o cută a sufletului său se-ndărătnicea să licăre o scînteie de nădejde. În puţinele ceasuri de odihnă ce-şi va fi îngăduit şi în şi mai rarele sale clipe de reculegere, Zaheu îşi va fi adus aminte de anii cînd, copil, va fi mers cu părinţii la sinagogă unde va fi ascultat atent lectura şi tîlcuirea pericopelor din Lege şi profeţi. Printre puţinele lucruri ce-şi va fi mai amintit din anii aceia va fi fost şi învăţătura că Dumnezeul cel drept pedepseşte aspru pe cel ce săvîrşeşte nedreptatea, pe păcătos, dar că, în acelaşi timp, El e plin şi de îndurare faţă de cel hotărît să-şi îndrepteze şi refacă viaţa. În frămîntul lui îşi va fi adus, poate, aminte şi de acele adînc răscolitoare cuvinte din Psalmul de pocăinţă (50) al lui David. „Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila ta şi după mulţimea îndurărilor tale, şterge fărădelegea mea... Că fărădelegea mea eu o cunosc şi păcatul meu înaintea mea este pururea...". Zaheu începea să-şi dea tot mai bine seama că singura salvare pentru el este renunţarea la egoism, la cupiditate şi acaparare prin întoarcerea prin pocăinţă la comuniunea cu Dumnezeu şi cu semenii, cu oamenii.

Gîndul i se limpezi şi mai mult în sufletul său atunci cînd auzi vorbindu-se despre Iisus Hristos, ca despre un Profet mare care, nu numai că nu desconsidera pe cei dosădiţi, şi urîţi de alţii, dar dimpotrivă îi căuta, le ieşea în întîmpinare, se apropia de ei, îi agrăia şi se lăsa agrăit de ei, arătîndu-le adîncă înţelegere şi bunătate. Şi cînd va mai fi auzit şi despre cuprinsul Parabolei cu vameşul şi fariseul şi mai ales cînd va mai fi luat la cunoştinţă faptul că Iisus Hristos nu s-a ferit să primească chiar şi în ceata ucenicilor Săi cei mai apropiaţi, pe unul dintre vameşi, şi anume pe acela care avea să devină Sfîntul Evanghelist Matei, Zaheu, biruindu-şi ezitarea luă hotărîrea de a merge să-l întîlnească neapărat pe Hristos.

Pericopa cuprinsă în Sfînta Evanghelie după Luca (19, 1—10) ne istoriseşte concentrat despre modul cum a decurs întîlnirea lui Zaheu cu Iisus.

Aflînd despre intrarea Noului Profet în Ierihon, Zaheu porni prin mulţime să-l vadă.

Cercă să-şi facă loc, dar nu izbuti. De renunţare, însă nici vorbă nu putea fi. Se-nghemui cît putu şi într-o supremă încordare reuşi să se smulgă din mulţime. Scăpat din învălmăşeală alergă într-un suflet pînă ce dete de un dud pe marginea drumului pe care înainta Profetul. Se urcă repede în el, căci era mic de statură şi voia, dorea cu încordare să-l vadă pe cel în persoana căruia vameşul intuia pe salvatorul său.

Cortegiul înainta încet. Încă puţin şi va fi chiar în dreptul pomului între ramurile căruia se aciuase în aşteptarea unui destin nou, inima zbuciumată a unui vameş.

Cortegiul se opri. Imensa mulţime încremeni în tăcere. Iisus, ridicîndu-şi ochii, îi porunci lui Zaheu să coboare. Surprins că e chemat chiar pe nume, vameşul coborî grăbindu-se şi-l duse pe Profet în casa sa bucurîndu-se îndeosebi.

Ce s-a petrecut în casă nu ştim mai în amănunt. Evanghelistul nu ne-a păstrat decît mărturisirea vameşului: „Jumătate din averea mea o dau săracilor şi dacă am năpăstuit pe cineva cu ceva întorc împătrit" (Lc. 19, 8). Cuvintele sînt puţine. Dar ele radiază dogoarea unui suflet în adîncul căruia drama se rezolvase prin integrarea lui în circuitul vieţii de comuniune cu Dumnezeu şi cu oamenii. Din ceasul acela al întîlnirii cu Hristos, Zaheu e eliberat de sub formidabila presiune a cupidităţii şi a spaimei în faţa golului care-l ameninţa. Cupiditatea se retrage în instinctul de conservare, instinctul de conservare se retrage în limitele îngăduite de datoriile faţă de Dumnezeu şi faţă de oameni. Eliberat interior de ceea ce-l făcea prizonier al propriului eu, de egoismul şi spaima care-i alimentau drama sufletească, vameşul intră bărbăteşte pe calea cea nouă a slujirii cu tot ce are a lui Dumnezeu şi a oamenilor. „Dau jumătate din avere. Dau înapoi împătrit" sînt cuvinte care exprimă radicala schimbare a lui Zaheu. În locul lui: „Dă-mi!" rostit cu insistenţa unui egoism nesăţios, vameşul trece într-un alt registru sufletesc şi anume trece în registru caracterizat prin disponibilitatea de a dărui, de a jertfi, de a sluji nelimitat altora.

Să ne-ntoarcem acum privirile asupra noastră înşine.

Cercetîndu-ne inima ne vom putea da seama că nu puțini dintre noi am trecut sau trecem prin stări sufletești asemănătoare celor ale vameșului din pericopă. Cîți dintre noi nu purtăm în adîncul ființei tristeți și neliniști, frămîntări și amărăciuni, nemulțumiri și spaime. Cîți dintre noi nu sîntem stăpîniți de una sau alta din patimi, neștiuți sau poate știuți și de cei din jur. Cîți dintre noi pentru a scăpa de spaima golului care ne amenință nu năvălim cu lăcomie spre lucruri, spre bunuri, spre plăceri, alipindu-ne cu patimă de ele. Cîți dintre noi nu sîntem lipsiți de binefacerile unui scop mai înalt menit să ne încălzească, să ne dea gustul încordărilor susținute creatoare și să proiecteze asupra vieții noastre lumina binecuvîntată a unui înțeles adînc.

În momentele de reculegere nu se poate să nu ne dăm seama de contradicțiile care ne sfîșie ființa, de lipsa de linie și echilibru sufletesc, nu se poate să nu ne simțim tulburați și răvășiți. Și nu se poate să nu căutăm a ieși din această situație. Calea de urmat? Zaheu ne indică pe cea mai bună care este alergarea întru întîmpinarea lui Hristos.

Hristos Domnul e mereu în drum spre noi. E mereu lîngă noi. Privirile și dragostea Sa sînt mereu îndreptate asupra noastră, chemîndu-ne să coborîm din turnul înșelării de sine, din înălțimea eului nostru trufaș, și să ne deschidem casa inimii spre a-l primi.

În contact cu Hristos în ființa noastră a credincioșilor se înfăptuiește o adîncă limpezire și eliberare. Toate puterile de care dispunem își reiau locul și funcția ce le revine în temeiul naturii și menirii lor. Puterile superioare ale minții, ale gîndirii urcă la locul și rangul lor de conducătoare în iconomia vieții. Cele inferioare se retrag în limitele lor, punîndu-și energia în subordinea celor dintîi și acceptînd controlul acelora.

În prezența lui Iisus Hristos, puterile ascunse ale sufletului ies din virtualitatea lor, primesc înviorare și vigoare nouă și eliberate de sub tirania instinctelor, se îndreaptă hotărîte în direcție pozitivă.

În comuniune cu Hristos, noi credincioșii putem intra și rămîne statornic pe făgașul indicat de legea fundamentală a vieții creștine: pe făgașul legăturii cu Dumnezeu și cu oamenii, pe făgașul slujirii lor dezinteresate.

Numai în comuniune cu Hristos, eliberatorul nostru spiritual, putem realiza și păstra în mod durabil un echilibru în ființa noastră și putem radia în jurul nostru unda unei vieți de înaltă omenie.

La întrebarea unde îl putem întîlni pe Hristos, nu e greu de dat un răspuns. Pe Iisus Hristos Domnul cel răstignit și înviat îl întîlnim în lăcașurile de închinare, în slujbele divine și în rugăciunile noastre. Îl întîlnim în Sfintele Taine și în primul rînd în Sfînta Împărtășanie. De asemenea Domnul este prezent în dumnezeieștile Lui porunci, în sfînta Lui icoană și în cuvîntul propovăduit în biserică. Îl întîlnim apoi în semenii noștri care au nevoie de ajutorul și de dragostea noastră și chiar în cei ce nu iau în seamă iubirea ce le-o arătăm.

Hristos este capul, iar oamenii sînt Trupul Său. Toți oamenii sînt membre ale lui Hristos. Hristos nu e singular, ci e mereu împreună cu toți oamenii, cu toate membrele Sale. Oamenii nu sînt singulari, ci sînt întotdeauna cu capul lor care este Hristos.

Domnul e prezent pretutindeni unde unele sau altele din membrele Sale suferă. El e prezent în vuietul luptelor pentru libertate, pentru demnitate, pentru dreptate, pentru mai bune condiții de viață. Pe Hristos îl întîlnim pretutindeni unde oamenii suferă, se jertfesc și-și încordează mereu puterile pentru mai multă lumină, mai multă bunătate și mai multă omenie.

Cînd mergem prin necunoscute locuri ni se poate întîmpla să ne trezim deodată la răscruce de drumuri. Drumurile se arată a fi multe și orientate spre puncte diferite, spre ținte necunoscute. Vremea este tîrzie și nu știm pe care din ele să apucăm. Pe cel din stînga? Pe cel din dreapta? Pe cel din mijloc sau pe altul? Neliniștea și tulburarea noastră sînt mari și apăsătoare. Tot încercînd să ne dumerim, iată că undeva, pe un colț de stîncă, zărim un indicator care ne arată locurile spre care duc cărările din fața noastră.

Pentru momentele de cumpănă și de împărțire sufletească, de incertitudini și frămîntări contradictorii, vameșul din parabolă ni se înfățișează ca o săgeată, indicînd ținta spre care să ne orientăm pentru a ieși din îndoieli și spaimă. Iar

ținta este Hristos.

Prin întîlnirea cu Hristos, vameșul s-a simțit eliberat din strînsorile egoismului, ale păcatului, ale patimei. El și-a dat seama de vacuitatea, de golul unei vieți închinate unor preocupări limitate exclusiv la satisfacerea unor interese individuale, egoiste. Prin întîlnirea cu Hristos, Zaheu a înțeles că salvarea lui este în trecere de la slujirea eului său la slujirea semenului.

Contactul cu Mîntuitorul l-a convins definitiv pe vameșul Zaheu că sensul cel mai înalt al vieții unui credincios nu este altul decît acela de a se angaja total întru slujirea dezinteresată a oamenilor.

Să medităm asupra pildei pe care ne-o pune în față Zaheu!

Și mai ales să nu zăbovim întru a-i călca pe urme. E chemarea pe care indirect ne-o face însuși Hristos Domnul căruia I se cuvine slavă, cinste și închinăciune în veci.

Pr. prof. *D. Belu*

MEDITAȚIE ÎN Sf. POST AL PAȘTILOR,

„*Eu sînt vița, voi sînteți mlădițele* (Ev. In. 15, 2).

Sîntem în anotimpul de înnoire, de primenire și de schimbare, atît în ciclul primăverii anului solar, cît și în sezonul „primăverii" duhovnicești a anului nostru creștin bisericesc. Sîntem în zilele primăverii fápturii văzute, în care lumina și căldura soarelui trezesc întreaga fire la un nou ciclu de manifestare a vieții, de naștere, creștere, înflorire și rodire.

Sfîntul și Marele Post al Paștilor ne introduce în lumina și căldura dumnezeiască a Soarelui dreptății, care a răsărit din mormînt, Iisus Hristos, Domnul nostru Cel înviat, care trezește în inimile și sufletele celor credincioși noi manifestări ale vieții duhovnicești, anticipări ale „primăverii" veșnice, în care cresc, înfloresc și rodesc faptele mîntuirii, roadele Duhului și ale pocăinței.

Prin rugăciuni sporite și inimi smerite, prin zile de post și înfrînări trupești și sufletești, sprijinite de minunatele rînduieli ale Triodului, mînecăm la curățirea simțurilor, la primenirea sufletelor și la înnobilarea zestrei ereditare a firii adamice din noi, care se numește omul cel vechi din ființa noastră.

Cunoaștem și experimentăm cu toții și fiecare din noi în parte, ceea ce ne stăpînește adesea, și anume: a) *o stare de răceală și nepăsare a firii* față de lucrarea lui Dumnezeu cu noi, de lucrarea mîntuirii noastre; b) *o nesimțire și duritate a temperamentului* ce-l avem față de chemările iubitoare ale harului divin, care ne îmbie prin cuvîntul lui Dumnezeu, prin glasul Bisericii și al Tainelor și rînduielilor noastre bisericești, creștinești și duhovnicești; c) *o învîrtoșare a inimii și o slăbire a voinței* față de rezonanța, de ecourile celor veșnice și dumnezeiești, care ne cheamă la împlinirea poruncilor divine, la sporirea credinței, nădejdii și dragostei.

Tocmai pentru aceasta, la zile de primenire ca cele în care ne găsim în Sf. Post al Paștilor, ne îndemnăm la rugăciune, mai cu căldură a inimii, mai cu umilință și căință pentru păcatele și greșelile noastre, exprimînd împreună cu rugăciunea Bisericii: izbăvește-ne, Doamne, prin lumina și puterea harului de tulburarea cugetului și de potopul patimilor care ne aservesc prea mult celor materiale, trupești și pămîntești.

Această mare, importantă și dumnezeiască lucrare a înnoirii, primenirii și mîntuirii noastre, prin care încercăm să ne facem mai receptivi la frumusețile și binefacerile primăverii veșnice și ale arvunei Duhului, *nu este deloc ușoară, ci ea înseamnă o permanentă luptă* cu confruntări dramatice între bine și rău, între năzuințele cele bune și amăgirile cele rele și păcătoase. Atunci cînd, treptat și potrivit cu vîrsta și cu judecata cea bună, noi ajungem să ne putem birui amăgirile cele păcătoase, o cît de mică biruință asupra noastră înșuși, în stăpînirea de sine, ne face tot mai deplini, puternici și mai mulțumiți sufletește de coroana demnității noastre morale, de coroana chipului lui Dumnezeu, ce-l purtăm

în noi, adică a minții și voinței libere și stăpîne peste pornirile iuțimii și poftei, ale comodității, mîndriei, egoismului și slavei deșarte.

Este aceasta o biruință morală, spirituală, care ne așează într-o ordine superioară a luminii și vieții, o ordine a spiritualității și veșniciei. Este cea mai mare biruință pe care o putem avea, superioară celor cîștigătoare de puterile științei și tehnicii veacului acestuia. Este biruința luminii asupra întunericului, a binelui asupra răului, a raționalului asupra iraționalului și absurdului, a vieții asupra morții, la care omul și omenirea nu pot ajunge numai prin propriile puteri.

Tocmai pentru aceasta, pentru a ne face părtași la binefacerile acestei biruințe ne-a venit în ajutor însuși Fiul lui Dumnezeu întrupat în persoana Domnului Hristos cel răstignit și înviat, învățîndu-ne, pildă și putere dîndu-ne prin viața, moartea, învierea și preamărirea Sa.

Umanitatea Sa transfigurată întru mărirea Tatălui a devenit izvorul harului, care se revarsă în Tainele Bisericii prin lucrarea Duhului, prin care ne-a așezat și pe noi preoții slujitori și lucrători cu Dumnezeu și iconomi ai Tainelor dumnezeiești (I Cor. 4, 1) și împreună cu noi pe toți dreptcredincioșii Bisericii.

Intensificarea comuniunii de rugăciune, de simțire și asemănare cu Domnul Hristos, prin Biserica Sa, socotim că este izvorul și temeiul puterilor și biruințelor pentru mîntuirea noastră și a enoriașilor noștri.

Două imagini avem în Scripturile Sfinte pentru înțelegerea și intensificarea acestei negrăite legături cu Domnul Hristos și cu Biserica Sa. *Prima:* „Eu sînt vița și voi sînteți mlădițele" (In. 12, 2); „Cel ce rămîne întru Mine și Eu întru El, acela aduce roadă multă, căci fără de Mine nu puteți face nimic" (v. 5) „... *rămîneți întru iubirea Mea,* după cum și Eu am păzit poruncile Tatălui Meu și rămîn întru iubirea Lui" (v. 10).

A doua imagine sau asemănare; „Voi sînteți trupul lui Hristos și mădulare fiecare în parte" (I Cor. 12, 27). „Și dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună; și dacă un mădular este cinstit, toate se bucură împreună" (I Cor. 12, 26). Toate se bucură de diferitele daruri ale aceluiași Duh Sfînt, care lucrează în diferitele mădulare spre zidirea și plinirea Bisericii.

Dar mai ales decît toate darurile cele mai bune și decît toate mijloacele și căile, pentru a fi mlădițe și mădulare vii și roditoare, ne este de un real folos virtutea cea mare, în care se cuprinde legea, proorocii și Evanghelia, și aceasta este dragostea creștină, cea dăruitoare, slujitoare, jertfitoare și smerită, care ne unește inimile deschise, sincere și umilite, cu Dumnezeu și cu Biserica, cu oamenii și cu timpurile în care viețuim și ne mîntuim.

În aceste două imagini și asemănări — vița și mlădițele, trupul și mădularele — vedem și putem înțelege întreaga Taină a Răscumpărării, cît și a Bisericii, al cărei cap mîntuitor este Hristos Domnul, și al cărei organism viu sîntem noi toți, preoți și episcopi și credincioși, drepți și păcătoși, mădulare din vremelnicie și veșnicie. Aceste două imagini cu implicațiile și semnificațiile care decurg necontenit din ele, formează *temeiul ontologic-doctrinar,* izvorul din care se revarsă toate relațiile și îndatoririle morale și religioase ale clerului și mirenilor, axate pe iubirea creștină în Hristos și în Biserică, în societate, în istorie și în veșnicie.

De sîntem și viem în acestea sîntem pe calea, adevărul și viața Domnului, a dreptei credințe și a bunei viețuiri; de ne îndepărtăm de acestea ne rătăcim pe căi greșite, rătăcindu-ne și pierzîndu-ne pe noi înșine și pe păstoriții noștri.

Doamne, ajută-ne, să rămînem și să sporim pe calea, adevărul și viața Ta și a Bisericii dreptmăritoare, creștinești și strămoșești.

Preot *Filaret Costea*

PREDICĂ LA DUMINICA ÎNFRICOȘĂTOAREI JUDECĂȚI

Din Duminica trecută a Fiului risipitor am putut vedea marea bunătate a lui Dumnezeu față de schimbătoarea fire omenească. Marea iubire a lui Dumnezeu trebuie să ne umple de bucurie, pentru că toți sîntem păcătoși, pentru că în orice fel de păcate am. fi căzut, în orice greșeală am alunecat și ori cîte păcate

am fi săvîrşit, întorcîndu-ne cu căinţă sinceră şi adîncă, mărturisindu-ne, hotărîndu-ne pentru îndreptare, dobîndim iertarea.

Cunoscînd această bunătate şi totuşi neîngrijindu-ne a dobîndi iertare, adînca bunăvoinţă a lui Dumnezeu se schimbă în simţul responsabilităţii noastre, pentru că la sfîrşitul veacurilor Dumnezeu va judeca omenirea, după dreptatea Sa dumnezeiască, răsplătind fiecăruia potrivit înfăptuirii faptelor sale.

Despre această înfricoşătoare judecată dumnezeiască, universală, doresc să vă vorbesc în Duminica de azi, numită de Sfînta noastră Biserică „Duminica Înfricoşătoarei Judecăţi".

În Simbolul Credinţei mărturisim că Iisus Hristos iarăşi va veni, „să judece viii şi morţii."

Venirea aceasta se va deosebi de prima Lui venire, atît prin felul cum va veni, precum şi prin scopul venirii. Prima dată Domnul a venit pe pămînt umilit, fără slavă, primind să se nască în ieslea vitelor, cu scopul de a ne descoperi sfînta şi mîntuitoarea învăţătură, pildiund-o prin propria Lui trăire, primind să fie judecat pe nedrept la moarte, jertfindu-se pentru noi. La a doua venire, va veni cu strălucire mare, înconjurat de cetele îngereşti, cu scopul de a cere răspuns de cunoaşterea şi înfăptuirea faptelor Sale.

La prima Sa venire El s-a lăsat judecat de oameni. La a doua venire va judeca El lumea pe dreptate.

Termenul de „sfîrşit" are înţelesul unei transformări totale. Momentul transformării nu-l ştie nimeni, nici chiar îngerii din cer, nici Fiul, ci singur Tatăl (Matei 24, 36).

Totuşi, Sfînta Scriptură ne previne prin cîteva semne premergătoare acestui eveniment important.

Care sînt aceste semne?

1. Cel dintîi semn: Propovăduirea Evangheliei la toată lumea. Din cuvintele Sfintei Evanghelii nu reiese că ea va fi primită sau nu pretutindenea.

2. Decăderea totală, adică necredinţa şi ereziile, înmulţirea fărădelegilor.

3. Războaiele cu toate nenorocirile pe care le aduc. Războiul nu-i altceva decît sfîrşitul răului; precum focul face să fiarbă apa, la fel păcatele în clocotul lor fierb omenirea; boli şi foamete, cutremur, semne cereşti, ivirea de prooroci mincinoşi.

4. Apariţia lui Antihrist, adică a răutăţii întruchipate. Antihrist înseamnă adversar al lui Iisus Hristos.

5. Apariţia lui Enoh şi Ilie. Aceştia se vor reîntoarce pe pămînt, propovăduind adevărul.

6. Reapariţia lui Iisus Hristos.

Va apare pe cer semnul Fiului Omului, adică Sfînta Cruce, înconjurată de o puternică lumină, „simbolul mîntuirii". Domnul se va pogorî pe norii cerului, cu strălucire mare şi înconjurat de cereştile cete. El va veni cu acelaşi trup cu care a înviat şi s-a înălţat. Revenit, va sta pe scaunul de judecată înfricoşător şi în faţa Lui, la glasul trîmbiţei, toţi morţii, de la Adam şi pînă în acea ultimă zi, se vor scula spre a merge la judecată.

Cum ne putem închipui desfăşurarea judecăţii?

Potrivit învăţăturii noastre judecata se va desfăşura în felul următor:

Cuprinsul Sfintei Evanghelii de azi să ni-l închipuim ca într-un tablou, în care părţile principale ar fi:

— Dumnezeu în calitate de Judecător, în faţa Căruia totul se supune.

— Apostolii şi îngerii în calitate de asistenţi.

— Omenirea ca obiect al judecăţii.

Mai întîi, la judecată vor fi chemaţi Lucifer şi toţi îngerii cei răzvrătiţi şi Dumnezeu îi va osîndi la cele mai mari chinuri, pentru că s-au răzvrătit împotriva Lui, pentru că i-au fost duşmani, pentru că au îndemnat în decursul veacurilor ca omenirea să nu-i slujească lui Dumnezeu, ci să-l părăsească şi să-l ofenseze prin cuvinte şi fapte rele. În Apocalipsă, Sfîntul Ioan vede şi zice: „Şi diavolul, care-i amăgise a fost aruncat în iezerul cel de foc şi de pucioasă, unde este şi fiara şi proorocul mincinos şi vor fi chinuiţi acolo, zi şi noapte, în vecii vecilor" (20, 10).

În al doilea rînd vor veni păgînii, care n-au auzit de prooroci, nici de venirea lui Hristos. Aceştia vor fi judecaţi după legea naturală a conştiinţei lor, care a fost sădită de Dumnezeu în sufletele lor, chiar de la plăsmuirea vieţii pe pămînt, putînd oricine deosebi binele de rău (Romani 2, 14—15).

A treia ceată va fi poporul evreesc. Acesta, pe lîngă legea conştiinţei va fi judecat şi după cele 10 porunci date de Dumnezeu lui Moise pe muntele Sinai.

Greu le va fi unora dintre aceştia, cum sînt Datan şi Aviron, care n-au voit să se supună Legii; greu le va fi celor de pe timpul Mîntuitorului şi care L-au judecat şi condamnat la moarte pe nevinovat; greu le va fi şi celor de la Hristos pînă la sfîrşit că nu L-au recunoscut, ci au aşteptat un alt mîntuitor. Cu cîtă durere vor asista la această judecată Apostolii, chiar neamul lor trebuind să-l osîndească.

A patra ceată vor fi creştinii. Cea mai aspră judecată va fi a creştinilor. Ei vor fi luaţi după făgăduinţele Sfîntului Botez, după măsura harului Sfîntului Duh, care li se dă prin Sfintele Taine, după învăţătura Sfintei Evanghelii, căci prin aceasta s-au angajat să slujească Domnului de bunăvoie, folosindu-se de cele mai mari daruri.

Să ne închipuim un suflet ajuns la înfricoşatul scaun al judecăţii dumnezeieşti. Tatăl va zice: „Fiul Meu cel scump! Te-am trimis în lume pentru ca să mîntuieşti omenirea. Ce s-a întîmplat cu acest suflet, pe care-l văd într-o astfel de stare?" Fiul va răspunde: „Eu te-am proslăvit pe Tine pe pămînt; lucrul pe care mi L-ai dat să-l fac, l-am săvîrşit" (Ioan 17, 4), Evanghelia am binevestit-o, Biserica am întemeiat-o, Preoţia am rînduit-o, Evanghelia s-a propovăduit, Sfintele Taine s-au oferit. I-am trecut şi prin necazuri, dar nici aşa nu şi-au îndreptat în viaţă faptele lor."

Duhul Sfînt va zice: „Încercat-am să însufleţesc credinţa în care s-au botezat, să aprind dragostea de Dumnezeu şi de mijloacele mîntuitoare, prin glasul conştiinţei, i-am mustrat. El s-a aprins numai de cele lumeşti. Am căutat să sălăşluiesc şi nechemat în sufletul lui, să-l curăţesc de toată întinăciunea, spre a-i mîntui sufletul; dar s-a purtat cu ură, cu răceală, cu neîncredere. Am făcut totul pentru mîntuirea lui, dar el n-a voit."

Atunci Tatăl va rosti greaua sentinţă: „Du-te de la Mine, blestematule, în focul cel veşnic. Am dat jertfă pentru tine pe unicul Meu Fiu. Răzbunarea dreaptă strigă scumpul Lui sînge. Sînt Judecător şi Tată; ca Judecător trebuie să judec drept; ca Tată, pentru Fiul Meu care şi-a pus preţ de răscumpărare propria Lui viaţă, şi nu ai fructificat-o în scopul mîntuirii tale." Greu de auzit vor fi aceste cuvinte. Gîndeşte-te că a sosit acel ceas şi că te afli în faţa acestei judecăţi dumnezeieşti! Unde vei căuta cu privirea? Nu ridica ochii în sus, unde stau milioanele de îngeri şi arhangheli; de frică nu vei putea căuta în jos, unde vei vedea curgînd rîul cel de foc ce iese din scaunul cel plin de văpăi al lui Dumnezeu.

Căuta-vei cu privirea în dreapta şi în stînga unde vei vedea nenumărate fiinţe omeneşti, drepţi şi păcătoşi. Deşi se pare că spre ei vei putea privi, totuşi nu vei putea, pentru că în acel moment toate faptele tale făcute la întuneric, necunoscute de nimeni, se vor descoperi, vor ieşi la lumină. O, ce ruşine! O, ce greutate a ceasului de faţă!

Ţinînd privirea drept înainte, vei vedea pe dreptul Judecător, plin de dreptate şi hotărîre şi plin de mînie.

Să ne gîndim la muntele Sinai, cînd Dumnezeu s-a pogorît să dea Legea lui Moise; muntele era zguduit de fulger şi cutremur, încît, văzînd poporul, care era la poalele muntelui s-a umplut de frică. La fel, pe muntele Taborului, cînd dumnezeiescul glas se aude, iar Dumnezeu-Fiul îşi descoperă o rază a dumnezeirii Sale, Apostolii cad la pămînt, înfricoşîndu-se.

Una dintre cauzele că noi aşa de uşor păcătuim, este că nu cunoaştem adevărata strălucire şi mărire a lui Dumnezeu.

Atunci ne va fi dat să-L cunoaştem pe Acela pe care noi L-am batjocorit. Să ştim cu adevărat că un gînd rău voit este un spin din cununa de pe capul Mîntuitorului. Un cuvînt rău este un scuipat în cinstita Lui faţă. O poftă a trupului, voită, la care simţim o mare mulţumire după săvîrşirea ei, este o suliţă în coasta Lui dumnezeiască. Fiecare păcat de moarte este o chinuire, o a doua răs-

tignire a Mîntuitorului. Acum păcatul ne-a orbit și nu-l putem vedea, căci ne-a întunecat mintea și nu sîntem conștienți de cele înfăptuite. Acum păcatul ne-a luat simțul fricii și al rușinii; nu ne înfricăm, nu ne rușinăm.

Cît îți este de greu să te duci în fața unui om căruia i-ai făcut vreo nedreptate! Dar în fața lui Dumnezeu!

V-am amintit semnele prevestitoare ale sfîrșitului acestei lumi. Să le cercetăm? Trăim noi oare aceste zile sau nu?

Medicul, cu ajutorul unor aparate, vede tot ceea ce e bolnav în trupul omului. Oare Dumnezeu nu cunoaște, nu vede ceea ce e rău în noi?

Care este datoria noastră, acum?

Mîntuitorul ne îndeamnă, împacă-te cu pîrîtul tău, cît este pe cale, ca să nu ajungi la judecător să te osîndească pînă ce vei plăti pînă la ultimul ban. Ne punem întrebarea? Dacă sfîrșitul nostru sau al lumii întregi s-ar întîmpla în ziua de azi, cîți dintre noi am fi pregătiți? Un cutremur de pămînt, o moarte năprasnică pot pune sfîrșit vieții noastre în orice moment. Sfîrșitul lumii poate fi în orice ceas.

Cum sîntem noi pregătiți?

Ce scuze putem avea?

Duminica trecută ni s-a arătat bunătatea lui Dumnezeu; azi ni se arată dreptatea lui Dumnezeu. Cunoscînd aceste două atribute, sîntem liberi să alegem.

Vai de bolnavul care mînie pe doctor!

Vai de cel ce mînie pe judecător!

Vai de noi cînd știm că vom fi judecați și nu încetăm a păcătui!

Arhim. *Serafim Man*

AM FĂCUT LUCRUL EVANGHELISTULUI*

„Iată acum eu știu că nu veți mai vedea fața mea, voi toți pe la care am trecut, propovăduind împărăția lui Dumnezeu".
(F. Ap. 20, 25)

Așa a grăit Sf. Ap. Pavel acum două milenii creștinilor din Milet, oraș, în Asia Mică, la care a propovăduit Evanghelia Domnului și de care se despărțea pentru totdeauna. Curînd după aceea s-a dus la Ierusalim, unde a fost prins de iudei și era să fie omorît, dar a scăpat în chip minunat cerînd, apoi, stăpînirii romane să fie judecat de Cezar.

Vă spun și eu azi, cu Sf. Pavel: „Știu că nu veți mai vedea fața mea, nici nu veți mai auzi glasul meu, nici binecuvîntarea mea nu vă voi mai da, căci plec din mijlocul celor căror m-ați cunoscut, v-am vestit Evanghelia împărăției lui Dumnezeu" (F. Ap. 20, 25).

Iubiți credincioși, orice despărțire este duioasă, pentru că se rupe un fir de colaborare care ne leagă inimile. E grea despărțirea dintre soți, copii și părinți, dintre rudenii și prieteni, dar nici una nu este mai mișcătoare ca despărțirea dintre preot și credincioșii săi, dintre păstor și turma sa duhovnicească, dintre părinte și parohienii săi. O astfel de despărțire nu poate fi exprimată în cuvinte, iar jalea sufletului este de nedescris. Așa se explică despărțirea dintre Sf. Pavel și cei din Milet, despre care Sf. Scriptură spune: „Și au plîns cu toții, și căzînd pe grumazii lui Pavel, îl sărutau... mai ales i-a cuprins jalea cînd le-a zis că nu vor mai vedea fața mea" (F. Ap. 20, 37).

Noi ne găsim azi în situația celor din Milet. Ca și Sf. Pavel, vă zic tuturor „de-acum nu veți mai vedea fața mea, căci plec din această parohie, din această biserică (x), pe care împreună am zidit-o (am renovat-o și am înfrumusețat-o, cu pictură etc.), pentru că este casa noastră a tuturor, este casa Dumnezeului nostru, casa Părintelui ceresc care locuiește în noi și este poarta cerului (Fac. 28, 17).

* Predică la ieșirea din parohie.

Plec azi de la Dv., cu inima curată și conștiința împăcată că mi-am făcut datoria din tot sufletul, am făcut lucrul Evanghelistului neîncetat. M-am silit să vă conduc cu sfatul și exemplul bun către împărăția lui Dumnezeu și ca sluga credincioasă să-mi înmulțesc talantul primit de la Domnul și să-l întorc Lui, cu dobîndă, ca să fiu vrednic de răsplata cea bună în ziua judecății cînd mi se va cere socoteală de cele ce am lucrat în viață (Mt. 25, 20—23).

În această clipă nu mă voi lăuda de cele ce am făcut, ca să nu fiu nevrednic de răsplata Părintelui ceresc, care știe toate, ci las să vorbească faptele mele, martorii cei drepți. Dar dacă, plecînd din această parohie las în urmă o modestă dîră de lumină și un spor de viață duhovnicească, așa cum am rîvnit, dacă las în urmă mai multă pace și înfrățire între credincioși și între fiii acestei comune, așa cum am dorit, dacă am întărit baza materială a bisericii și a parohiei cum m-am silit, dacă peste tot am realizat ceva în cei (x) ani, cît am petrecut aici, toate le-am făcut cu ajutorul lui Dumnezeu și al Dv. al tuturor, al adunării parohiale, al consiliului și epitropiei parohiale. Toți mi-ați înțeles strădaniile mele bune și m-ați ajutat să fac cele ce se văd, și altele care sînt ascunse în inimile multora. Pentru toate acestea mulțumesc mai întîi lui Dumnezeu care m-a luminat și m-a călăuzit cu harul Său pe drumul vieții și a făcut ca munca mea să rodească. Vă mulțumesc apoi și Dv. care m-ați ajutat moral și material, de cîte ori am apelat la Dv.

Dacă n-am reușit întru totul cît aș fi voit, nu sînt eu de vină, ci greutățile care mi-au fost potrivnice, pe care unii le cunoașteți și pe care nu le-am putut învinge.

Mă gîndesc mai întîi la chemarea mea de păstor de suflete pe care n-am uitat-o niciodată. Ca păstor m-am străduit să fac pe fiecare credincios să fie creștin practicant, să trăiască cu Dumnezeu și pentru Dumnezeu. În acest scop, m-am silit să întorc la Dumnezeu pe cei rătăciți și păcătoși. Dumnezeu știe cît am reușit, dar voința și dorința mea a fost mereu trează și îndreptată spre ei. Îmi amintesc aici de o întîmplare. Am citit într-o carte bătrînă despre un dascăl devotat școlii pentru ridicarea poporului spre cultură, care a mers cale lungă pînă la împărat, să ceară ajutor pentru școala satului său. Împăratul s-a mirat mult de zelul bietului om care reușise să vină pe jos pînă la el și să stăruie pentru o cauză atît de mică și care nu-l privea direct și personal. La această mirare, harnicul și înțeleptul învățător a răspuns liniștit și hotărît: „Împărate, dacă în urma acestei strădanii a mea chiar numai un copil din împărăția ta va primi o creștere mai bună, munca și toată osteneala mea sînt răsplătite deplin și eu sînt fericit pentru că n-a fost în zadar!" Împăratul i-a aprobat cererea, căci era o muncă creatoare, dezinteresată.

Așa vă spun și eu azi, iubiții mei. Dacă în decursul celor (x) ani de osteneală în pastorație în această parohie voi fi reușit ca cel puțin un singur suflet să-l întorc pe calea cea bună, să-l fac mai cinstit, drept, corect, harnic și muncitor, dacă am reușit să-l aduc la biserică, să-l unesc cu Dumnezeu prin rugăciune și fapte frumoase, pentru toată viața, osteneala și truda mea n-au fost în zadar. Și nădăjduiesc să fi reușit, căci știți cu toții cît de mult v-am iubit, am alergat, m-am zbătut și v-am slujit ca să vă știu mulțumiți.

Vreme de (x) ani, m-am făcut tuturor toate ca toți să vă sfințiți și să vă mîntuiți prin harul și lucrarea lui Dumnezeu în sufletele Dv. (I Cor. 9, 22). Pe mic și mare, tînăr și bătrîn, bogat și sărac, sănătos sau bolnav v-am îmbrățișat cu dragoste sinceră și v-am ajutat ca un părinte, ca un frate și un prieten adevărat să cunoașteți și să împliniți voia lui Dumnezeu să faceți poruncile Lui și să fiți fericiți.

V-am încreștinat copiii prin taina Sf. Botez, i-am catehizat, i-am învățat să se roage, i-am adus la Dumnezeu și le-am arătat calea fericirii în viață. Pe cei mari v-am chemat să vă îndreptați și v-am iertat păcatele în taina Spovedaniei, ca să deveniți fiii lui Dumnezeu. Am slujit Sf. Liturghie și prin jertfa Mîntuitorului Hristos v-am împărtășit cu sfîntul Său Trup și Sînge, ca să vă îndumnezeiți, să deveniți una cu El și să vă faceți părtași vieții veșnice pe care o doriți. În taina Sf. Căsătorii, am împreunat mîinile, care se iubesc și m-am rugat ca Dumnezeu să dea viață curată, pașnică și liniștită, fără certuri și dezbinări, să aveți copii să-

nătoşi şi cuminţi, plăcuţi lui Dumnezeu şi oamenilor. Am săvîrşit Sf. Maslu, ca Domnul Hristos — Doctorul sufletelor şi al trupurilor noastre — să ridice din patul durerii pe cei bolnavi şi să le dea sănătate.

Cu jale mare, apoi, am însoţit la mormînt pe cei dragi ai Dv., părinţi, soţi, fraţi, surori, copii, rudenii şi prieteni, după ce i-am spovedit şi cuminecat. Am plîns împreună să vă uşurez durerea şi m-am rugat lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor şi odihnă fericită a sufletului lor.

V-am predicat Evanghelia mîntuirii în duminici şi sărbători şi v-am hrănit cu pîinea care s-a coborît din cer, cu cuvîntul lui Dumnezeu, care v-a luminat şi v-a întărit credinţa şi v-a aprins focul dragostei de Dumnezeu, unul faţă de altul. V-am învăţat să fiţi buni, blînzi, iubitori, iertători, binefăcători, cinstiţi, corecţi şi drepţi, să trăiţi în pace, să munciţi şi să vă jertfiţi unul pentru altul. Ne-am rugat pentru Ţara şi poporul nostru, conducătorii ei, pentru pace în toată lumea, pentru rodirea pămîntului, să ne scape de secetă, de potop, de foc, de robie, cutremure şi să ne dea sfîrşit creştinesc. Pe scurt am cerut de la Domnul Hristos, Mîntuitorul nostru cel bun, să ne dea toate cele de folos sufletului şi trupului nostru.

Pretutindeni v-am întîmpinat cu dragoste şi mi-aţi răspuns cu dragoste. Dragostea lui Dumnezeu ne-a legat la un loc, ca pe un snop de grîu curat, şi am lucrat toţi cele bune, am ars toţi ca o lumînare, slujind lui Dumnezeu şi unii altora.

Doresc ca această dragoste să ardă mai departe în inimile noastre, cînd mă despart de Dv. cu trupul, iar sufletul meu rămîne cu Dv. în această biserică şi voi continua să mă rog şi pe mai departe pentru mila, pacea, viaţa, sănătatea şi fericirea Dv., după cum vă rog să faceţi la fel, să vă rugaţi lui Dumnezeu pentru mîntuirea sufletului meu şi al familiei mele.

Mulţumesc lui Dumnezeu pentru toate cîte ne-a dăruit şi-L rog să ne aibă în paza Sa şi de acum înainte, să ne împlinească cererile cele pentru mîntuire şi să ne ocrotească cu harul Său. Pe cei buni să-i întărească în bunătate, pe cei răi să-i facă buni. Familiile Dv. să le păzească de orice necaz; pruncii să-i crească în credinţă şi spor la înţelepciune. Paşii celor tineri să-i îndrepte pe calea binelui, ascultării de părinţi şi de mai-marii lor. Pe bătrîni, Dumnezeu să-i întărească în putere şi virtute, pe cei întristaţi să-i mîngîie, pe cei învrăjbiţi să-i împace şi să trăiască în dragoste. Pe cei rătăciţi de la credinţa cea dreaptă să-i întoarcă pe calea adevărului şi să-i unească cu sfînta Sa Biserică. Bolnavilor să le dea sănătate, pe văduve şi orfani să-i ocrotească de orice rău.

Ultimul îndemn pe care doresc să vi-l pun la inimă este să iubiţi pe Dumnezeu şi Biserica Lui care este poarta cerului şi mama neamului nostru în trecut, prezent şi viitor. Ascultaţi-o, sprijiniţi-o, întăriţi-o, că numai în ea veţi afla viaţa fericită pe pămînt şi în cer. Aici este izvorul harului divin mîntuitor. Acest har îl cer azi de la Dumnezeu pentru Dv., pentru familiile Dv., pentru parohia şi biserica aceasta.

Acum la plecare, Vă zic tuturor ca Sf. Ap. Pavel: „Vă încredinţez lui Dumnezeu şi cuvîntului harului Său. El să vă păzească de orice rău şi să vă zidească întru voia Sa; ca să vă facă moştenitori ai vieţii fericite cu toţi sfinţii, pe pămînt şi în cer“ (F. Ap. 20, 32). *Amin.*

Prof. prot. stavr. dr. *Simion Radu*

Viaţa bisericească

ADUNAREA EPARHIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI

— Sesiunea de lucru din 29 decembrie 1990 —

Vineri, 28 decembrie 1990, la Centrul mitropolitan din Sibiu s-au desfăşurat lucrările Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Sibiului, care au fost precedate de un moment festiv prilejuit de împlinirea, în 27 decembrie 1990, a *20 de ani de arhierie de către Î. P.S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului.*

În cadrul acestui moment, P. S. Episcop-vicar *Serafim Făgărăşanul* a adus în atenţia celor de faţă: Consiliul eparhial, profesori de la Institutul Teologic din Sibiu, părinţii protopopi din Arhiepiscopie, cîteva din notele dominante ale personalităţii Arhipăstorului de la Sibiu, insistînd apoi asupra înţelesului noţiunii de *arhiereu:* primul între preoţi, slujitorul tuturor, exemplificînd modul în care Î. P.S. Sa a înţeles să slujească interesele superioare ale Bisericii şi Ţării noastre, binele credincioşilor în general, atît ca episcop-vicar patriarhal, cît şi ca episcop la Buzău şi, mai ales, ca arhiepiscop şi mitropolit la Sibiu.

Înmînînd Î. P. S. Mitropolit Antonie un frumos coş cu flori, în numele celor prezenţi, în numele clerului şi credincioşilor din Arhiepiscopia Sibiului, P. S. Sa a exprimat Î. P. S. Sale simţăminte de dragoste şi ascultare fiască, făcîndu-i totodată urări calde de sănătate şi pace, de noi şi binecuvîntate împliniri.

Mulţumind pentru urările care i s-au făcut, Î. P. S. Mitropolit Antonie a evocat anii de început ai activităţii sale arhiereşti, cu multele probleme care se puneau în acei ani pentru Biserică şi supravieţuirea ei într-un regim materialist-ateu, cu sublinierea unor aspecte legate de modul în care Biserica s-a străduit să fie totuşi cît mai prezentă în viaţa fiilor ei, a poporului nostru în general.

În aceşti douăzeci de ani, activitatea Î. P. S. Sale s-a desfăşurat între şansă şi neşansă, după cum însuşi a subliniat.

Şansă, pentru că a depus un efort maxim spre a fi cît mai de folos obştei preoţilor şi credincioşilor.

Neşansă, pentru că această activitate a trebuit s-o desfăşoare în condiţii în care trebuia să fie atent la fiecare cuvînt, în condiţii în care Biserica trebuia să navigheze printre atîtea stînci periculoase, pentru ca corabia Bisericii să fie ţinută cît de cît pe linia de plutire, subliniind că deceniul trei de arhierie doreşte să-l înceapă, cu ajutorul lui Dumnezeu, tot sub auspiciile muncii.

Deschizînd şedinţa Consiliului eparhial, Î. P. S. Sa atrage atenţia asupra unor aspecte financiare care se pun şi Bisericii prin liberalizarea preţurilor, cît şi asupra necesităţii înţelegerii mai pure, mai duhovniceşti a chemării preoţeşti de către toţi preoţii.

Trecîndu-se la lucrări, Consiliul eparhial a rezolvat o seamă de probleme de învăţămînt, aprobări de ajutoare, de devize etc., după care au fost prezentate rapoartele de activitate pe anul 1990 ale celor trei sectoare ale Consiliului arhiepiscopesc şi anume:

Raportul Secţiei bisericeşti, întocmit şi susţinut de P. C. cons. *Simion Săsăujan;*

Raportul Secţiei culturale, întocmit şi susţinut de P. C. cons. *Gheorghe Papuc;*

Raportul Secţiei economice, întocmit şi susţinut de P. C. cons. *Ezechil Oancea.*

Rapoartele au fost aprobate, propunîndu-se promovarea lor pentru Adunarea eparhiala.

Sîmbătă, 29 decembrie 1990, la ora 9 în capela mitropolitană a avut loc un Te-Deum, săvîrșit de P. S. Episcop-vicar Serafim Făgărășanul, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, prezenți fiind Î. P. S. Mitropolit Antonie, deputații eparhiali, precum și o seamă de invitați.

S-a trecut apoi în aula Institutului Teologic Universitar din Sibiu, unde s-au desfășurat lucrările sesiunii anuale a Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Sibiului.

După apelul făcut de secretarul Adunării eparhiale și după ce s-a constatat prezența majorității absolute a membrilor Adunării eparhiale, lucrările au fost deschise de către Î. P. S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, printr-o amplă cuvîntare, în care a spus între altele:

„Ne-a ajutat Dumnezeu să încheiem încă un an de activitate bisericească în Arhiepiscopia Sibiului și să ne adunăm astăzi să-i facem bilanțul. În același timp să gîndim împreună asupra îndatoririlor ce ne stau înainte în anul care vine...

Putem aprecia că în acest an, care a fost primul de după Revoluția română din decembrie 1989 și care a adus după sine atîtea transformări în toate aspectele vieții românești, Biserica noastră ortodoxă s-a înscris pe tot cuprinsul Patriei în ritmul tumultos al înnoirilor. După aproape o jumătate de secol de opresiune care s-a resimțit cu deosebire în viața bisericească, Biserica, în sfîrșit descătușată, a fost liberă să-și organizeze viața așa cum cer interesele sale..."

După ce a specificat unele aspecte legate de modul în care Biserica a vîslit printre stînci văzute și nevăzute spre a supraviețui în deceniile trecute, vorbitorul a subliniat că, „prin predica lor, preoții au constituit singura rezistență ideologică față de comunismul materialist ateu. În timp ce în școli, în cultură, în presă, prin toate mijloacele de mass-media se exalta fără nici o frînă ateismul, preoții au fost singurii care au spus altceva. Ei au adus fără răgaz aminte oamenilor că există Dumnezeu, că există o lege morală dată de Sus, de Dumnezeu, de care trebuie să asculte toți oamenii...

Biserica prin predica ei, prin slujbele ei, prin Spovedanie, prin Sf. Împărtășanie, prin toate slujbele sfințitoare ale vieții și ale morții, botez, cununii, înmormîntări, a lucrat cu efect în viața credincioșilor. Acest lucru va începe să se recunoască de oamenii de bună credință. Este la îndemîna oricui că chiar în perioadele de cea mai grea apăsare credința în popor s-a păstrat. Și s-a păstrat cu ajutorul Bisericii...".

Arătînd că, după Revoluția română din decembrie 1989, „Biserica s-a lansat într-o acțiune de reînnoire a uneltelor ei de pastorație și aceasta cuprinde o arie largă de domenii", Î. P. S. Sa a specificat unele căi prin care Biserica înțelege să lucreze „la revigorarea, la reînnoirea sufletului românesc, la așezarea lui pe temelii mai solide...", între care au fost specificate înființarea de protopopiate și parohii noi, rectitorirea unor mănăstiri și schituri distruse de generalul catolic Bucow la 1760, servicii religioase în spitale, penitenciare, asistență religioasă oriunde este nevoie, ca și alte înnoiri și diversificări ale activităților pastorale „spre a cuprinde cît mai mult spațiu duhovnicesc".

O parte importantă din cuvîntare a fost consacrată apoi învățămîntului religios în școlile de stat, notările preoților urmînd a se face și după această activitate, precum și problemelor economice care se pun și în lucrarea Bisericii în urma liberalizării prețurilor, specificînd măsurile care se preconizează a se lua pentru preîntîmpinarea unor posibile neajunsuri.

„O problemă pe care toți o cunoaștem, căreia trebuie să-i facem față și să-i găsim soluții firești — a spus în partea finală a cuvîntării Î. P. S. Mitropolit Antonie — este și aceea a raporturilor cu Biserica Catolică de rit oriental sau bizantin, care, reintrată după Revoluție în drepturile de care a fost lipsită în 1948, ne cere acum bisericile care i-au aparținut la acea dată.

Principiul de la care pornesc ortodocșii în rezolvarea problemei este acela că *bisericile aparțin credincioșilor*. Așadar, lăcașul de cult urmează credincioșii. Dacă credincioșii sînt ortodocși, bisericile rămîn pe loc. Este dreptul lor. Dacă ei se vor hotărî să se facă greco-catolici, în mare majoritate, atunci bisericile îi vor urma pe ei. Pînă acum am avut plăcuta surpriză de a constata că masa credincioșilor și

a preoților care provin din familii foste unite înțeleg să rămînă cu Biserica strămoșească. Să n-o mai părăsească încă o dată. Să nu se mai întîmple dezbinarea de la 1700...

Problema este deschisă și este păcat că, încă o dată, se dezbină Transilvania; cînd, dacă ar fi lăsată în pace, ar rămîne una în Ortodoxie. Cine vrea să se facă catolic, să se facă. Dar să știe că se face catolic, nu că e ortodox unit cu Roma... Despre altele vom mai auzi amănunte din rapoarte, pe care declarînd deschisă ședința, le vom asculta îndată. Urez succes lucrărilor Adunării noastre eparhiale, care încheie anul 1990, primul an după Revoluția română din decembrie 1989".

S-a trecut apoi la prezentarea referatelor celor trei comisii ale Adunării eparhiale și anume:

Comisia bisericească, raportor fiind P. C. pr. *Cornel Codrea* (Or. Victoria), care a prezentat Raportul Secției bisericești, din care spicuim date legate de activitatea administrativă de la Centrul eparhial, capitol în care au fost specificate completarea postului de episcop-vicar prin numirea P. S. Serafim Făgărășanul, alegerile de protopopi, de deputați în Adunarea eparhială și constituirea noului Consiliu eparhial și a permanenței acestuia, înființarea de noi protopopiate și parohii, accentuîndu-se cu deosebire activitatea internă și externă a Î. P. S. Mitropolit Antonie, lucrarea extrem de bogată desfășurată pe teren, la centrele protopopești și parohii: conferințe preoțești, sfințiri și resfințiri de biserici, punerea de pietre fundamentale pentru biserici noi etc., de către P. S. Episcop-vicar Serafim Făgărășanul.

A fost reliefat și spiritul înnoitor resimțit în activitatea misionar-pastorală la nivelul parohiilor, protopopiatelor și Centrului arhiepiscopesc, cu specificarea concretă a ceea ce s-a întreprins pe această linie în urma Revoluției române din decembrie 1989, accentuîndu-se latura caritativă și samarineană a Bisericii îngrădită în anii dictaturii, pătrunderea slujitorilor bisericești în căminele de copii, azile, penitenciare etc.

Au fost reliefate totodată relațiile Bisericii noastre cu alte culte, viața monahală din Arhiepiscopia Sibiului, cu arătarea începuturilor unor noi așezăminte monahale în curs de organizare.

Au fost înfățișate în continuare date privitoare la mișcările de personal în anul 1990: 5 numiri de preoți tineri, 33 de transferări, 8 pensionări, distincții acordate, sancțiuni, decese etc., loc de seamă ocupînd în referat Colecta F.C.M., care s-a desfășurat în două etape, ajutoarele acordate în 1990 din F.C.M. unor parohii cu posibilități financiare reduse, sume mari, peste 1 mil., acordîndu-se preoților din prot. Sf. Gheorghe, dar și din alte protopopiate, ca de exemplu: Pr. Hampu Ioan din prot. Agnita — 46 800 lei, Damian Mircea din prot. Săliște — 15 000 lei etc. ajutoare bănești substanțiale acordîndu-se unor spitale, unor orfelinate, unor asociații care se ocupă cu handicapații etc.

Comisia culturală, raportor fiind dl. Dr. *Vasile Iacob* (Sibiu), care a prezentat Raportul Secției culturale, din care au fost înfățișate bogate informații legate de învățămîntul teologic, spațiu larg fiind acordat Institutului Teologic Universitar „Andrei Șaguna" din Sibiu, cu specificarea numărului studenților și doctoranzilor, cu noutatea că pentru anul universitar 1990/91 s-a primit și un număr de fete, viitoare, probabil, catehete în învățămîntul școlar de care este acum multă nevoie, cu bogata activitate desfășurată de corpul profesoral, care, după Revoluția română din decembrie 1989, s-a implicat cu dăruire și în activitatea pastorală din Arhiepiscopie.

Un capitol special a fost consacrat reintroducerii învățămîntului religios-moral în școală, problemă căreia Centrul arhiepiscopesc, ca de altfel și Ministerul Învățămîntului și Științei, ca și Secretariatul de Stat pentru Culte, îi acordă o mare importanță, lucrare în care majoritatea absolută a preoților din Arhiepiscopie s-au implicat cu toată seriozitatea, ea fiind mai anevoioasă în cele două orașe mari din Arhiepiscopie: Brașov și Sibiu, unde există școli cu un mare număr de clase și în care se învață chiar și în trei schimburi zilnice.

Referatul s-a ocupat în continuare de activitatea editorială de la Centrul arhiepiscopesc Sibiu în anul 1990, reorientată, după Revoluția română din 1989, spre satisfacerea nevoilor sufletești ale credincioșilor noștri, care au fost lipsiți atîtea decenii de cărți de rugăciuni, catehisme, icoane, Noul și Vechiul Testament, Psaltiri și alte cărți de zidire sufletească pe care ei le-au cerut permanent, reliefîndu-se

totodată importanța presei bisericești de la Centrul mitropolitan Sibiu: Telegraful Român, Mitropolia Ardealului, Îndrumătorul bisericesc, care se străduiesc să răspundă cît mai deplin cerințelor cititorilor lor.

Referatul s-a ocupat apoi de activitatea predicatorială a slujitorilor noștri bisericești unde sîntem încă deficitari în multe parohii, mai ales cînd este vorba de predicile la înmormîntări și cununii, deși există suficient material omiletic în cărțile de predici tipărite, cît și în reviste; de activitatea social-obștească și samariteană din Arhiepiscopie; de evenimentele mai deosebite, bisericești și patriotice, marcate și la Centrul arhiepiscopesc din Sibiu; de activitatea muzeelor și colecțiilor muzeale din Arhiepiscopie și desigur de încă alte activități.

Comisia economică, raportor fiind dl. judecător *Gheorghe Vâja* (Sibiu), care a prezentat Raportul Secției economice.

Raportul a supus mai întîi spre aprobare Contul de execuție bugetară pe anul 1989, Bilanțul încheiat la 31 decembrie 1989, precum și Bugetul veniturilor și cheltuielilor pe anul 1991, după care s-a trecut apoi la referatul propriu-zis privitor la activitatea economico-financiară de la Centrul arhiepiscopesc pe anul 1990 din datele prezentate rezultînd că veniturile prevăzute au fost realizate și chiar depășite, iar cheltuielile s-au încadrat în prevederile bugetare, avutul Bisericii fiind gospodărit cu toată răspunderea.

Referatul a precizat sursele de venituri, între care: subvenții de la stat, contribuții benevole pentru servicii religioase, contribuții benevole la distribuirea tipăriturilor, a obiectelor de cult, la distribuirea lumînărilor, venituri din chirii, de la casele de odihnă, de la librăria eparhială etc., la cheltuieli loc de seamă ocupînd retribuțiile și alocațiile pentru copii, cheltuieli pentru activitatea de cult, pentru activități gospodărești, subvenții acordate școlilor de învățămînt teologic, ajutoare acordate unor parohii, cheltuieli împreunate cu aprovizionarea cu materii prime etc.

Referatul s-a ocupat apoi de activitatea atelierului de lumînări, de controlul financiar intern exercitat de trei revizori contabili, care au verificat peste 400 de gestiuni; de activitatea serviciului tehnic, acoperit de un inginer constructor și un tehnician, care au verificat peste 50 documentații de construcții, reparații, instalații diverse, peste 10 documentații picturi si restaurări de picturi bisericești, peste 25 de situații de lucrări etc.; de activitatea serviciului juridic, de lucrările de la Mănăstirea Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus; de via de la Sărăcsău; de parcul auto și de alte activități economice.

În continuarea lucrărilor Adunării eparhiale, *P. C. arhid. prof. Ioan Floca* a făcut o informare privitoare la raporturile dintre Biserică și Stat, la legea cultelor și Constituția țării în curs de definitivare, la învățămîntul religios în școlile de stat, la raporturile dintre Biserica noastră și Biserica catolică de rit oriental, la prozelitismul pe care unele culte îl fac în rîndul credincioșilor noștri etc., subliniind necesitatea unei activități preoțești cît mai competente.

Pe marginea rapoartelor prezentate au luat cuvîntul:

P. C. pr. C. Codrea (Or. Victoria) care, între altele, a solicitat să se ia o atitudine față de cei ce, din țară și străinătate, doresc să ne „evanghelizeze", ca și cînd noi n-am fi creștini, „evangheliști" care falsifică unele texte biblice, precum și o atitudine mai fermă față de prozelitismul „uniat", propunînd organizarea de conferințe publice cu teme din istoria reală a Bisericii și poporului român.

P. C. prot. Gh. Rățulea (Sf. Gheorghe), care, între altele, a ridicat problema recrutării unor candidați competenți dintre tinerii teologi pentru multele parohii vacante existente în prot. Sf. Gheorghe, propunînd ca astfel de candidați să fie recrutați din zonă și să fie ajutați mai substanțial la intrarea lor în parohii.

P. C. pr. prof. M. Păcurariu (Sibiu), care pledează pentru editarea unei broșuri, sub titlul: Părți alese din Sf. Scriptură, un fel de Mică Biblie, care să fie pusă la îndemîna credincioșilor și tineretului mai ales.

P. C. pr. prof. I. Moldovan (Sibiu) care propune ca prot. Sf. Gheorghe să fie în atenție specială, nu numai sub aspect financiar, ci și sub aspect pastoral-misionar, sugerînd chiar înființarea unui seminar teologic la Sf. Gheorghe.

P. C. prot. Z. Moșoiu (Brașov), care a solicitat sprijinul spre a putea face față îndatoririlor de predare a religiei la toate clasele I—VIII din Brașov.

A luat apoi cuvîntul P. S. Episcop-vicar *Serafim Făgărășanul*, care, între altele, a ridicat problema unei Episcopii misionare cu sediul la Brașov, pentru protopopiatele Sf. Gheorghe și Harghita, pledînd totodată pentru o mai vie activitate pastoral-misionară, pentru o mai vădită prezență în parohii a organelor de control și îndrumare: protopopi, inspector eparhial, consilieri, vicar.

În continuare, Î. P. S. Mitropolit Antonie a pus la vot cele trei rapoarte, care au fost aprobate în unanimitate.

Adresîndu-se participanților, *Înalt Prea Sfinția Sa* a apreciat că anul 1990 se încheie cu rezultate pozitive, mulțumind lui Dumnezeu pentru toată purtarea Sa de grijă, pentru binecuvîntările revărsate peste Biserica și Țara noastră în anul care se încheie.

A mulțumit apoi tuturor celor ce și-au adus aportul la cele ce s-au realizat în Arhiepiscopie și în anul 1990, precum și deputaților eparhiali pentru participare, adresîndu-li-se îndemnul de a fi cît mai activi în parohiile pe care le reprezintă în acest for de conducere al Arhiepiscopiei Sibiului.

Exprimînd tuturor urări de tot binele, de pace și prosperitate pentru Anul Nou, Î. P. S. Mitropolit Antonie a declarat închise lucrările Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Sibiului, sesiunea de lucru 1990.

Gh. P.

ANIVERSAREA A 20 DE ANI DE ARHIERIE A PREA SFINȚITULUI EPISCOP Dr. VASILE COMAN AL ORADIEI

Sfînta Scriptură ne înfățișează chipul autenticii viețuiri creștinești printr-un urcuș duhovnicesc, o ascendență înnoitoare către tot ceea ce poartă pecetea veșniciei, dobîndită prin strădanii susținute, prin dăruire, prin jertfelnicie, prin răbdare, vrednicii pe care Dumnezeu le binecuvîntează și le sporește roditor prin harul Său.

Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei poposește acum pe o treaptă semnificativă a urcușului slujirii sale sacerdotale, la împlinirea a două decenii de cînd a primit această demnitate și responsabilitate înaltă a arhieriei, spre a cîrmui viața bisericească a Eparhiei Oradiei.

Privind retrospectiv, această aniversare ne îndreptățește să afirmăm că a fost darul lui Dumnezeu să păstorească aici un vlădică ce și-a pus la temelia întregii sale activități de-o viață slujirea cu credincioșie și dragoste a Bisericii, cristalizată în cele două dimensiuni pe care Prea Sfinția Sa le-a contopit în chip fericit: slujirea lui Dumnezeu prin slujirea oamenilor, cu convingerea că nu poți sluji lui Dumnezeu dacă nu slujești semenilor tăi.

Și astfel, *slujind lui Dumnezeu și slujind oamenilor*, Prea Sfințitul Episcop Vasile a urcat, prin ani, pe treptele jertfelnice ale preoției, de la primele temeluiri pastorale din parohia Șirnea, în ținutul Branului, prolog al zidirilor de mai tîrziu, la luminile călăuzitoare ale profesorului de religie, la pîrga duhovnicească și gospodărească a preotului și apoi protopopului de la Brașov, peste care s-a statornicit strălucirea vredniciei arhierești cu care a fost încununat. Întreg acest urcuș a fost însemnat și presărat cu o bogăție de realizări, pe multiple planuri, prin care Prea Sfinția Sa a răspuns cu prisosință tuturor cerințelor pe care fiecare prag i le-a pus înainte.

În urmă cu douăzeci de ani, venind să conducă destinele cu mari responsabilități ale Episcopiei Oradiei, noul ierarh și-a mărturisit o impresionantă profesiune de credință, izvorîtă dintr-o profundă conștiință, precum și, deopotrivă, din adîncimea studiilor teologice și a bogatei experiențe pastoral-misionare dobîndite printr-o osîrdie de excepție în ogorul Domnului: *„Arhiereul se cuvine să aibă o iubire jertfelnică pentru credincioși, să aibă capacitatea de a se dărui pentru binele lor. El este conducător, dar și prieten, este părinte, dar și frate. El este profet, adică vestitor al lui Iisus Hristos, ca Mesia, dar și doctor care*

vindecă sufletul bolnav, salvează pe cei naufragiați și călăuzește pe adevărata cale pe cei rătăciți".

O profesiune de credință pe care Prea Sfinția Sa a întrupat-o cu rîvnă pilduitoare, într-un spirit atît de caracteristic personalității sale binecunoscute, acela de *părinte,* care însumează acele însușiri și modalități prin care s-a apropiat sufletește de fiii duhovnicești ce i-au fost încredințați, le-a înțeles trebuințele, spre a se face apoi cu înțelepciune „tuturor toate", „cu timp și fără timp", după cuvîntul Apostolului neamurilor.

„Ca să-și cunoască credincioșii — spune P.S. Vasile — *păstorul trebuie să fie în mijlocul lor. Nu-i poate conduce cu adevărat de la distanță, nici aflîndu-se departe, cine știe unde înaintea lor, ci numai în mijlocul lor, împreună cu ei, împărtășindu-le bucuriile și necazurile. Din această împreună-trăire cu ei se naște înțelegerea și dragostea față de ei."* În această convingere, cu o mărturisită bucurie și dragoste părintească, P. S. Sa a cercetat pe rînd toate parohiile, într-un permanent dialog și purtare de grijă cu preoțimea și cu credincioșii, vizite care au rodit realizări valoroase și durabile ce au întărit atît viața religios-morală, cît și latura administrativ-gospodărească. Cuvîntul cald și îndemnurile P. S. Sale, bogatele învățături de credință, împărtășite cu o convingere și o limpezime inconfundabile, au zidit pretutindeni lăcașuri duhovnicești, au mîngîiat și au mișcat atîtea conștiințe, luminînd calea mîntuirii și deschizînd noi orizonturi spirituale.

Dar Prea Sfințitului Episcop Vasile se revelează tot atît de limpede nu numai prin căldura și bogăția predicilor și cuvîntărilor prin care cucerește inimile celor care îl ascultă, ci și prin ceea ce scrie. Este cunoscut ca un ierarh cărturar, în buna tradiție a luminaților vlădici transilvăneni, care au îmbinat iscusința așternerii slovelor cu conștiința răspunderii la dezideratele obștești ale vremii lor. Prea Sfinția Sa scrie totdeauna cu acest condei, preluat de la înaintași, pe foile prezentului. Vocația teologică slujește și în acest caz trebuințelor pastoral-misionare, în aceeași cuprindere a dragostei sale părintești. De aceea, rîndurile cărților, articolelor ori scrisorilor pastorale la praznicele împărătești, care cuprind totdeauna o caldă „pîine pentru suflet", sînt tot atîtea punți de legătură nevăzute între autor și cel care citește, căci poartă pecetea spirituală a unei trăiri autentice, validate de jertfelnice experiențe duhovnicești. „Părintele Vasile" nu scrie pentru sine, nici pentru slavă deșartă, ci prin scris se tălmăcește pe sine însuși în cuvinte, fericindu-se pe măsura roadelor binecuvîntate ce cresc în ogoarele sufletești ale credincioșilor din semințele pe care le răspîndește cu atîta dărnicie.

Creionînd cîteva din cele mai de seamă trăsături ale chipului Arhipăstorului Episcopiei noastre, deslușim cu ușurință imaginea unui adevărat *păstor de suflete,* care urmează pildei Marelui Păstor, Mîntuitorul Iisus Hristos, împlinindu-și cu destoinicie dezideratul pe care Prea Sfinția Sa și l-a pus înainte în cuvîntarea rostită cu prilejul alegerii ca Întîistătător al Eparhiei Oradiei: *„Doresc să fiu păstorul cel bun, iar păstorul cel bun sufletul își pune pentru oile sale. Eu prea bucuros voi jertfi și mă voi jertfi pentru sufletele voastre"* (II Cor. 12). *Părinte Sfinte, dă-mi ajutorul Tău cel sfînt, ca pe cei pe care mi i-ai încredințat să-i păzesc în dreapta credință, în dragoste și adevăr și să-i călăuzesc spre tot lucrul bun, încît prin ei să se preamărească sfînt numele Tău".*

Omagiind pe Prea Sfințitul Episcop Vasile cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de binecuvîntată arhipăstorie, duminică, 13 ianuarie 1991, în catedrala episcopală Biserica cu Lună din Oradea s-a săvîrșit, după Sfînta Liturghie, un Te-Deum de către Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Ioan Crișanul, într-un sobor format din membrii Permanenței Consiliului Eparhial, protopopii din cadrul Eparhiei, preoți și diaconi.

După aceste rugăciuni solemne, în numele clerului și credincioșilor din întreaga Eparhie, a vorbit P. S. Ioan Crișanul, care, după ce a tîlcuit pericopa duminicală, a rostit aceste cuvinte de omagiere:

Avem astăzi o luminoasă sărbătoare, prin prăznuirea a douăzeci de ani de arhierie a Prea Sfințitului Episcopului nostru Dr. Vasile Coman.

Douăzeci de ani de arhierie, douăzeci de ani de împreună-lucrare cu harul Sfîntului Duh. Arhiereul nu este el singur care lucrează, ci este o împreună-lucrare a harului. În învățătura noastră ortodoxă se spune că așa cum Mîntuitorul a avut trei slujiri, slujirea învățătorească, slujirea sfințitoare și slujirea con-

ducătoare, şi arhiereul are această întreită slujire în Sfînta Biserică.

Prea Sfinţitul nostru s-a străduit să plinească aceste trei slujiri atunci cînd a venit la cîrma Episcopiei noastre din Oradea. Aş vrea să dau glas, pe scurt, rezultatelor acestei slujiri, fiecare în parte, datorită ostenelilor Prea Sfinţiei Sale şi harului Sfîntului Duh.

În ceea ce priveşte învăţătura, nu putem uita cele cinci volume de cărţi de învăţătură a dreptei credinţe, cinci volume, într-o împreună-lucrare cu colaboratorii Prea Sfinţiei Sale, sute de articole, 40 de pastorale, în cei douăzeci de ani, mii de predici ţinute aici, în catedrală şi la atîtea sfinţiri de biserici, pe care Prea Sfinţia Sa le-a plinit.

În privinţa slujirii sfinţitoare, nu se pot uita sfinţirile de biserici şi peste 500 de preoţi hirotoniţi de Prea Sfinţia Sa în timpul acestor douăzeci de ani. Bine este ştiut că la venirea la cîrma Episcopiei noastre au fost atîtea sute de parohii vacante şi dacă astăzi avem o preoţime tînără şi oarecum plină de un elan tineresc, se datoreşte acestor hirotoniri de preoţi de peste 500 în timp de. două decenii.

În privinţa slujirii conducătoare, pe lîngă treburile şi rezolvările problemelor de la Centrul eparhial, sub îndemnul şi la stăruinţa Prea Sfinţiei Sale s-au construit peste 70 de biserici noi, s-au pictat 203 biserici şi s-au zidit 121 de case parohiale.

Nu putem uita acest minunat şi bine organizat cămin preoţesc de la Centrul episcopal, care are puţine asemănări în alte Centre eparhiale din ţara noastră, tot sub ocrotirea şi îndemnul P. S. Sale.

Dar peste aceste slujiri, Prea Sfinţitul Episcop Vasile Coman este şi părinte. Dumneavoastră, iubiţilor credincioşi, sînteţi părinţi ai unei familii, Prea Sfinţia Sa părinte sufletesc al atîtor credincioşi. Orice părinte are bucurii, dar are şi necazuri, are şi amărăciuni. O învăţătură înţeleaptă spune că cine iubeşte mult suferă mult. Suferă pentru că nu este înţeles, de foarte multe ori. Este destul să aducem exemplul Domnului şi Dumnezeului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Dar părintele are de la Dumnezeu acea putere a darului, dragostea părintească şi prin această dragoste echilibrează atît bucuriile, cît şi frămîntările, atît liniştea sufletească, cît şi frămîntările sufleteşti.

În această zi însemnată, cînd noi, Episcopia de Oradea şi ceilalţi ierarhi din ţară, care-şi îndreaptă gîndul spre noi şi spre Prea Sfinţitul nostru Episcop Vasile, rugăm pe Bunul nostru Dumnezeu să-i dăruiască sănătate şi puteri sporite atîta cît în înţelepciunea Sa şi în planul Său dumnezeiesc îi va dărui, ca să fie spre folosul nostru al tuturora, spre binele Bisericii noastre şi spre lauda Tatălui şi a Fiului şi a Sfîntului Duh. Amin.

Întru mulţi ani Prea Sfinţite Părinte Episcop Vasile!

Vădit mişcat de semnificaţiile adînci ale acestui moment aniversar în cadrul vieţii bisericeşti de la brazda de nord-vest a patriei, cum se exprima adeseori, Prea Sfinţitul Episcop Vasile a rostit un cald şi emoţionant cuvînt retrospectiv şi introspectiv, încărcat de profundele simţăminte şi convingeri ce l-au animat în slujirea de-o viaţă a sfintei noastre Biserici. Prea Sfinţia Sa a spus:

„Sfîntul Apostol Pavel, într-una din scrisorile sale către creştinii din vremea sa, le-a dat un sfat. Erau vremuri grele, oamenii erau împovăraţi cu greutăţi şi necazuri, credinţa nu era încă deplin răspîndită în lume, unii se închinau într-un fel, alţii într-altfel, şi totuşi Apostolul îi întăreşte, spunîndu-le: „Mulţumiţi Domnului pentru toate".

El a dat prin aceste cuvinte înţelesul că noi creştinii trebuie să vedem în toate cele ce se petrec în jurul nostru voia şi lucrarea lui Dumnezeu şi că întreagă viaţa noastră este un dar al lui Dumnezeu, pentru care se cuvine să-i mulţumim pururea. Căci noi purtăm răspunderea pentru felul cum chivernisim acest dar, cum ne îngrijim de viaţa noastră şi a semenilor noştri, în legătură cu împlinirea ţintei supreme a vieţii, care este mîntuirea.

Am pornit de la aceste cuvinte ale Sf. Ap. Pavel acum cînd credincioşii şi preoţimea din Episcopia noastră m-au rugat să primesc dragostea lor, preţuirea lor, la împlinirea a două decenii de cînd prin darul lui Dumnezeu am venit ca arhipăstor aici la Oradea. Vă mărturisesc sincer că am evitat mult timp şi nu am împărtăşit ideea aceasta de a fi sărbătorit, de a se vorbi despre mine sau despre ceea ce am săvîrşit eu. Dar pînă la urmă a trebuit să fiu prizonierul dra-

gostei credincioşilor şi a preoţimii noastre şi în numele acestui prizonierat, al acestei legături sufleteşti, gîndul cel dintîi pe care-l îndrept astăzi este acela pe care Sf. Ap. Pavel îl împărtăşea creştinilor cu atîta îndreptăţire: „Mulţumiţi Domnului pentru toate".

Mai întîi, se cuvine să-i mulţumim lui Dumnezeu pentru că ne-a dat darul cel mare al vieţii, prin care fiecare dintre noi am venit în lume şi ne bucurăm de existenţă. Viaţa noastră de pe pămînt este ca o călătorie, care ne poartă nu numai pe coordonatele orizontale ale celor trecătoare, ci are şi o ţintă superioară, o ţintă mai înaltă, aceea de a ne apropia de Dumnezeu şi de a ne conduce, prin dimensiunile ei verticale, spre cer, către veşnicie. Nu trebuie să uităm niciodată că sîntem chemaţi să folosim acest mare dar al vieţii în aşa fel încît prin noi să se preamărească Ziditorul, să se arate în chip vădit că întru noi lucrează Dumnezeu, prin harul Său şi că prin noi îi cheamă şi îi ajută pe toţi să-L cunoască şi să se apropie de El, făcătorul şi purtătorul de grijă a toată făptura, potrivit îndemnului Mîntuitorului Iisus Hristos: „Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încît văzînd faptele voastre cele bune să preamărească pe Tatăl vostru cel din ceruri" (Matei 5, 16).

Acum, la împlinirea a douăzeci de ani de cînd Dumnezeu m-a chemat să fiu episcopul Eparhiei Oradiei, trec prin mintea şi prin sufletul meu atîtea amintiri, atîtea fapte, atîtea bucurii şi nădejdi. Este, fără îndoială, o mare îndatorire să ai conştiinţa că răspunzi în faţa lui Dumnezeu şi în faţa oamenilor de faptele şi atitudinile tale şi că fiecare faptă pe care o săvîrşeşti, fie bună, fie mai puţin bună, are ecou în cer, are un răsunet pînă în cer. De aceea socotesc că viaţa creştinească este o jertfă a dragostei faţă de semenii cu care trăieşti împreună. Iar în cazul păstorilor sufleteşti, o dată mai mult, aceasta înseamnă spiritul de dăruire faţă de cei încredinţaţi spre a le fi pururea rugători, mijlocitori ai dragostei Părintelui ceresc, sfinţitori ai vieţii lor şi îndrumători pe calea împlinirii voii lui Dumnezeu, pe calea desăvîrşirii.

Desigur, este foarte greu să socoteşti, în puţine cuvinte, cîte daruri sufleteşti ţi-a dat Dumnezeu în viaţă, cum ţi-a călăuzit paşii, de cîte primejdii nu te-a ferit în viaţă, cum te-a întărit pe calea grea şi anevoioasă a împlinirii misiunii de păstor sufletesc în această treaptă a arhieriei. Iată de ce, la împlinirea acestor douăzeci de ani de arhipăstorie aici la brazda de nord-vest a ţării mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a dat putere să vestesc cuvîntul Lui aici în Oradea şi în toată eparhia, vizitînd parohiile şi bisericile noastre şi rugîndu-mă împreună cu credincioşii. Prin credinţa şi jertfelnicia lor s-au zidit biserici şi case parohiale în vremuri deosebit de grele, aşa cum s-a arătat în cuvîntul Prea Sfinţitului.

Cînd am venit aici, la Oradea, au trecut pe sub ochii mei îndatoririle pe care le aveam de împlinit şi mi-am spus că nu voi reuşi să le fac, căci trebuia să alin atîtea dureri, să fiu de folos credincioşilor să-şi împlinească menirea lor creştinească şi să lucrez la unitatea lui spirituală. Am socotit că aceasta este îndatorirea mea cea dintîi, ca să lucrez în numele Domnului nostru Iisus Hristos, după pilda slujirii Lui şi a apropierii Lui de oameni.

Iată de ce, iubiţii mei fii sufleteşti, în aceste momente parcă îl aud pe mitropolitul Nicolae Mladin spunîndu-mi pe drum, în timp ce ne îndreptam dinspre Cluj la Oradea, pentru instalarea ca episcop: „De aici încolo, de la Borod, pînă la marginea eparhiei este ogorul duhovnicesc în care trebuie să semeni, pe care trebuie să-l îngrijeşti şi de care trebuie să răspunzi înaintea lui Dumnezeu despre felul cum ţi-ai îndeplinit chemarea, cum ţi-ai împlinit misiunea, cum i-ai abătut pe oameni din calea rătăcirilor şi ispitelor prin care trece lumea de astăzi şi cum i-ai apropiat de Dumnezeu".

Am căutat mereu, în această vreme, să-mi păstrez conştiinţa trează a răspunderii, nu numai în faţa oamenilor, ci mai ales în faţa lui Dumnezeu, răspundere de care nimeni dintre noi nu poate scăpa, cu atît mai mult cînd este vorba de răspunderea pentru fiii duhovniceşti pe care Dumnezeu ţi i-a dat în seamă să-i mîngîi, să-i întăreşti, să-i îndrepţi pe calea cea bună şi să aduci între ei pace şi bună înţelegere. De aceea între cuvintele de învăţătură ale Mîntuitorului ne-a rămas acest testament pe care trebuie să-l aducem la împlinire: „Fericiţi făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema" (Matei 5, 9).

Trăim vremuri grele, apăsătoare, pline de tulburare și îngrijorare, o vreme în care Dumnezeu ne cheamă să alungăm dezbinările dintre noi și să fim cu dragoste unii față de alții. La o conferință la care au participat oameni de seamă s-a pus întrebarea: de ce are mai mult lipsă omenirea din zilele noastre? Și unii au răspuns că are lipsă de cultură, ca oamenii să fie mai învățați, să cunoască mai deplin viața și datoriile față de ea. Alții au răspuns: omenirea de azi are lipsă în primul rînd de tehnică, de mai mult spirit inventiv, care ușurează viața oamenilor. Dar la urmă cineva a spus: eu cred că omenirea de astăzi are lipsă de mai multă dragoste și armonie. Dacă are dragoste, are și cultură ziditoare, iar tehnica progresează cu ritmuri sporite, dar fără dragoste, fără bună înțelegere și pace toate intră în regres și omul nu-și poate împlini ținta vieții lui.

Iată de ce gîndesc acum, cînd sînt douăzeci de ani de cînd am pus mîna pe plugul acesta duhovnicesc ce sădește învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, că pînă la urmă tot ceea ce este valoros începe și se sfîrșește cu dragostea, întru care se cuprind toate. Sfînta Scriptură ne învață, zicînd: „Nimănui cu nimic să nu fiți datori, decît cu iubirea unuia față de altul, că cel care iubește pe aproapele a împlinit legea“ (Romani 13, 8). Însuși Dumnezeu este iubire (I Ioan 4, 8) și de aceea nimeni nu poate ajunge la El fără dragoste, nimeni nu-L poate mărturisi dacă nu are dragoste în sufletul său și dacă nu face fapte ale dragostei.

Mulțumesc Prea Sfințitului Arhiereu-vicar Ioan Crișanul pentru cuvintele pe care mi le-a adresat cu acest prilej. N-aș fi voit să se vorbească despre împlinirea unor ani din viața mea sau despre activitatea pe care am desfășurat-o, despre grijile pe care le știți sau pe care nici nu le puteți bănui, căci sînt grijile unui părinte care se bucură sau suferă împreună cu credincioșii săi, după cum spunea Sf. Ap. Pavel: „Dacă unul dintre voi suferă, sufăr și eu împreună cu el, iar dacă unul dintre voi se bucură, mă bucur și eu împreună cu el“. Între păstor și turma duhovnicească, între credincioși și arhiereu este o legătură care nu se vede, dar care se trăiește. Pentru că numai dacă se trăiește această legătură a dragostei poți semăna dragoste. Dragostea nu se poate semăna cu spini, cu ură, cu vrăjmășie, cu neînțelegere, ci se seamănă cu faptele iubirii creștinești, se cultivă cu căldura sufletului, în numele lui Iisus Hristos și cu ajutorul puterii Lui harice.

Cu acestea, nu pot să mă despart de ziua de astăzi, de evenimentul de astăzi, fără să nu aduc un cuvînt de mulțumire bunilor credincioși din această parte a țării noastre, credincioșilor de la bisericile noastre, care, așa precum ați auzit, au înălțat atîtea biserici noi și le-au înfrumusețat după cuviință, și nu într-o vreme ușoară, ci într-o epocă în care manifestarea credinței în Dumnezeu era socotită ca o primejdie. Și noi, cei de astăzi sîntem datori să mulțumim lui Dumnezeu că ne-a ajutat să scăpăm de această secetă spirituală în care am trăit vreme de 50 de ani, cînd era interzis multora să meargă la biserică, să-și boteze copiii, să-și facă sfînta cruce cînd treceau pe lîngă biserică, de frică să nu fie văzuți și să pățească cine știe ce din pricina credinței lor.

Astăzi trebuie să-I mulțumim lui Dumnezeu că ni s-a deschis o fereastră spre cer, că bisericile noastre își pot împlini cu adevărat menirea lor, chemîndu-și fiii duhovnicești, că acum pot să se adreseze și copiilor, să-i cheme și să-i învețe legea Domnului. Căci pînă cînd nu vom crește o generație nouă, în spiritul curat al credinței în Dumnezeu, în spiritul dragostei și moralei creștine, pînă cînd nu vom arunca de pe făptura noastră toți solzii necredinței, răutății și vrăjmășiei nu se poate naște omul cel nou, duhovnicesc, despre care vorbește Sf. Scriptură.

Aș vrea să închei cuvîntul meu cu cuvintele pe care Sf. Evanghelist Ioan, la o vîrstă înaintată, obișnuia să salute și să întîmpine pe credincioși, zicînd: „Fiilor, iubiți-vă unul pe altul!“ Este testamentul acestui apostol al iubirii creștinești, este îndemnul aceluia dintre ucenici care și-a pus capul pe pieptul Mîntuitorului la Cina cea de Taină, înțelegînd mai mult ce mare putere spirituală are iubirea și apropierea dintre oameni.

Folosesc acest prilej, iubiți credincioși, să vă mulțumesc și dumneavoastră, celor ce sînteți acum de față în catedrala noastră, celor care poate ați plîns în vremurile de durere, dar totuși v-ați pus nădejdea în Dumnezeu, cu credința că sîntem fiii Lui, că Dumnezeu n-a zidit lumea ca s-o lase să o distrugă sau să o

deformeze cel rău, că mai tare decît răutatea este puterea dragostei, este incomensurabil mai mare. Fericiți sînt cei ce poartă în suflete această dragoste de Dumnezeu și de semeni, pentru că aceia au și credință tare și statornică, fiindcă dragostea nu poate fi fără credință și credința nu poate trăi dacă nu are aluatul dragostei.

Pentru toate cele ce s-au înfăptuit se cuvine să-I mulțumesc Bunului Dumnezeu din toată inima mea, că mi-a dăruit atîția ani de viață, din care aproape 55 s-au desfășurat în albia Bisericii noastre. Pentru noi, românii, Biserica a însemnat mama noastră, spirituală, așa cum a zis marele poet Mihai Eminescu: „Biserica ortodoxă este mama neamului românesc". Ea l-a crescut, ea l-a învățat încă din primii ani ai viețuirii pe aceste plaiuri strămoșești, identificîndu-se cu toate aspirațiile sale de-a lungul veacurilor. Așa s-a cristalizat spiritualitatea noastră românească, statornicia dragostei de țară, cea care l-a făcut, de pildă, pe voievodul Menumorut, care și-a avut aici cetatea de reședință, să răspundă astfel solilor lui Arpad: „Spuneți-i stăpînului vostru, care a venit de curînd pe la noi, că dacă are ceva de lipsă îl vom ajuta, dar că din pămîntul nostru nu-i vom da nici un petec, fiindcă acest pămînt îl avem de la moșii și strămoșii noștri".

Am ținut să fac această mărturisire de credință și de dragoste, ca și această mărturisire de mulțumită lui Dumnezeu, căci dacă sîntem datori să avem credință, trebuie să fim și mulțumitori lui Dumnezeu. Și chiar dacă Domnul ne și încearcă uneori, tot El este cel care nu ne lasă și prin fiecare obstacol ori încercare în viață ne întărește credința noastră.

Cu aceste cuvinte, mulțumesc încă o dată din adîncul inimii milostivului Dumnezeu că ne-a ajutat ca și în acești douăzeci de ani să-L putem preamări, să ne putem închina Lui, să-L putem chema într-ajutor și să ne bucurăm de darurile cu care ne-a încredințat să ajungem aceste zile de libertate, aceste zile de întărire în credință și de conștiință a răspunderii noastre în fața Lui și a semenilor noștri. Sînt sigur că și pe viitor vom înțelege glasul și chemarea Părintelui nostru cel ceresc, rugîndu-ne Lui nu numai atunci cînd simțim că avem lipsă de El și de ajutorul Său, ci „în toată vremea și-n tot locul", cum ne învață Sfînta Biserică. Și să nu uităm să-I mulțumim lui Dumnezeu pentru toate ce ni le dăruiește și să-L rugăm să ne fie pururea într-ajutor, pentru că unul din principiile cu care a trăit poporul nostru inspirat din Sf. Scriptură a fost acesta: „Fără de Dumnezeu nu putem face nimic!"

De aceea și noi credem că fără ajutorul lui Dumnezeu nu vom putea clădi o lume nouă, nu se va putea realiza pacea lumii, de care este astăzi atîta lipsă. Fie ca aceste gînduri să fie și pentru noi prilejul unui examen al conștiinței noastre creștinești înaintea lui Dumnezeu, mulțumindu-i pentru toate cele ce ni le-a dăruit și chemîndu-L într-ajutorul nostru acum și pururea și în vecii vecilor."

Înconjurînd cu multă dragoste pe Arhipăstorul Eparhiei Oradiei la ieșirea din catedrală, credincioșii care au luat parte la acest emoționant jubileu l-au felicitat cu gratitudine, rugînd pe Dumnezeu să-l țină cu sănătate și putere întru mulți ani în mijlocul lor, spre a conduce viața duhovnicească a Episcopiei cu aceleași rodnicii.

Consiliul Eparhial a oferit în continuare la reședința episcopală o agapă frățească în cinstea acestei frumoase sărbătoriri, la care colaboratorii P. S. Sale de la Centrul eparhial, precum și unii dintre invitați au rostit toasturi, evidențiind personalitatea și rolul marcant al Prea Sfințitului Episcop Vasile în împlinirile pe multiple planuri ce s-au înfăptuit în Episcopia Oradiei.

Mărturisind adesea că „prin harul lui Dumnezeu sînt ceea ce sînt" (I Cor. 15, 10), Prea Sfinția Sa este pentru noi toți o pildă deosebit de grăitoare, liturghisind prin activitatea sa cu graiul, cu slova, cu fapta, cu credința, cu înțelepciunea, cu bunătatea, cu modestia și în chip deosebit cu exemplul personal de trăire și dăruire. Cu adevărat, slujind lui Dumnezeu slujește oamenilor.

Pr. *Dorel Octavian Rusu*

Din actualitatea ortodoxă

RENAŞTEREA CREŞTINĂ ÎN RUSIA

Noua generaţie de credincioşi ruşi

Ceea ce frapează înainte de toate în viaţa religioasă din Rusia — zice Mihail Sollogub — *e extrema ei diversitate:* diversitate de persoane, de itinerarii spirituale, de apropieri şi abordări ale credinţei; diversitate de grupuri, diversitate de situaţii ecleziale. Nu poţi generaliza plecînd de la o întrevedere sau de la ceea ce ai putut vedea într-o biserică.

Nu e nimic comun, de exemplu, într-o liturghie în Joia Mare la Suzdal şi noaptea de Paşti într-o mănăstire din Kiev. La Suzdal, o mică biserică, singura deschisă în oraş, o asistenţă foarte rugătoare compusă din mai multe sute de femei şi patru, cinci bărbaţi. E adevărat că e zi lucrătoare... La Kiev în noaptea de Paşti la mănăstirea Acoperămîntul Maicii Domnului: lume de toate condiţiile, tineri şi persoane în vîrstă, femei ca şi bărbaţi, nu copii, dar era noapte şi slujba durează de la miezul nopţii pînă la 5 dimineaţa... Iar în curtea bisericii, coşuri întregi, tradiţionala binecuvîntare a ouălor de Paşti pe care fiecare familie le duce apoi acasă pentru ospăţul pascal.

În biserică sau în privat am întîlnit creştini aparţinînd mediilor celor mai diverse: muncitori ca şi artişti, tehnicieni sau funcţionari ca şi intelectuali şi cadre. Şi de asemenea, de exemplu, intelectuali care, descoperind credinţa, şi-au pierdut slujba sau au preferat să părăsească un post care le cerea prea multe compromisuri şi care lucrează acum ca şoferi sau paznici de noapte, ceea ce le lasă timp să citească, să se formeze religios şi să scrie.

Afară de Suzdal, am vizitat şi capitalele: Moscova, Leningrad, Kiev. N-am mers în provincie unde situaţia e *foarte* diferită. N-am fost la ţară unde eradicarea sistematică a oricărei vieţi religioase lasă răni adînci. Chiar şi la Moscova nu există decît 43 de biserici la 8 milioane de locuitori.

Abordările credinţei şi mărturiei Bisericii sînt multiple. Există o paletă foarte vastă. Pe de o parte, există ceea ce am putea numi un „integrism cultural" ce tinde să se limiteze, pentru un timp poate, la celebrările liturgice şi să se izoleze, într-un anume fel, de o lume ostilă. Ritul serveşte drept cadru existenţelor în care totul pluteşte în derivă. Se asistă atunci la toate slujbele divine, se urmează cu foarte mare rigoare toate prescripţiile privind postul, împărtăşirea, însă, nu e decît foarte rară. Uneori în astfel de mediu se întîlneşte un antisemitism destul de virulent.

La cealaltă extremă, dacă se poate spune aşa există o deschidere faţă de realitatea socială şi istorică, căutarea unei mărturii în societate, o fidelitate faţă de tendinţa creatoare a spiritualităţii ruse descoperite cu uimire. Adesea aici există o conştiinţă euharistică cu totul pertinentă: liturghia este împărtăşire ca actualizare a Bisericii „pentru viaţa lumii". O astfel de atitudine este evident departe de a fi acceptată în toate parohiile.

Diversitatea comportamentelor este remarcabilă, cu toate variantele ce pot fi imaginate. Un *tînăr* care descopere Biserica şi cade mai întîi într-un grup, să-i spunem, de „strictă observanţă" care se împărtăşeşte des, dar se mărturiseşte o dată pe săptămînă, şi este oprit să-i spunem de un preot foarte evlavios dar a cărui pastoraţie e puţin sufocantă... După cîteva săptămîni acest tînăr se clătina. În cele din urmă a găsit un alt părinte duhovnicesc, mai echilibrat, şi prin el şi-a regăsit locul în Biserică.

Dar ceea ce frapează încă și mai mult e *vitalitatea* acestei noi generații de credincioși. Am văzut în esență oameni din generația între 20—30 de ani pe de o parte, iar de cealaltă parte persoane (puține) foarte în vîrstă, peste 80 de ani. Generația intermediară nu e practic reprezentată. Există în Biserică femei din această generație, dar bărbații au fost decimați: e perioada stalinistă, cu războiul mondial, dar și cu lagărele de concentrare... Mi s-a spus de asemenea că bărbații din această generație sînt cei ce s-au implicat ideologic cel mai mult și au deci mai multă reticență în a veni sau reveni la Biserică.

Tinerii credincioși pe care i-am întîlnit au fost practic toți botezați la maturitate. Iviți în proporție de 95% din familii atee, ei au ajuns la Botez pe căile cele mai diverse: căutarea sensului vieții, uimirea în fața frumosului, lectura Evangheliei primită ca un har, întîlnirea unui mărturisitor al credinței, descoperirea istoriei sau culturii ruse...

Credința se înrădăcinează adesea în cultură, care în Rusia a fost modelată de tradiția creștină. Frecvent, la originea unui itinerar spiritual și a unei convertiri se află opera unui Dostoievski, Soljenițin, Pasternak sau Ahmatova pentru a nu cita decît cîteva nume.

Prima preocupare la toți acești credincioși e cateheza și *formarea spirituală*. Grupuri de pînă la 15 persoane adulte se reunesc destul de regulat o dată pe săptămînă timp de două sau trei luni pentru un curs sistematic de inițiere creștină. O dată pe săptămînă merg la biserică. E un grup catehumenal.

Grupul pe care-l am în minte e condus de un laic. E un profesor universitar, el însuși format de seminariști. El dispune de cîteva cărți: operele păr. Aleksandr Men scrise în URSS, tipărite în Occident și reimprimate, cărți ale teologilor ruși din emigrație care ajung, și ele din Occident. Nici o carte de cateheză sau teologie n-a fost publicată în URSS de la revoluție: la fața locului îți dai seama de ce înseamnă aceasta.

Odată botezați — și Botezul e cel mai adesea celebrat la domiciliu și nu la biserică — ei fac parte dintr-o comunitate în care își aprofundează credința. Un cerc pe care l-am întîlnit studiază istoria Bisericii. El funcționează de doi ani. Actualmente, cu ocazia mileniului Botezului Rusiei, studiază istoria Bisericii ruse.

Alții, în cercuri de acest gen, se interesează acum de acțiunea socială. Încep să aibă în îngrijire bolnavi din spitale. Penuria de personal de serviciu e atît de mare încît acum se acceptă îngrijitori benevoli. Inițiativa a venit din partea unui membru al Academiei care a întemeiat o asociație civilă *Miloserdie* iar creștinii de care am vorbit au decis să adere la ea. În grupuri de cîte doi ei petrec, o dată pe săptămînă, 4—5 ore seara la căpătîiul bolnavilor. Pentru ei este o probă a adevărului: nu este credincios numai pentru sine, Evanghelia trebuie trăită în toate dimensiunile ei.

Altundeva conducător al unui asemenea cerc e un bătrîn cu totul fermecător, de 95 de ani. Inginer, intelectual, om de o profundă viață interioară, am mers la el în seara de Joia Mare pentru lectura Evangheliei Patimilor. Erau la el cca. 12 persoane aproape toți tineri profesori universitari, prietenii lui, membrii cercului lui. El i-a adus la credință și acum ei vin regulat să-l viziteze. Acest om reprezintă pentru ei rădăcinile lor. Și le asigură o învățătură spirituală. În seara în care l-am întîlnit, după lectura Evangheliei Patimilor, a dat un foarte dens comentariu la imnul iubirii din Epistola întîia către Corinteni.

Cînd tinerii adulți se convertesc, părinții lor nu privesc aceasta cu ochi buni; totuși, uneori se întîmplă că părinții se convertesc și ei la rîndul lor. Se asistă atunci la *transmiterea credinței* în sens invers: de la copii — adulți — la părinți.

Dar problema centrală pentru cuplurile de tineri creștini veniți la credință la vîrsta adultă e cea a transmiterii credinței propriilor lor copii. Pentru ei e o practică necunoscută și trebuie făcut totul, cu atît mai mult cu cît nu există nici cărți, nici material catehetic, nici posibilitate legală de a organiza cursuri de cateheză.

Se ivesc și alte probleme în legătură cu *școala*. Acasă copiii au obiceiul de a se ruga înainte de masă. Ce să li se spună atunci cînd merg prima oară la cantina școlii? Și în toate clasele se învață că Dumnezeu nu există (căci, să nu uităm, nu este o simplă laicitate a școlii, ci o educație ateistă programată).

Sau: ce atitudine trebuie adoptată față de Komsomol, Uniunea Tineretului Comunist, la care este oportun să aderi dacă vizezi un bun parcurs școlar sau universitar, dar în care, formal, trebuie făcută profesiunea de ateism? Unii părinți se opun adeziunii la Komsomol. Alții, din contră, socotesc că copiii nu trebuie să se singularizeze și să iasă din comun. Mi s-a povestit cazul unei fetițe care intrase în Komsomol pentru că nu îndrăznise să refuze, dar care ea însăși l-a părăsit după cîtva timp refuzînd să poarte cravata roșie.

Nici școlile nu seamănă între ele. Mi s-au relatat cazuri în care o întreagă clasă și-a bătut joc de un copil credincios care purta, cum se obișnuiește la ortodocși, crucea lui de botez.

Dar și un alt caz. Profesoara cheamă la tablă un elev și-i cere să strige: „Dumnezeu nu există!" Băiatul s-a gîndit o clipă și apoi a strigat: „Dumnezeu a fost, este și va fi întotdeauna!" Roșie de enervare profesoara a început să-l înjure pe băiat și să-l facă de rîsul întregii clase. Dar băiatul a făcut plîngere la directorul școlii și acesta a cerut pofesoarei să-și ceară scuze. E un exemplu între altele, dar care dă o idee de ambianța care domnește în mediile școlare.

Noua generație de credincioși face dovada unei *uimitoare maturitați* față de ceea ce s-ar putea numi deficiențele instituției Bisericii. În fața neputinței Bisericii unii creștini denunță sever, cu riscul libertăților, situația creată Bisericii și pe cei care în sînul ei și mai cu seamă în ierarhie, acceptă această situație. Dar există și o lecție de mare înțelepciune în modul în care acești creștini își privesc rolul lor în Biserică și-și asumă responsabilitatea lor față de ierarhie.

O prăpastie îi separă evident pe acești tineri creștini de instituția Bisericii. Unii merg pînă la a spune că există trei Biserici: cea a ierarhiei, cea a preoților și cea a laicilor. Între ele există o profundă ruptură. Desigur preoții sînt cunoscuți. Toți au un părinte duhovnicesc și această relație este luată foarte serios. Dar în general există puține contacte cu clerul.

Cît despre ierarhie, spun ei, în măsura în care ea nu-și asumă responsabilitățile ne revine nouă sarcina să o facem. Instituția e fără îndoială prizonieră, dar pentru aceasta nu trebuie să ne întoarcem de la ea. Poți să fii liber într-o instituție prizonieră, căci *libertatea vine de altundeva: ea nu vine de la instituție, ea vine de la Hristos.* Toți sîntem responsabili unii față de ceilalți, și fiecare dintre noi îndeosebi sîntem *responsabili de Biserică.*

Unele grupuri sînt foarte ocupate de noul statut al Bisericii și de noua legislație a cultelor pregătită de autoritățile sovietice. Ei doresc pentru Biserică o libertate reală care să-i permită să dea mărturie în mod public, să deschidă cîte parohii vrea, să organizeze cateheza (strict interzisă de legislația actuală, altfel decît în sînul familiei), să legalizeze cercurile de studii, să promoveze o acțiune socială, să publice cărți și reviste.

Toate acestea trebuie să contribuie în ochii lor la „vindecarea *societății*". Ești frapat de starea de descompunere în care se găsește societatea, atît la nivelul infrastructurilor economice, cît și în aspectele materiale ale vieții cotidiene. O delăsare și o deteriorare întristătoare de care nu-ți poți face idee în Occident.

În plan uman, bilanțul global al regimului sovietic se soldează printr-un enorm eșec. Oamenii sînt dezabuzați, nu mai au încredere nici în stat, nici în sistem, desigur, nici în responsabilitățile lor imediate. Un director de întreprindere afirmă ceea ce *trebuie* să afirme, chiar dacă știe prea bine că e fals; un profesor spune ceea ce *trebuie* să afirme chiar dacă nu crede aceasta și chiar dacă după cîtva timp *trebuie* — sau *poate* — să spună contrariul.

Printre persoanele pe care le-am înt[illegible]nit, rare sînt cele care își pun cu adevărat talentul lor în serviciul societății. Intelectualii preferă adeseori, pentru a-și cîștiga existența, să facă o muncă care nu-i interesează: paznici de vestiare, liftieri, șoferi, etc. — dar care îi lasă liberi și nu-i obligă, constant, să se mintă pe ei înșiși.

Există, deci, nevoia unei vindecări spirituale a societății: de a nu mai duce o viață dublă, de a nu mai trebui să te ascunzi sau să ascunzi ceea ce gîndești, *de a nu mai trăi în minciună... Și acești tineri creștini sînt foarte conștienți de dubla lor responsabilitate: față de Biserică pentru ca ea să devină ceea ce este și față de societate pe care Biserica trebuie să o ajute să se regenereze.*

Care este viitorul Bisericii? Își va regăsi ea într-o bună zi locul și funcția ei istorică în societate și cultură? Unii o cred și speră. Pentru alții, Biserica va fi de acum neîndoielnic minoritară, chemată să dea mărturia ei în sînul unei societăți scindate și secularizate.

Oricum ar fi, pentru numeroșii tineri creștini pe care i-am întîlnit atitudinea fundamentală trebuie să fie cea de *iertare*. Trebuie să înveți să ierți pe cei ce persecută Biserica. Să nu intri într-o spirală a urii. E o sarcină lungă și dificilă care necesită o profundă corversiune interioară. Dar e esențială pentru viitor. „Căci, fără iertare, cum poți clădi pe dărîmături"?

Acești tineri creștini sînt de altfel recunoscători lui Gorbaciov. Situația n-a evoluat cu adevărat în *era Gorbaciov*, zic ei, dar cel puțin acum se poate spune aceasta. Legile antireligioase n-au fost abrogate, numai că n-au mai fost aplicate. Pentru cît timp? Pentru anul mileniului? Și dacă mîine Gorbaciov va fi răsturnat?

Mediile creștine sînt alcătuite din celule multiple, cel mai adesea izolate unele de altele, printr-o izolare de care ne dăm numai cu greu seama: fără cărți, fără reviste, fără contacte. Informația nu circulă decît de la gură la ureche. Represiunea devenită atît de mult timp regulă, a instalat habitudini însă sensibile.

Dar incontestabil, de la ascensiunea lui Gorbaciov la putere au apărut posibilități noi și inițiativele mișună. De n-ar fi decît revistele, dactilografiate, multiplicate la indigo sau reproduse clandestin la xerox (xeroxurile sînt interzise particularilor, dar se reușește scoaterea la negru a unor tiraje la xeroxurile cutăror sau cutăror întreprinderi).

Călătoria noastră, întîlnirile noastre ar fi fost imposibile în urmă numai cu cîțiva ani. Toți interlocutorii subliniază mereu caracterul extrem de fragil al schimbărilor în curs. Nimeni nu știe ce se va putea face mîine. Dar în așteptare să facem *azi* ceea ce se poate face *azi*.

E esențial pentru noi să avem relații cu Occidentul. Sete de contacte, sete de informații, sete de deschidere față de lume. Primirea este extraordinară.

Desigur, cărțile lipsesc cel mai mult: Evanghelia, cărțile de rugăciuni și de cateheză, Părinții Bisericii, gîndirea teologică contemporană... Este posibil acum, ni s-a spus, să primești prin poștă, cu dovadă de primire, pachete conținînd trei cărți religioase generale. E o măsură generală? Și pentru cît timp? Destinatarul nu riscă să fie „vizitat" într-o bună zi? Mulți au ezitat să ne dea adresele lor... (după „Service Orthodoxe du Presse", nr. 129, jun. 1988, p. 11—16).

Martori ai credinței și acțiunile lor

În Redacția revistei „Vîrbor" („Alegerea") a avut loc o discuție cu principalii trei membri ai acestei reviste lansate la Moscova, la 17 septembrie 1987: *Vladimir Ziekubskim, Viktor Aksiucit* și *Gleb Anistcenko*. Au apărut (pînă în martie 1988) trei numere ale revistei. Al patrulea e în curs de elaborare și va fi consacrat mileniului Botezului Rusiei. Iată principalele rubrici ale fiecărei apariții: teologie și filosofie, Evanghelia în lumea contemporană, mileniul, Rusia și istoria, spre unitatea creștină, poezie și proză, critică literară, literatură, întîlniri teologice. Cu numărul 3 apare o nouă rubrică: „Evanghelia în spatele sîrmei ghimpate" (mărturii ale filosofilor deținuți). Rubrica „Rusia și istoria" e consacrată mai cu seamă unei investigații a prăbușirii spirituale și politice din 1917. Numărul 2 a publicat un studiu asupra martirilor secolului XX intitulat *„datoria memoriei"*.

Numărul 4 și, neîndoielnic, și următoarele conțin articole asupra lui Soljenițîn cu ocazia aniversării a 70 de ani de la nașterea sa. „Soljenițîn nu se consideră un emigrant ci lucrează pentru cei de aici. Vrem să dăm mărturie că exemplul lui și ideile lui rămîn vii pentru noi și contează pentru noile generații. Sperăm în întoarcerea lui. Vrem să lansăm un apel ca să poată reveni în Rusia și ca toate cărțile lui să fie publicate aici".

„Ni se trimit texte de peste tot. Mulți autori necunoscuți sînt treziți de însăși existența revistei. Aceasta are un tiraj de 70 de exemplare dar fiecare e multiplicat la rîndul lui. Un cerc de cititori colaborează strîns cu redactorii.

Destinul lui *Vicktor Acsiucîț* e deosebit de caracteristic. A făcut studii de filosofie dar a părăsit universitatea unde era constrîns să predea filosofia marxistă. Şi-a cîştigat existenţa ca „şabacinik" ceea ce i-a permis să nu lucreze decît vara. „Şabaciniki" formează brigăzi private — Victor e brigadier în mai multe dintre ele — care-şi oferă serviciile în provincie şi mai ales în regiunile cele mai îndepărtate, colhozurilor şi sovhozurilor care fără ele nu şi-ar putea realiza planul. Ele cumpără pe responsabilii miliţiei locale. Îşi procură tractoare, camioane, macarale. Vara trecută, Viktor şi brigada lui au construit astfel monumente funerare în Siberia orientală!

În timpul deplasărilor lui, Victor nu încetează să reflecteze, să lucreze. Ţine un fel de jurnal filosofic. Vara trecută a scris astfel despre „teologia lui Iuda", filosofia lui Kant „filosofia muncii mele", „profunda mea bucurie" traversînd Kazahstanul, teologia ortodoxă americană. „Cînd îmi vin ideile, maşina se opreşte ca singură ca să le pot nota".

Victor a văzut multe. În Rusia centrală viaţa rurală s-a prăbuşit, casele sînt goale, moarte. Uneori într-un sat rămîn 2—3 bătrîne. Din contră Ţările Baltice au un nivel de viaţă analog celui din Europa. În Siberia, satele sînt bogate şi mari, există negustori. Bisericile sînt imense, frumoase, toate diferite una de alta. Dar ele sînt închise, transformate în grajduri, magazine, garaje pentru tractoare cu zidurile mînjite cu unsoare sau în cluburi pentru tineret. Pentru o regiune mare cît Franţa nu se găsesc decît 5 sau 6 biserici deschise, întotdeauna cele mai mici. Impresia e terifiantă.

Astăzi cea mai mare parte a societăţii e în afara Bisericii. Toţi părinţii lor, ai celor trei redactori, sînt atei, afară de mama lui Viktor care e din Rusia occidentală. Acum cîţiva ani, părinţii lor au fost convocaţi la KGB: „Fiul vostru e credincios, ori pentru a fi credincios trebuie să fie nebun". Cînd renaşte — şi ea renaşte — credinţa e cu atît mai vie.

„Renaşterea religioasă nu se limitează la inteligheniţia, ea este populară". Unul dintre ei a stat într-un spital acum nouă ani. Era într-o sală comună cu zece alţi bolnavi, muncitori, prizonieri de drept comun recent eliberaţi. Ceilalţi l-au văzut că citea Evanghelia. I-au cerut să le citească, ceea ce el a făcut în fiecare zi. Apoi, li s-a alăturat un mic responsabil de Komsomol. „A vrut să facă propagandă atee, s-a scandalizat la lecturile din Evanghelie, a cerut directorului spitalului să interzică această propagandă religioasă. Ceilalţi au vrut să-l bată; l-am salvat odată, dar, cu toate acestea, a fost bătut. A trebuit transferat într-o altă cameră. Din cei zece tovarăşi ai mei de salon, patru s-au botezat la ieşirea din spital, ceilalţi fuseseră botezaţi de copii".

„Credinţa comunistă e moartă. Hruşciov a fost ultimul comunist convins. Nimeni nu se mai interesează de Lenin. Există deci posibilitatea unei mari erupţii a creştinismului. Dar Biserica nu face nimic, rămîne departe. Nu există literatură religioasă, calea nu e indicată".

„Mişcarea populară şi mişcarea intelectuală sînt una numai în tema drepturilor omului. Intelectualii trebuie, deci, să apere aceste drepturi. Acesta e scopul, mai ales al părintelui *Gleb Yakunin*". „Acum, toţi aceşti militanţi pentru libertate sînt deschis creştini sau simpatizanţi. Situaţia era mult diferită în anii 60, sub Hruşciov... Ne putem imagina unde va duce acest proces în 10 sau 20 de ani. Va schimba climatul social şi spiritual al ţării. Religia şi Biserica sînt reabilitate în opinia publică. Chiar şi presa nu le mai e ostilă. Această situaţie ar trebui să continue". Un altul a adăugat cu umor: „Da, în acest an, al mileniului, cunoaştem o relativă siguranţă".

Mileniul e un apel la căinţă: pentru tot poporul ca el să intre în sufletul lui şi să se pocăiască de păcatele lui care s-au încarnat într-o putere inumană.

Biserica e inima patriei, Mileniul e important pentru o resurecţie în acelaşi timp religioasă şi patriotică, dar fără naţionalism. Toate mediile ascund forţe spirituale: tineretul, aparent foarte îndepărtat de cultura religioasă, ierarhia Bisericii, deşi ea participă într-o largă măsură la corupţia nomenclaturii, chiar şi mediile oficiale.

„Cunoaştem prost Occidentul. Dar sîntem foarte recunoscători pentru occidentalii care susţin „mişcarea independentă" de aici. Sîntem toleraţi pentru că opinia publică occidentală ne susţine. Creştinii din Rusia şi din Occident apar-

ţinem aceleiaşi familii spirituale, avem acelaşi adversar; ateismul, nihilismul. Cînd întîlnim creştini din Occident, ne simţim foarte apropiaţi, cu adevărat din aceeaşi familie. Căile noastre spre adevăr au putut fi divergente în trecut. Acum e timpul întîlnirii, al unei reflexii comune asupra abordărilor noastre, al unui schimb al experienţelor noastre. În primul ei număr „Alegerea" a publicat un articol asupra tehnologiei trinitare, în sensul depăşirii controversei seculare asupra lui „Filioque". „Nu sîntem deloc de acord cu cei care cred că puterea sovietică a salvat poporul de latinism. Nu avem încredere nici în ecumenismul oficial impus Bisericii noastre şi ale cărui adevărate scopuri sînt politice. Distrugerea barierelor şi prejudecăţilor se face prin întîlniri personale, prin schimb de publicaţii".

„Relaţia între Ortodoxie şi catolicism", precizează *Vladimir Ziclinski* e marea chestiune a viitorului: catolici şi ortodocşi trebuie să se debaraseze de pielea lor istorică învechită şi uzată pentru a face să apară din nou miezul comun al credinţei lor".

„Sîntem hrăniţi cu teologia patristică şi neopatristică şi cu filosofia religioasă rusă" (îmi arată fotocopia integrală a numerelor revistei „Put" (Calea) publicată în Franţa între anii 1925—1940 sub conducerea lui Nicolai Berdiaev). „Aceşti gînditori ruşi, bineînţeles, nu sînt admişi în învăţămîntul universitar".

„Citim, de asemenea, pe cît ne stă în putinţă, şi lucrări teologice catolice şi protestante. Începem să înţelegem că gîndirea religioasă rusă nu e singura, fără a-i diminua prin aceasta importanţa. Sîntem în acelaşi timp, înrădăcinaţi în tradiţia ortodoxă, atenţi la marea familie creştină, şi îndreptaţi spre viitor. Serghei Bulgakov, Nikolai Berdiaev au formulat intuiţii pe care le va dezvolta viitorul. Un prieten jugoslav mi-a spus că *filosofia religioasă rusă va fi filosofia secolului XXI*".

— *Aleksandr Ogorodnikov, Uniunea creştin-democrată şi „Buletinul comunităţii creştine"*. Fondator în 1974 la Moscova a unui „Seminar creştin pentru renaşterea religioasă a Rusiei", Aleksandr Ogorodnikov are 38 de ani. A petrecut 8 ani şi jumătate în detenţie în condiţii extrem de dramatice. Eliberat în februarie 1987, după ce un apel în favoarea eliberării lui lansat în 1986 de asociaţia „Aide aux croyants de URSS" (ACAT) din Franţa fusese semnat de 134.000 de persoane, el publică actualmente *„Buletinul comunităţii creştine"*, caiete dactilografiate groase ce dau informaţii asupra situaţiei creştinilor din toate regiunile ţării, indiferent de apartenenţa lor confesională.

„În anii 70 am aderat la Persoana lui Hristos şi la Biserică ca Trup al lui Hristos. Dar am descoperit repede că Turnul era legat fedeleş, avea picioarele şi mîinile legate. Biserica păstra tăcere în faţa întrebărilor noastre. A trebuit să căutăm răspunsurile noi înşine într-o lume de un ateism îndîrjit". Atunci Ogorodnikov creează *„Seminarul creştin pentru renaşterea religioasă a Rusiei"* care n-a întîrziat să roiască. Era o tentativă de a suscita la tineri o contra-cultură creştină. Pentru a multiplica focarele vieţii spirituale şi a dezvolta o etică a iubirii creatoare. Avea pe atunci 24 de ani.

„Voiam să creăm şi o comunitate creştină vie căci maladia principală a Bisericii noastre e absenţa de adevărate comunităţi. Nu era vorba doar de studii şi de discuţii, ci de o viaţă împreună după modelul comunităţii apostolice. Am cumpărat împreună o casă la ţară cu grădina ei. Un mare număr de tineri au venit să ne ajute să o reconstruim, să o amenajăm şi să înfiinţăm în ea un centru spiritual. În 1978 am editat şi o revistă *„Obeina" („Comunitatea")*.

„În acelaşi an am fost arestat. Am fost condamnat de trei ori, iar ultima dată mi s-a spus că nu voi mai ieşi din lagăr. Din 8 ani şi jumătate de ocnă, numai 2 ani am petrecut într-o baracă comună. Tot restul în „izolator" — cuşcă de beton în care eşti lăsat foamei, frigului, supravegherii constante, şi unde am simţit un sentiment intens de izolare şi uitare. Pentru a rezista, pentru a nu deveni sclav sau animal aveam numai credinţa şi rugăciunea!" Preoţii nu puteau veni în lagăre. Ogorodnikov era singur cu deţinuţii de drept comun. Teribili, dar cărora a reuşit în timpul nopţii să le vorbească şi să dea mărturie. Apoi a fost încarcerat un preot catolic lituanian părintele Alfons Svarinkas, încă internat. Ogorodnikov îl cunoştea, colaboraseră şi convocaseră împreună la Moscova presa pentru a le prezenta Comitetului pentru apărarea drepturilor credincioşilor din Lituania. „Lituanienii m-au apărat cînd am fost arestat; au semnat cu miile un

apel în favoarea mea. Era, cred, pentru prima dată că luau apărarea unui rus". „L-am regăsit în lagăr pe păr. Svarinkas. M-am împărtăşit din mîinile lui: Cu stafide muiate în apă a preparat vinul euharistic. Ne plimbăm împreună şi fără să avem aerul de a face ceva, mă mărturiseam, el celebra missa şi mă împărtăşea".

În lagăre există mari nevoi spirituale. 2000 de persoane aparţinînd tuturor confesiunilor creştine au semnat un apel cerînd ca preoţii să poată vizita lagărele şi închisorile.

„Unitatea Occidentului şi forţa organizaţiilor publice angajate ferm în favoarea drepturilor omului ca criteriu în relaţiile Est-Vest sînt artizanii perestroikăi. Gorbaciov a înţeles că fără o schimbare în acest domeniu nu va putea obţine de la Occident devizele şi tehnicile de vîrf necesare relansării economiei sovietice.

Noi vrem să folosim perestroika pentru a cîştiga spiritual teren pentru a lărgi spaţiul nostru. Pentru a încerca să facem la bază perestroika ireversibilă. Pentru a schimba mentalităţile. Dar ştim că situaţia noastră e precară... Cît timp Occidentul va apăra drepturile omului vom putea supravieţui. Dar de multe ori, pentru a obţine marea piaţă sovietică, Occidentul riscă să fie tentat de grave compromisuri".

În ce priveşte proiectele şi speranţele mişcării de promovare a renaşterii valorilor creştine în URSS constituite plecînd de la seminariile creştine independente ale anilor '70 „prima etapă a fost crearea unei Uniuni creştin-democrate, partid politic la care se gîndea încă păr. Bulgakov în anii 1915—1916, un partid de uniune politică creştină care să reprezinte interesele creştinilor în dialog cu statul şi să prezinte societăţii o viziune creştină asupra dezvoltării ţării noastre. Pînă în prezent nu cunoaştem o forţă capabilă să reprezinte pe creştini, să realizeze programului lor, să ducă un dialog în numele lor. Astfel că cea mai mare forţă ontologică, cea sprijinită pe masa poporului eclezial nu era reprezentată. Situaţia era falsă şi injustă. Iată de ce am creat Uniunea creştin-democrată. Ea n-are numai un rol politic. De exemplu, luptăm pentru modificarea legii cultelor. Am elaborat un contraproiect de lege care a fost respins. Am încercat să reunim semnături pentru a-l face să treacă, ca să fie examinat în presă. Dar autorităţile refuză deşi e singurul proiect emanînd de la comunitatea creştină, care reprezintă creştinii liberi.

Publicăm şi o revistă regulată: *„Buletinul de opinie creştină"*. În el ducem lupta pentru eliberarea prozonierilor de opinie şi ajutăm familiile lor. Susţinem campaniile pentru deschiderea de biserici. Publicăm informaţii pe aceste teme. Colaboratorii noştri lucrează actualmente la o lucrare asupra bisericilor distruse în Rusia. Ne ocupăm şi de problema apărării preoţilor care fac operă de predică sau de cateheză. Publicăm reportaje asupra lor, editām scrisorile lor. Practic toţi preoţii de care ne-am ocupat şi-au putut continua slujirea şi situaţia lor s-a ameliorat. Dăm de asemenea informaţii din domeniul juridic şi social, asupra vieţii celorlalte confesiuni (catolici, uniţi, protestanţi). Nu le facem apologia, descriem doar problemele pe care le întîlnesc. Încercăm să le facem să iasă din izolarea lor ca să se înţeleagă mai bine, unele pe altele. Prin acest dialog facem cunoscută Ortodoxia şi unii se convertesc la ea, deşi obiectivul nostru nu e prozelitismul. Facem şi schimburi de informaţii între diferitele noastre ziare".

Condiţiile în care se elaborează acest „Buletin" sînt foarte grele. „Mai întîi n-avem adresă fixă pentru redacţia buletinului nostru pentru că nu sîntem înregistraţi oficial. Am făcut o cerere dar ea a fost respinsă. KGB-ul duce o luptă deschisă, dar cel mai adesea perfidă, contra noastră. E suficient să găsim un loc ca să muncim ca ocupanţii apartamentului să fie supuşi la presiuni, ameninţări, şantaj. Nu putem închiria un apartament direct. Trebuie s-o facem prin intermediul locatarilor. Căutarea unui apartament e o mare problemă în Moscova unde e criză de spaţiu.

Anul trecut fratele meu, ieromonahul Rafail Ogorodnikov din mănăstirea Peşterilor din Pskov, a murit în condiţii misterioase. În octombrie 1989 a murit Serghei Satcenko, corespondentul nostru, un prieten foarte drag. În 13 octombrie unul din redactorii noştri a fost victima unui accident de maşină. La 7 noiembrie a avut loc o spargere la redacţia noastră, păr. Vikot Grigoriev a fost

snopit în bătaie și tot materialul nostru a fost furat: trei ordinatoare, un telefax, o cameră video, un magnetoscop. A fost una din cele mai dure lovituri date redacției noastre. Din cauza glasnostului și perestroikăi autoritățile nu ne mai pot aresta, dar încearcă să ne facă să ne temem, să ne facă greutăți în activitatea noastră. Avem în jur de 500 de abonați și distribuția se face parțial prin poștă care reține însă multe din plicurile noastre. Ni se trimit scrisori anonime care provin de la K.G.B. etc.

Mai lucrăm apoi și la crearea la Moscova a unei *Universități creștine libere (democratice)*. Elaborăm deja programele ei etc. Dar vrem s-o facem în contact cu Occidentul. Vrem să creăm în Occident un consiliu director care să organizeze călătoriile creștinilor, teologilor, gînditorilor occidentali la Moscova unde ar putea da conferințe. Dar pentru aceasta avem nevoie de un ajutor financiar. Sperăm că încetul cu încetul problemele se vor rezolva și în acest cadru vom putea invita numeroși teologi ortodocși, mă gîndesc, de exemplu, la Institutul Saint-Serge din Paris. E important să avem legături vii, un dialog căci sarcina noastră e de a trezi societatea civilă. Un mare număr de tineri refuză să meargă în institutele de învățămînt superior ale statului, căci nu vor un învățămînt cu un conținut ideologic marxist ateu. Contăm pentru realizarea acestui proiect pe ajutorul ortodocșilor, al creștinilor occidentali, al creștinilor liberi și democrați. De exemplu, o universitate catolică ne-a propus deja ajutorul ei. E gata să ne trimită conferențiari și chiar să recunoască viitoarele noastre diplome. Ar fi extrem de interesant să avem în plină Moscovă, în inima lumii comuniste, o universitate liberă pentru toți cei ce se interesează de creștinism și ei sînt foarte mulți."

— *Zoia Krahmalnikova și Felix Svetov.* Zoia Krahmalnikova, 59 de ani, critic literar și scriitor, colaborator la mai multe periodice printre care „Literaturnaia gazeta". În 1968 și-a susținut teza de doctorat și a devenit cercetătoare la un institut al Academiei de științe. Botezată la 42 de ani, scrie romane și nuvele în care vorbește de înnoirea religioasă și căutarea credinței în URSS. A fost dată afară din Institut și nu a mai găsit de lucru. În 1976 a înființat o colecție de culegeri de specialitate creștină *Nadejda* (Speranța). A fost arestată în 1982 și eliberată în 1937. Felix Svetov, soțul ei, 62 de ani, fiul unui reputat istoric sovietic mort în deportare. Botezat la 45 de ani. Exclus din Uniunea Scriitorilor a suferit în 1985 soarta soției sale. Amîndoi au fost eliberați în 1987: „grațiați, fără a ni se fi cerut sau să fi semnat nimic", precizează Zoia.

Zoia Krahmalnikova: „Am publicat sub titlul *Nadejda* (Speranța) culegeri de lecturi creștine de la textele Părinților pînă la mărturiile contemporane. 11 culegeri au apărut în 6 ani. *Nadejda* a continuat să apară și după arestarea mea. Ea a fost reeditată în străinătate, ceea ce nu m-am gîndit să fac niciodată. *Nadejda* se adresează cititorului rus. Dar astfel de lucrări nu pot fi editate în țara noastră.

Nadejda se situează într-o perspectivă misionară. Ortodoxia nu poate supraviețui fără Cuvîntul lui Dumnezeu, operele Părinților, texte de îndrumare spirituală. Dacă nu, Tradiția riscă să se rupă. Culegerile sînt elaborate atît de ortodocși cît și de creștini de alte confesiuni.

„Pentru mine e vorba de o slujire normală a Bisericii lui Dumnezeu. În Rusia cartea religioasă e distrusă, arsă în cuptoarele KGB-ului. Cele cîteva cărți editate de Patriarhie sînt greu de găsit și costă foarte scump. Celelalte sînt arse.

Am suferit 16 percheziții. S-au ridicat cărți și arhive, și au fost distruse sub pretext că au fost introduse în țară pe căi ilegale. S-au luat și mașinile de scris. Zece procurori s-au ocupat de *Nadejda*. Se pare că n-au putut nici măcar înțelege, nici poate citi. Sînt acuzată de a voi să distrug astfel puterea sovietică. Crimă de înaltă trădare: CIA m-a plătit ca să propovăduiesc pe Hristos!

Scopul lui Andropov era de a obține „căința" noastră. Ni se punea prețul în mîini: „căința" ca preț al libertății! Era un infern moral, trebuia făcut față șantajului, minciunii, documentelor false, amenințărilor false". „Mai întîi am fost foarte apăsată. Neîncetat mă pocăiam înaintea lui Dumnezeu. Dar după această purificare interioară Dumnezeu mi-a îngăduit să înving frica. Căci mă temeam că mă vor tortura astfel încît să nu pot rezista. Singur Dumnezeu poate învinge. N-avem nici un merit. Dumnezeu e biruitor.

Am primit Botezul acum 17 ani. Am fost prima din familia mea. Doctor în litere, lucram la Institutul de sociologie apoi la cel de filosofie în secția de materialism istoric. Dumnezeu e prezent și acolo! Voiam să părăsesc Institutul dar părintele meu spiritual mi-a cerut să rămîn pînă cînd voi fi exclusă. Am studiat Ortodoxia, catolicismul, teologia ascetică. Așa mi-a venit ideea de a strînge texte și de-a publica *Nadejda*.

M-am rugat mult pentru ai mei și mama mea, care era comunistă, s-a botezat la vîrsta de 70 de ani. *„Cum ați găsit pe Hristos"?* m-a întrebat preotul. *„Prin suferință"*. Suferință materialismul istoric; suferință minciuna, oprimarea satanică a sufletului omenesc; suferință anul 1937 cînd tatăl meu a fost ucis, cînd s-a instalat eșecul moral al regimului. Da, sînt un copil al anului 1937.

În închisoare am întîlnit o criminală. Era atee. Am vrut să scap măcar un suflet din acest iad, iadul închisorii de tranzit. Am putut vorbi cu această femeie timp de două luni. Știam pe de rost pasaje din Evanghelie, texte publicate în *Nadejda*. I le-am recitat, explicat. Ieșită din închisoare, a cerut să fie botezată.

Perestroika e necesitatea. Biserica e inima societății noastre. Dar ea este bolnavă, opacă, fără „glasnost". Dacă „perestroika" nu va reuși, lumea riscă să piară. Ea va reuși cînd Biserica va vorbi. Desigur situația țării nu se poate schimba într-o clipă. Dar atmosfera spirituală se poate schimba.

Prizonierii de conștiință au fost sufletul țării. Și ei trebuie incluși în „perestroika", aceasta e piatra de încercare. Dar ordinatoarele, tehnologia ce poate fi obținută de la Occident costă mai puțin scump decît căința. Ori reușita „perestroikăi" cere o adevărată căință națională. Dacă nu, totul e propagandă.

Ierarhia Bisericii face parte din nomenclatură. Ea refuză să vorbească de persecuții, de martiri, să se unească cu mărturisitorii credinței. KGB-ul și patriarhul m-au acuzat de calomnii antisovietice pentru că publicam scrierile spirituale ale episcopilor martiri. Mulți responsabili ai Bisericii nu sînt cu adevărat ortodocși din cauza refuzului lor de a se uni public cu sfinții martiri. Ori „dacă nu sîntem în comuniune cu Sfinții de azi sîntem în afara comuniunii Sfinților", spunea Sf. Simeon Noul Teolog. Dar Biserica rămîne vie în profunzimile ei.

Mileniul constituie un eveniment spiritual dar și politic. Regimul înțelege creștinismul, în Rusia ca și în afară, ca o forță politică de exploatat. Dacă Biserica acceptă să fie utilizată pur și simplu de propagandă ea își va pierde forța spirituală. Cu ocazia mileniului, occidentalii invitați trebuie să întrebe pe ierarhi: unde sînt mărturisitorii credinței? ... dacă occidentalii nu vor spune adevărul la festivități noi toți vom merge în închisoare.

Criza creștinismului e universală. În Occident se observă o slăbire a ardoarei creștine, o lipsă de nebunie: ori creștinismul e nebunie sau nu e. Dar Occidentul are propria lui experiență, propriile lui căi de înnoire. Trebuie să facem schimbul experiențelor noastre și să ne întrajutorăm unii pe alții".

Felix Svetov: „Și eu sînt un copil al anului 1937. Tatăl meu era un comunist cunoscut, istoric specializat în revoluția franceză. Publicase un mare studiu despre Marat. În 1937 a fost arestat și a dispărut.

Vreme de 20 de ani am fost critic literar și membru al Uniunii Scriitorilor. Am primit Botezul acum 17 ani, aveam 45 de ani. Am încetat să mai public, practicasem destul „limba lui Esop". Am fost exclus din Uniune pentru că luasem apărarea lui Saharov.

Am scris șase romane în „samizdat". Primul a fost editat la Paris. În fond e propria mea istorie, cea a unui om care primește Botezul la 45 de ani. E, ca și mine, de origine evreiască și trebuie să se înfrunte — e experiența mea proprie — cu antisemitismul din sînul Bisericii Ortodoxe. Da, această minciună există în însăși interiorul Bisericii".

„În închisoare am trăit o situație mistică. Am fost pus laolaltă cu deținuții de drept comun pentru a mă zdrobi. Eram 70 în celulă și domneau de fapt cei de drept comun. Ori m-am găsit printre oameni nefericiți care adeseori așteptau Evanghelia. Aveam constant sentimentul prezenței lui Dumnezeu. Totul e har".

„Larisa Bogoraz și Serghei Kovaliov. Larisa Bogoraz: „Moartea soțului meu, *Anatoli Marcenko,* în decembrie 1986 e evenimentul tragic care a deschis calea

spre altceva, care a pus pe roate „perestroika". E semnificativ că ea a fost urmată imediat de reîntoarcerea din exil al lui Saharov". Destinul lui Marcenko este în întregime inclus în epoca precedentă pe care o încheie.

Marcenko a fost arestat prima oară în 1956; avea 19 ani. Era un muncitor și fusese compromis într-o încăierare între ruși și ceceni, într-un cămin de muncitori! La capătul a doi ani afacerea era pe cale de a fi revizuită cînd, fără să știe nimic de aceasta, a evadat. A fost găsit fără acte, printre marginali. După ce a lucrat într-o mină de uraniu, a încercat să treacă frontiera iraniană. Zadarnic. A fost arestat, judecat pentru înaltă trădare și condamnat la 6 ani de lagăr pe care i-a ispășit integral. Atunci a luat cunoștință de ceea ce e conștiința carcerată în Uniunea Sovietică, această dublă sclavie pe de o parte sub domnia micilor șefi, pe de altă, sub domnia deținuților de drept comun.

Atunci acest muncitor se face scriitor pentru a denunța opiniei internaționale oroarea lagărelor și închisorilor, disperarea deținuților, disperare care putea merge pînă la mutilarea voluntară. A scris zadarnic Crucii Roșii. Crucea Roșie sovietică i-a răspuns că în realitate prizonierii cărora le lua apărarea meritau o condiție încă și mai rea. Crucea Roșie internațională l-a asigurat de sprijinul ei moral, dar s-a declarat neputincioasă. N-a mai putut, deci conta decît pe el însuși.

Se știe prețul pe care l-a plătit pentru cele două bulversante cărți ale sale. 18 perchiziții, o reeducare sistematică și inutilă, în total 20 de ani de închisoare și de lagăr, numai 9 ani de libertate relativă, în surghiun, în scurta sa viață: a murit la 49 de ani. În 1977 a lansat un apel Sovietului Suprem pentru eliberarea tuturor deținuților. Ultima arestare a fost la 17 martie 1981. A fost condamnat pentru scrierile sale „antisovietice", mai cu seamă autobiografia sa. În fundal, evenimentele din Polonia 1979—1980; să nu uităm că Marcenko era muncitor. Înainte de arestare a fost invitat să părăsească țara; dacă nu va muri, i s-a promis. A hotărît să rămînă.

Ne-am căsătorit în 1966. Casa pe care o construise pentru ai lui cu propriile lui mîini, apoi o reclădire, a fost distrusă de două ori, cu sălbăticie, pînă la temelii.

După ultima arestare, în ultimii trei ani care i-au rămas de trăit n-am putut să-l revăd. Un an întreg n-a putut să-mi trimită o singură scrisoare, apoi, opt sau nouă. În august 1986 a început o grevă a foamei, fără milă, în favoarea tuturor deținuților pentru a denunța drama lagărelor și dincolo de ele, a întregii societăți sovietice, a „zonei mici" și a „zonei mari" cum se spune aici. În fața încăpățînării lui, KGB-ul mi-a cerut să formulez o cerere de expulzare. Am răspuns că nu pot s-o fac fără consimțămîntul soțului meu. „Oh, cu aceasta ne însărcinăm noi!" mi s-a răspuns. Era prea tîrziu însă. Anatoli murise în decembrie. A fost îngropat lîngă lagăr, în cimitirul din Cistopol. Ceremonie tragică, și grotească, căci toată conducerea lagărului era ocolo!".

Anatoli Marcenko era un creștin prin tradiție și mărturisire. Toată energia sa spirituală s-a mobilizat în lupta contra sistemului concentrațional.

Serghei Kovaliov: „Sînt biolog. În 1968, în momentul intrării tancurilor sovietice în Praga am demonstrat în Piața Roșie. Am fost condamnat la 4 ani de surghiun. În 1974 am fost arestat.

Sînt rus și ortodox dar m-am interesat de lituanienii catolici. În Lituania ca și în Rusia exista o „cronică a evenimentelor zilnice", clandestină. Am fost amestecat în această afacere. Dar la proces nici un lituanian n-a vrut să depună mărturie împotriva mea! Pentru a fi trimis niște texte în Occident am fost condamnat la 7 ani de lagăr și 3 ani de deportare, pedeapsă pe care am ispășit-o integral.

Am revenit în 1984. Am trăit ilegal la Moscova. Numai la 8 ianuarie 1988 am primit permisiunea de ședere în acest oraș, de altfel numai pentru un an. N-am putut găsi o muncă în specialitatea mea, îmi cîștigam existența ca paznic la un teatru".

Larissa Bogoroz și Serghei Kovaliov publică o revistă intitulată *„Probleme contemporane"*. Serghei Kovaliov: „Fiecare număr va constitui un volum gros. Tendința va fi liberală și academică, cu texte solide, analize serioase. În primul număr vom publica textul raportului secret al lui Hrușciov la Congresul XX al

PCUS. Acest text n-a fost niciodată publicat în URSS, nimeni nu l-a citit. L-am reconstituit strîngînd extrase pe care le putuseră nota, auzindu-l, cîțiva privilegiați. Raportul va fi urmat de un lung comentariu și mai ales acest comentariu va fi interesant. Dorim ca și occidentalii să colaboreze la această revistă".

Larissa Bogoraz: „Perestroika, sperăm, va dura. Speranță fragilă, dar necesară. Pentru prima dată actele noastre nu mai sînt inutile. Nu constituie numai un protest moral, ci cîștigă și o pondere politică. Se trece de la protest la un început de acțiune. Occidentul trebuie să rămînă vigilent. Trebuie să-l susțină pe Gorbaciov contra opoziției stalinisțe care e foarte puternică, fără a înceta să facă presiuni asupra guvernului sovietic pentru apărarea drepturilor omului. Testul decisiv va fi eliberarea ultimilor deținuți politici și a prizonierilor de conștiință. În lagăre mai sînt în jur de 20, dar în azilele psihiatrice între 200 și 400".

— *Comunitatea de creștini „Oikouméne"*. E vorba de o comunitate ecumenică consacrată cauzei unității creștine despre care ne vorbesc două tinere femei angajate cu responsabilități în ea și care fac parte din ordinul ei monahal: Nina Kobțeva și Natașa Nelidova. Acestea s-au convertit în această comunitate grație căreia au putut intra în Biserica Ortodoxă pe care n-o înțelegeau înainte.

„Oikouméne" nu vrea deloc să fie o nouă Biserică. Fiecare din membrii ei aparține loial unei confesiuni creștine în care primește Tainele. Ortodocși, catolici, protestanți se întîlnesc aici ca să se roage împreună, să se înțeleagă mai bine unii pe alții, să reflecteze asupra problemelor misiunii.

Comunitatea a fost întemeiată la 31 octombrie 1971 de Sandr Riga (un pseudonim, Riga e numele orașului în care a locuit), un convertit la vîrsta adultă la catolicism. El a avut legături cu Taizé-ul și les Petites Soeurs de Jesus, dar ideea „Oikouménei" e a sa. Comunitatea a primit binecuvîntarea papei Paul VI care a cerut ca rugăciunea pentru unitate să fie mereu mai intensă. Comunitatea publică o mică revistă: *„Chemarea"*.

Pentru a intra în comunitate trebuie să mărturisești pe Hristos ca Mîntuitor, să accepți Crezul apostolic și să urmezi o regulă de viață foarte strictă. Fiecare grup numără 3—12 persoane, niciodată mai multe. Există grupuri în mai multe orașe din URSS pînă în Tadjikistan.

Grupul se reunește o dată pe săptămînă într-un apartament privat. Se ia o masă frățească. Se fac rugăciuni, se citește Scriptura comentată de responsabilul grupului. Se meditează în tăcere. Rugăciunea constă înainte de toate dintr-un „rozariu ecumenic" compus de Sandr Riga; e un rozariu hristocentric în care e vorba de unitatea Bisericii și comuniunea Sfinților mai degrabă decît de Maica Domnului din respect pentru protestanți. Recitarea e ritmată de lectura textelor evanghelice care descriu momentele majore ale iconomiei mîntuirii, inclusiv cele privitoare la Maria, ca Bunavestire. Se spune Crezul Apostolilor, e chemat Duhul Sfînt asupra creștinilor divizați ca să-i împace și să adîncească dialogul între ei. Punctul culminant al acestei celebrări ecumenice e „comuniunea spirituală": se citește pericopa I. Cor. 11, 23—29 care descrie instituirea Euharistică și fiecare transmite vecinului formula aramaică *Maranatha* (= „Vino, Doamne"! și „Domnul vine!"). Această rugăciune comună ca și practica întrajutorării are drept scop simțirea mai intensă a misterului Bisericii, crearea unei atmosfere frățești după chipul comunității apostolice, să „intimizeze" Biserica după expresia lui Sandr Riga.

După cîțiva ani în sînul comunității s-a format un fel de ordin monahal. Ordinul cuprinde azi 16 membri, bărbați și femei, care devin în majoritate responsabili ai grupurilor. Noviciatul durează trei ani. Voturile cer să fii gata să te sacrifici pentru ceilalți într-o relație cu Dumnezeu nu de rob ci de prieten. Sînt voturile tradiționale ale fidelității, ascultării, castității („să transforme dragostea cărnii în dragoste de înger"), sărăcia („a nu avea nimic altceva decît strict indispensabilul, a da celorlalți tot ceea ce ai, și a nu pofti nimic din ce le aparține"). Se mai făgăduiește că vei rămîne fidel acestor percepte chiar atunci cînd vei fi părăsit de toți, și în primul rînd de cei apropiați ai tăi. Mai mult decît voturi, deci: o adevărată regulă de viață.

Autoritățile se tem îndeosebi de aceste mici comunități neînregistrate, neobservabile. „Oikuméne" numără deja un martir, un tînăr de 18 ani ucis în 1975.

În august 1983 la Jitomir, o femeie de 30 de ani, Sofia Bilak, a fost arestată și condamnată la 3 ani de lagăr și apoi la deportare. A fost eliberată odată cu perestroika.

În chiar ziua morții lui Andropov, Sandr Riga a fost arestat la Moscova. Cum nu puteau fi găsite probe materiale contra lui a fost închis într-un azil-închisoare dur, cel din Blagovetcensk. Nimeni nu-l putea vizita, nici chiar mama lui. Vecinul lui își ucisese mama cu lovituri de topor și nu manifesta nici un semn de căință. Sandr a fost tratat cu droguri psihotrope și apoi cu 13 doze șoc de insulină „pentru a-l elibera de psihoza religioasă". Cei supuși unui astfel de tratament cunosc momente de abis: nu mai știi cine ești, uneori te asimilezi unui animal. Mulți cedează, se abandonează, „se căiesc". Sandr Riga nu s-a căit. A ajuns să alunge sistematic din memorie tot ceea ce privea comunitatea. N-a vorbit. S-a sfîrșit prin a-l transfera cu o boală de inimă într-un spital normal unde s-a considerat incredibil ceea ce el susținea. Acum e la Riga în relativă libertate. După „Service Orthodoxe du Presse", nr. 128, mai 1988, p. 22—28; nr. 129, iun. 1988, p. 16—21 și nr. 147, avril 1990, p. 35—39).

Noi mișcări și asociații creștine (declarații și manifeste)

a) *Mișcarea „Biserica și perestroika"*

În fața imobilismului ierarhiei ortodoxe ruse, inclusiv față de mișcarea socială declanșată în URSS de perestroika lui Gorbaciov, un grup de inițiativă creștină compus din preoți, diaconi și laici în frunte cu cunoscutul dezident încă din 1965 preotul *Gleb Yakunin* și alți cunoscuți dezidenți ca: preoții Nikolai Gainov și Juri Edelstein; arhid. Aleksandr Borisov, diaconul Oleg Stenaiev, și laicii Viktor Aksincit, Gleb Anistsenko, Valerii Borțev și Andrei Bessmertnîi, au luat în 1988 inițiativa creării unei mișcări „Biserica și perestroika" a cărei *Declarație de presă* o redăm mai jos:

„Procesul de schimbare, de înnoire, altfel zis de perestroikă, a atins toate sferele vieții în țara noastră. Cu toate acestea, Biserica ortodoxă rusă, purtătoarea celor mai înalte valori spirituale care, în principiu, ar putea exercita o influență vitală asupra întregii societăți, *se angajează extrem de lent în acest proces.* Vreme de zeci de ani un stat ateist a spus-o la persecuții atroce străduindu-se să nimicească complet religia în țara noastră. Episcopi, preoți și laici au fost lichidați fizic. Biserici au fost închise, icoane și cărți liturgice au fost arse. O legislație discriminatorie a împins pe credincioși literalmente într-o „rezervație religioasă". În Biserică chiar, funcționari atei au dus o acțiune hotărîtă în vederea distrugerii ei din interior și au procedat la o selecție crudă a slujitorilor Bisericii în funcție de conformismul lor și absența lor de principii. *Toate acestea s-au repercutat ca un bumerang asupra statului constrîns astăzi să ceară ajutorul Bisericii. Persecuția a avut drept rezultat crearea unui nou tip de episcop, preot și laic care consideră că pentru creștinismul contemporan e cu totul insufiecient „exercițiul cultului religios"* la care se rezumă prin lege viața credincioșilor în țara noastră.

Majoritatea conducătorilor Bisericii nu s-a arătat la înălțimea acestei misiuni pe care o reclamă de la noi epoca noastră. Faptul e fără îndoială paradoxal, dar Biserica ortodoxă rusă care dispune de o experiență de mai multe veacuri în purtarea de grijă asupra situației morale a societății, și în acțiunea de binefacere, a fost incapabilă să participe la această sarcină de care se ocupase înainte, vreme de secole. Dar Biserica e vie!

În cursul ultimilor 35 de ani au intrat în sînul ei un mare număr de tineri, de intelectuali, de oameni care aspiră să ia parte activă la lucrarea creștină. Ei pot da mult, și o fac deja, în serviciul Bisericii. Trebuie ca posibilitățile lor să se realizeze deplin. E nevoie de unirea tuturor forțelor Bisericii capabile de o acțiune constructivă, creatoare. Iată momentul favorabil în care această unire se poate realiza în sînul Bisericii refuzînd orice altă opțiune. După părerea noastră, calea confruntării și schismei apare ca păgubitoare și fără ieșire pentru viața

Bisericii. Scopul *mişcării e de a coopera la o adevărată recunoaştere a Bisericii ortodoxe ruse.* În acţiunea ei, mişcarea se întemeiază pe experienţa deja existentă în viaţa Bisericii. Această experienţă va permite definirea orientărilor fundamentale ale acţiunii:

1. *Spiritul misionar.* Multe lucruri se fac în această direcţie dar în mod haotic. Demersul creştin poate îmbrăca forme diverse: crearea de grupuri de catehizare, organizarea de şcoli de duminică în biserici, grupuri de studiere a Bibliei, istoriei Bisericii, operelor Părinţilor Bisericii, gînditorilor religioşi, teologilor.

E importantă întărirea difuzării literaturii religioase, a scrierilor cu conţinut religios prin intermediul casetelor şi videocasetelor. Se organizează deja expoziţii publice, conferinţe, dezbateri; biblioteci religioase sînt pe cale să se înfiinţeze.

2. Una din orientările principale ale acestui spirit misionar e întărirea acţiunii pe lîngă tineri. Trebuie mers în întîmpinarea lor cunoscînd problemele lor, interesele lor, valorile lor. Aici activitatea misionară se poate concretiza şi în seri literare, muzicale, pentru tineri, ca şi în cursul lucrărilor de restaurare a bisericilor şi mănăstirilor şi a pelerinajelor la locuri sfinte şi mănăstiri.

3. E necesar să se facă toate eforturile pentru revitalizarea vieţii parohiale care se găseşte actualmente într-o stare de decădere. Trebuie ţinut cont aici de aplicarea concretă a noii constituţii privind organizarea şi conducerea Bisericii Ortodoxe ruse. Mişcarea trebuie să participe la examinarea unor probleme cum sînt: alegerea şi acţiunea conducătorilor de comunităţi, organizarea de adunări parohiale, chestiunea relaţiilor cu puterea centrală a Bisericii şi organismele de stat şi problemele muncii a diferite grupuri pe plan social şi pe grupuri de vîrstă. Trebuie veghеat de asemenea la legăturile între comunităţi care îmbogăţesc în mare măsură viaţa parohială.

4. Astăzi opinia publică creştină luptă pentru deschiderea de biserici şi înregistrarea de parohii; mişcarea poate aduce aici un ajutor nelipsit de importanţă.

5. Mişcarea trebuie să aducă credincioşilor un ajutor în orientare, să participe la elaborarea şi examinarea noii legislaţii asupra libertăţii de conştiinţă.

6. Societatea are nevoie de aportul Bisericii în activitatea de binefacere, în mişcarea de „caritate", pentru sănătate, în lupta contra flagelurilor sociale ca alcoolismul, drogurile şi prostituţia.

7. Mişcarea e confruntată cu sarcina restabilirii tradiţiei neîntrerupte a culturii creştine. Ea ar putea uni eforturile creatoare ale intelectualilor creştini care se ocupă de probleme de teologie, filosofie, literatură, iconografie.

8. Grupuri de credincioşi lucrează de multă vreme la studiul istoriei Bisericii ultimelor secole. Ele trebuie ajutate în colecţionarea şi publicarea documentelor asupra credincioşilor, victime ale represiunii: episcopi, preoţi, laici, care în anii cruzi ai persecuţiei au menţinut Biserica.

9. În ţară se creează cooperative ale Bisericii, ele pot da exemple nu numai pe planul activităţii ecumenice ci şi de ordin moral, atunci cînd relaţiile de muncă se edifică pe o bază creştină.

Axele acţiunii mişcării pot fi, bineînţeles, mult mai numeroase. Viaţa însăşi le va dicta. Sarcina mişcării e de a aduna la un loc tot ceea ce e activ în Biserică, de a difuza şi întări orice întreprindere utilă.

Chemăm pe toţi membrii Bisericii ortodoxe ruse să susţină ideea creării mişcării „Biserica şi perestroika" şi să ia parte la Conferinţa constituantă a mişcării. (După „La documentation catholique" nr. 1984, 21 mai 1989, p. 487—488).

b) *„Creştinism deschis"*

Asociaţia „Creştinismul deschis" a fost înfiinţată în decembrie 1988 de Vladimir Poreci şi Konstantin Ivanov, ambii atei la origine, convertiţi la Ortodoxie. Obiectivul asociaţiei e de a deveni un loc de întîlnire pentru cei preocupaţi de dialogul între creştini şi atei, dat fiind că Biserica oficială se ţine de o perspectivă integral negativă asupra omului ateu. Redăm mai jos *Manifestul* asociaţiei „Creştinismul deschis":

„Cînd, după țîșnirea religioasă a anilor '70 a venit cenușiul anilor '80, a devenit limpede ceva: o înțelegere exactă, comună tuturor, a situației noastre, o gîndire lucidă a ei și formulată în mod corect.

Astăzi, la suprafața mișcării creștine libere, mai ales ortodoxe, se observă un cerc de persoane puțin important pe plan social, constituit de grupuri care se sprijină unele pe altele. Ideile acestor grupuri asupra mișcării, a importanței ei și asupra lor înșiși, diferă pînă într-atît încît unificarea lor apare ca imposibilă dacă nu i se consacră cele mai mari eforturi. Motivele sînt evidente: absența unui fundament ideologic comun (învățătura Bisericii în sine nu poate fi fundamentul acestei unificări pentru că tocmai această învățătură e privită diferit) ca și lipsa conștiinței necesității de a se uni.

Creștinul în Rusia și înainte de toate, în Biserica ortodoxă rusă se află într-o stare extrem de dificilă.

Anii de control total și de represiune au dat naștere unui nou tip de om caracterizat în primul rînd printr-un slăbit sentiment de responsabilitate. Acest fenomen în Biserici se exprimă prin faptul că în ea domnește un stalinism transpus. Utilizînd instrumentul ascultării, oamenii iresponsabili în Biserică au supus omul mai mult încă decît a putut-o face puterea seculară.

Nu există în Biserică nici un spirit de sobornicitate. Întreaga putere e concentrată în mîinile nu a episcopilor ci a Sinodului permanent compus din cinci mitropoliți care îi țin pe toți ceilalți în supunere. Nici un membru al Bisericii, în fapt, n-are dreptul de a avea un cuvînt liber.

În societate, în general, rezultatul devastator al ultimelor decenii a apărut cu claritate. Speranțele puse în bogăția ideilor și oamenilor ajunși la maturitate dar care nu și-au găsit debușeul, nu s-au concretizat. Prea puține idei apar. Cea de-a doua cultură, neoficială, care vorbește cu atîta zgomot despre sine, s-a dovedit în bună parte, sterilă și provincială. Interesul față de ea scade rapid.

Posibilitatea de exprimare a apărut și în Biserică dar pe moment ea este folosită mai cu seamă de reprezentanții ei oficiali pentru a face publicitate bunelor lor relații cu statul. Mediile laice universitare în care există creștini, tac și ele nedorind să-și pună în pericol situația și munca lor de funcționari, chiar dacă un astfel de pericol astăzi a scăzut considerabil. Nu s-a văzut apărînd nici un predicator sau teolog marcant, o atmosferă închisă în limite înguste și-a făcut efectul. În Biserică acum, la sfîrșitul secolului XX, predomină secolul XIX cu corupția lui dar fără aspectele lui pozitive.

Dar nu poate exista întoarcere la trecut. Nu pentru că s-a produs o ruptură cu toate sferele vieții noastre, ci pentru că o schimbare extraordinar de importantă s-a produs în însăși structura vieții noastre: *omul a devenit altul.*

Omul a început să se schimbe acum cîteva secole (în comparație cu ceea ce era în Evul Mediu) și începutul acestei schimbări a marcat începutul unei noi ere. Progresiv a apărut și esența acestei schimbări: ea constă în faptul că omul s-a emancipat de Biserică și a creat o civilizație seculară, esențial ateistă. Unul din fundamentele paradigmatice ale posibilității civilizației seculare e concepția ei despre om. Astfel, concepția despre om în civilizația seculară este omul fără Dumnezeu.

Acest om a creat valori proprii, propria lui înțelegere a naturii umane și demnității lui. El crede în marile lui posibilități de construire a lumii dar, mai presus de orice, el prețuiește libertatea civică, politică și interioară, libertatea politică și morală de a lua o decizie personală în circumstanțe care-i pun în joc responsabilitatea sa. În aceasta vede el calitatea umană fundamentală. El nu va renunța niciodată la o astfel de concepție dacă vrea să rămînă om. Aici rezidă una din schimbările cele mai profunde care au apărut în om în secolele care au urmat Evului Mediu.

Biserica noastră nu și-a dat seama de această schimbare. Sau, dacă și-a dat seama, a judecat-o negativ. Acest fapt ține de aceea că, pentru religie, trăsătura cea mai vizibilă a acestui om postmedieval e ateismul. Concepția tradițională nu sesizează ateismul ca fenomen exterior religiei. Ateistul e pentru ea cel fără Dumnezeu, omul care luptă împotriva lui Dumnezeu orbit de trufia omului divinizat care servește conștient sau nu forțele infernului. Omul are o va-

loare personală foarte puțin importantă și e chemat doar să aleagă între cer și iad. Cînd se pleacă de la o atare concepție, omul fără Dumnezeu nu poate face nimic bun.

Totuși, simpla onestitate ne convinge de altceva: faptul de a te numi creștin nu garantează nicidecum faptul de a avea calități umane mai înalte decît ateii. Mai ales vedem prea adesea că numeroși atei sînt mai buni decît noi creștinii. E necesar să admitem acest fapt și, odată admis, să explicăm semnificația lui. Ea rezidă în faptul că ateii nu sînt „Sataniști anonimi". Ateismul are valoarea lui absolut personală la prima vedere independentă de religie căci el „iese" din aceasta. Valoarea lui e legată în primul rînd de concepția lui despre om și de realizarea acestei concepții. Pe nesimțite și pe măsura procesului de secularizare și emancipare a omului haosul a sporit în conștiință ca și nonsensul lumii care o înconjoară. O impresie atît de vie a lumii pretindea de la om eforturi din ce în ce mai mari pentru a o asimila și a trăi în ea. Aceste eforturi au atins în secolul XX o dimensiune pînă atunci necunoscută: o lume absurdă în ochii conștiinței necredincioase, o lume inumană, cerea de la om o astfel de tensiune a forțelor lui că el nu numai începe să descopere lucruri noi despre el însuși, dar începe încă să înțeleagă și imposibilitatea de a rămîne „antic". Într-adevăr, pentru a trăi în atari condiții — pentru a rămîne om — omul trebuia să se schimbe. Trebuia să aprofundeze natura umană. Omul descoperea în el însuși astfel de comori de umanitate că aceasta i-au dat personal posibilitatea de a crea această civilizație nouă, atee, în acest spirit. Ateismul se manifestă ca descoperirea pe care o face omul despre el însuși.

S-a creat astfel opoziția între concepția omului după tradiția Bisericii și cea a omului secular. Conștiința tradițională respinge hotărît noile valori umane, în esență valorile lor ateiste. Dar aceste valori născute în afara Bisericii nu-i pot fi străine, căci ele poartă o reprezentare mai elevată decît cea care predomină azi în Biserica ortodoxă rusă. Refuzînd aceste valori, Biserica nu refuză ea pe omul însuși, adică pe ea însăși? Nedorind să înțeleagă și evalueze omul nou care a apărut, Biserica îl refuză și respinge. Dar pot exista în Biserică oameni cu totul străini de valorile seculare? Astfel de judecăți formulate prin contrabandă trezesc în omul secular conștiința: de exemplu ideea respectului omului și drepturilor lui, etc. Nerezolvînd însă aceste probleme rămînem în ceață. Cînd a venit momentul să luăm cuvîntul s-a dovedit că n-avem nimic de spus despre ele.

A te adresa omului de azi, mai ales tinerilor cu discursurile ținute azi de Biserică e cu totul inutil ba chiar păgubitor. Astfel de cuvinte nu fac decît să suscite deriziune și indignare.

Cunoaștem mai puțin bine situația în Biserica catolică și Bisericile protestante, dar e evident că ea e mai favorabilă decît în Biserica ortodoxă rusă. Practic toate mișcările responsabile devansează Ortodoxia: dizidenții, ecologiștii, etc. E adevărat că în republici situația e mai bună ca în Rusia. La noi există un risc real: ca să ne transformăm într-o Biserică etnografică pentru uzul străinilor.

Se pune întrebarea: cunoaștem noi realmente bogăția tradiției creștine, Tainele, credința vie? Sîntem noi capabili să aducem omului secular contemporan un cuvînt despre Hristos? În persoana lui Hristos nimic nu suscită indignare și deriziune. El este plenitudinea și puterea însăși.

Astăzi ni se dă posibilitatea de a ne exprima. Întreaga situație în care ne aflăm ne pune în fața unei invitații și a unui apel la acțiune.

Fără a voi să enumerăm toate problemele, să le cităm pe cele mai importante:

1. Faptul că Biserica e lipsită de drepturi (astăzi acest fapt e pe cale de a se hotărî, dar cum?);

2. Lipsa de locașuri de cult (strigătoare, dincolo de Ural);

3. Insuficiența literaturii religioase, începînd cu Biblia și sfîrșind cu cărțile pentru copii;

4. Lipsa de profesori, manuale, cărți pentru formarea religioasă a adulților, dar mai ales a copiilor și adolescenților;

5. Foarte important: omul contemporan în ţara noastră nu cunoaşte nimic despre Hristos şi Evanghelie. Sîntem confruntaţi cu necesitatea unei reevanghelizări a ţării noastre.

Dar aceste probleme ne trimit şi la întrebări de un alt ordin:

1. Chiar dacă nu e legalizată, situaţia Bisericii evoluează, nu există practic iniţiativă;

2. Literatura religioasă lipseşte, dar de ce avem nevoie: de lucrări de zidire, de catehisme sau de Berdiaev?

3. Nu există nici manuale, nici cărţi pentru copii, dar pe ce principii trebuie construită formarea religioasă? Pe abordarea tradiţională ortodoxă care coboară şi înjoseşte omul pînă la un asemenea punct că ea nu poate fi admisă? Ori majoritatea cărţilor ortodoxe sînt scrise în această optică;

4. Reevanghelizarea se impune, dar, mai precis, ce trebuie spus despre Hristos şi cum? Oameni noi, mai ales acum după un mileniu, vin să bată la poarta Bisericii şi nu înţeleg nimic...

În zilele noastre Biserica se găseşte în faţa unor probleme radical noi care nu i s-au mai pus niciodată înainte, dată fiind situaţia absolut nouă în care se găseşte actualmente. Aceasta înseamnă că în Biserică nu există o tradiţie pentru rezolvarea acestor probleme şi le-am căuta în zadar. E necesar ca noi înşine să ne consacrăm rezolvării lor. Fiecare epocă trebuie să-şi rezolve propriile ei probleme. Prima sarcină care ni se pune e, după părerea noastră, de a emite o judecată clară asupra situaţiei noastre şi contextului în care sîntem: cine sîntem? încotro mergem? ce depinde de noi? care sînt şansele noastre de reuşită (în înnoirea Bisericii şi în alte probleme)? Şi, în fine, care e situaţia reală a creştinismului? Căci nu e vorba numai de Biserica ortodoxă rusă, ci de creştinism în genere chiar dacă semnatarii acestui manifest sînt toţi ortodocşi.

Soluţia acestor probleme nu e la îndemîna unui cerc restrîns de persoane. Am ajuns la ideea de a întemeia în acest scop o organizaţie creştină, asociaţia „Creştinism deschis" a cărei principală sarcină e de a fi un loc de întîlnire pentru un examen deschis al problemelor legate de situaţia Bisericii, a religiei, a credinţei şi necredinţei, atît la noi în ţară cît şi în străinătate.

Chemăm la un dialog deschis şi liber asupra tuturor chestiunilor. Orice creştin, şi nu numai ortodox, şi chiar orice ateu, dacă e apropiat de aceste probleme, poate lua parte la această cercetare şi deveni membru al acestei asociaţii. Chiar şi ateismul căci unul din aspectele principale ale acestei cercetări va fi inevitabil chestiunea statutului omului în religie şi în afara ei, a locului şi demnităţii lui.

Mai corect, sarcinile societăţii ar putea fi:

1. Organizarea de întîlniri, discuţii şi seminarii asupra acestor probleme cu scopul de a provoca pe viitor o conferinţă pancreştină;

2. Publicarea unei reviste „Creştinism deschis";

3. Stabilirea de contacte cu alte asociaţii creştine;

4. Căutarea de persoane care împărtăşesc aceleaşi idei pentru a le angaja în activitatea asociaţiei.

Credem că, pe această cale, întîlnim înţelegerea şi asentimentul persoanelor ale căror nume nu ne sînt cunoscute actualmente, dar care vor veni să participe la sarcini noi. Mai mult, contăm pe concursul creştinilor, în principal din mediile ştiinţifice care, dornici de a-şi păstra o muncă pe care o iubesc, îşi ascund credinţa. Refuzul lor de a lua parte la discuţie ar diminua şi nivelul şi dimensiunea acesteia. În aparenţă, într-o atare situaţie ştiinţa va cîştiga, dar omul va pierde şi, în definitiv, ştiinţa va pierde şi ea.

Astăzi a spune un cuvînt despre Hristos înseamnă a spune un cuvînt despre om. Mai cu seamă vorbind despre om vorbim de Hristos astăzi. Această sarcină, dată fiind descurajarea noastră, e mult mai dificilă dar şi mult mai decisivă decît s-ar putea crede la prima vedere" (După „La documentation catholique" nr. 1984, 21 mai 1989, p. 488—491).

Redacţia

Documentar

ASUPRA CÎTORVA ASPECTE ALE RUGĂCIUNII ŞI MEDITAŢIEI CREŞTINE ÎN CONTEXTUL SPIRITUAL ACTUAL

I.

Datată 15 octombrie 1989, zi în care Biserica romano-catolică prăznuieşte pe marea mistică spaniolă din secolul XVI Sf. Thereza de Avilla, semnată de cardinalul Joseph Katzinger, prefectul Congregaţiei Vaticanului pentru doctrina credinţei şi Alberto Bovone, arhiep. tit. de Caesareea Numidiei, secretarul aceleiaşi Congregaţii şi aprobată într-o audienţă privată acordată prefectului Congregaţiei de Papa Ioan-Paul II, dar dată publicităţii abia în decembrie 1989, — *Scrisoarea către episcopii Bisericii catolice* elaborată şi adoptată de Congregaţia pentru doctrina credinţei *asupra cîtorva aspecte ale rugăciunii şi meditaţiei creştine* şi prezentată mai jos în traducere după versiunea franceză din „Osservatore Romano", nr. 19, decembrie 1989, p. 4—6, reluată în „La documentation catholique" nr. 1997, 7 ianuarie 1990 — este unul din documentele cele mai importante şi în acelaşi timp cele mai aşteptate ale Vaticanului din ultimii ani. Important prin calitatea ţinutei lui teologice şi deschiderii ecumenice, şi foarte aşteptat dată fiind masiva proliferare, actualmente în Occident, iar după Decembrie 1989, din ce în ce mai insistent şi la noi, a unei multitudini de doctrine ezoterice şi tehnici de meditaţie venite din Extremul Orient (yoga, vipassana, zen, meditaţia transcedentală, kundalini, sadhana tantică, etc.) introduse de tot felul de guruşi şi maeştri spirituali sau predicatori care predică „integrarea" pe această cale, şi numai prin ea „în Absolut" (vezi d.e. ziarul „Dimineaţa" de Sibiu, nr. 55 şi 56, din 7 şi 8 martie 1990).

Orice s-ar spune despre natura şi proliferarea acestor tehnici de meditaţie orientale, trebuie recunoscut faptul că ele vin în întîmpinarea aspiraţiei omului secularizat al societăţilor europene desacralizate de azi spre o experienţă conştientă, integrală, practică neintelectuală a religiosului, spre iniţiere. Unul din motivele succesului şi eficacităţii incontestabile ale metodelor yoga, zen etc., constă din faptul că în ele căutătorul absolutului e introdus printr-o pedagogie foarte clară şi precisă. Maestrul nu se mulţumeşte să dea discipolilor lui doar cîteva instrucţiuni şi să-l pună în gardă contra pericolelor care îl pot pîndi în meditaţie, ci îl ghidează în toate detaliile învăţîndu-l totul: cum să se aşeze corect, să respire corect, să se hrănească şi îmbrace adecvat, să-şi armonizeze treptat prin exerciţii activitatea trupului, sufletului şi spiritului pregătindu-se spre actul integral, psiho-fizic, al meditaţiei care devine astfel o experienţă spirituală conştientă din ce în ce mai clară a Absolutului, Divinului.

Căci trebuie recunoscut cu tristeţe şi îngrijorare că în general creştinii practicanţi nu ajung cu uşurinţă la o astfel de pedagogie spirituală în Bisericile lor. Un catehism mai mult sau mai puţin (sau chiar deloc) asimilat în noţiunile lui elementare, recursul la ritual (Taine şi Ierurgii), participarea duminicală la Liturghie şi o moralitate mai mult sau mai puţin formală, lipsite toate de conţinutul lor duhovnicesc propriu-zis, e tot ceea ce ei dispun şi la care se rezumă viaţa lor religioasă. Mulţi nu învaţă niciodată să se roage cu adevărat iar meditaţia şi rugăciunea neîncetată le sînt cu totul necunoscute. Ceea ce nu înseamnă, desigur, că creştinismul nu cunoaşte o astfel de pedagogie spirituală. Monahismul răsăritean cu Filocalia lui şi ordinele catolice occidentale (iezuit, carmelit, franciscan, etc.) au moştenit o bogăţie de tehnici spirituale. Dar, din nefericire, laicii

nu numai că nu au acces la ele dar nici măcar nu au cunoştinţă de existenţa lor. Acesta pentru că meditaţia şi rugăciunea metodică au devenit atît în Răsăritul cît şi Occidentul creştin o iniţiere şi practică aproape exclusiv monahale. Aşa că foarte mulţi au impresia falsă nu că creştinii au abandonat metodele lor de meditaţie, ci că ei n-au avut niciodată în tradiţia lor spirituală ceva asemănător şi comparabil cu tehnicile orientale.

Acesta, desigur, în mare măsură şi pentru că, deşi rugăciunea şi meditaţia au o lungă şi bogată istorie în creştinism, este greu de descris un model clar de rugăciune şi meditaţie creştină. Ca şi datorită faptului că, în calitate de religie a „Harului" divin, creştinismul a avut şi are o rezervă structurală faţă de ideea de tehnică şi orice manipulare magică a Divinului. În tehnicizarea excesivă a meditaţiei şi rugăciunii — atît de apreciată de omul modern în bună parte datorită propriei sale mentalităţi tehniciste pentru care meditaţia nu e, în esenţă, decît o lărgire a sferei tehnicului de la aplicaţiile lui excesiv extravertite în ştiinţă şi tehnologie, şi asupra interiorităţii sale ignorate pînă acum — o cădere din „Har" în „Lege", o cădere din religie, ca relaţie dialogică, interpersonală, progresivă, de com-uniune, de unire în diferenţă, a omului cu Dumnezeu, în religiozitatea precreştină, impersonală, regresivă, panteistă, de ideea şi obsesia unităţii nediferenţiate, între om, cosmos şi absolut. Ceea ce din punct de vedere creştin înseamnă o ignorare a caracterului personal al Revelaţiei divine atestate de Scriptură.

Pe de altă parte, însă, nu este mai puţin adevărat că maeştrii spiritualităţii creştine insistă cu toţii asupra necesităţii practice (nu absolute însă!) a unei „metode" sau „arte" a rugăciunii care pot fi învăţate şi practicate fără a contrazice, ba chiar întări prin rugăciunea şi meditaţia metodică dialogul interpersonal între om şi Dumnezeu ca între un fiu şi Tatăl lui. Să ne gîndim doar la „rugăciunea lui Iisus" a Filocaliei în Răsărit sau la „exerciţiile spirituale" ale Sf. Ignaţiu de Loyola (sec. XVI) în Occident (se ştie că acesta din urmă a depus un efort încordat timp de peste patru săptămîni urmînd diferite metode de rugăciune şi discernămînt spiritual înainte de a ajunge la „contemplaţie" care „cîştigă iubirea", înainte de a putea vedea şi simţi pe Dumnezeu în toate făpturile cu o simplitate de copil, dar tocmai pentru aceste „tehnici" şi „exerciţii" spirituale au trebuit să sufere critici dure şi aproape o condamnare din partea autorităţilor Bisericii catolice! De asemenea se cunosc aprigile dispute isihaste din Răsărit în sec. XIV asupra valorii şi sensului rugăciunii contemplative în cunoaşterea experimentală, nemijlocită, a Dumnezeului Celui viu!).

Desigur, *Scrisoarea* Congregaţiei pentru doctrina credinţei din 15 octombrie 1989 nu oferă şi nici nu-şi propune să ofere un model-standard practic de meditaţie şi rugăciune creştină cu toate treptele ei, atît de căutat astăzi cu sinceritate de cei atraşi de metodele extrem orientale. Meritul ei este unul teologic. Şi anume, acela de a degaja cu claritate cadrul general tradiţional în care se pune problema rugăciunii şi meditaţiei, sensul şi valoarea lor, în creştinism.

După o primă introducere (§§ 1—3) care explică motivele elaborării documentului, *Scrisoarea* se opreşte într-un al doilea capitol asupra modului în care apare „rugăciunea creştină în lumina Revelaţiei" (§§ 4—7). În continuare se descriu tipologic „modalităţile eronate de rugăciune" apărute încă din antichitatea creştină şi reprezentate de intelectualismul spiritualist, gnosticist, origenist şi respectiv, materialismul mistic, mesalian (§§ 8—12). Capitolul IV tratează succint o descriere clară şi exactă a „căii creştine de unire cu Dumnezeu" descrise de mistici creştini (§§ 13—15). După care, capitolele V şi VI tratează problema delicată a „metodei" rugăciunii în general (§§ 16—25) şi, respectiv, a metodelor psihofizice şi corporale" în special. (§§ 26—28). Ultimul capitol revine iarăşi şi insistă asupra hristocentrismului ca semn distinctiv al meditaţiei creştine faţă de tehnicile spirituale necreştine. Neîncrezătoare faţă de „tehnici", *Scrisoarea* stăruie, pe drept cuvînt, asupra centralităţii hristologice şi a Revelaţiei treimice în meditaţia şi rugăciunea creştină şi avertizează asupra riscului real, prezent în acceptarea necritică a metodelor şi tehnicilor de meditaţie orientale: acela de a lăsa de o parte în căutarea experienţei spirituale nemijlocite pe Hristos şi Biserica Lui. Risc resimţit cu deosebire şi dureros în experimentul de unificare spirituală între experienţa creştină a revelaţiei lui Dumnezeu ca Treime în Hristosul cel istoric şi Biserică şi cea hindusă de tip vedantin a non-dualităţii *(advaita)* exta-

tice dintre sine *(ataman)* și Absolut *(brahman)*, al coincidenței, dintre relativ, aparent, efemer *(maya)* și absolut și esență, experiment ale cărui limite le ilustrează experiența și scrierile monahului benedictin dom Henri de Saux devenit, fără a înceta de a fi creștin și preot, în India, Swami Abhishiktananda (1910—1937).

Apreciată în general în Europa și America, *Scrisoarea* a suscitat reacții negative și interogații din partea catolicilor din Asia. Făcîndu-se ecoul lor, într-un comentariu apărut la 21 aprilie în *Asia Foeus*, păr. John Raymake, care predă în Japonia și e specializat în probleme ecumenice și religiile asiatice, evidențiază: 1. absența consultărilor cu Conferința episcopilor romano-catolici din Asia în elaborarea documentului; 2. faptul că documentul nu face distincție între modul de rugăciune în Occident și cel din Orient; 3. necunoașterea situației Bisericilor asiatice; 4. ignorarea patrimoniului de rugăciune propriu Asiei; 5. suspiciunea aruncată asupra practicilor Zen și Joga din care alți teologi catolici au stat să degaje aspectele pozitive; și 6. prioritate acordată tradiției occidentale de rugăciune în detrimentul celei orientale, ceea ce va vătăma serios procesul de „inculturare", evanghelizarea în Asia și dialogul interreligios, așa cum a făcut în sec. XVIII refuzul Vaticanului de a accepta acomodarea riturilor de către misionarii iezuiți în India, China, și Japonia, ceea ce a dus la eșecul misiunii în acest spațiu. De unde cererea ca Conferința episcopilor Asiei să intervină la Roma ca un alt test să pună în valoare patrimoniul oriental la rugăciune reechilibrînd impactul negativ al primului document („Documentation catholique" în 2007, 3 iunie 1990, p. 577).

Există în această contestație un sîmbure de adevăr, dar el trece poate dincolo de litera ei. Concentrarea exclusivă a meditației creștine în Occident pe Isusul istoric și umanitatea lui pămîntească a împiedicat — cum arată și neînțelegerea seculară de către teologia scolastică a rugăciunii isihaste răsăritene centrate pe experiența lui Hristos cel Înviat și Preamărit și în El a Luminii și Slavei necreate a Dumnezeirii Lui — o receptare mai largă și profundă a elementelor valoroase din experiența spirituală orientală, asimilate organic (și critic) în Răsărit de isihasm. Pentru aceasta e nevoie de o hristologie (și antropologie) mai cuprinzătoare pe care teologia catolică începe să o dezvolte — cum arată opera monumentală a lui Raimundo Panikkar — tocmai ca urmare a întîlnirii extrem orientale. Întîlnire epocală între Extremul Occident și Extremul Orient, care va revela dimensiuni ale „misterului" lui Hristos, necunoscute înainte Bisericilor occidentale, și în care teologia și, mai ales spiritualitatea Bisericii Ortodoxe Răsăritene este chemată să joace rolul de mediator, înscris în însăși poziția ei geo-spirituală. Rostul, printre alte, al acestei *Scrisori* este acela de a preveni și avertiza contra formelor prea pripite și insuficient reflectate ale unei asemenea epocale întîlniri la care și ortodoxia este chemată să participe cu tezaurul experienței sale spirituale neegalate și unice în felul ei tocmai în sensul atît de căutatei astăzi sinteze Orient-Occident sub semnul unui Hristos integral.

II.

I. INTRODUCERE

1. La mulți dintre creștinii vremii este foarte vie dorința de a învăța să se roage într-un mod autentic și mai profund, în pofida numeroaselor obstacole pe care cultura modernă le opune exigenței resimțite de tăcere, reculegere și meditație. Interesul pe care anumite forme de meditație legate de unele religii orientale și modurile lor specifice de rugăciune l-au suscitat în ultimii ani chiar și printre creștini este un semn deloc neglijabil al acestei nevoi de reculegere spirituală și contact profund cu misterul divin. În fața acestui fenomen s-a resimțit însă din diferite părți și nevoia de a putea dispune de un plan doctrinar și pastoral, de criterii sigure care să permită educația în rugăciune, în multiplele ei aspecte, chemînd în același timp în lumina adevărului revelat în Iisus, grație tradiției autentice a Bisericii. Prezenta scrisoare înțelege să răspundă acestei urgențe cu scopul ca pluralitatea formelor de rugăciune, inclusiv cele noi să nu facă

niciodată să se piardă din vedere natura lor precisă, personală și comunitară. Aceste indicații sînt adresate înainte de toate episcopilor ca să facă obiectul solicitudinii lor pastorale față de Bisericile care le sînt încredințate astfel ca tot Poporul lui Dumnezeu — preoți, călugări, și laici — să fie invitat să se roage cu o vigoare nouă lui Dumnezeu Tatăl în Duhul lui Hristos, Domnul nostru.

2. Contactul din ce în ce mai frecvent cu celelalte religii și diferitele lor stiluri și metode de rugăciune a condus, în timpul ultimelor decenii, pe numeroși credincioși să se întrebe asupra valorii pe care o pot avea pentru creștini formele necreștine de meditație. Chestiunea privește mai cu seamă metodele orientale. Prin expresia „metode orientale" se înțeleg metodele care se inspiră din hinduism și budism, ca metoda „Zen", „Meditația transcendentală" sau „yoga". E vorba, deci, de metode de meditație ale Extrem-Orientului necreștin adesea utilizate în zilele noastre chiar și de unii creștini în meditația lor. Orientările de principiu și de metodă conținute în prezentul document vor să constituie un punct de referință nu numai în raport cu această problemă, ci și, într-un mod general, pentru diverse forme de rugăciune practicate azi în realitățile ecleziale, mai cu seamă în Asociații, Mișcări, și grupuri. Unii se adresează acestor metode din motive terapeutice: instabilitatea spirituală a unei vieți supuse ritmului obsedant al societății avansate tehnologic împinge și pe unii creștini să caute în ele calea liniștirii interioare și a echilibrului psihic. Acest aspect psihologic nu va fi luat în considerare în prezenta scrisoare care înțelege să pună în evidență implicațiile teologice și spirituale ale problemei. Alți creștini, ca urmare a mișcării de deschidere și schimburi cu diversele religii și culturi, sînt de părere că rugăciunea lor are mult de cîștigat inspirîndu-se din aceste metode observînd că în ultimul timp multe metode de meditație specifice creștinismului au căzut în părăsire, acești creștini se întreabă: n-ar fi atunci posibil de a îmbogăți printr-o nouă educație în rugăciune moștenirea noastră încorporînd în ea și ceea ce pînă atunci îi era străin?

3. Pentru a răspunde la această întrebare trebuie luat înainte de toate în considerare, fie și numai în linii mari, în ce constă natura intimă a rugăciunii creștine, pentru a vedea apoi dacă și cum poate fi ea îmbogățită prin metode de meditație născute în contextul unor religii și culturi diferite. În acest scop, e necesar să formulăm o observație preliminară fundamentală. Rugăciunea creștină e întotdeauna determinată de structura credinței creștine în care strălucește adevărul însuși al lui Dumnezeu și al creaturii. De aceea, ea se prezintă, propriu-zis vorbind, ca un dialog personal, intim și profund, între om și Dumnezeu. Ea exprimă, deci, comuniuna creaturilor, răscumpărate cu viața intimă a Persoanelor treimice. În această comuniune care se întemeiază pe Botez și Euharistie, sursă și culme a vieții Bisericii, este implicată o atitudine de conversiune (întoarcere), și ieșire a „eului" spre „Tu"-ul lui Dumnezeu. Rugăciunea creștină este, deci, întotdeauna în același timp autentic personală și comunitară. Ea respinge tehnicile impersonale sau centrate pe eu, capabile să producă automatisme în care cel ce se roagă rămîne prizonierul unui spiritualism intimist, incapabil de o deschidere liberă către Dumnezeul transcendent. În Biserică, căutarea legitimă de noi metode de meditație va trebui întotdeauna să ia în considerare faptul că pentru ca o rugăciune să fie autentic creștină ea trebuie să fie în mod esențial întîlnirea a două libertăți: libertatea infinită a lui Dumnezeu și libertatea finită a omului.

II. Rugăciunea creștină în lumina Revelației

4. Cum trebuie să se roage omul care primește Revelația biblică ne învață Biblia însăși. În Vechiul Testament se găsește o minunată culegere de rugăciuni rămasă vie de-a lungul secolelor și în Biserica lui Iisus Hristos unde a devenit baza rugăciunii oficiale publice. Cartea Laudelor sau a Psalmilor. Rugăciuni sub formă de psalmi se găsesc deja în texte mai vechi iar un ecou al lor se găsește și în texte mai recente ale Vechiului Testament (cf. d. ex.: Ieș. 15, Deut. 32, I Sam. 2, II Sam 22, unele texte profetice, I Cronici 16, ș.a.). Rugăciunea Cărții Psalmilor narează înainte de toate lucrurile mari ale lui Dumnezeu în favoarea

poporului ales. Israel meditează, contemplă și face din nou prezente minunile lui Dumnezeu pomenindu-le în rugăciune. În Revelația biblică, Israel, ajunge să recunoască și să laude pe Dumnezeu prezent în întreaga creație și destinul fiecărui om. Astfel Îl invocă, de exemplu, ca pe Cel care ajută în primejdii, boală, persecuție, necazuri. În fine, mereu în lumina lucrărilor mîntuitoare Dumnezeu este celebrat în divina Lui putere în bunătatea Lui, dreptatea și mila Lui în împărătească Lui măreție.

5. Grație cuvintelor, lucrărilor, Patimii și Învierii lui Iisus Hristos, în Noul Testament credința recunoaște în El autorevelarea definitivă a lui Dumnezeu, Cuvîntul întrupat care dezvăluie adîncurile cele mai intime ale iubirii Lui. Duhul Sfînt este Cel care face să pătrundă în aceste adîncuri ale lui Dumnezeu. El Care, trimis în inimile credincioșilor, „scrutează totul, chiar și adîncurile lui Dumnezeu" (I Cor. 2, 10). Potrivit făgăduinței date de Iisus ucenicilor Lui, Duhul va explica tot ceea ce El nu putea să le spună. Totuși, Duhul „nu va vorbi de la Sine... ci El Mă va preamări, căci din al Meu va lua și vă va descoperi vouă" (In. 16, 13 ș.a.). Ceea ce Iisus numește „al Său" este, așa cum explică îndată, deopotrivă și al Tatălui căci „toate ale Tatălui sînt ale Mele. Iată de ce am spus vouă că din al Meu va lua și, va descoperi vouă" (In. 16, 15).

Autorii Noului Testament au vorbit întotdeauna, în deplină conștiință, de revelarea lui Dumnezeu în Hristos în interiorul unei vieți luminate de Duhul Sfînt. Evangheliile sinoptice relatează lucrările și cuvintele lui Iisus Hristos pe baza unei înțelegeri mai profunde cîștigate după Paști, a ceea ce au văzut și auzit ucenicii; întreaga Evanghelie a lui Ioan respiră contemplația Celui ce, dintru început, este Cuvîntul lui Dumnezeu făcut trup; Pavel căruia i s-a arătat pe drumul Damascului în slava sa divină, încearcă să educe pe credincioși ca ei să fie în măsură „să înțeleagă împreună cu toți sfinții care este lărgimea, lungimea, înălțimea și adîncimea (misterului lui Hristos) și să cunoască iubirea lui Hristos care depășește toată cunoștința spre a fi plini de toată plinătatea lui Dumnezeu" (Ef. 3, 18, ș.a.). Pentru Pavel, misterul, taina lui Dumnezeu este Hristos „în Care se găsesc ascunse toate vistieriile înțelepciunii și ale științei" (Col. 2, 3) și — precizează Apostolul — „spun aceasta ca nimeni să nu vă înșele prin cuvinte amăgitoare" (v. 4).

6. Există, deci, un strîns raport între Revelație și rugăciune. Așa cum arată Constituția dogmatică „Dei Verbum" prin Revelația lui Dumnezeu, Cel nevăzut se adresează oamenilor în imensa sa iubire ca unor prieteni (cf. Ieș. 33, 11; In. 15, 14—15), vorbește cu ei (cf. Baruh 3, 38) pentru a-i invita și a-i admite să participe la viața Lui proprie".

Această Revelație s-a făcut prin cuvinte și acte care trimit mereu reciproc unele la altele; încă de la început și în continuare, totul converge spre Hristos, plenitudinea Revelației și harului, și spre darul Duhului Sfînt. Acesta îi face pe oameni să primească și contemple cuvintele și lucrările lui Dumnezeu, să-L mulțumească și să-L adore, în adunarea credincioșilor cît și în intimitatea inimii luminate de har.

De aceea Biserica recomandă dintotdeauna citirea Cuvîntului lui Dumnezeu ca sursă a rugăciunii creștine și, în același timp, îi invită să descopere sensul profund al Scripturii prin intermediul rugăciunii ca astfel să se stabilească dialogul între Dumnezeu și om, căci „noi îi vorbim sînd ne rugăm și îl ascultăm cînd citim cuvintele divine".

7. Din cele amintite mai sus decurg mai multe consecințe. Dacă rugăciunea creștinului trebuie să se insereze în mișcarea treimică a lui Dumnezeu, conținutul ei esențial va trebui cu necesitate să fie de asemenea determinat de dubla direcție a acestei mișcări: în Duhul Sfînt, Fiul vine în lume ca s-o împace cu Dumnezeu Tatăl prin lucrările și patima Sa; pe de altă parte, în aceeași mișcare și în același Duh, Fiul se întoarce la Tatăl plinind voia Lui prin Patima și Învierea Sa. „Tatăl nostru", rugăciunea lui Iisus, indică clar unitatea acestei mișcări: voia Tatălui trebuie să se realizeze pe pămînt ca și în cer (cererea pîinii, a iertării, a ocrotirii explicitează dimensiunile fundamentale ale voii lui Dumnezeu față de noi), ca un pămînt nou să trăiască în Ierusalimul cel ceresc.

Bisericii i-a fost încredințată rugăciunea lui Iisus („iar voi, să vă rugați așa, Mt. 6, 9) și pentru aceasta, chiar atunci cînd se înalță în singurătate, rugăciunea creștină este în realitate întotdeauna situată în interiorul acestei „comuniuni a Sfinților" în care și împreună cu care ne rugăm atît în formă publică și liturgică cît și în formă privată. De aceea, ea trebuie să se facă întotdeauna în spiritul autentic al Bisericii în rugăciune și, deci, sub conducerea ei care se poate concretiza uneori sub forma unei îndrumări spirituale experimentate. Chiar atunci cînd este singur și se roagă în ascuns, creștinul are conștiința de a se ruga întotdeauna în unire cu Hristos, în Duhul Sfînt, în unire cu toți Sfinții, spre binele Bisericii.

III. Moduri eronate de rugăciune

8. Deja în cursul primelor secole s-au instituit în Biserică moduri eronate de rugăciune. Unele texte din Noul Testament le fac cunoscute urmele (cf. I In. 4, 3; I Tim. 1, 3—7 și 4, 34). În continuare, putem remarca două deviații fundamentale: falsa gnoză și mesalianismul, de care s-au ocupat Părinții Bisericii. Din această experiență creștină primară și din atitudinea Părinților putem învăța multe pentru a face față problematicii contemporane.

Contra deviației falsei gnoze *(care considera materia ca ceva impur, degradat, care învăluie sufletul într-o ignoranță de care trebuia să o elibereze rugăciunea, pentru a-l înălța la adevărata cunoștință și deci, la puritate; nu toți fiind capabili de aceasta, ci numai oamenii cu adevărat spirituali, pentru simplii credincioși fiind suficientă credința și practica poruncilor), Părinții afirmă că materia e creată de Dumnezeu și că nu e, ca atare, rea în sine. Ei susțin, de asemenea, că harul a cărui sursă e întotdeauna Duhul Sfînt nu e bun propriu sufletului, ci trebuie cerut și implorat de la Dumnezeu ca un dar. Iluminarea sau cunoașterea superioară a Duhului („gnoza") nu face deci superfluă credința. În fine, pentru Părinți semnul autentic al unei cunoașteri superioare, rod al rugăciunii, e întotdeauna iubirea creștină.*

9. Dacă desăvîrșirea rugăciunii creștine nu poate fi judecată pe baza sublimității cunoașterii gnostice, ea nu poate fi nici cu referire exclusivă la experiența divinului la modul messalianismului *(denunțat încă de Sf. Efrem Sirul,* Hymini contra Haereses *22, 4; ed. E. Becki, C S C O 169, 1957, p. 79, și ulterior, printre alții de Epifanie al Salaminei,* Panarion, *P.G. 41, 156—1200; 42, 9—832; și Amfilohie al Iconiului,* Contra Haeretios, *ed. G. Ficker,* Amphilochiana, *Leipzig, 1906, 21—77). Acești falși harismatici din sec. IV identificau harul Duhului Sfînt cu experiența psihologică a prezenței lui în suflet. Opunîndu-se lor, Părinții au insistat asupra faptului că unirea sufletului în rugăciune cu Dumnezeu se împlinește în taină (mister), mai cu seamă prin Tainele Bisericii. Ea se poate astfel realiza pînă și în experiențele întristării și părăsirii. Contrar opiniei messalienilor, aceste experiențe nu sînt cu necesitate un semn al faptului că Duhul a abandonat sufletul. Cum au recunoscut întotdeauna maeștrii spirituali, ele puteau fi, dimpotrivă, o participare autentică la starea de părăsire pe Cruce a Domnului Care rămîne întotdeauna modelul și mijlocitorul rugăciunii (cf. d. ex. S. Jean de la Croix, Montée du Carmel II, ch. 7, 11).*

10. Aceste două forme de eroare continuă să fie o tentație pentru omul păcătos. El îl incită să încerce să depășească distanța care separă creatura de Creator, ca ceva ce n-ar trebui să existe; să considere calea lui Hristos pe pămînt prin care a vrut să ne conducă la Tatăl, ca o realitate depășită; în fine, să coboare ceea ce e acordat ca o grație pură la nivelul psihologiei naturale, ca o „cunoaștere superioară" sau ca o „experiență".

Reapărute din timp în marginea rugăciunii Bisericii, aceste forme eronate par astăzi să impresioneze din nou numeroși creștini, prezentîndu-se lor ca un remediu psihologic și spiritual și ca un procedeu rapid de a găsi pe Dumnezeu. (În cursul Evului Mediu existau în marginea Bisericii curente extremiste descrise nu fără ironie de unul din marii contemplativi creștini, flamandul Jan van Ruysbroeck. El distinge în viața mistică trei tipuri de deviație, De gheestelike Brulocht, *228, 12—230, 17; 230, 18—234, 22; 232, 23—236, 6 și prezintă și o critică generală*

privind aceste forme, 236, 7—237, 29. Tehnici similare au fost apoi descrise şi respinse şi de S. Thérèse de Jésus, de Avilla, care observă cu perspicacitate că abandonarea misterului lui Hristos în meditaţia creştină e întotdeauna un fel de „trădare", Vie *12, 5 şi 22, 1—5)*

11. Dar aceste forme eronate, oriunde apar ele, pot fi diagnosticate într-un mod foarte simplu. Meditaţia creştină eronată (ca rugăciune) caută să dobîndească în lucrările mîntuitoare ale lui Dumnezeu în Iisus Hristos, Cuvîntul întrupat, şi în darul Duhului Său, profunzimea divină care se revelează întotdeauna prin dimensiunea umană şi terestră. Ori în atari metode de meditaţie, din contră, chiar cînd se pleacă de la cuvinte şi lucrări ale lui Iisus, se încearcă să se facă cît mai mult posibil abstracţie de ce e pămîntesc, sensibil şi conceptual limitat pentru a se înălţa sau cufunda în sfera divinului care nu e ca atare nici pămîntesc, nici sensibil, nici conceptualizabil (Astfel, S. Thérèse de Jesus a trebuit să respingă tentaţia anumitor metode care invitau la lăsarea de o parte a umanităţii lui Hristos, pentru a se cufunda vag în abisul divinităţii. Strigătul ei în favoarea unei rugăciuni centrate cu totul pe Hristos, spunea într-o omilie la 1 noiembrie 1982 Papa Ioan Paul II, „e valabil încă în zilele noastre contra anumitor metode de rugăciune care nu se inspiră din Evanghelie, şi care tind în practică să se lipsească de Hristos în profitul unui vid mental fără nici un sens în creştinism". Orice metodă de rugăciune e valabilă întrucît se inspiră din Hristos şi conduce spre Hristos, Calea, Adevărul şi Viaţa). Deja prezentă în religiozitatea elenistică tîrzie (mai ales cea a „neoplatonismului"), această tendinţă se întîlneşte în fondul şi în inspiraţia religioasă a numeroase popoare, de îndată ce au recunoscut caracterul precar al reprezentărilor lor despre divin şi a tentativelor lor de a se apropia de el.

12. Cu difuziunea actuală a metodelor orientale de meditaţie în lumea creştină şi în comunităţile bisericeşti, ne găsim în faţa unei înnoiri acute a tentativei nelipsite de riscuri şi erori, de a amesteca meditaţia creştină şi meditaţia necreştină. Propunerile în acest sens sînt numeroase şi mai mult sau mai puţin radicale: unele utilizează metode orientale numai în scopul unei pregătiri psihofizice pentru o contemplaţie realmente creştină; altele merg mai departe şi caută să genereze, prin diverse tehnici, experienţe spirituale analoage celor de care se vorbeşte în scrierile unor mistici catolici (ca d. ex. The Cloud of Unknowing, *„Norul necunoştinţei", operă spirituală a unui scriitor englez din sec. XIV); altele încă nu se tem să pună absolut fără imagini sau concepte propriu teoriei budhiste (conceptul de „nirvana" e înţeles în textele religioase budiste ca o stare de liniştire care constă din stingerea întregii realităţi concrete ca trecătoare şi deci, decepţionantă şi dureroasă — pe acelaşi plan cu slava lui Dumnezeu revelată în Hristos care se înalţă deasupra realităţii finite, şi în acest scop se folosesc de o „teologie negativă" care transcende orice afirmaţie de conţinut asupra lui Dumnezeu, negînd că realităţile lumii ar putea fi o urmă care trimite la infinitatea lui Dumnezeu. De asemenea, ele propun abandonarea nu numai a meditaţiei asupra lucrărilor mîntuitoare pe care Dumnezeul Vechiului şi Noului Legămînt le-a realizat în istorie, ci şi a ideii înseşi de Dumnezeu, unul şi întreit, Care e Iubire, în favoarea unei scufundări în „adîncul nedeterminat al divinităţii" (ca Meister Eckhart care vorbeşte de o scufundare „în adîncul nedeterminat al divinităţii" care e „un întuneric în care lumina Treimii nu străluceşte niciodată," cf.* Sermo „Ave gratia plena" *final; J. Quint,* Deutsche Predigten und Traktate, *Hanser, 1955, p. 261).*

Aceste propuneri sau alte analoage de armonizare a meditaţiei creştine şi a tehnicilor orientale trebuie neîncetat examinate cu un discernămînt grijuliu al conţinuturilor şi metodei spre a se evita căderea într-un sincretism primejdios.

IV. Calea creştină a unirii cu Dumnezeu

13. Pentru a găsi calea „dreaptă" a rugăciunii, creştinul va lua în considerare ceea ce s-a spus anterior despre trăsăturile reliefante ale căii lui Hristos a cărui „hrană e de-a face voia Celui ce L-a trimis şi de a duce la bun sfîrşit lucrul Lui" (In. 4, 34). Iisus nu trăieşte o unire mai intimă şi mai strînsă cu Tatăl

decît cea care pentru el se traduce continuu într-o profundă rugăciune. Voia Tatălui Îl trimite la oameni, la păcătoşi, chiar la călăii Săi şi El nu poate fi mai intim unit cu Tatăl decît ascultînd de această voie. Aceasta nu-L împiedică nicidecum ca în cursul căii Sale pămînteşti să se retragă şi în singurătate ca să se roage, ca să se unească cu Tatăl şi să primească de la El o nouă forţă pentru misiunea lui în lume. Pe Tabor, unde se uneşte în mod evident cu Tatăl, e evocată Patima Sa (Lc. 9, 31) şi posibilitatea de a rămîne în cele „trei colibi" nu e nici măcar luată în considerare. Orice rugăciune contemplativă creştină trimite neîncetat la iubirea de aproapele, la acţiune şi patimă şi aşa ea se apropie cel mai mult de Dumnezeu.

14. Pentru a ne apropia de acest mister al unirii cu Dumnezeu pe care Părinţii greci îl numeau îndumnezeirea omului şi a sesiza cu precizie modalităţile în care ea se realizează, trebuie ţinut seama înainte de toate că omul este în mod esenţial o creatură şi că el rămîne astfel pentru veşnicie, astfel încît o absorbţie a eului uman în Eul divin nu va fi cu putinţă vreodată, nici chiar în stările de har cele mai înalte. (cf. Const. past. Gaudium et Spes, nr. 19, 1: „Aspectul cel mai sublim al demnităţii umane se află în vocaţia omului de a fi în comuniune cu Dumnezeu. Această invitaţie pe care Dumnezeu o adresează omului de a dialoga cu El începe odată cu existenţa umană. Căci dacă omul există, e pentru că Dumnezeu L-a creat din iubire şi prin iubire nu încetează să-i dea existenţa; iar omul nu trăieşte deplin după adevăr decît dacă recunoaşte liber această iubire şi se predă Creatorului lui". Trebuie, însă, recunoscut că persoana umană a fost creată „după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu" şi Arhetipul acestui „chip" este Fiul lui Dumnezeu în Care şi pentru Care am fost creaţi (cf. Col. 1, 16). Ori acest Arhetip ne revelează cel mai mare şi cel mai frumos mister creştin: din toată veşnicia, Fiul e „altul" în raport cu Tatăl şi, totuşi în Duhul Sfînt, e „de-o fiinţă" cu El; prin urmare, faptul că există o alteritate nu e un rău ci mai curînd, cel mai mare dintre bunuri. Există alteritate în Dumnezeu Însuşi Care e o singură natură în Trei Persoane, şi există alteritate între Dumnezeu şi creatură, care sînt diferite prin natură. În fine, în Sfînta Euharistie ca şi în celelalte Sacramente — şi în mod analogic în lucrările şi cuvintele Lui — Hristos ni se dă pe Sine Însuşi nouă şi ne face părtaşi ai naturii Sale divine fără a suprima însă natura noastră creată la care participă El Însuşi odată cu Întruparea Lui (cum scrie S. Thomas d'Aquino despre Euharistie: „... proprius effectus hujus sacramenti est conviesio hominis in Christum, ut dicat cum Apostolo: vivo ego; iam non ego Vivit vero in me Christus (Gal. 2, 20)" In IV Sent. d. 12 q. 2, a. 1.).

15. Dacă se iau în considerare împreună aceste adevăruri, se descopere cu o profundă uimire că în realitatea creştină sînt împlinite toate aspiraţiile prezente în rugăciunea celorlalte religii, fără însă ca eul personal şi caracterul lui de creatură să trebuiască să fie anulate şi să dispară în oceanul Absolutului. „Dumnezeu este iubire" (I In. 4, 8). Această afirmaţie profund creştină poate concilia unirea desăvîrşită cu alteritatea desăvîrşită între fiinţa care iubeşte şi fiinţa iubită, cu schimbul etern cu dialogul etern. Dumnezeu Însuşi este acest schimb veşnic şi noi putem deveni în deplin adevăr, părtaşi ai lui Hristos ca „fii adoptivi" şi să strigăm împreună cu Fiul în Duhul Sfînt: „Ava, Părinte" (Gal. 4, 6). În acest sens Părinţii Bisericii au perfectă dreptate să vorbească de îndumnezeirea omului care, încorporat în Hristos Fiul lui Dumnezeu prin fire, devine prin harul Lui părtaş al dumnezeieştii firi (II Petr. 1, 4), „fiu în Fiul". Primind pe Duhul Sfînt, slăveşte pe Tatăl şi participă real la viaţa treimică a lui Dumnezeu.

V. Chestiuni de metodă

16. Majoritatea marilor religii care au căutat unirea cu Dumnezeu în rugăciune, au indicat şi căi pentru atingerea ei. Cum „Biserica universală nu respinge nimic din ceea ce e adevărat şi sfînt în aceste religii" (Decl. „Nostra Aetate", nr. 2), nu vor trebui respinse apriori toate aceste indicaţii pentru că sînt necreştine. Se va putea, dimpotrivă, culege din ele ceea ce e încă util, cu condiţia de a nu pierde niciodată din vedere concepţia creştină despre rugăciune, logica şi exi-

gențele ei, pentru că în interiorul acestei totalități vor trebui reformulate și asumate aceste fragmente. Printre ele, se numără înainte de toate umila acceptare a unui maestru expert în viața de rugăciune și directivele ei; e aici un lucru de care s-a avut întotdeauna conștiință în experiența creștină, din cele mai vechi timpuri, din epoca Părinților pustiei. Acest maestru, expert în „sentire cum Ecclesia *„trebuie nu numai să ghideze și atragă atenția asupra anumitor primejdii, ci, ca „părinte spiritual", el trebuie să-l introducă în mod viu, de la inimă la inimă și în viața de rugăciune care e un dar al Duhului Sfînt.*

17. Epoca clasică tîrzie necreștină distingea de regulă trei stadii în viața de desăvîrșire: calea purificării, iluminării și unirii mistice. Această doctrină a servit drept model multor școli de spiritualitate creștină. În sine valabilă, schema reclamă, totuși, unele precizări care să permită o interpretare creștină corectă pentru a se evita confuzii periculoase.

18. Căutarea lui Dumnezeu prin intermediul rugăciunii trebuie să fie precedată și însoțită de asceză și purificarea de păcatele proprii, căci după cuvîntul lui Iisus, numai „cei curați cu inima vor vedea pe Dumnezeu" (Mt. 5, 8). Evanghelia vizează mai ales o purificare morală de lipsa de adevăr și de iubire și, pe plan mai profund, de toate instinctele egoiste care împiedică pe om să recunoască și accepte voia lui Dumnezeu în toată curăția ei. Nu pasiunile ca atare au un caracter negativ (cum gîndeau stoicii și neoplatonicii), ci tendința lor egoistă. De aceasta trebuie să se elibereze creștinul pentru a ajunge la acea stare de libertate pozitivă pe care epoca creștină clasică o numea „nepătimire", „apatheia", Evul Mediu „impassibilitas" și Exercițiile spirituale ignatiene „indiferencia" (nr. 23 și passim). Aceasta însă este cu neputință fără o aberație radicală cum se vede și la Sf. Ap. Pavel care utilizează deschis cuvîntul „mortificare" (a tendințelor păcătoase) (cf. Col. 3, 5; Rom. 6, 11 sq.; Gal. 5, 24). Doar această abnegație face pe om liber să realizeze voia lui Dumnezeu și să participe la libertatea Duhului Sfînt.

19. Va trebui deci interpretată corect învățătura maeștrilor spirituali care recomandă „golirea", „vidarea" spiritului de orice reprezentare sensibilă și de orice concept menținînd, însă, o atenție iubitoare către Dumnezeu astfel încît să existe în cel ce se roagă un gol, un vid care trebuie umplut de bogăția divină. Golul, vidul, de care are nevoie Dumnezeu este cel al renunțării la egoismul propriu, nu neapărat cel al renunțării la realitățile create pe care ni le-a dat și în mijlocul cărora ne-a pus. Nu există îndoială că în rugăciune trebuie să te concentrezi în întregime asupra lui Dumnezeu și să excluzi cît mai mult cu putință lucrurile lumii care înlănțuie egoismul nostru. Sf. Augustin e în acest punct un dascăl însemnat: dacă vrei să găsești pe Dumnezeu, spune el, părăsește lumea exterioară și intră în tine însuți. Totuși, continuă el, nu rămîne în tine însuți, ci depășește-te, căci nu ești Dumnezeu: El e mai adînc și mai mare decît tine. „Caut substanța Lui în sufletul meu și n-o găsesc; am meditat, însă asupra căutării lui Dumnezeu și, îndreptat spre El prin lucrurile create am căutat să cunosc „perfecțiunile nevăzute ale lui Dumnezeu" (Rom. 1, 20) (Enarrationes in Psalmum *41, 8; P.L. 36, 469). „A rămîne în tine însuți": iată adevăratul pericol. Marele Dascăl al Bisericii recomandă concentrarea în tine însuți dar și transcenderea eului care nu e Dumnezeu, ci o creatură. Dumnezeu e „interior intimo meo* et *superior summo meo"* (Confessiones *3, 6, 11; P.L. 32, 688; cf.* De vera religione *39, 72; P.L. 34, 154). Căci Dumnezeu este într-adevăr în noi și cu noi dar ne transcende în misterul Lui (sensul creștin pozitiv al „detașării" de creaturi strălucește exemplar în „Poverello" de Sf. Francisc din Assis). Tocmai pentru că a renunțat la creaturi din iubire de Dumnezeu, el le vede pe toate pline de prezența Lui și strălucind în demnitatea lor de creaturi ale lui Dumnezeu, și intonează melodia secretă a ființei în a lui Cantică a Creaturilor; cf. S. François d'Assise,* Ecrit, *„Sources chretiennes" nr. 285, p. 342—345. În același sens el scrie în „Scrisoarea către toți credincioșii": „că toată creatura care e în cer, pe pămînt, în mare, în adîncul adîncurilor (Apoc. 5, 13) aduce lui Dumnezeu laudă, slavă, cinste și binecuvîntare, căci El este viața și puterea noastră. El Care singur e bun (Lc. 18, 19), Care singur e Prea Înalt, Care Singur e atotputernic și minunat, slăvit și sfînt, vrednic de laudă și binecuvîntat în veci nesfîrșit. Amin"* ibid. *p. 238—239. S. Bonaventura remarcă cum în fiecare creatură S. Francisc percepea chemarea lui Dum-*

nezeu şi-şi înălţa sufletul în marele imn de recunoştinţă şi laudă; cf. Legenda S. Francisci IX, *1:* Opera omnia, *Quaracchi, 1898, VIII, 530).*

20. Din punct de vedere dogmatic e imposibil să ajungi la iubirea desăvîrşită de Dumnezeu dacă faci abstracţie de darul pe care l-a făcut din El Însuşi în Fiul Cel întrupat, răstignit şi înviat. În El, sub lucrarea Duhului Sfînt şi printr-o graţie pură luăm parte la viaţa intradivină. Cînd Iisus declară: „Cine M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl" (In. 14, 9), El nu înţelege pur şi simplu vederea şi cunoaşterea exterioară a chipului Său uman („trupul nu foloseşte la nimic", In. 6, 63). Ceea ce El înţelege e mai degrabă o viziune făcută cu putinţă prin harul credinţei: să vezi, adică, prin manifestarea sensibilă a lui Iisus ceea ce, ca şi Cuvînt întrupat, vrea să ne arate din Dumnezeu („duhul face viu — cuvintele pe care vi le-am spus sînt duh şi viaţă" ibidem). *În această „vedere" nu e vorba de abstracţiunea pur umană („abstractio" a chipului în care s-a descoperit Dumnezeu, ci de a sesiza realitatea divină în figura umană a lui Iisus, de a sesiza dimensiunea Lui umană şi eternă în temporalitatea Lui. Cum spune S. Ignaţiu de Loyola în „Exerciţiile spirituale", noi trebuie să încercăm să simţim „parfumul infinit şi dulceaţa infinită a divinităţii" (nr. 124) plecînd de la adevărul revelat finit cu care am început. În timp ce ne înalţă, Dumnezeu e liber să ne „golească" de tot ceea ce ne reţine în această lume, să ne atragă complet în viaţa treimică a iubirii Lui veşnice. Totuşi, acest dar nu ne poate fi dăruit decît „în Hristos prin Duhul Sfînt" şi nu prin propriile noastre puteri, făcînd abstracţie de Revelarea Lui.*

21. Pe calea vieţii creştine, purificarea e urmată de iluminarea prin iubirea pe care Tatăl ne-o dă în Fiul şi ungerea pe care o primim de la El în Duhul Sfînt (cf. I In. 220). Încă din antichitatea creştină se face referire la „iluminarea" primită prin Botez. Ea introduce pe credincioşii iniţiaţi în misterele divine, în cunoaşterea lui Hristos prin credinţa lucrătoare prin iubire. Mai mult, unii scriitori bisericeşti vorbesc în mod explicit de iluminarea primită, în Botez ca despre temeiul cunoaşterii mai înalte a lui Hristos Iisus (cf. Fil. 3, 8) care e definită ca „Theoria" sau contemplaţie (cf. d. ex. S. Justin, Apologia, *I 61, 12—13; P.G. 6, 6, 420—421; Clement Alex.,* Paedagogus *I, 6, 25—31; P.G. 8, 281—284; S. Basil. Magn.* Hom. *13, L; P.G. 31, 425—425; S. Greg. Naz.* Orat. *40, 31; P.G. 36, 361).*

Prin harul Botezului, credincioşii sînt chemaţi să progreseze în cunoaşterea şi mărturia misterelor credinţei prin intermediul „înţelegerii superioare pe care o încearcă despre lucrurile spirituale" (Const. dogm. Dei Verbum, *nr. 8). Nici o lumină ce vine de la Dumnezeu nu face superflue adevărurile credinţei. Eventualele graţii ale iluminării pe care Dumnezeu le poate dărui ajută mai degrabă la mai bună clarificare a dimensiunii mai profunde a misterelor mărturisite şi celebrate de Biserică, în aşteptarea faptului ca, creştinul să poată vedea pe Dumnezeu aşa cum El este în slava sa (cf. I In. 3, 2).*

22. În fine, creştinul care se roagă poate ajunge, dacă vrea Dumnezeu, la o experienţă deosebită a unirii. Sf. Taine, mai cu seamă Botezul şi Euharistia (ultima e definită de Const. dogm. Lumen Gentium *ca „sursă şi culme a întregii vieţi creştine" nr. 11; ne face să ne împărtăşim realmente de Trupul Domnului"; în ea sîntem înălţaţi la comuniunea cu El" nr. 7), sînt începutul obiectiv al unirii creştinului cu Dumnezeu. Pe această bază, printr-un har special al Duhului, cel ce se roagă, poate fi chemat la un tip deosebit de unire cu Dumnezeu, calificat în mediul creştin ca unire mistică.*

23. Desigur, creştinul are nevoie de timpuri determinate de retragere în singurătate pentru a se reculege şi regăsi la Dumnezeu calea sa. Dar, din pricina caracterului lui de creatură, şi creatură care ştie că n-are siguranţa decît în har, modul lui de apropiere de Dumnezeu nu se întemeiază pe nici o tehnică în sensul strict al cuvîntului. Aceasta ar contrazice spiritul de copil cerut de Evanghelie. Mistica creştină autentică n-are nimic de-a face cu tehnica; ea este întotdeauna un dar al lui Dumnezeu al cărui beneficiar se simte mereu nevrednic (cf. S. Thérèse de Jésus, Château interior, *IV, 1, 2).*

24. Există haruri (graţii), mistere speciale conferite de exemplu, întemeietorilor de instituţii bisericeşti în favoarea întregii lor fundaţii, ca şi altor Sfinţi, şi care caracterizează experienţa lor particulară a rugăciunii, ca atare, ele nu pot fi obiect de imitare şi aspiraţie pentru ceilalţi credincioşi, chiar dacă aparţin ace-

leiaşi instituţii religioase şi aspiră la o rugăciune mai desăvîrşită (Astfel, nici unul dintre cei ce se roagă nu va ambiţiona fără un har special, la o viziune globală a Revelaţiei lui Dumnezeu ca cea pe care Sf. Grigorie cel Mare a recunoscut-o la Sf. Benedict, nici la acest elan mistic prin care Sf. Francisc de Assisi contempla pe Dumnezeu în toate creaturile Lui, nici la o viziune — la fel de globală — ca cea dată Sf. Ignaţiu la fluviul Cardoner şi despre care el afirmă că în fond ea ar fi putut lua pentru el locul Sfintei Scripturi: „Noaptea obscură" descrisă de Sf. Ioan al Crucii face parte din harisma sa de rugăciune personală: nu e nevoie ca fiecare din membrii ordinului lui să o trăiască la fel pentru a ajunge la desăvîrşirea în rugăciune la care e chemat de Dumnezeu). Pot exista diferite nivele şi diverse modalităţi de participare la experienţa rugăciunii unui întemeietor fără ca aceeaşi formă să trebuiască să fie dată tuturor. În rest, experienţa rugăciunii care are un loc privilegiat în toate instituţiile religioase (monahale) ale Bisericii, antice şi moderne, e întotdeauna, în ultimă analiză, ceva personal. Şi persoanei îi dă Dumnezeu harurile Sale în vederea rugăciunii.

25. În ce priveşte mistica, trebuie distins între darurile Sfîntului Duh şi harismele acordate de Dumnezeu într-un mod total liber. Primele sînt ceva ce fiecare creştin poate să reînvie într-o viaţă intensă de credinţă, nădejde şi dragoste; astfel, printr-o asceză serioasă, el poate ajunge la o anumită experienţă a lui Dumnezeu şi a conţinuturilor credinţei. Cît despre harisme, Sf. Ap. Pavel spune că ele sînt date mai cu seamă în favoarea Bisericii, a celorlalte mădulare ale Trupului tainic al lui Hristos (cf. I Cor. 12, 7). În acest scop, trebuie reamintit întîi că harismele nu pot fi identificate cu darurile („mistice") extraordinare (cf. Rom. 12, 3—21), apoi că distincţia între „darurile Sfîntului Duh" şi „harisme" poate fi suplă. Este sigur că, în cadrul neotestamentar, o harismă fecundă pentru Biserică nu poate fi exercitată fără un anumit grad de desăvîrşire personală şi că, pe de altă parte, orice creştin „viu" posedă o datorie particulară (şi în acest sens o „harismă") pentru „zidirea Trupului lui Hristos" (cf. Efes. 4, 15—16) — vocaţia creştinului la experienţe „mistice" poate include la fel de bine ceea ce S. Thomas d'Aquino numeşte drept experienţă vie a lui Dumnezeu prin darurile Sfîntului Duh care sînt formule inimitabile (şi la care, deci nu trebuie aspirat) ale dăruirii harului (cf. Summa teologiae *I-a—II-a a. 1 c şi a6. ad 1) — în comuniune cu ierarhia căreia îi „revine în chip special aceea de a nu stinge Duhul ei de a cerceta şi examina toate spre a reţine ce e bun" (Const. dogm.* Lumen gentium, *nr. 12).*

VI. Metode psihofizice şi corporale

26. Experienţa umană demonstrează că poziţia şi atitudinea trupului nu sînt fără influenţă asupra reculegerii şi supoziţiei spiritului. Acesta e un dat care a atras atenţia unor autori spirituali din Orientul şi Occidentul creştin. Reflexiile lor, deşi prezintă puncte comune cu metodele orientale necreştine de meditaţie, evită exagerările sau unilateralităţile propuse adesea astăzi unor persoane insuficient pregătite.

Aceşti autori spirituali au adoptat elementele care facilitează reculegerea în rugăciune, recunoscînd în acelaşi timp valoarea lor relativă: ele sînt utile dacă sînt reformulate în vederea scopului rugăciunii creştine (vezi d. ex. scriitorii creştini, care vorbesc de atitudinea de orant, adoptată de creştini la rugăciune: Tertulian, De oratione *XIV, XVII; P.L. 1, 1170, 11, 1174—1176; Origen,* De oratione *XXXI, 2; P.G. 11, 550—553, ca şi semnificaţia acestui gest; Barnaba,* Epistola *XII, 2—4; P.G. S. Justin.* Dialogus *90, 4—5; P.G. 689—692; S. Hippolyt al Romei,* Comm in Dam *III, 24; G G S I, 168, 8—17; Origen,* Hom in Ex *XI. 4; P.G. 12, 377—378; asupra poziţiei trupului Origen,* De oratione *XXXI, 3; P.G. 11, 553—555). Astfel, de exemplu, postul posedă, înainte de toate, în creştinism semnificaţia unui exerciţiu de pocăinţă şi sacrificiu; dar la Părinţi el avea drept scop şi aceea de a-l face pe om mai disponibil pentru întîlnirea cu Dumnezeu, şi pe creştini mai capabili să se domine pe sine şi, în acelaşi timp, mai atenţi la cei ce sînt în nevoi.*

În rugăciune, omul întreg trebuie să intre în legătură cu Dumnezeu şi, deci, şi Trupul lui trebuie să ia poziţia cea mai bine adaptată reculegerii (cf. S. Ignaţiu de Loyola, Exercices Spirituels *nr. 76). Această poziţie poate exprima în mod simbo-*

lic rugăciunea însăşi variind după culturi şi sensibilitatea personală. În unele zone, creştinii cîştigă astăzi o conştiinţă mai mare asupra faptului că atitudinea trupului poate favoriza rugăciunea.

27. Meditaţia creştină a Răsăritului creştin (ca d. ex. cea a anahoreţilor isihaşti. Isihia *sau linişte a exterioară şi internă e considerată de anahoreţi ca o condiţie a rugăciunii, în forma ei răsăriteană, ea e caracterizată de singurătate şi de tehnici ale reculegerii) a valorizat simbolismul psihofizic adeseori absent din rugăciunea Occidentului. El poate merge de la amintita atitudine corporală pînă la funcţiile vitale, cum sînt respiraţia şi bătăile inimii. Astfel, exerciţiul „rugăciunii lui Iisus" care se adaptează ritmului respirator natural poate fi, cel puţin pentru un anumit timp, de un real ajutor multora (Exerciţiul „rugăciunii lui Iisus" care consta din repetarea unei formule, dense de referinţe biblice, de invocare şi de rugăminte: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine păcătosul!" se adaptează într-adevăr, ritmului respirator în natural. A se vedea în acelaşi sens şi S. Ignaţiu de Loyola,* Exercices Spirituels, *nr. 258).*

Pe de altă parte, aceşti răsăriteni au constatat de asemenea că nu toţi sînt la fel de apţi să utilizeze acest simbolism pentru că nu toţi sînt în măsură să treacă de la semnul material la realitatea spirituală căutată. Înţeles inadecvat şi incorect, simbolismul poate deveni un idol şi prin urmare, un obstacol în calea înălţării minţii spre Dumnezeu. A trăi în cadrul rugăciunii întreaga realitate a trupului propriu ca simbol e încă mai dificil: acesta poate degenera într-un cult al trupului şi duce la identificarea ilicită a tuturor senzaţiilor cu experienţe spirituale.

28. Anumite exerciţii fizice produc automat senzaţii de linişte şi destindere, sentimente de satisfacţie, ba chiar fenomene de lumină şi căldură care se aseamănă unei bună-stări spirituale. A le lua drept mîngîieri autentice ale Duhului Sfînt ar fi un mod eronat de a concepe calea spirituală. A le atribui semnificaţii simbolice tipice experienţei mistice, în timp ce atitudinea morală a celui în cauză nu-i corespunde, ar reprezenta un fel de schizofrenie mentală ce poate conduce la tulburări psihice şi, uneori, la aberaţii morale.

Acesta nu împiedică ca autenticele practici ale meditaţiei provenite din Răsăritul creştin şi din marile religii necreştine şi care atrag pe omul de azi divizat şi dezorientat, să poată constitui un mijloc potrivit de a ajuta pe cel ce se roagă să stea înaintea lui Dumnezeu într-o atitudine de destindere interioară, chiar în mijlocul solicitărilor exterioare.

Trebuie, totuşi, reamintit că unirea habituală cu Dumnezeu, adică această atitudine de vigilenţă interioară şi invocare a ajutorului divin pe care Noul Testament o numeşte „rugăciunea neîncetată" (cf. I Tes. 5, 17; Vezi pe de altă parte şi II Tes. 3, 8—12; din aceste texte şi multe altele se naşte întrebarea: cum trebuie conciliată obligaţia rugăciunii neîncetate cu cea a muncii? Vezi, între alţii, pe S. Augustin, Epistola *130, 20; P.L. 33, 501—503 şi S. Ioan Cassian, De institutis coenobiorum III, 1—3; S.C. 92—93, ca şi* „Demonstraţia asupra rugăciunii" *a lui Aphraates, primul părinte al Bisericii siriene, mai ales §§ 14—15 consacrate „lucrării rugăciunii", ed. J. Parisot, Patrologia Syriyca" 1, p. 170—174) — nu se întrerupe cu necesitate atunci cînd te consacri după voia lui Dumnezeu, muncii şi purtării de grijă de aproapele. „Fie că mîncaţi, fie că beţi, fie orice altceva faceţi, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceţi" (I Cor. 10, 31). Într-adevăr, cum susţin marii maeştri spirituali, rugăciunea autentică trezeşte în cei ce se roagă o iubire arzătoare care-i împinge să colaboreze la misiunea Bisericii şi la slujirea fraţilor spre slava mai mare a lui Dumnezeu (cf. d. ex. Thérèse de Jésus,* Château Interior *VII, 4, 6).*

VII. „Eu sînt Calea"

29. Orice credincios va trebui să caute şi va putea găsi în varietatea şi bogăţia rugăciunii creştine învăţate de Biserică, propriul lui mod de a se ruga; dar toate aceste căi personale se întîlnesc în cele din urmă în această Cale spre Tatăl, Care Iisus Hristos a declarat că El este. În căutarea căii sale proprii, fiecare se va lăsa, deci, călăuzit mai puţin de gusturile lui personale cît de Duhul Sfînt Care, în Hristos, îl conduce la Tatăl.

30. Pentru cel ce se angajează cu seriozitate, vor exista, însă, și momente în care i se va părea că rătăcește într-o pustie și, cu toate eforturile sale, nu „simte“ nimic din Dumnezeu. El trebuie să știe că de aceste încercări nu este cruțat nimeni din cei ce iau rugăciunea în serios. Dar nu trebuie să identifice îndată această experiență comună tuturor creștinilor care se roagă, cu „noaptea obscură“ de tip mistic. Oricum, în aceste perioade rugăciunea pe care se va sili să o mențină cu tărie îi va putea da impresia că are un caracter „artificial“, deși în realitate e vorba de ceva cu totul diferit: ea este tocmai atunci, expresia fidelității sale față de Dumnezeu în prezența Căruia să rămînă chiar și atunci cînd nu e recompensat prin nici o consolare subiectivă.

În aceste momente, aparent negative, devine clar ce caută în realitate persoana care se roagă: dacă caută cu adevărat pe Dumnezeu Care o depășește întotdeauna în libertatea Lui infinită, sau dacă se caută pe ea însăși fără a reuși să-și depășească propriile ei „experiențe“, fie că ele îi apar ca „experiențe“ pozitive ale unirii cu Dumnezeu fie ca „experiențe“ negative ale „vidului“ mistic.

31. Iubirea de Dumnezeu, unicul obiect al contemplației creștine e o realitate pe care nu ți-o poți „împropria“ prin nici o metodă și nici o tehnică; dimpotrivă, trebuie să avem întotdeauna privirea ațintită asupra lui Iisus Hristos în Care iubirea lui Dumnezeu a ajuns pentru noi pe Cruce într-un asemenea punct că El Însuși a vrut să-și asume chiar și condiția îndepărtării de Tatăl (cf. Mc. 15, 34). Trebuie, deci, să lăsăm pe Dumnezeu să decidă modul în care vrea să ne facă să ne împărtășim de iubirea Lui. Dar noi nu putem niciodată, nicicum să căutăm să ne punem pe același plan cu obiectul contemplat, iubirea liberă a lui Dumnezeu, nici chiar atunci cînd prin milostivirea lui Dumnezeu Tatăl, grației Duhului Sfînt trimis în inimile noastre, nu se dă gratuit în Hristos un reflex sensibil al acestei iubiri dumnezeiești și ne simțim ca atrași de adevărul, bunătatea și frumusețea Domnului.

Cu cît este dat unei creaturi să se apropie de Dumnezeu, cu atît mai mult crește în ea reverența în fața Dumnezeului Celui întreit Sfînt. Înțelegi atunci cuvîntul lui Augustin: „Tu poți să mă numești prieten, eu mă recunosc rob“ (Enarrationes in Psalmum, *142, 6; P.L. 37, 1849; vezi și* Tract. in Joh. *IV, 9; P.L. 1410: „quomodo autem nec ad hoc dignum se dicit, vere plenus Spiritu Sancto erat, qui sic servus Dominum agnovit, et ex servo amicus fieri meruit“). Sau mai bine, cuvîntul care ne e încă și mai familiar, rostit de cea gratificată cu cea mai înaltă intimitate de Dumnezeu: „a căutat cu privirea spre smerenia roabei Sale“ (Lc. 1, 46).*

Traducere și prezentare
de
Diac. asist. *Ioan I. Ică*

Însemnări, note, comentarii

ÎNSEMNĂRI, NOTE, COMENTARII

Sub titlul *„În Basarabia, omagiindu-l pe Eminescu"*, ziarul „Tribuna" (nr. 295 din 23 ianuarie 1991) consemnează interviul acordat de Î. P. S. dr. Antonie Plămădeală, mitropolitul Ardealului, care a participat, între 12 și 17 ianuarie, la manifestările dedicate Luceafărului poeziei românești la împlinirea a 141 de ani de la naștere, cît și la prima sărbătoare națională a Moldovei de dincolo de Prut — ziua nașterii poetului — 15 ianuarie. În comuna Slobozia Mare, din sudul Basarabiei, Î. P. S. Antonie a participat la binecuvîntarea statuii lui Eminescu și la sfințirea locului pe care se va zidi o nouă biserică, cea veche fiind dărîmată după război. Î. P. S. Antonie mărturisește că: „A fost emoționantă această primă întîlnire din toate punctele de vedere și în primul rînd pentru modul în care basarabenii îl simt pe Eminescu al lor și se simt uniți cu țara prin Eminescu, așa cum pe linie istorică o fac prin Ștefan cel Mare. Eminescu și Ștefan cel Mare fiind repere fundamentale care adună la un loc simțăminte de unitate și de simțire comună românească. S-a spus fără înconjur acest lucru. Nu s-a vorbit de cultură românească; s-a vorbit de Eminescu ca geniu al întregului popor român, tot așa cum s-a vorbit despre necesitatea de a ne regăsi, și ei și noi, pe linia de continuitate cu strămoșii noștri în ceea ce privește păstrarea credinței". La Chișinău, Î. P. S. Sa a participat la o slujbă în catedrală (vorbind credincioșilor), la omagierea publică a lui Eminescu în parcul orașului, la depunerea de flori la statuia lui Ștefan cel Mare și la sfințirea unei troițe de lemn sculptate, „adusă din Maramureș de un grup de români, ca un fel de confirmare a descălecării lui Dragoș și a lui Bogdan, ca un fel de însemnare pe locul acela a conștiinței descălecării românești din Maramureș către Basarabia". Manifestările au continuat cu o sesiune de comunicări la Academia de științe a Moldovei. Aici Î. P. S. Antonie a vorbit despre primele exegeze eminesciene din secolul XIX, apoi sub genericul „Unde ești copilărie cu pădurea ta cu tot" a făcut o evocare a satului basarabean, a satului în care s-a născut — Stolniceni. Însoțit de arhiepiscopul Chișinăului, Vladimir, și de suita sa, Î. P. S. Antonie a vizitat satul natal, revăzînd casa în care s-a născut, biserica, școala. (Î. P. S. dr. Antonie Plămădeală, mitropolitul Ardealului, *După 50 de ani, o emoționantă întîlnire cu satul meu natal*, în „Tribuna", nr. 306 din 7 februarie 1991).

La un an după revoluție, *„Din turla unei biserici..."*, pr. Ioan Buga aruncă o „privire generală" asupra stării națiunii, văzînd în lipsa de sinceritate și lipsa de discernămînt „motivele esențiale pentru explicația eșecului național". Pr. Buga sugerează parlamentarilor români — din rîndul cărora fac parte și cîteva fețe bisericești — să așeze însemnele creștine (Sf. Scriptură, Crucea, Icoană) la locul cuvenit, pentru că „hotărîri cruciale pentru acest neam s-au luat de cei mai mari ai țării prin veacuri, în genunchi, la lumina unei icoane sau la sfat cu marii schimnici..." Referitor la Biserică, Pr. Buga constată că „În regimul comunist, Bisericii i s-a luat totul; în cel actual sînt semne că nu i se va da nimic; ba, mai mult, și ceea ce i se părea că are, i s-a luat", adică monopolul cîtorva lucruri, destul de modeste, „dar care îi erau de ajutor pentru a subzista materialicește: calendarul religios, lumînările, icoanele, tipăriturile religioase etc." Din această cauză „Biserica neamului nostru care s-a sprijinit exclusiv pe credința și dragostea credincioșilor ei se află într-un punct delicat", pentru că „Biserica ortodoxă a fost singura care nu a impus nimic, nimănui, în toată istoria ei; și dacă pentru unii aceasta s-a socotit o slăbiciune, noi știm că la Dumnezeu tocmai aceasta este puterea". Concluzia Pr. Buga — „la un an de la revoluție și din tur-

la unei biserici" — este că „pînă acum eram comuniști cu frica lui Dumnezeu; acum ne-am eliberat și de această frică..." (România liberă, nr. 313 din 12 ianuarie 1991).

Sub titlul *„La izvoarele „vechiului scris românesc"* (în „România liberă", nr. 308 din 5 ianuarie 1991) Boris Buzilă consemnează mărturiile relevante ale domnului profesor Alexandru Elian, privitoare la interesul pe care Mihai Eminescu l-a manifestat constant pentru izvoarele literare bizantine. În biblioteca lui Eminescu s-au descoperit „cărți populare", în traduceri vechi românești, texte din opera Cuviosului Nicodim Aghioritul, utilizate de poet ca izvoare de inspirație. Despre mitropolitul Moldovei, Dosoftei, d-l profesor Elian afirmă că „a fost nu numai poetul atît de prețuit al Psaltirii românești în versuri, bine cunoscută, dar și un învățat de o excepțională curiozitate erudită pentru texte în diferite limbi europene, un mare traducător al cărților de cult în limba română, un istoric cu deosebit simț critic (a fost un un devotat prieten al lui Miron Costin), un iscusit tălmăcitor de texte teologice bizantine și, în același timp, un neobosit apărător al ortodoxiei, împotriva Reformei. Nu putem trece, însă, sub tăcere, simpatia vădită pe care o păstrează Catolicismului roman și textelor religioase în limba latină. Dosoftei este, neîndoios, una din cele mai complexe personalități ale vechii culturi românești, meritînd, cu prisosință, un studiu larg privind viața și opera sa, care să folosească tot ce s-a putut descoperi în această privință în ultimele decenii".

Pr. dr. Gheorghe I. Drăgulin publică — la rubrica „Puncte de vedere" — articolul intitulat *„Dogme și... dogme"* (în „România liberă", nr. 318 din 19 ianuarie 1991). Pornind de la afirmația vetustă a celor ce se împotriveau introducerii educației moral-religioase în școala publică, pe motivul că „nu înlocuim dogmele marxismului cu dogmele religiei", prin exemple concrete Pr. Drăgulin evidențiază deosebirile existente între acestea, reaua credință din care izvorăsc dogmele marxiste și superioritatea și incontestabila veridicitate a dogmelor creștine. Despre dogmele creștine autorul afirmă că: „Spre deosebire de alte poziții teologice, Biserica noastră nu ține să formuleze în dogme toată mărturisirea ei de credință. Cultul, liturghia, iconografia, imnografia, tradițiile populare constituie tot atîtea moduri de comunicare ale doctrinelor păstrate prin Tradiția tainică primară. De aceea se face deosebire între dogme, teologumene și opinii teologice. Dintre acestea, numai primele au consensul unanim al Bisericii, ca rezultat — de obicei — al autorității unui Sinod ecumenic. Pe de altă parte, dogma nu împiedică cercetarea adevărurilor Revelației. Prin definițiile dogmatice, aceasta devine o cale de cunoaștere, în vederea experierii și a înțelegerii datului revelat. Sensul lui adevărat este astfel identificat și asigurat. În această operație de împropriere a tainelor descoperite, dimpotrivă, se discerne o notă de optimism și de încurajare. Cunoașterea dogmatică evocă pe toți cei ce au experiat adevărul lor de-a lungul istoriei creștine. Proorocii, luptătorii împotriva ereziilor din toate timpurile, înduhovniciții care au cercetat adîncurile dogmatice constituie astfel un singur lanț ocrotitor și încurajator al noilor căutări. Se poate vorbi chiar de o dezvoltare dogmatică în sensul clarificării, după epocile de cultură, a unei înțelegeri mai aprofundate a aceluiași adevăr păstrat de mai înainte". Pr. Drăgulin conchide „că gulagul dezumanizant totalitar de odinioară tinde să supraviețuiască în planul nevăzut și metafizic. O mai atentă utilizare a luminilor teologiei poate să ne izbăvească de această groaznică subjugare în trecut".

Luni, 20 ianuarie 1990, a adormit întru Hristos, monahia dinastiei regale a românilor, Maica Alexandra — principesa Ileana a României, fiica mai mică a regelui Ferdinand și a reginei Maria. Și-a dat obștescul sfîrșit la spitalul Sf. Elisabeta din Ohio (S.U.A.), în vîrstă de 82 de ani. (Sorin Dumitrescu, *Maica Alexandra a Izgoniților,* în „România liberă", nr. 320 din 23 ianuarie 1991, p. 1).

Semnalăm apariția revistei „Datina creștină", nr. 1/1990, revistă de credință și cultură, editată de „Societatea culturală bisericească „Mitropolitul Varlaam". Ea apare, avînd înscrise pe frontispiciu versurile poetului Grigore Vieru:

Cine are o limbă, are o credință
Cine are o credință, are o biserică
Cine are biserică, are o țară.

Din sumar: Constituirea Societății „Mitropolitul Varlaam" (p. 2—3); 400 de ani de la nașterea Mitropolitului Varlaam (p. 4—5); De vorbă cu domnul Ion Ungureanu, ministrul Culturii și Cultelor al Republicii Moldova (p. 6); Discursuri rostite de fețe bisericești la deschiderea Sfatului Țării (p. 7); Din datina Basarabiei. Colinde și cîntece de stea (p. 8).

Ziarul „Cuget și veghe" (Făgăraș), nr. 2/1990, p. 1 și 3 publică — sub titlul *„De vorbă cu părintele TEOFIL de la Mănăstirea Brâncoveanu — Sîmbăta de Sus"* — una din convorbirile duhovnicești ale părintelui Teofil, care cu înțelepciune și smerenie creștinească și-a adus prinosul pentru zidirea credincioșilor în „viața în Hristos". Prea Cuvioșia Sa răspunde următoarelor întrebări: ce fel de creștini sîntem? (răspuns: superficiali); cum se poate avea acces la adevărata trăire creștină? (r: prin învățătură, prin informare și îndoctrinare); cum se poate împiedica alunecarea tineretului pe panta periculoasă a libertinajului? (r: prin împlinirea cuvintelor Mîntuitorului: „Dacă rămîneți în cuvîntul Meu, sînteți cu adevărat ucenicii Mei și veți cunoaște adevărul. Și adevărul vă va face liberi"); care va fi, în viitor, rolul monahismului în promovarea ideii de desăvîrșire creștină? (r: toți sînt chemați la aceasta prin cuvintele: „Fiți desăvîrșiți precum Tatăl vostru desăvîrșit este); ce influență au asupra moralei creștine cuceririle tehnice? (r: devenind comod, omul nu-și poate lua crucea ca să-i urmeze lui Hristos); cum apreciază activitatea spirituală a Mănăstirii Brîncoveanu, în contextul întregii mișcări spirituale a Bisericii noastre? Ce influență poate avea ea asupra vieții religioase din zonă? (r: mănăstirea are un rol important în îndrumarea și ajutorarea credincioșilor, dar numai în măsura în care și oamenii vor să fie ajutați).

Duminică, 3 februarie 1991, la Sighetu Marmației a avut loc solemnitatea pentru cinstirea lui Iuliu Maniu, artizanul Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Parastasul a fost oficiat de Î. P. S. dr. Alexandru Todea, mitropolitul Bisericii Române Unite, înconjurat de un sobor de clerici. În final a fost sfințită o troiță în cimitirul martirilor și săracilor din Sighetu Marmației, ridicată în memoria lui Iuliu Maniu prin grija conducerii P.N.Ț.-C.D. (Șerban Săndulescu, *Sfințirea troiței marelui patriot. 38 de ani de la moartea lui Iuliu Maniu,* în „Dreptatea", nr. 296 din 6 februarie, 1991).

Sub titlul *„Dialoguri de seară"*, revista „Transilvania" (nr. 5/1990, p. 7—11 și nr. 6/1990, p. 7—12) pune la îndemîna cititorilor convorbirile ce s-au desfășurat în anul 1988 pe tema *„Ezoterism și exoterism în creștinism"*. La acestea au participat pr. prof. Constantin Galeriu, Andrei Pleșu și Sorin Dumitrescu. La întrebările puse de cei doi interlocutori, părintele profesor Galeriu a răspuns „în duhul teologiei noastre ortodoxe". S-au purtat discuții pe marginea noțiunilor: *mistic* și *duhovnicesc, suflet* și *spirit* (spiritul este sufletul deschis harului și adevărului), *ateu* și *eretic.* În centrul convorbirilor au stat, de asemenea, și *teologia apofatică* și cea *catafatică, mișcarea ecumenică* în cadrul căreia — opinează părintele Galeriu — „Fiecare să crească în adevărul credinței, acolo unde se află și astfel să ajungem la unitatea credinței adevărate și depline". Revista „Transilvania" va continua să publice, integral, aceste „Dialoguri...".

„În viața unui om, Părintele și Învățătorul au însemnătatea primordială. Amîndoi îl aduc la viață pe calea puterniciei Cuvîntului ce dobîndește forță lucrătoare pe măsura trăirii de către cel ce-l mărturisește. Poetul Ion Barbu într-un text testamentar numește pe cei doi corifei, Părintele și Învățătorul, piatră de temelie a unei Patrii, primii în cetate fără de care existența unei națiuni nu-i cu putință" (Ioan Alexandru, *Învățătorii,* în rev. „Transilvania", nr. 5/1990, p. 15).

„A fost Noica un creștin?" Este o întrebare incitantă căreia Ion Dur caută să-i dea un răspuns în articolul pe care-l semnează în revista „Continent" (nr. 1/1991, p. 19—20). „Dacă Noica era mai mult eretic decît creștin, sau invers, nimeni nu o poate spune cu exactitate", afirmă autorul. De aceea „Unde sfîrșește creștinul și unde începe herezia lui Noica, dacă nu cumva ele coexistă straniu într-o operă nu mai puțin insolită, nu putem ști decît făcînd arheologia acelui atît de biblic „întru". Un *axis mundi* al filosofiei sale din care și-a făcut, fără să vrea, un destin și care a devenit „aproape un sistem". Lupta dintre eretic și

creştin nu va fi fost mai prejos — ca luptă — decît cea a lui Iacob cu Îngerul". În „Expres magazin", nr. 2/1991, p. 4, Marioara Petrescu semnalează o dureroasă constatare: „*Avorturile — singura depăşire de plan în România de azi*".

Sub titlul „*Cel mai bun medicament nu se poate cumpăra. Trebuie acordat*", Crucea Roşie Norvegiană lansează un apel dramatic către noi toţi: „Astăzi se află mai mult de 120 000 de copii în case de copii în România. Aceasta este una din dovezile reale ale gîndirii inumane a lui Ceauşescu. Noi, Crucea Roşie, sîntem aici ca să ajutăm. ... Cel mai bun medicament pentru marea majoritate dintre ei, acum nu se poate cumpăra. El trebuie oferit. Şi acest medicament se numeşte atenţie, îngrijire şi o tratare adecvată. Ajutorul tău este la fel de important ca al nostru şi ceea ce tu poţi face este să arăţi înţelegere, pentru că şi aceşti copii au dreptul la o viaţă la fel ca şi tine." („Tribuna", 12 februarie, 1991, p. 4).

„Interval", revistă lunară a Uniunii Scriitorilor din România, nr. 3/1990, publică în paginile sale articole semnate — între alţii — de: Pr. prof. Constantin Galeriu, „*Divinul nu este o achiziţie evolutivă, inventată în istorie, el constituie fiinţa umană, îi dă deodată temeiul şi sensul existenţei*" (p. 11); N. Steinhardt, *Sfinţi şi oameni iubiţi* (p. 14—16 şi 31); Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitatea ortodoxă* (Despre îndumnezeire, etapele şi sensul strict al acesteia) (p. 32—35). Este un început prin care — îngăduită să ne fie adaptarea la situaţie a cuvintelor Pr. Stăniloae —„Aşa vor fi toţi în Dumnezeu şi vom vedea toate în Dumnezeu, sau Dumnezeu va fi în toate şi-L vom vedea în toate, fiind tot atît de reală prezenţa unitară a lui Dumneezu în toate, pe cît de reale şi de necontopite în Dumnezeu vor rămîne „toate" făpturile adunate în El" (p. 34).

Diacon *Pavel Cherescu*

MINUNATA CARIERĂ A PĂRINTELUI CLAUDE MONDÉSERT

La 11 noiembrie 1980, cînd ţinea la noi, în ţară, două conferinţe despre „izvoarele creştine", nu mi-a venit să cred că în calitatea sa de director al Institutului „Sources chrétiennes" acest harnic cercetător al vieţii, al scrierilor Sfinţilor Părinţi şi al scriitorilor bisericeşti va reuşi să cheme la lucru o sumedenie de specialişti cu ajutorul cărora, vreme de peste 50 de ani (1952—1984) avea să pună la îndemîna cititorilor peste 300 de volume din domeniul patristicii creştine. E drept că alături de cardinalul Jean Daniélou, care ne-a dat cea mai temeinică monografie teologică dedicată Sfîntului Grigorie de Nyssa şi Claude Mondésert însuşi a uimit profund juriul Facultăţii Sorbona cu teza sa de doctorat asupra scrierilor lui Clement Alexandrinul, cel mai vechi „umanist creştin", dar meritul deosebit al părintelui Claude Mondésert constă mai ales în organizarea acestor lucrări, asemănîndu-se pînă la un loc cu acela al vestitului preot francez J. P. Migne, care a ştiut aduna şi comenta scrierile cuprinse în cele 389 de volume neîntrecute pînă astăzi. De fapt, părintele Cl. Mondésert cerea colaboratorilor săi şi acrivie ştiinţifică atîta cîtă să nu îngreuneze citirea şi explicarea textului. În general, scrierile publicate în colecţia „Sources chrétiennes" redau pe prima pagină textul grec sau latin, iar pe pagina din faţă urmează traducerea franceză. Şi nu trebuie să uităm că la o serie de scrieri (mai ales la cele publicate în primii ani, de pildă între 1941—1950) volumele publicau numai traducerea franceză, fără textul original. Pe parcurs, astfel de cazuri s-au completat, îmbunătăţindu-se. Cu timpul, îndrumătorii acestui Institut au deschis larg porţile cercetătorilor străini, fără să se oprească doar la cei de confesiunea romano-catolică. Aşa a fost cazul cu cele trei volume (nr. 96, 104 şi 113) cuprinzînd „Catehezele Sfîntului Simeon Noul Teolog" editate şi comentate de arhiepiscopul ortodox Vasil Krivoşein. Va rămîne iarăşi un merit deosebit al părintelui Claude Mondésert faptul de a fi editat scrierile cunoscutului filosof şi comentator iudeu Filon din Alexandria (pînă acum s-au publicat 36 de volume), fără de cunoaşterea cărora multe din textele patristice nu pot fi înţelese deplin, or aproape jumătate din specialiştii care au semnat aceste comentarii sînt evrei şi de alte confesiuni. În acelaşi timp nu trebuie uitat că răposatul savant lyonez (unde Claude Mondésert a fost ales şi membru al mai multor Academii) a editat şi cîteva vo-

lume de inscripții grecești și latinești din Siria și Grecia centrală. Supletea și fermitatea dovedite în relațiile de tot felul cu autorii, cu responsabilii caselor de editură, tipografii, spre a nu uita nici mediile universitare legate de antichitatea tîrzie (unde se încadra și specialitatea lui) — toate aceste fapte i-au măcinat sănătatea, mai ales cînd ne gîndim că în 1980 a fost sărbătorit la împlinirea vîrstei de 80 de ani. M-a impresionat profund ultima epistolă (din 1 februarie 1989), în care răposatul spunea că în decursul ultimului an a fost nevoit să suporte 5 intervenții chirurgicale la căile digestive. Va fi urmat, poate, recomandarea „Pedagogului" și dascălului său care spunea că „numai traiul dus după rînduiala unui cuget curat poate duce pe om la învățătura Cuvîntului", — așa trebuie să tălmăcim viața acestui mare cercetător, care a rămas senin pînă în ultimul moment, conștient fiind că de acum, ca și Apostolul, nu îi mai rămîne altceva decît „audiența din urmă", pentru care cerea ca într-o rugăciune curată, dovada sinceră a unei comuniuni spirituale frățești.

Drept aceea, dincolo de tot ceea ce răposatul părinte Claude Mondésert a făcut pentru slujitorii Institutului Teologic de la Sibiu și pentru progresul muncii noastre teologice, rugăm cu recunoștință pe Bunul Dumnezeu să-i facă parte cu drepții acolo unde nu mai este nici suspin și nici durere, ci viață fără de sfîrșit.

Pr. prof. *T. Bodogae*

Sfîntul Maxim Mărturisitorul, SCRIERI, PARTEA A DOUA, traducere din grecește, introducere și note de pr. prof. Dumitru Stăniloae, București, 1990, 367 p.

După cum se știe, dacă socotim volumele II și III din seria „Filocaliei", apoi „Mistagogia" (care pe lîngă traducerea ei în românește s-a bucurat și de o traducere în franțuzește și din ea și în greaca modernă, iar mai nou, dacă ținem seama de părțile întîia (apărută în 1983) și acum de partea a doua, apărute amîndouă în seria „Părinți și scriitori bisericești" (volumele nr. 80—81), atenția pe care ilustrul teolog și traducător o arată marelui gînditor creștin care a fost Sf. Maxim Mărturisitorul, constituie un caz cu totul deosebit și plin de semnificații. Încă înainte de traducerea în românește a „Filocaliei" apăruse în Germania una din cele mai cunoscute monografii referitoare la teologia Sfîntului Maxim Mărturisitorul. E vorba de cartea lui Hans Urs von Balthasar intitulată „Liturghia cosmică", reeditată în ultimii ani de multe ori. În 1946, în cuvîntul introductiv la volumul III al „Filocaliei", părintele D. Stăniloae spunea despre cugetarea Sfîntului Maxim: „În teologia ortodoxă acest uriaș al cugetării creștine — poate cel mai mare dintre toți — nu și-a găsit încă o prezentare vrednică de el. Gîndul de a încerca o asemenea întreprindere stîrnește un sentiment aproape paralizant. E sentimentul pe care îl trezește un masiv alpin la gîndul de a-l îmbrățișa. În orice caz, întreprinderea de a-l prezenta pe Sf. Maxim reclamă un timp îndelungat pentru a fi dusă la un sfîrșit cît de cît mulțumitor. Altfel, tot ce-ai spune despre el, ți se pare o impietate, o prezentare a muntelui prin cîteva fărîmituri de piatră zgîriate din el sau printr-un desen stîngaci care deformează și coboară maiestatea covîrșitoare a lui". Numai imaginea unei „Liturghii cosmice", așa cum a lansat-o același H.U. von Balthasar în legătură cu viziunea teologiei Sfîntului Maxim, poate da cu adevărat sens vieții. Or asta înseamnă să recunoaștem drept izvor al întregii existențe Logosul divin. Căci „prin căderea omului în păcat s-a ascuns, deodată cu Logosul divin, atît rațiunea personală a omului cît și rațiunile din lume, comentează părintele Stăniloae. Prin aceasta omul a căzut în zona îngustă a simțirii, prin care rămîne doar la suprafața sensibilă a lucrurilor, devenind astfel irațional. Și astfel, prin mijlocirea simțurilor, omul și-a mutat plăcerea spre cele sensibile". Privită printr-o astfel de perspectivă, întreaga problematică a învățăturii creștine despre un Hristos în care nu coexistă atît firea divină cît și cea umană destramă cu totul adevărul despre Mîntuitorul Hristos Domnul. În fond, cugetarea eretică a monofiziților, așa cum se exprimaseră ei mai ales prin gura patriarhului monofizit al Antiohiei, Sever (+512) „amestecă firea omenească cu cea dumnezeiască într-o singură fire, care nu-i nici dumnezeiască, nici omenească, ci ceva intermediar între ele, despărțind pe Hristos și de Dumnezeu și de oameni, deci neputînd mîntui pe oameni. Căci după teoria lui Sever firea cea unică din Hristos e permanent și nemuritoare și muritoare, și tare și slabă, și slăvită și umilită, doctrină proprie a panteismului".

E drept că modul unirii celor două firi și a celor două voințți în persoana Domnului Hristos e o taină, pe care n-o putem ușor înțelege. De aceea părinții din vremea sinodului de la Calcedon, inclusiv și cei care aveau păreri apropiate monofizitismului, foloseau formula „în două firi". În scrierile antimonotelite, pe care părintele D. Stăniloae le publică în acest ultim volum, ni se spune în prefață „Voința e una cu libertatea și Fiul lui Dumnezeu Cel întrupat nu duce firea omenească spre mîntuire ca spre un obiect lipsit de voință. Omul nu se conduce numai de un impuls involuntar, ca animalul. O fire omenească fără voință nu e o fire omenească reală. Și ceea ce n-a fost „asumat" de ipostazul divin, n-a fost mîntuit... Prin analizele Sfîntului Maxim referitoare la tema voinței omenești a lui Hristos se aduc noi precizări sensului persoanei, necunoscute de filosofia dinainte de Hristos deplin și afirmată categoric, dar insuficient lămurită la sinodul de la Calcedon" (p. 8).

Dacă cele mai multe din scrierile publicate pînă acum au fost redactate între anii 626—634, în schimb „Epistolele" și „Opuscula theologica" publicate în acest ultim volum au fost compuse între anii 636—645. Notăm că unele din epistole au mai fost traduse de asistentul I. Ică, iar „disputa cu Pyrhus" de prof. I. Ică. Pe de altă parte, nici unul din decretele împărătești „Ekthesis" din 638 și „Typos" din 648, prin care se căuta apropierea doctrinară dintre ortodocși și monofiziți, n-au împăcat divergențele de natură socială, economică, religioasă dintre cele două grupări de popoare, așa încît nu-i mirare că tocmai în acest răstimp Imperiul Bizantin va suferi două din cele mai necruțătoare lovituri: prădăciunile persane și cuceririle arabe. În condițiile acestea lupta dusă de Sfîntul Maxim Mărturisitorul pentru apărarea dreptei credințe are în sine caracterul unei epopei creștine, care parcă n-are asemănare nu numai prin cele cîteva trimiteri în exil din pricină că n-a vrut să se supună politicii imperiale și nici chiar prin mutilarea sfîntului (tăierea mîinii și smulgerea limbii), ci mai ales extraordinara luptă de popularizare a ortodoxiei și de combatere a pozițiilor eretice.

În acest sens impresionează prin căldura și insistența lor chiar și așa-numitele „epistole duhovnicești", cum e cazul cu cele trimise lui Ioan Cubicularul din înalta societate bizantină (nr. 2, 26, 44).

Epistolele 13 și 14 cuprind un tratat amănunțit (22 pagini) cu privire la rătăcirile patriarhului monofizit Sever. Ambele epistole sînt adresate unor mari demnitari bizantini, pe care Sf. Maxim îi va fi cunoscut din tinerețe, înainte de a se refugia în Apus, la Cartagina, de unde conducea lupta prin scrisori, deși chiar în epistola aceasta se plînge de lipsa hîrtiei.

Temeinică e epistola nr. 15, în care se tratează despre ființă și ipostaz. Iată în ce limbaj se adresează unor călugărițe, care se abătuseră de la ortodoxie: „N-am pregetat să scriu tuturor patriarhilor și episcopilor și conducătorilor de pretutindeni și chiar binecredincioșilor noștri împărați, făcîndu-le tuturor cunoscută întoarcerea și credința voastră sinceră la Hristos. Și n-am socotit niciodată că veți părăsi așa repede chemarea voastră mîntuitoare".

În cele 36 de epistole adresate presbiterului Marin din biserica Ciprului și care, prin extensiunea și temeinicia lor, erau adevărate „tomosuri dogmatice" pline de citate din Sfinții Părinți, Sfîntul Maxim lămurește „pe cît se putea" diferitele expresii logice, cum este cea despre „lucrarea teandrică" (=„o îmbrățișare deodată a lucrării dumnezeiești și omenești", p. 233) iar unde lucrurile nu-s prea ușor de înțeles, pretutindeni părintele profesor insistă cu explicații bogate.

Dar, în genere, cititorul e rugat să adîncească personal, revenind uneori de două-trei ori asupra acestor elaborate, care nu sînt prea ușoare de înțeles. În schimb, meditînd asupra acestor „tratate" și „tomusuri dogmatice" nu poți să nu admiri strădania acestui „înger în trup" care a pătruns poate cel mai mult taina care e legată de ființa și de lucrările mîntuitoare ale Fiului lui Dumnezeu, Fiul Omului.

Rămînem ca totdeauna mulțumitori dascălului nostru și pentru această vrednică traducere.

Preot prof. *T. Bodogae*

Pr. prof. Dumitru Stăniloae, Ò THEÓS, Ò KÓSMOS KAÍ Ò ÁNTHROPOS, Traducere în limba greacă de Pr. asist. Constantin Coman și George Papaefthimiou — teolog, Editura Armós, Athena, 1990, 160 p.

După ce la jumătatea anului trecut traducerile în limba greacă din studiile Păr. prof. Dumitru Stăniloae se îmbogățeau prin apariția colecției intitulate *„Theologia kai Ekklisia"*, o traducere din limba engleză a ediției *„Theology and the Church"* a lui R. Barringer, scoasă de Editura Thýnos, Athena, în traducerea teologului Nikos Tsironis, un fapt cu totul aparte, prin contribuția ce o aduce la promovarea pe plan *panortodox* a unor valori de seamă ale teologiei românești, îl constituie traducerea în limba greacă a *Tratatului de Dogmatică* (apărut după cum se știe în anul 1978, București, 3 vol.), moment marcat prin apariția traducerii *primei părți* din *primul volum*, sub titlul: *„Dumnezeu, lumea și omul"*, în Editura Armós din Atena, în traducerea *Pr. asist. Constantin Coman* de la Institutul Teologic Universitar București și *George Papaefthimiou*, teolog grec care și-a făcut studiile la noi în țară, în cadrul aceluiași Institut.

Dogmatica Păr. prof. Dumitru Stăniloae, după cum unanim se apreciază în lumea teologică actuală, a marcat odată cu apariția ei un moment-referință, o perioadă nouă în gîndirea teologică românească, părăsindu-se un anume fel de prezentare a învățăturilor creștine în încorsetări raționalist-scolastice, adoptîndu-se o privire nouă asupra adevărurilor de credință, acestea urmînd a fi văzute și înțelese, interpretate și adîncite în lumina spiritualității patristice, în dimensiunea lor mîntuitoare, ca adevăruri ce cuprind și exprimă pe Hristos, Creatorul și Mîntuitorul lumii și al omului.

Înrădăcinată în tradiția vie a Sf. Părinți, adică a tradiției vieții Bisericii, adunînd într-o sinteză de adîncime coordonatele de bază ale gîndirii sale, gîndire concretizată în studii și lucrări ce se întind în timp pe o perioadă de peste o jumătate de veac, dezvăluind în paginile ei blîndețea și liniștea unui chip care se odihnește parcă în descifrarea unui sens mai adînc al lumii și al omului, de altfel al creației întregi asupra căreia se proiectează harul și lumina lui Hristos, rămînînd în același timp deschisă problematicii lumii de azi, a mărturiei creștine într-o lume secularizată și răspunzînd neliniștilor și căutărilor teologului și omului de azi în duhul unei mărturii drepte, adică ortodoxe, *această lucrare de maturitate și adîncime teologică și spirituală* îl definește realmente pe autorul ei, drept o personalitate de prestigiu în lumea teologică contemporană, pe plan *panortodox* și *ecumenic*.

Dincolo de întîlnirile teologice la care a fost prezent cu diferite prilejuri, dincolo de comunicările, referatele, conferințele ținute, interesul mereu crescînd manifestat pentru scrisul și gîndirea sa în cercurile teologice ortodoxe, dar și romano-catolice și protestante, intrarea în contact cu opera sa, au început să fie materializate în ultimii ani prin traducerea în limbi de circulație (germană, engleză, franceză) a *Dogmaticii*, precum și a unui mare număr din studiile Prea Cucerniciei Sale care au fost publicate în monografii sau în cuprinsul revistelor de specialitate. Pe linia acestei acțiuni se înscrie, ca o bună reușită, apariția traducerii primei părți din primul volum al *Dogmaticii*, în limba greacă, eveniment cotat ca un prim rod al unor strădanii ce sperăm că vor continua cu apariția și a volumelor următoare și vor înveșmînta în graiul limbii grecești această lucrare de valoare a teologiei noastre românești.

Volumul acesta apărut, pe care dorim să-l prezentăm în cîteva cuvinte în rîndurile care urmează, vine nu numai să completeze seria traducerilor făcute în greacă din lucrările și studiile Păr. prof. D. Stăniloae sau ale altor teologi români (Pr. prof. Ioan Bria, Prof. Dan-Ilie Ciobotea, ș.a.) și părinți duhovnicești (Păr. Ilie Cleopa, Ierom. Ioanichie Bălan, ș.a.), dar mai ales vine să împlinească prezentarea personalității și gîndirii Păr. Stăniloae în lumea ortodoxă de limbă greacă, printr-o lucrare în care se face simțit duhul filocalic al Părinților, modul spiritual prin care au pătruns, în lumina lui Hristos, taina întregii creații, sensul profund al comuniunii omului viețuitor în lume cu Dumnezeu, Creatorul și Mîntuitorul tuturor. Tocmai acest fapt a dat scrisului său o dimensiune aparte,

fiind scrisul unui teolog ancorat în spiritualitate și care se ridică, prin viețuire, la o viziune nouă asupra zidirii, asupra omului, asupra adevărurilor revelate desăvîrșit în Hristos, un scris și o gîndire desprinse de orice rigiditate terminologică raționalistă, care nu poate explica, exprima și nici cuprinde misterul existenței lui Dumnezeu, al revelării Lui, taina recapitulării tuturor în Hristos, Creatorul și Mîntuitorul lor.

Această primă parte a Dogmaticii, care vede acum lumina tiparului în traducere greacă, într-un prim tiraj de două mii exemplare, se distinge și prin condițiile grafice, anticipîndu-i parcă bogatul cuprins teologic. Coperta înfățișează pe partea ei din față scena *„Ospitalitatea lui Avraam"*, frescă din sec. XVII a pictorului român Pîrvu Mutu. Cuprinsul lucrării este definit drept o *„Introducere în teologia dogmatică ortodoxă"* însumînd în traducere primele trei capitole din primul volum românesc al *Dogmaticii*, reunite sub titlul: *„Revelația dumnezeiască, izvor al credinței creștine; Biserica, organ și mijloc de păstrare și rodire eficientă a cuprinsului Revelației"*.

Nu intenționăm în rîndurile de față să reliefăm modul în care abordează Păr. D. Stăniloae tema Revelației dumnezeiești, naturale și supranaturale, raportul acesteia cu Biserica, drept unic mediu de păstrare și de interpretare și rodire a Revelației, relația lui Dumnezeu cu lumea creată, aspecte de fapt cunoscute de teologii români sau care au fost subliniate încă de la apariția în țară a lucrării P. C. Sale. Ne rezumăm la cîteva gînduri exprimate de autor, cu referire directă la traducerea în greacă a lucrării sale, precum și la unele aspecte subliniate de traducători, despre munca lor, deloc ușoară în a putea pătrunde și reda cît mai fidel structura scrisului și a gîndirii Păr. prof. Stăniloae. Astfel, în *„Cuvînt înainte la traducerea greacă"* (p. 11—13), semnat în București la praznicul Sf. Trei Ierarhi anul trecut, autorul își mărturisește bucuria sinceră pentru traducerea și editarea în limba greacă a *Dogmaticii* sale, arătînd că prin aceasta va împlini „o datorie sfîntă" pe care o simte față de limba greacă și care, după cum spune: „mi-a permis încă de la începutul diaconiei mele teologice să mă găsesc într-un continuu dialog cu Părinții Bisericii" (p. 13). De asemenea ține să fie precizat faptul că una din liniile marcante ale lucrării sale este aceea de a răspunde nevoilor și căutărilor duhovnicești ale omului de azi, de a prezenta adevărurile de credință creștină drept singurele în stare să poată da, să poată exprima sensul existenței lumii și a omului (p. 12). „Am încercat să redau — spune în continuare P. C. Sa — imaginea lui Dumnezeu așa cum o simțim noi credincioșii în rugăciunile noastre, un Dumnezeu totdeauna viu și lucrător, care încălzește cu prezența Lui sufletele noastre și le înalță la un așa nivel de viață spirituală, încît Dumnezeu Însuși se face simțit, perceptibil acestora, nu numai ca subiect al formelor lor conceptuale, ci și unind ființa omenească cu taina Lui făcătoare de viață" (p. 11).

Pe această linie a spiritualității, Dumnezeul Treimic al creștinilor este prezentat în această lucrare a Păr. D. Stăniloae, ca de altfel și în celelalte studii și lucrări ale sale, ca un Dumnezeu al comuniunii care, fiind comuniune și iubire, intră într-un dialog al iubirii și comuniunii cu oamenii, îi cheamă, îi menține și îi desăvîrșește în acest dialog mîntuitor cu Sine, în acest dialog al dăruirii totale Lui, prin dăruirea lor către ceilalți semeni ai lor, către celelalte chipuri ale lui Dumnezeu prezente în lume. Iar cea mai pregnantă și mai grăitoare dovadă a iubirii și comuniunii lui Dumnezeu, cu care El se descoperă și Se dăruiește creaturilor Sale raționale, o constituie *persoana* și *lucrarea* lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu Cel Întrupat și Răstignit pentru noi și care Înviat și Înălțat, ridică umanitatea întreagă și o restaurează în Sine și, cu această umanitate, înnoită în Sine și deschisă prin Sine deplin lucrării harului și comuniunii, în Duhul, cu Tatăl, Se oferă în Tainele Bisericii, ca unic drum spre desăvîrșire.

Amintim acum și cîteva cuvinte despre *traducători*, care în cuvîntul lor (p. 17—21) își exprimă bucuria împlinirii muncii lor de a traduce această lucrare a teologului român și de a face cît mai accesibil cititorului grec bogăția de sens, adesea unică, a limbajului Pr. prof. D. Stăniloae, cugetarea sa nuanțat marcată de gîndirea Sf. Părinți, de experiențele trăirii lor. Această caracteristică a structurii limbajului *Dogmaticii* a făcut ca și traducerea grecească să se vrea cît mai

fidelă prototipului, numai așa putînd face accesibilă atît structura spirituală a autorului, cît și teologia sa. Desigur, acolo unde s-au întîmpinat unele probleme în a reda anumite expresii sau sensul unor termeni specifici limbajului Păr. D. Stăniloae, traducătorii au făcut uz de termeni sinonimi, de expresii apropiate, fără a se îndepărta de înțelesul și semnificația lor din limbajul autorului. In traducere s-a optat pentru o limbă care să comunice cititorului de azi gîndirea teologică a Păr. prof. D. Stăniloae, care să ducă la înțelegerea ei, să o poată mărturisi (p. 18), să poată exprima, cum subliniază ei, scrisul P. C. Sale, „un scris viu, în imagini, întrucît el nu descrie realități abstracte, statice, ci realități din cele mai vii" (p. 18), un scris care, deși nu se înlănțuie totdeauna pe orizontală, are o *axă în verticalitate*, o axă care adună totul în jurul ei, care adună și exprimă cugetarea sa mereu în dialog cu Logosul Întrupat. Din aceasta, și cuvîntul său nu este făcut, meșteșugit, ci este *cuvînt născut*, care comunică, aduce la lumină viață, trăire, este un cuvînt care zidește și cheamă la participare, la comuniune cu o anume realitate, cu realitatea supremă (p. 20). Se mai precizează din partea traducătorilor și faptul că *Păr. prof. D. Stăniloae, distinsă personalitate a Bisericii, teologiei și culturii contemporane românești*, a fost rînduit de la Dumnezeu să fie un adevărat far călăuzitor în cîmpul spiritualității românești, într-o vreme cînd decenii în șir, cultura și viața spirituală au trecut încercări tulburi pe drumul *regăsirii* și *reafirmării* identității lor.

În încheierea acestor gînduri, putem spune că apariția în rafturile librăriilor ateniene a traducerii primei părți din *Dogmatica* Păr. prof. D. Stăniloae, lucrare care se va împlini, sperăm, și cu apariția volumelor doi și trei, reprezintă un eveniment teologic și editorial deosebit, ce face cinste teologiei românești, autorului și traducătorilor, eveniment ce pune în circulație, în lumea teologică de limbă greacă, o lucrare reprezentativă, de certă valoare *panortodoxă* și *ecumenică*, care așează pe autorul ei în rîndul marilor teologi ai lumii creștine de azi.

Diac. *Eugen Moraru*
— Atena

Preot Gheorghe Cunescu, GALA GALACTION, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați 1989, 486 p.

A scrie o monografie dedicată lui Gala Galaction este pentru un om al Bisericii deopotrivă o datorie, o fascinație și un risc. O datorie, pentru că scriitorul Gala Galaction a fost tot una cu preotul și teologul Grigore Pișculescu; o fascinație pentru că oferă întîlnirea cu o personalitate complexă, de mare anvergură, revendicată în egală măsură de istoria literaturii și de cea a Bisericii Ortodoxe Române. Dificultatea și riscul unei astfel de întreprinderi vin însă tocmai din complexitatea extremă a subiectului, din faptul că această complexitate poate fi ușor trădată prin schematizare și unilateralizare.

Preotul Gh. Cunescu își asumă acest risc și această dificultate onorînd totodată una din datoriile morale ale Bisericii față de un mare slujitor al ei, într-o foarte documentată monografie apărută în 1989, anul revoluțiilor anticomuniste din Estul Europei. Acest fapt nu trebuie pierdut din vedere pentru că din păcate în multe privințe datarea cărții își pune amprenta inconfundabilă asupra modului de interpretare conform cu binecunoscutele canoane ale ideologiei oficiale pînă în decembrie 1989.

Autorul urmărește o dublă traiectorie, deopotrivă exterioară, a evenimentului biografic propriu-zis, dar și articularea acesteia ca cea interioară, spirituală, apelînd în egală măsură la informația documentară, riguros folosită, cît și la abundentele mărturii ale scriitorului. El își propune în principiu să răspundă, prin cartea sa, la trei întrebări fundamentale: „De ce Gala Galaction a fost așa cum a fost, a scris așa cum a scris și a făcut cele ce a făcut așa cum a făcut?" Deci să determine lanțul cauzal care ar putea defini personalitatea lui Galaction justificînd acest mod de concepere a demersului exegetic printr-un postulat călinescian (N.B. formulat în 1960!) potrivit căruia „reconsiderarea literară repre-

zintă o operă de înțelegere a tuturor fenomenelor artistice în cauzalitatea și finalitatea lor adevărată".

Avînd în vedere momentul apariției cărții este explicabil de ce autorul subscrie la acest determinism cauzal și finalist, extrapolat din ordinea naturală în cea spirituală, care în esență nu face decît să suspende trăsătura definitorie a persoanei umane: libertatea, și al cărui substrat ideologic marxist este evident. Persoana umană și formele ei de manifestare spirituală: credința, iubirea, creația stau sub semnul libertății și sînt ireductibile la cauzele determinate, fie ele „exterioare — politice, sociale, culturale, etice, religioase și interne — imponderabilele sufletești...". De altfel acest determinism este numai teoretizat în *Preliminarii* fără a fi și riguros aplicat evitîndu-se schematismul inerent unei atari premise, ba mai mult el este aproape imediat contrazis prin constatarea caracterului contradictoriu, paradoxal, inexplicabil în fond, al personalității lui Galaction: „scriitor de talent literar viguros și original — și preot total!; intelectual poliglot și cu vastă cultură — și profund credincios și religios; teist convins — și în bună înțelegere și prietenie cu liber-cugetătorii și ateii!; doctor în teologie — și jurnalist militant în presa laică!; traducător al Bibliei și romancier!; sacru și profan!; etic și libertin!; tradiționalist și progresist!; conservator și vizionar!; evanghelic și revoluționar!; creștin integral și critic social!; ortodox ireductibil și supraconfesional!; patriot și internaționalist!; căsătorit, familist — și apologet al călugăriei și mănăstirii!; anticlerical declarat — și adept preferențiar și devotat al socialismului politic!; în sfîrșit, iubitor de carte, studiu, bibliotecă, sedentarism — și călător energic — și adept entuziast al drumeției!..." O enumerare de paradoxuri care definește succint o biografie de anvergură.

Principalul merit al inițiativei monografice a pr. Gh. Cunescu este că pune în evidență preponderent dimensiunea teologică a vieții și activității lui Gala Galaction, fără a o neglija însă pe cea literară, situîndu-se pe o poziție implicit polemică față de mai vechea monografie a lui Teodor Vîrgolici care, tributară fiind în mare măsură criteriilor de apreciere proletcultiste ale anilor '60, pornea de la primatul scriitorului asupra teologului cu disocierea lor totală. Astfel, deși Galaction continuă să fie definit ca o personalitate paradoxală, cele două vocații definitorii ale sale nu mai sînt interpretate ca divergente, antinomice. Disocierea tranșantă între scriitorul Gala Galaction și teologul Gala Galaction este exterioară și artificială fiind indusă de rațiunile ideologice ale esteticii marxiste. Faptul că una sau alta dintre cele două vocații s-a manifestat cu preponderență într-o anume etapă biografică, că evoluția interioară a fost marcată de o mutație treptată dar ireversibilă de la creație la credință — care este și ea tot un fel de creație de sine în Dumnezeu — aceasta nu impietează cu nimic asupra coerenței de ansamblu a personalității lui Gala Galaction.

Dacă semnificația operei sale pentru *istoria* literaturii române sau pentru cea a Bisericii a fost precizată într-o măsură mai mică sau mai mare, într-o serie de studii și articole consemnate în bogatul aparat critic al monografiei de față, evidențierea valențelor *actuale* ale aceleiași personalități impune în mod particular această monografie. Nu e vorba atît de opera scrisă cît mai ales de modelul de personalitate „de interferență" rezultată din reunirea în condițiile modernității a unei vaste culturi cu o profundă religiozitate într-o aparentă „dualitate paradoxală literar-teologică". Incompatibilitatea dintre cultură și credință, dintre intelectuali și teologi a fost lansată cu insistență de propaganda comunistă și cultivată cu premeditare în virtutea unui principiu fundamental al oricărui totalitarism, divide et impera. Personalitatea lui Gala Galaction dezminte această prejudecată demonstrînd nu numai perfecta compatibilitate dintre cele două domenii ale spiritului ci și necesitatea asocierii lor, necesitatea conjugării lor în primul rînd în formarea preoților lor și în configurația spirituală a oricărui om pentru recîștigarea dimensiunii religioase a existenței și a culturii dar și pentru inculturarea teologiei și actualizarea profundei vocații istorice a creștinismului, pentru depășirea în final a shizoidiei omului modern. Dacă această dublă dimensiune a personalității sale „i-a fost în defavoare în ambele tabere", fiecare reproșîndu-i că nu se încadrează în patul său de Procust, aceasta ține de conjunctura istorică și de prejudecățile cu care se întîmpinau reciproc cele două „tabere", nu de esența fenomenelor și nu invalidează dezideratul reunirii lor ca

un imperativ actual al procesului de asanare morală resimţit acut de societatea noastră. Faptul care a consfinţit valabilitatea, şi exemplaritatea acestui model de personalitate „de interferenţă" a fost traducerea Bibliei, o întreprindere care cerea în egală măsură temerarului un larg orizont cultural, formaţie teologică solidă şi, pe deasupra, condei scriitoricesc. Pe toate acestea le-a întrunit providenţial persoana lui Galaction, iar ducerea la bun sfîrşit a muncii demonstrează indubitabil că reuniunea dintre omul de cultură şi omul Bisericii nu este nici imposibilă şi nici hibridă, dimpotrivă!...

O altă dimensiune a activităţii lui Galaction, vizînd de data aceasta numai una din cele două laturi ale personalităţii sale, este conferită de ceea ce a constituit comportamentul şi atitudinea socială ale *preotului* Gala Galaction. S-a spus că preoţirea sa a fost un gest polemic (T. Vîrgolici), afirmaţie numai pe jumătate corectă pentru că exteriorizează motivaţia profundă care l-a dus pe Galaction la teologie şi la altar. Nu-i mai puţin adevărat însă că a existat o atitudine polemică implicită, evidentă în ostentaţia şi consecvenţa cu care odată hirotonit, a abordat ţinuta tradiţională a preotului ortodox (rasa de şiac, barba, părul netuns) combătînd şi în acest mod tendinţele laicizante de natură protestantă ale clerului, aparent minore în fond însă atingînd chiar temeiurile dogmatice ale sacerdoţiului ortodox. Căci „emanciparea noastră exterioară — spunea Galaction într-un articol intitulat *Înfăţişarea preotului* — mică şi pare-se nevinovată, ne-a dus pe nesimţite la un capitol neaşteptat de neaşteptate emancipări dogmatice. Aceată foarte înceată şi aş zice indiferentă reformă exterioară, merge pe nevăzute, dar mînă în mînă, cu alta mai gravă".

Explicit polemic este Galaction într-o chestiune de mai mare importanţă vizînd problema pasivităţii Bisericii, neimplicarea ei în suferinţa lumii, lipsa apostolatului. „Am ieşit din viaţă, spune în romanul *Roxana*. Am lăsat pe săraci, pe bolnavi, pe vameşi şi păcătoşi, pe părinţi şi copii să-i ia alţii! Trebuie să revenim între ai noştri. Trebuie să ne îmbrăcăm cu suferinţele şi năzuinţele poporului muncitor. Odinioară pridvorul Bisericii era Ministerul Săracilor, al Văduvelor şi al Orfanilor". Faţă de această stare de fapt nu s-a limitat la simple afirmaţii critice, ci a încercat să ofere un model corectiv devenind el însuşi o adevărată „instituţie samariteană" pentru săraci, pentru evrei, pentru colegii de breaslă scriitoricească. Desigur n-o făcea din raţiuni exclusiv programatice ci în virtutea unei adevărate şi excepţionale vocaţii creştine filantropice care l-a animat întreaga viaţă.

Polemic este Gala Galaction şi faţă de anumite tendinţe „machiavelice" din viaţa Bisericii care încercau să acrediteze ideea că pactizarea cu puterea politică, subordonarea necondiţionată faţă de aceasta, cu alte cuvinte compromisul politic şi moral ar fi scuzabil dacă are o motivaţie nobilă. Romanul *Roxana* este construit în întregime pe această temă rezumată la început pe un ton retoric interogativ: „Îngăduit este slujitorilor altarelor să măgulească pe principii acestei lumi şi, să se îmbrace (fie în aparenenţă) în livreaua lor politică, atunci cînd ei năzuiesc, sincer, că prin acest mijloc, vor ajunge să înmulţească lucrul evanghelic, să ridice o catedrală sau să reucerească pentru Biserică un mare avantaj?"

A vorbi despre Gala Galaction înseamnă implicit şi o invitaţie la o reflecţie mai profundă pe marginea singurului paradox real al biografiei sale: angajamentul creştin şi cel socialist, comunist. Fără îndoială vocaţia sa revoluţionară ţine de un temperament şi o ereditate balcano-orientală, de o genealogie marcată de portrete de revoluţionari aprinşi: bunicul a fost participant direct la Revoluţia de la 1848; iar tatăl implicat în conspiraţii eteriste. Cu o astfel de ereditate nu e de mirare opţiunea socialistă din tinereţe a lui Galaction alături de Tudor Arghezi, marele său prieten, şi alături de o serie întreagă de nume sonore ale culturii noastre din prima jumătate a secolului XX: C. Dobrogeanu-Gherea, Al. Vlahuţă, Camil Petrescu, C. Stere, G. Ibrăileanu ş.a. Pînă la un punct această opţiune nu era incompatibilă cu dimensiunea socială proprie creştinismului care oferea în configuraţia comunităţilor sale primare cel dintîi model de aplicare al unor principii comuniste. Paradoxală este însă la Galaction persistenţa în acest angajament după ce aplicarea doctrinei marxist-leniniste a comunismului, mai întîi în Rusia şi apoi la noi, a început să-şi arate adevărata ei faţă. Paradoxală este lipsa lui de reacţie la ateismul programat şi declarat al acestei doctrine. Ne

îngrozesc paginile în care vorbeşte (în anul 1947!) de un „botez sovietic", de mesianismul poporului rus comparînd jertfa acestuia cu jertfa hristologică: „Popor după popor, va primi oare, botezul sovietic? (...) calvarul poporului rus fi-va oare menit să aibă pentru toate celelalte popoare valoarea substitutivă şi răscumpărătoare a jertfei unice şi definitive?" Chiar acceptînd interogaţia ca un semn de îndoială, aceasta nu diminuează cu nimic gravitatea modului însuşi de a pune problema care frizează erezia: „Mărturisim, credem şi adorăm, Calvarul Unuia care s-a jertfit pentru fiecare din noi... Există oare şi un popor întreg care a putut, fără autoînşelăciune, valabil, definitiv, să se jertfească pentru toate popoarele? Cu alte cuvinte, există şi un mesianism colectiv, după mesianismul unic, după redempţiunea personală adusă nouă de Mîntuitorul? (*Jurnal*, III, p. 48).

Cutremurătoare este lipsa de luciditate atunci cînd vorbeşte despre „binevenitele prefaceri şi primeniri" aduse de democraţia biruitoare în Biserica rusească soră", trecută prin „proba de foc" a revoluţiei bolşevice şi staliniste, ignorarea totală a faptului că în „mirabila" Republică a Sovietelor era în toi cea mai mare persecuţie creştină care a zguduit omenirea după epoca primară!

Cutremurătoare este şi stăruinţa sa pînă la sfîrşit în ciuda evidenţelor pentru susţinerea unui regim antiumanist, de teroare şi dictatură, dîndu-i girul său moral de om al culturii şi al Bisericii. Sinceritatea unei astfel de consecvenţe nu poate fi o circumstanţă atenuantă, după cum nici presupunerea unei eventuale necunoaşteri a realităţii. Lipsa de transparenţă a regimului nu era atît de mare. Simplul fapt că prietenul său Tudor Arghezi, el însuşi, militant socialist în tinereţe, era interzis în epoca stalinistă şi izolat la Mărţişor (deşi mai apoi a fost „reabilitat" şi revenit pe scena publică, pactizînd şi el cu puterea), ar fi putut fi un semnal de alarmă.

Pentru cultura română în ansamblul ei, aflată acum la ora adevăratelor şi necesarelor reconsiderări şi revizuiri, atitudinea marilor săi reprezentanţi; M. Sadoveanu, Arghezi, Călinescu, Tudor Vianu, Victor Eftimiu, Camil Petrescu ş.a. printre care şi Gala Galaction, faţă de dictatura comunistă, acceptarea ei sinceră sau doar oportunistă, se impune a fi examinată cu toată atenţia, pentru că fără îndoială aici se află una din principalele motivaţii ale maladiilor morale care ne bîntuie astăzi societatea. Prin forţa lucrurilor scriitorii (ca şi preoţii!) sînt nu numai purtătorii de cuvînt ai unei naţii ci sînt şi garanţii sistemului său de valori, sînt într-un fel „sarea pămîntului", iar dacă sarea se va strica!...

Spuneam la început că această monografie este implacabil datată. Deşi are merite incontestabile, valabilitatea ei în 1991 nu mai este aceeaşi cu cea din 1989. Reconsiderarea importantului capitol din biografia lui Gala Galaction pe care îl formează adeziunea sa la doctrina şi politica comunistă ar impune rescrierea cărţii în spiritul maximei fidelităţi faţă de adevăr, la care ne-a dat dreptul şi obligaţia Revoluţia din decembrie, dincolo de eventualele considerente de ordin afectiv sau de reticenţă pioasă. Vom vedea atunci dacă se adevereşte profeţia lui V. Anania despre şansele de reuşită ale biografului lui Galaction: „Nici un biograf antum al lui Galaction nu şi-a dat seama că orice tentativă de a-i face un portret moral va fi ruinată de apariţia *Jurnalului*, după cum orice biografie postumă riscă să devină palidă. Nimeni nu va îndrăzni să spună despre Galaction adevărurile pe care le-a spus el însuşi, nimeni nu va cuteza să pună mîna pe biciul cu care el s-a flagelat. Preotului Grigore Pişculescu i se pot pune în circă toate păcatele din lume, în afară de lipsa de sinceritate" (*Rotonda plopilor aprinşi*, p. 84).

C.M. Oros

Ion I. Russu, ROMÂNII ŞI SECUII, ediţie îngrijită de Ioan Opriş, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1990

A apărut postum, în Editura Ştiinţifică, lucrarea eruditului cercetător Ion I. Russu, intitulată *Românii şi secuii*, subiect ce l-a preocupat aproape toată viaţa şi din păcate n-a apucat să-l vadă tipărit, aşa după cum menţionează Ioan Opriş în nota editorului. „În toamna anului 1984 ni s-a încredinţat spre publicare, de

către autor, această ultimă carte a sa, ce a trecut ca manuscris prin multe locuri, începînd din anul 1965. Ca subiect şi mod de tratare întrunise critici, sugestii, adeziune totală sau rezerve oportune. Este lucrarea la care I. I. Russu a trudit cel mai mult, revenind cu migală pînă la ceasul din urmă, şi pe care — cum mărturisea — o aştepta cu nerăbdare să apară în haină de carte tipărită".

Lucrarea, ce se bazează pe un vast material bibliografic şi arhivistic la care autorul a adăugat interpretări noi, a fost structurată în patru capitole: secuii în Transilvania (limba, antroponimia şi deznaţionalizarea în Ungaria); aşezarea secuilor în Bazinul Someşului şi Mureşului în rîndul populaţiei majoritare româneşti; alte mărturii ale originii etnice româneşti a aşezărilor din sud-estul Transilvaniei (capitol redactat de Ioana Cristache-Panait); antroponimele româneşti în limba secuilor şi maghiarilor.

Ultima operă a reputatului filolog clasic şi istoric înfăţişează dramatismul deznaţionalizării românilor în Secuime, proces desfăşurat în mai multe secole şi care s-a accelerat după instaurarea dualismului, ajungîdu-se la recensămîntul din 1910 ca românii să reprezinte în această zonă doar 18%. Din relatările de la 1796 şi 1821 ne facem o idee asupra stadiului asimilării. „... Mare parte dintre ţărani fiind români sînt de credinţă veche (orientală); aici românii îşi uită graiul, pe care aproape numai popii îl cunosc; confesiunea însă şi-o păstrează peste tot... În Baraolt ei sînt puţini... locuiesc români şi unguri, dar românii vorbesc mai mult ungureşte" (p. 78—79). De remarcat că deşi mulţi îşi pierduseră limba şi credinţa, totuşi se mai considerau români. (p. 91). Despre situaţia dramatică a românilor din Secuime G. Bariţiu scria în revista „Transilvania", organul Astrei, la 1874, că în această zonă străveche românească mai existau circa 100 000 de români (51 000 gr.-catolici şi 43 000 ortodocşi). Marele cărturar afirma: „Pe acelaşi teritoriu secuiesc poporaţiunea românească odinioară era mult mai numeroasă, însă românii persecutaţi şi tiranizaţi parte din ei au trecut în Moldova, parte s-au maghiarizat, maghiarizarea continuînd nestingherită de vreo rezistenţă sau măsură a conducerilor bisericeşti de la Blaj ori de la Sibiu, incapabile sau indiferente faţă de situaţia românilor din Secuime" (p. 82).

În primul capitol autorul face istoricul acestui proces al deznaţionalizării românilor, cu accent pe teritoriul din sud-estul Transilvaniei, începînd cu aşezarea secuilor în Ciuc, Treiscaune, Odorhei şi Mureş. De mare ajutor i-au fost conscripţiile şi şematismele, ele reflectînd adevărata situaţie demografică. La păstrarea naţionalităţii, religiei îi revine un loc aparte. Românii care au trecut la catolicism sau reformaţi au fost mai uşor secuizaţi. În aceeaşi situaţie delicată s-au aflat şi credincioşii greco-catolici (p. 88—89).

După instaurarea dualismului s-a trecut la maghiarizarea forţată prin intermediul şcolii, bisericii şi administraţiei. În comune erau numai şcoli în limba maghiară, iar preoţii ortodocşi erau alungaţi de autorităţi. „... Dacă am căuta prin matricolele bisericilor reformate din aceste sate, am afla că majoritatea locuitorilor este de origine românească, de confesiune greacă şi că cea mai mare parte din ei au trecut la religia reformată abia pe la sfîrşitul secolului al XIX-lea" (p. 111). Datorită acestei situaţii disperate ce părea fără ieşire (constrîngeri economice, culturale, şicane administrative) mulţi au fost nevoiţi să renunţe la naţionalitatea română (p. 123).

Un subcapitol îl constituie prezentarea reromânizării din Secuime. După Unire se declanşează această campanie la care au participat biserica, publiciştii, cadre universitare, cercetători, şi nu în ultimul rînd Astra (Asociaţiunea transilvană), însă obiectivul era foarte greu de îndeplinit după atîtea secole de maghiarizare. Acţiunea n-a dat rezultatele scontate, întrucît un proces de cîteva sute de ani nu avea cum să fie combătut în cîţiva ani, fără o documentaţie bine pusă la punct şi mai ales fără mulţi misionari.

După cum subliniază I. I. Russu cercetării îi revine un loc foarte important, în vederea adunării şi interpretării tuturor mărturiilor româneşti (materiale, spirituale), precum şi o temeinică investigaţie arhivistică pentru redactarea a cît mai multor monografii. „A renunţa la studiul şi elucidarea cît mai adîncită a unei probleme social-istorice majore ca aceea a elementului etnic românesc în Secuime ar însemna din partea ştiinţei româneşti o reticenţă condamnabilă şi o contribuţie la „muşamalizarea" pentru viitor a faptelor, un act de incorectitudine şi de

gravă neomenie; o impietate; o atitudine de comoditate și „discreție amabilă" rău înțeleasă ce nu ar face decît să continue tezele lui Orbán B., Barabás E., Szádeczky L., Tóth Z. I. și a altor istoriografi șoviniști „eiusdem farinae" (p. 143).

În capitolul al III-lea Ioana Cristache-Panait prezintă arhitectura din Secuime, din care rezultă proveniența și influența românească. Atît casele cît și porțile (împodobite cu motive geometrice), se încadrează în aria arhitectonică arhaică românească. Bisericile existente și altele ruinate dovedesc existența românilor într-un număr foarte mare în evul mediu. Ca să nu mai vorbim de cărțile cu caracter religios, care prin diferite însemnări ne dovedesc că au fost utilizate în Secuime. Circulația cărților a avut o contribuție de seamă la unitatea culturală românească, deși românii erau despărțiți prin granițe arbitrare.

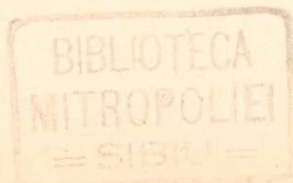
În ultimul capitol sînt prezentate antroponimele românești în limba secuilor și maghiarilor, prin intermediul cărora I. I. Russu demonstrează existența românilor în număr mare în trecut. Mulțimea numelor românești purtate de secui își găsesc explicația în persistența masivă a românilor în trecutul medieval. Odată cu prezentarea numelor, autorul le dă poziția socială sau funcțiile ce le-au deținut. În continuare ne oprim asupra cîtorva nume enumerate alfabetic: Albu, Csobán, Czárán (Țaran), Dogár, Duka, Filip, Floreszku, Gligor, Groza, Kalborean, Kazan, Kirilla, Krisan, Lupan, Maftey, Moga, Moldován, Oláh, Onițiu, Oltyan, Pădurean, Petran, Roman, Roska, Rusu, Sasu, Serban, Sztoyka, Tanase, Todor, Urzica, Vákár, Vasiu, Vonika, Zaharia. Din secolul al XIX-lea numele românești care se puteau traduce era maghiarizate: Albu (Feher); Dogar (Kádár); Lupu (Farkas) ș.a.m.d. (p. 229—233). Într-o scurtă anexă I. I. Russu tratează interferențele între limba română și cea maghiară.

Cartea pe lîngă un indice și un scurt rezumat în limba engleză înfățișează cîteva hărți, mai multe fotografii cu descoperiri arheologice romane, precum și imagini arhitectonice (case, biserici, porți) toate din Secuime, cu un pronunțat caracter românesc.

Lucrarea cărturarului I. I. Russu: *Românii și secuii*, impresionează prin larga informare, interpretare și stil. Parcurgerea volumului te îndeamnă la meditație. Iată o carte care trebuie citită de foarte mulți români și îndeosebi de preoțimea ardeleană. Drama românească în Secuime încă nu s-a stins, iar Statului român și Bisericii noastre le revin sarcini importante și urgente.

Mihai Sofronie

VIAŢA BISERICEASCĂ

DIN ACTUALITATEA ORTODOXĂ

DOCUMENTAR

ÎNSEMNĂRI, NOTE, COMENTARII

RECENZII